

ISSN 2311-5491

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 5

Педагогічні науки:
реалії та перспективи

*Спецвипуск, присвячений
євроінтеграційній тематиці*

Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

ФАХОВЕ ВИДАННЯ

затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 886
від 02.07.2020 р. (додаток 7) (педагогічні науки, соціальна робота)

Державний комітет телебачення і радіомовлення України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 23508-13348 ПР від 03.08.2018 р.

**Науковий журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)**

Офіційний сайт видання: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 4 від 27 жовтня 2022 року)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П. – доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (голова Редакційної ради); *Торбін Г. М.* – доктор фізико-математичних наук, професор (заступник голови Редакційної ради); *Вернидуб Р. М.* – доктор філософських наук, професор; *Ветров І. Г.* – кандидат історичних наук, професор; *Дробот І. І.* – доктор історичних наук, професор; *Євтух В. Б.* – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України; *Корець М. С.* – доктор педагогічних наук, професор; *Мацько Л. І.* – доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України; *Синьов В. М.* – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; *Шут М. І.* – доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України.

Головний редактор серії:

Слабко В. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освіти дорослих НПУ ім. Драгоманова.

Редакційна колегія серії:

Биковська О. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри позашкільної освіти, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Борисов В. В.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики навчання, Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія; *Гевко І. В.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних технологій, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; *Захаріна Є. А.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання, Класичний приватний університет; *Дем'яненко Н. М.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Кононенко А. Г.* – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач науково-організаційного відділу, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України; *Макаренко Л. Л.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем і технологій, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Олефіренко Т. О.* – кандидат педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Савенкова Л. В.* – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; *Смирнова І. М.* – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної роботи, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»; *Фаст О. Л.* – кандидат педагогічних наук, доцент, проректорка з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради; *Хижна О. П.* – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти, секція «Мистецтво» Мукачівського державного університету; *Занда Е. Рубене* – доктор педагогічних наук, професор Латвійського університету (Латвія); *Андрушкевич Фабіан* – доктор педагогічних наук, професор, Опольський університет (Польща); *Конрад Яновський* – PhD, ректор, Економіко-гуманітарний університет у Варшаві, (Польща); *Мудрецька Ірена* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти, Опольський університет (Польща).

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
Н 34 **М. П. ДРАГОМАНОВА. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.** Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Спецвипуск. Том 1. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 202 с.

УДК 37.013(006)

Тематичний випуск журналу із педагогічних наук та соціальної роботи, присвячений популяризації впровадження євроінтеграційної тематики у наукові дослідження вчених закладів вищої освіти та наукових установ України, який видається за сприяння Міністерства освіти і науки України та Видавничого Дому «Гельветика».

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

© Автори статей, 2022

© Редакційна рада і редакційна колегія серії, 2022

ISSN 2311-5491

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

NAUKOWYI CHASOPYS

NATIONAL PEDAGOGICAL
DRAGOMANOV UNIVERSITY

Series 5

Pedagogical sciences:
reality and perspectives

Special Issue
dedicated to European integration topics
Volume 1

UDC 37.013(006)
H 34

PROFESSIONAL EDITION

**By Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886
dated 02.07.2020 (annex 7) (pedagogical sciences, social work)**

The State Committee for Television and Radio-Broadcasting of Ukraine
Certificate of state registration of print media Series KB 23508-13348IIP dated 03.08.2018

**The journal is included in the international scientometric database
Index Copernicus International (the Republic of Poland)**

Official web-site: www.chasopys.ps.npu.kiev.ua

*Approved by the Decision of Academic Council of National Pedagogical Dragomanov University
(Minutes No 4 dated October 27, 2022)*

Editorial Council:

Andrushchenko V. P. – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine (Head of the Editorial Council); *Torbin H. M.* – Physical and Mathematical Sciences, Professor (Deputy Head of the Editorial Council); *Vernyduh R. M.* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor; *Vetrov I. H.* – Candidate of Historical Sciences, Professor; *Drobot I. I.* – Doctor of Historical Sciences, Professor; *Yevtukh V. B.* – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine; *Korets M. S.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor; *Matsko L. I.* – Doctor of Philological Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Synov V. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine; *Shut M. I.* – Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Academician of NAES of Ukraine.

Chief editor of the series:

Slabko V. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Adult Education, National Pedagogical Dragomanov University.

Editorial board of the series:

Bykovska O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Extracurricular Education, National Pedagogical Dragomanov University; *Borysov V. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methods, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council; *Hevko I. V.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Computer Technologies, Volodymyr Hnatiuk Ternopil State Pedagogical University; *Zakharina E. A.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theoretical Foundations of Physical and Adaptive Education, Classical Private University; *Demianenko N. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University; *Kononenko A. G.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Scientific and Organizational Department, Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; *Makarenko L. L.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Information Systems and Technologies, National Pedagogical Dragomanov University; *Olefrenko T. O.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University; *Savenkova L. V.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Scientific Library, National Pedagogical Dragomanov University; *Smirnova I. M.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, Danube Institute of the National University “Odesa Maritime Academy”; *Fast O. L.* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Research and Teaching and International Cooperation, Lutsk Pedagogical College of Volyn Regional Council; *Khyzhna O. P.* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Preschool and Special Education, Section “Art”, Mukachiv State University; *Zanda E. Rubene* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the University of Latvia (Latvia); *Andrushkevych Fabian* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Opole University (Poland); *Konrad Janowski* – PhD, Rector, University of Economics and Humanities in Warsaw, (Poland); *Irena Mudretska* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Special Education, Opole University (Poland).

NAUKOVYI CHASOPYS NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY. Series 5.
H 34 *Pedagogical sciences: realias and perspectives.* Collection of research articles / the Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Dragomanov University. – Special Issue. Vol. 1. – Kyiv : Publishing House «Helvetica», 2022. – 202 p.

UDC 37.013(006)

The thematic issue of the journal on pedagogical sciences and social work, dedicated to the popularization of the introduction of European integration topics in the scientific research of academic institutions of higher education and scientific institutions of Ukraine, which is published under the patronage of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the "Helvetyka" Publishing House.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

ISSN 2311-5491

© Authors of articles, 2022

© Editorial Board and Editorial Council, 2022

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ТА СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ФОКУС СУЧАСНИХ НАРАТИВІВ VS ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ

Статтю присвячено аналізу векторів сучасної освіти в контексті європеїзації вітчизняної вищої школи й осучаснення механізмів професійного поступу освітян крізь призму формування ними власної траєкторії особистісного розвитку. Узагальнення результатів науково-педагогічних досліджень дозволило виділити й охарактеризувати спектр освітніх проблематик, зважаючи на реалії XXI століття загалом і впровадження європейських стандартів щодо реалізації освітнього процесу у вищій школі та системі післядипломної педагогічної освіти зокрема.

У розвідці сфокусовано увагу на зіставленні традиційних практик організації освітнього процесу із сучасними наративами. Головну увагу приділено висвітленню досвіду європейських країн щодо застосування ефективних механізмів диджиталізації в освітньому процесі у вищій школі та підвищення фахової майстерності освітян. Репрезентовано широкий спектр технологій, методів і прийомів навчання, що супроводжуються інструкціями щодо їх застосування в освітньому процесі. Автори загострили увагу на візуалізації дисциплінарних кейсів, зважаючи на сучасні реалії та форми поширення інформації.

Серед методів дослідження зазначено як теоретичні (аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення, абстрагування та конкретизація), так й емпіричні (метод педагогічного спостереження, що передбачив пізнання наративів дійсності, зовнішніх зв'язків і ставлень; ефективності використання та віддання переваги окремим технологіям, методам і прийомам навчання з подальшим обґрунтуванням). Зроблено висновок про необхідність дослідження стрижневих аспектів, що постали в умовах існування диджиталізованого суспільства через вивчення та пошук ефективних механізмів щодо реалізації таких концептуально-освітніх векторів: організації проєктної діяльності, осучаснення технологій, методів і прийомів навчання, поєднання різних технік / форм оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, упровадження інтегрованих підходів щодо вивчення широкого спектра дисциплін, пошуку дієвих механізмів організації ефективного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу тощо.

Ключові слова: концептуальні парадигми, європеїзація освітнього процесу, вища школа, професійний поступ освітян, освітні наративи, традиціоналізм, осучаснення освітнього контенту, проєктні та дебатні технології навчання, візуалізація дисциплінарних кейсів, диджиталізація.

Швидкозмінна природа суспільства та професійної діяльності означає, що фахових умінь і навичок все частіше стає не досить. Ускладнення організації роботи, збільшення типів завдань, які працівники повинні виконувати, упровадження гнучких моделей роботи та методів командної роботи означають, що діапазон навичок, які використовуються на робочому місці, постійно розширюється. Адже суспільство загалом є менш однорідним, ніж у минулому, тому особистісні компетенції (здатність до адаптації, вирішувати проблеми та приймати ризики, толерантність, командна робота, мобільність та самостійність тощо) більш потрібні, якщо люди житимуть разом у терпимості та повазі один до одного. Найважливішою із цих компетенцій є здатність до навчання – збереження цікавості й інтересу до нових розробок і навичок – без якої неможливе навчання упродовж життя [14, с. 10].

У цьому контексті навчитися вчитися є квінтесенцією інструмента для навчання впродовж життя, отже, освіта та навчання повинні забезпечувати навчальне середовище для розвитку цієї компетентності для всіх громадян, зокрема й осіб із меншими можливостями, та через різні навчальні середовища (формальне, неформальне й інформальне) [15, с. 127].

Глобалізаційні процеси XXI ст., створення глобального інформаційного суспільства, що значною мірою впливає на світовий ринок освітніх послуг, транснаціоналізація й інтернаціоналізація вищої та післядипломної педагогічної освіти виявляються у процесі універсалізації освітнього планування, що здійснюється завдяки ринковому попиту на фахівця певного типу.

Ці зміни відобразилися на розробленні та реалізації освітніх програм у закладах вищої освіти та на робочих місцях. Пов'язані вони, серед іншого, із глобалізаційними процесами, які ставлять перед різними державами завдання, щодо уніфікації освітніх стандартів. Водночас уніфікація більшою мірою орієнтується на західноєвропейський досвід. Україна європеїзує галузь освіти з огляду на орієнтацію країн Європейського Союзу (далі – ЄС) у напрямках: ефективності в наданні освітніх послуг, які повинні забезпечувати здатність до трансформацій; підтримки фінансування галузі освіти. Реформаторська діяльність в галузі освіти України, упровадження та прийняття європейських стандартів в освіті стало однією із цілей, які посилюють її європеїзацію. Водночас неминучими стають виклики різноманітних форм модернізації освіти й управління нею.

Європеїзація як така є досить популярним предметом дослідження у світовому й українському науковому просторі (К. Барнетт, К. Ворд, О. Ковальов, К. Коувеліотіс, Н. Ладо, Ф. Пфетч, Г. Е. Русконі, О. Фісун та інші). Питання європеїзації освіти розкриваються у працях О. Бодика, П. Броудфута, О. Бульвінської, О. Василенко, Н. Галицької, С. Золотухіної, І. Калініної, Д. Кріка, І. Письменної, Т. Сааріненна, Т. Сорочан, У. Фредріксона, А. Хаапакорпі, Б. Хоскінса й інших.

Незважаючи на широкий спектр праць із питань європеїзації вищої освіти України, функціонування вітчизняної освіти в загальноєвропейському освітньому просторі, наближення різних рівнів освіти до європейських освітніх норм і стандартів, цілісного дослідження, яке б чітко виокремлювало тематичні напрями в межах проблематики розвідки та детального комплексного продукування наукових концептів щодо їхнього змістового контенту з репрезентацією орієнтовних практико-зорієнтованих підходів / дієвих діяльнісних технік, які можуть стати у пригоді під час реалізації освітнього процесу у вищій школі / заходів-каталізаторів на шляху до осучаснення траєкторії особистісного поступу фахівців, не проводилося. Зважаючи на це, постала потреба в акумуляції великого за обсягом наукового контенту з метою комплексного висвітлення освітніх процесів з урахуванням здобутків європейських країн, потреб українського суспільства та вимог держави. Це й зумовило вибір проблематики для дослідження та продукування її ключових “меседжів” за траєкторією: “Українська освіта – досвід інших країн Європи”.

Мета статті – виокремити змістові вектори в межах європеїзації освітнього процесу, а також репрезентувати орієнтовний спектр технологій, методів і технік, що сприятимуть осучасненню парадигми навчання у вищій школі та підвищенню кваліфікації освітян у системі післядипломної педагогічної освіти.

Зважаючи на сучасні освітні наративи, стрижнево та семантично пов’язані зі стрімкими процесами європеїзації, доцільно звернути увагу на тенденції щодо виокремлення ціннісного “пантеону”, який має бути в арсеналі кожного освітянина та його студентів на рівні партнерства. Необхідно репрезентувати та деталізувати загальні тематичні напрями в межах євроінтеграції, які постали на часі. Так, О. Бодик стверджує, що знайомство з позитивним і негативним зарубіжним досвідом є умовою більш глибокого осмислення наших власних проблем, виправлення помилок, ухвалення оптимальних рішень і пошуку шляхів формування ефективно вітчизняної системи освіти дорослих [2, с. 28]. С. Золотухіна, О. Іонова та С. Лупаренко зазначають, що європейські освітні традиції ґрунтуються на демократії та толерантності як на керівних принципах суспільного життя й організації суспільства та політичної системи [8, с. 43]. О. Василенко зосереджує увагу на громадянській освіті та вихованні в дусі прав людини як пріоритетному напрямі діяльності Ради Європи і європейського суспільства, освітньої політики й сучасних освітніх реформ багатьох країн Європи, що зумовлює розроблення нової повноцінної системи громадянського виховання в Україні з орієнтацією на позитивний світовий і європейський досвід у цій сфері, зважаючи на національно-державні особливості [4]. Н. Галицька актуалізує проблематику щодо світового досвіду функціонування проєктів у сфері вищої освіти, зазначаючи, що система вищої освіти України поступово інтегрується в Європейський простір [6].

Експерти стверджують [16–19], що в результаті цифрової революції світ освіти зазнає масштабних змін. Нові технології створюють можливості для навчання, які витісняють традиційні системи освіти, дозволяючи людям будь-якого віку навчатися у своєму власному темпі. Однак це створює новий тиск на системи освіти, безпосередньо впливає на роботу вчителів, від яких очікується, що вони поєднують якість і справедливість, забезпечуватимуть вимірювані результати, пропонуватимуть привабливі навчальні програми та готуватимуть молодих людей до роботи, якої ще не існує. З огляду на все це освіта потребує нового імпульсу.

У вирі сучасних освітніх реалій важливим є акцентування уваги на освітніх практиках, зорієнтованих на посилення візуалізації навчальної інформації та розвиток різних типів мислення. З-поміж іншого, вони також є підвалинами в контексті розвитку елементів “медіаграмотної свідомості”, продукування власних ідей і життєвих наративів кожної особистості. Важливим є переформатування організації освітнього процесу таким чином, щоб відійти від системи навчання, яка базувалася на наданні знань учням у “готовому” вигляді (пасивне навчання, що ґрунтувалося на запам’ятовуванні та ключових аспектах відтворення інформаційного матеріалу шляхом звичайного, неаналітичного переказу). Вагоме значення має розвиток критично-свідомісних ставлень, зважаючи на “кліпове” мислення у студентів і більшості осіб серед викладацької спільноти, що передбачає: використання різних технологій, методів і прийомів навчання з поєднанням елементів медіаграмотності (вправи та завдання, пов’язані з аналізом відеофрагментів, мемів, мотиваторів, демомотиваторів, карикатур, плакатів, постерів, фотографій тощо); опрацювання джерел різного виду, зокрема – аудіовізуальних; використання QR-кодів, покликань на сайти тощо.

На часі “перезавантаження” особливостей функціонування освітнього простору / середовища як такого. На нашу думку, організація середовища для навчання та реалізація передачі знань, формування вмінь і навичок під час освітнього процесу є взаємопов’язаними. На початку заняття ми маємо організувати, мотивувати студентів / студенток, зважаючи на вже набутий ними досвід. Мотивація є тим “нагальним функціоналом” який сприяє продукуванню певних дій. Як мотиваційні прийоми доцільно переглядати відео про загальнолюдські цінності, що сприятиме налаштуванню здобувачів освіти на позитивні емоції.

Вагоме значення перед початком опанування нового матеріалу має “міні етап” із вироблення правил роботи під час занять (за аналогією проведення тренінгів орієнтовно). Це сприятиме демократизації освітнього процесу та більш ефективній, умотивованій та злагожденій роботі студентів / студенток спільно з викладачем, який має бути фасилітатором, модератором і коучем водночас.

Осучаснення освітнього процесу неможливе без оновлення та трансформації технологій, методів і прийомів навчання – “інструментарію” сучасного викладача вищої школи. Л. Сігаєва вважає, що якість фахової підготовки має забезпечувати конкурентоспроможність випускників вищої школи на ринку праці на засадах неперервного навчання з використанням активних методів, які викликають інтерес до пізнання нового,

розвивають творчий потенціал особистості [12, с. 112]. Робота в парах / групах – на часі. Під час створення колективних творчих проєктів варто заздалегідь продумати чіткий інструктаж щодо виконання дій.

Зважаючи на сучасні реалії та стрімкий розвиток диджиталізації суспільного життя загалом, варто звернути увагу на скрайбінг – техніку візуалізації навчального контенту. Її використання сприяє долученню до активної участі в роботі осіб, яким зручніше продукувати свої думки у візуалізованому форматі (напр., створення невеличких проєктів, зокрема – з використанням структурно-логічних схем).

Формування онлайн-кейсів із технологіями, методами та прийомами навчання, доцільними для використання на певних етапах вивчення навчального контенту, – взаємопов'язане із широким спектром наукових принципів. Одними з найбільш багатоаспектних є історичні принципи, які доцільно популяризувати не тільки під час вивчення історичної ретроспективи. Зокрема, принцип історизму передбачає розгляд будь-якого явища, події або окремої постаті у взаємозв'язку, зважаючи на передумови, перебіг подій і наслідки. Попри те, що принцип історизму безпосередньо пов'язаний зі спектром знань з історичної тематики, беручи до уваги тенденції щодо стрімкої інтеграції міжпредметних / міждисциплінарних зв'язків, він посідає одне із чільних місць та допомагає заповнити лакуни у проблематиці, пов'язаній із підходами до реалізації принципів інтеграції, яка надає можливість розкрити цілісну картину світу. Принцип багаторакурсності (багатоперспективності) сприяє вивченню широкого спектра проблематик із різних боків, зважаючи на протилежні світоглядні наративи. Цікавим для використання під час вивчення різних дисциплін є впровадження елементів “Публічної історії” (“Public History”), яка вивчає події, ґрунтуючись на “публічному” контенті (художні фільми, плакати, анекдоти, комікси, пісні тощо (“неакадемічна історія”). Це надає змогу “оживити” контент будь-якої гуманітарної дисципліни в межах “людського простору”. О. Бульвінська акцентує увагу на ключових особливостях “кейс-методу”, який полягає в тому, що студентам пропонують осмислити реальну економічну, соціальну, побутову чи іншу проблемну ситуацію, пов'язану з майбутньою професією, і запропонувати спосіб дій для виходу з неї [3, с. 92].

Велике значення має цілеспрямовано “сконструйований” зворотний зв'язок (фідбек). Він повинен бути активним, цікавим та сприяти наданню можливостей висловити власні думки всім учасникам / учасницям освітнього процесу. Якщо викладач та здобувачі освіти можуть “обмінятися” своїми враженнями, почути один одного та відповісти на поставлені питання – мету фідбеку досягнуто. Варто зазначити, що тільки після детального критичного аналізу змістового контенту доцільно підбивати підсумки.

Турнірні та дебатні технології навчання сприяють розвитку широкого спектра компетентностей. Дебатні технології допомагають призвичаїтися до ґрунтовного обстоювання власних позицій у контексті актуальних проблем. Питання вирізняються “бінарністю” (подвійністю): “Українське право та світові правові системи: взаємозв'язок національного й універсального?”, “Олекса Довбуш: розбійник чи народний месник?” тощо. Після виступів доповідачів / доповідачок обов'язково має репрезентуватися тяжіння до одного із двох аспектів у проблематиці. Структурно-тематичні наративи щодо побудови питань, зазначених вище, дещо споріднені з “компаративістикою” (зіставне літературознавство). Її підходи та прийоми надають змогу розвивати вміння та навички щодо виділення головних ознак окремих постатей, подій, явищ, процесів, визначати їхні переваги та недоліки. Під час дебатів доцільно поєднати реалізацію компаративних витоків із принципом історизму. Це сприятиме можливості демократично та раціонально висловити свою думку, з дотриманням толерантного ставлення до світоглядних орієнтирів інших учасників. Завдяки бінарним питанням, закумуляованим в освітньому середовищі, ми здатні сформулювати у студентства та викладачів вищої школи “критично-медійне” мислення в контексті вибору: зважаючи на наявні аспекти за і проти, вони можуть обрати свою траєкторію усвідомлення певної проблематики та запропонувати шляхи щодо її вирішення.

Одним із сучасних трендів є “гейміфікація” (“ігровізація”, “геймізація”), що передбачає використання ігрових практик і механізмів у неігровому контексті. О. Бульвінська зазначає, що ігрові методики (ділові, імітаційні, рольові, комп'ютерні) стимулюють формування практичних навичок і вмінь для формування дослідницької компетентності, сприяють розвитку творчого мислення, виробленню індивідуального стилю спілкування [3, с. 94]. Водночас, зважаючи на стрімке використання ігрових технологій в освітньому процесі, у грі варто не загубити змістове наповнення певної дисципліни, що викладається у вищій школі. Має бути певний баланс між використанням візуальних, ігрових форматів (сучасні наративи) щодо опрацювання навчального матеріалу та продукуванням інформації в лекційному ракурсі (традиційна складова частина).

Одна зі стрижневих проблематик у межах осучаснення освітнього процесу – оцінювання навчальних досягнень студентів / студенток. Зараз у вищій школі змінюється його загальна мета – воно припиняє бути лише інструментом оцінювання успішності здобувача освіти, а стає засобом навчання для викладача також. На відміну від традиційного оцінювання, зорієнтованого на отримання “звіту” про результати навчання студентів, їхню градацію (деяким чином “рейтингування”), формувальне оцінювання націлене на отримання цілісної картини навчання кожного здобувача вищої освіти, його поступу на шляху до досягнення цілей. І. Калініна вважає, що оцінювання може стати формульним тільки після його постійного застосування, надання студентам негайного зворотного зв'язку [9, с. 289].

Диджиталізація (цифровізація) – один із викликів, що постав перед сучасною когортою освітян та студентства. На нашу думку, із “цифрою” простіше та швидше сформулювати персоналізований підхід до здобувачів освіти, упровадити диференційоване навчання, яке враховує потреби кожного. Дослідження проблеми

дистанційного навчання надало змогу виявити потреби викладачів щодо опанування додаткових знань і вмінь, без яких подальше системне запровадження онлайн-навчання є неможливим. Серед них: загальні навички роботи з ІТ-технологіями; розроблення завдань для організації активної й інтерактивної взаємодії учнів під час проведення онлайн-занять; можливості й особливості роботи з окремими онлайн-інструментами та платформами; проєктування завдань для моніторингу й оцінювання академічної успішності здобувачів освіти; організація оцінювання їхніх навчальних результатів тощо [1, с. 73].

Мова створює “код спільності” між нами. На часі вивчення іноземних мов. Метою є не тільки долучення до світової мовно-літературної скарбниці видатних літераторів, але й здатність вільно орієнтуватися в царині програм з іншомовним інтерфейсом, використання яких стане у пригоді під час створення якісного навчального медіаконтенту. Щоб здобувачі освіти успішно опанували програмний матеріал, викладачам доцільно: використовувати хмарне освітнє середовище для розміщення цікавих вправ; створювати віртуальні навчальні кабінети для здійснення дистанційного навчання; використовувати навчальні підручники, оснащені QR-кодами; організувати роботу на онлайн-платформах для розміщення групових проєктів тощо; орієнтуватися в особливостях функціонування онлайн-програм для створення мемів, електронних книг, буклетів; залучати студентство до роботи з Картами Google, які надають можливість віртуально подорожувати світом, розглядати відомі архітектурні пам’ятки тощо.

Інтеграція в навчанні – один зі стрижневих освітніх аспектів. І. Письменна виділяє такі переваги інтегрованого навчання: більш чітке розуміння кожного предмета в різних контекстах; поглиблене розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через різноманітну проблематику навколишнього середовища; краще усвідомлення комплексного підходу; удосконалення навичок системного мислення тощо [11, с. 173].

Науковці звертають увагу на деякі аспекти “фінського дива” крізь призму інтеграційних процесів, що передбачають: мультидисциплінарність та інтеграційний підхід до вивчення дисциплін; можливості для розвитку особистості, інклюзивну освіту; акцент на досягненнях студента, а не на оцінках; приділення великої уваги спорту та фізичній активності щодня поза заняттями з фізкультури тощо [2, с. 38–45].

Реалізація траєкторії професійного поступу в системі післядипломної педагогічної освіти – одна з найбільш актуальних проблематик у межах розбудови освітнього процесу, зважаючи на сучасні виклики та подальші перспективи в розвитку вітчизняної освіти. О. Волярська й О. Пастушок серед основних напрямів розвитку освіти дорослих в міжнародному середовищі визначають такі: запровадження кредитної системи й бально-рейтингового оцінювання; розроблення та реалізацію індивідуальних програм освіти; організацію взаємодії з ринком праці, замовниками та споживачами професіональних кадрів та ін. [5, с. 53]. Т. Сорочан уважає, що інноваційним напрямом забезпечення професійного розвитку вчителів є проєкти професійного розвитку. Їхня мета полягає в підготовці таких категорій: тренерів, консультантів, експертів, тьюторів [13, с. 276]. Не менш ефективною формою проведення підвищення кваліфікації є участь освітян у постійно діючих семінарах із використанням діяльнісних практик і тренінгових технологій. На думку Н. Марченко, найефективнішими видами семінарів є такі: семінар-дискусія, семінар-навчально-рольова гра, семінар-дослідження, кей-семінар тощо [10, с. 150].

У наявній науковій літературі про ефективний безперервний професійний розвиток учителя погоджуються з тим, що він повинен охоплювати конкретну тему, дозволяти залучення із часом і пропонувати інтерактивний досвід. Окрім того, успішні програми професійного розвитку заохочують розвиток учительських навчальних спільнот і підтримують освітян у прагненні систематично ділитися своїми знаннями та досвідом. Якщо вчителі не будуть “головними акторами” у своєму власному розвитку, їм буде неможливо встигати за швидкими змінами в політичній, культурній, економічній, особливо технологічній, сферах суспільного життя. Л. Дарлінг-Хаммонд та інші, у результаті проведеного аналізу методологічних досліджень, які продемонстрували позитивний зв’язок між безперервним професійним розвитком учителя, педагогічною практикою та результатами студентів, виділяють такі елементи ефективного професійного розвитку: орієнтацію на зміст, активне навчання, співпрацю вчителів, моделі ефективної практики, коучинг і експертну підтримку, час на роздуми і зворотний зв’язок, стали тривалість [16, с. 144].

Жоден із цих елементів не обмежується сценаріями професійного розвитку на місці; вони однаково стосуються онлайн-навчання. К. Г. Пауелл і Я. Бодур, визначаючи окремі елементи для ефективного професійного розвитку вчителя в інтернеті й онлайн-навчання дорослих, виділяють шість особливостей дизайну та реалізації, які має інтегрувати професійний розвиток учителів онлайн:

1. Задовольняти конкретні навчальні потреби вчителів, наприклад, через оцінку потреб і заохочення педагогів до визначення ціннісного змісту та підходів до навчання.

2. Бути корисним засобом для вирішення проблем, пов’язаних із практикою викладання або навчання студентів.

3. Підтримувати взаємодію та співпрацю для залучення всіх здобувачів освіти до онлайн-спільнот.

4. Інтегрувати автентичні завдання та дії, які відображають практику вчителя через реальні ситуації в аудиторії.

5. Інтегрувати рефлексію, щоб допомогти учасникам контекстуалізувати нову інформацію до власного навчального контексту.

6. Зрозуміти взаємозв'язок технологій, змісту, педагогіки та студентів, щоб ефективно впроваджувати та надавати інші функції, згадані вище [16, с. 145].

Непересічне місце у проблематиці дослідження посіли механізми та наративи в контексті моніторингу якості вищої освіти. Т. Завгородня аналізує зарубіжний досвід щодо моніторингу якості вищої освіти. Зокрема, у країнах Балтії переважають експертні форми оцінки якості освітніх програм, увага до внутрішньоуніверситетської освітньої політики й системи контролю якості (відвідування, бесіди, різноманітні форми контролю тощо) [7, с. 169]. Водночас важливо, беручи до уваги в Україні досвід європейської вищої школи моніторингу якості освіти в контексті сучасних євроінтеграційних процесів, зберегти національну ідентичність [7, с. 169].

Висновки. Отже, сучасний викладач повинен розуміти, що живе в період кардинальних трансформацій освітнього середовища. У процесі дослідження чітко викристалізувалися кілька тематичних векторів щодо європеїзації освітнього процесу, на яких доцільно зосередити увагу:

- ціннісно зорієнтовані підходи в навчанні, притаманні системам освіти західноєвропейських держав;
- поєднання формувального та традиційного форматів оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти вищої школи;
- творчий підхід до викладання навчального контенту й організації освітнього процесу на засадах людиноцентризму;
- дотримання “методичного балансу” у контексті процесів, пов’язаних із “гейміфікацією”;
- осучаснення традиційних і добір сучасних технологій, методів та прийомів навчання, у яких домінуватимуть завдання / вправи, що сприятимуть розвитку критичного та логічного мислення, аксіологічної компетентності тощо;
- мобільність щодо участі в міжнародній проєктній діяльності;
- диджиталізація освітнього процесу тощо.

Перспективи подальшого дослідження передбачають:

- більш деталізоване зіставлення реалізації на практиці деяких векторів через застосування реальних освітніх технік на теренах України та в інших країнах Європи;
- визначення загальних ключових “маркерів” європеїзації освітнього процесу, зважаючи на науковий доробок у вивченні цієї проблематики іноземними науковцями;
- подолання викликів і освітньо-змістових “лакун”, що не сприяють мобільнішому поширенню досвіду країн Європи в межах реалізації процесів європеїзації освітнього простору;
- упровадження досвіду європейських країн щодо особливостей організації та реалізації роботи, яка сприятиме професійному зростанню дорослих (аспект андрагогіки).

Використана література:

1. Бодик О. Платформа MOODLE як інструмент реалізації дистанційного навчання у процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов. *Control Systems and Computers*. 2021. №№ 5–6. С. 72–87. DOI: 10.15407/csc.2021.05-06.072.
2. Бодик О. Скандинавський слід. Освіта впродовж життя. *Шкільний світ*. Липень–серпень 2021. №№ 7–8 (855–856). С. 28–47.
3. Бульвінська О. Сучасні методи навчання і викладання на основі дослідження: зарубіжний досвід. *Освітологічний дискурс*. 2019. №№ 1–2. С. 83–103.
4. Василенко О. Становлення і розвиток громадянської освіти в європейських країнах. URL: <https://bit.ly/3AGJUOo> (дата звернення: 28.08.2022).
5. Волярська О., Пастушок О. Особливості розвитку освіти дорослих у європейських країнах. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2016. № 7. С. 51–54. URL: <https://bit.ly/3AtcqYu> (дата звернення: 28.08.2022).
6. Галицька Н. Світовий досвід функціонування проєктів у сфері вищої освіти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 7. URL: <https://bit.ly/3Kp4Z9r> (дата звернення: 28.08.2022).
7. Завгородня Т. Зарубіжний досвід моніторингу якості вищої освіти в дослідженнях вітчизняних науковців. *Педагогічний альманах* : збірник наукових праць. 2020. Вип. 45. С. 165–171.
8. Актуальні цінності сучасної європейської освіти / С. Золотухіна та ін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : збірник наукових праць. 2021. Вип. 76. Т. 1. С. 42–46.
9. Калініна І. Формувальне оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. *Грааль науки*. Червень 2021. № 5. С. 285–290. URL: <https://bit.ly/3Tq2kQX> (дата звернення: 28.08.2022).
10. Марченко Н. Форми підвищення кваліфікації вчителів. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Т. 2. № 24. С. 148–153.
11. Письменна І. Імплементация зарубіжного досвіду щодо використання принципів інтегрованого навчання у вищій школі. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія “Педагогіка і психологія”*. 2019. № 1. С. 169–175. URL: <https://bit.ly/3RltAy9> (дата звернення: 28.08.2022).
12. Сігаєва Л. Зарубіжний досвід управління вищою освітою: основні тенденції. *Вісник Черкаського університету. Серія “Педагогічні науки”*. 2017. № 10. С. 106–113.
13. Сорочан Т. Наступність професійного розвитку вчителів у системі університетської та післядипломної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 20 (231). С. 274–284.
14. Education Council. Report from the Education Council to the European Council: “The concrete future objectives of education and training systems” (Brussels, European Council). 2001.14 February. URL: <https://bit.ly/3dZBuyI> (дата звернення: 28.08.2022).
15. Fredriksson U., Hoskins B. The development of learning to learn in a European context. *Curriculum Journal*. 2007. № 18 (2). P. 127–134. DOI: 10.1080/09585170701445921.

16. A pedagogical model for effective online teacher professional development – findings from the Teacher Academy initiative of the European Commission / B. Hertz et al. *European Journal of Education*. 2022. № 57. P. 142–159. DOI: 10.1111/ejed.12486.
17. Katsarova I. Teaching careers in the EU: Why boys do not want to be teachers [Briefing]. 2019. URL: <https://bit.ly/3pPIEt0> (дата звернення: 28.08.2022).
18. Poszytek P., Budkowska L. Teachers' continuing professional development: trends in European countries. *Teacher Education Policy and Practice. International Perspectives and Inspirations* / M. Tonna and J. Madalińska-Michalak (Eds.). Warsaw : Foundation for the Development of the Education System, 2018. Vol. 1. P. 64–78.
19. Rømer M. (Ed.). *Teacher Education in Europe – An ETUCE Policy Paper*. Brussels : European Trade Union Committee for Education, 2008. 64 p. URL: <https://bit.ly/3TnWRdq> (дата звернення: 28.08.2022).

References:

1. Bodyk O. P. (2021). Platforma MOODLE yak instrument realizatsii dystantsiinoho navchannia u protsesi pidhotovky maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov [MOODLE platform as a tool for implementing distance learning in the process of training future teachers of foreign languages]. *Control Systems and Computers*. № № 5–6. S. 72–87. DOI: 10.15407/csc.2021.05-06.072 [in Ukrainian].
2. Bodyk O. (2021). Skandinavskiy slid. Osvita vprodovzh zhyttia [Scandinavian trail. Education throughout life]. *School world*. № № 7–8 (855–856). S. 28–47 [in Ukrainian].
3. Bulvinska O. (2019). Suchasni metody navchannia i vykladannia na osnovi doslidzhennia: zarubizhnyi dosvid [Modern methods of learning and teaching based on research: foreign experience]. *Educational discourse*. № № 1–2. S. 83–103 [in Ukrainian].
4. Vasylenko O. V. (2014). Stanovlennia i rozvytok hromadianskoi osvity v yevropeiskykh krainakh [Formation and development of civic education in European countries]. URL: <https://bit.ly/3AGJU0o> (дата звернення: 28.08.2022) [in Ukrainian].
5. Voliarska O. S., Pastushok O. I. (2016). Osoblyvosti rozvytku osvity doroslykh u yevropeiskykh krainakh [Features of the development of adult education in European countries]. *ScienceRise. Pedagogical Education*. № 7. S. 51–54. URL: <https://bit.ly/3AtcqYy> (дата звернення: 28.08.2022) [in Ukrainian].
6. Halytska N. V. (2017). Svitovyi dosvid funktsionuvannia proektiv u sferi vyshchoi osvity [World experience of the operation of projects in the field of higher education]. *Public administration: improvement and development*. № 7. URL: <https://bit.ly/3K-p4Z9r> (дата звернення: 28.08.2022) [in Ukrainian].
7. Zavorodnia T. K. (2020). Zarubizhnyi dosvid monitorynhu yakosti vyshchoi osvity v doslidzhenniakh vitchyznianskykh naukovtsiv [Foreign experience of monitoring the quality of higher education in the research of domestic scientists]. *Pedagogical almanac*. Collection of scientific papers. Vyp. 45. S. 165–171 [in Ukrainian].
8. Zolotukhina S. T., Ionova O. M., Luparenko S. Ye. (2021) Aktualni tsinnosti suchasnoi yevropeiskoi osvity [Current values of modern European education.]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*: Collection of scientific papers. Vyp. 76. T. 1. S. 42–46 [in Ukrainian].
9. Kalinina I. M. (2021). Formuvalne otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen zdobuvachiv vyshchoi osvity [Formative assessment of educational achievements of higher education applicants.]. *The grail of science*. № 5. S. 285–290. URL: <https://bit.ly/3Tq2kQX> (дата звернення: 28.08.2022) [in Ukrainian].
10. Marchenko N. (2019). Formy pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv [Forms of professional development of teachers]. *Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*. T. 2. № 24. S. 148–153 [in Ukrainian].
11. Pysmenna I. I. (2019). Implementatsiia zarubizhnogo dosvidu shchodo vykorystannia pryntsyypiv intehrovanooho navchannia u vyshchii shkoli [Implementation of foreign experience in using the principles of integrated education in higher education]. *Bulletin of Alfred Nobel University*. Series: Pedagogy and psychology. №. 1. S. 169–175. URL: <https://bit.ly/3RltAy9> (дата звернення: 28.08.2022) [in Ukrainian].
12. Sihaieva L. Ye. (2017). Zarubizhnyi dosvid upravlinnia vyshchoiu osvitou: osnovni tendentsii [Foreign experience of higher education management: main trends]. *Cherkasy University Bulletin: Pedagogical Sciences*. № 10. S. 106–113 [in Ukrainian].
13. Sorochan T. (2011). Nastupnist profesiinoho rozvytku vchyteliv u systemi universytetskoi ta pslidiadyploimnoi osvity [Continuity of professional development of teachers in the system of university and postgraduate education]. *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*. № 20 (231). S. 274–284 [in Ukrainian].
14. Education Council. Report from the Education Council to the European Council: “The concrete future objectives of education and training systems” (Brussels, European Council). 2001. 14 February. URL: <https://bit.ly/3dZBuyI> (accessed on: 28.08.2022).
15. Fredriksson U., Hoskins B. (2007). The development of learning to learn in a European context. *Curriculum Journal*. № 18 (2). Pp. 127–134. <http://dx.doi.org/10.1080/09585170701445921>.
16. Hertz B., Grainger C. H., Tasic H. D., Laurillard D., Murray M., Fernandes L., Gilleran A., Rojas R. D., & Rutkauskienė D. (2022). A pedagogical model for effective online teacher professional development – findings from the Teacher Academy initiative of the European Commission. *European Journal of Education*. № 57. Pp. 142–159. <https://doi.org/10.1111/ejed.12486>.
17. Katsarova I. (2019) Teaching careers in the EU: Why boys do not want to be teachers [Briefing]. URL: <https://bit.ly/3pPIEt0> (accessed on: 28.08.2022).
18. Poszytek P., Budkowska L. (2018) Teachers' continuing professional development: trends in European countries. In: M. A. Tonna and J. Madalińska-Michalak (Eds.). *Teacher Education Policy and Practice. International Perspectives and Inspirations*. Warsaw: Foundation for the Development of the Education System. Vol. 1. Pp. 64–78.
19. Rømer M. (Ed.). (2008). *Teacher Education in Europe – An ETUCE Policy Paper*. Brussels: European Trade Union Committee for Education. 64 p. URL: <https://bit.ly/3TnWRdq> (accessed on: 28.08.2022).

Bodyk O., Salahub L. Conceptual paradigms of the Europeanization of the educational process in higher school and the system of postgraduate pedagogical education: focus of modern narratives vs traditionalism

The article deals with the analysis of the vectors of modern education in the context of the Europeanization of the national higher education and the modernization of the mechanisms of teachers' professional development in the light of the formation of their own personal development trajectories. Generalization of the results of scientific and pedagogical researches made it possible to identify and characterize the range of educational issues, taking into account the realities of the 21st century in general and the introduction of European standards for the implementation of the educational process in higher education and the system of postgraduate pedagogical education in particular.

The paper focuses on the comparison of traditional practices of organizing the educational process with modern narratives. Particular attention is paid to describing the experience of European countries in the development of effective mechanisms for the implementation of digitalized processes in higher education and improving the professional skills of educators. The study represents a wide range of technologies, methods and teaching techniques, accompanied with instructions for their use in the educational process. The authors concentrate on the visualization of disciplinary cases, taking into account modern realities and forms of information dissemination.

The article uses both theoretical (analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, classification, generalization, abstraction and specification) and empirical (method of pedagogical observation, involving the knowledge of narratives of reality, external relations and attitudes; efficiency of use and preference for certain technologies, methods and techniques of teaching with subsequent justification) research methods.

It is concluded that it is necessary to study the core aspects that have arisen in the conditions of the existence of a digitalized society through the study and search for effective mechanisms for the implementation of such conceptual and educational vectors as: organizing project activities, modernizing teaching technologies, methods and techniques, combining various techniques / forms of assessing and evaluating educational achievements of applicants for education, implementation of integrated approaches to studying a wide range of disciplines, the search for effective mechanisms for organizing effective feedback between participants in the educational process, etc.

Key words: *conceptual paradigms, Europeanization of educational process, higher education, professional development of educators, educational narratives, traditionalism, modernizing educational content, project and debate learning technologies, visualization of disciplinary cases, digitalization.*

UDC 378.4 (438)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.02>

Havran M., Krokmalna Z.

IMPROVING INTERNATIONAL RELATIONS SPECIALISTS TRAINING SYSTEM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION (EXPERIENCE OF POLAND)

The article studies training system of international relations specialists in Poland considering European integration processes. The importance and topicality of the problem are substantiated. The purpose and objectives of the investigation have been determined. A variety of programmes for receiving Bachelor's degree in the field of international relations, opportunities for exchange and internship programmes have been examined. The achievements and peculiarities of higher educational system in Poland, as well as the basic features of Polish higher education institutions have been considered. The curricula for students majoring in International Relations at famous Polish universities such as Jagiellonian University and University of Warsaw have been analysed. It is stated that students initially receive basic knowledge in the chosen specialty, and then study subjects that deepen the understanding of international relations and processes taking place in world politics. The research shows that European Integration course serves the needs of students, widening their awareness about the essence of the process of integration into the European educational, scientific, information and cultural space, issues and principles of the European Union. This course has been proposed by the authors for implementing at Ukrainian higher educational institutions as a compulsory course in international relations training programmes. The authors have also found out that English-taught degree programmes are widely-used in Poland. It is emphasized that their design and implementation need to be an integral part of modernization of training system of international relations specialists in Ukrainian institutes and universities responding to students' interests and concerns of having profound English knowledge for professional purposes and meeting demands on internationalization strategy. The work has led to the conclusion that experience of training international relations specialists in Polish HEIs is valuable for investigation.

Key words: *specialists in international relations, higher education institutions, training specialists, academic discipline, curriculum, tertiary education, Poland.*

(статтю подано мовою оригіналу)

Poland is known to be a well-developed country with top-quality higher education system and excellent perspectives for future employment and making career. Polish higher education institutions (HEIs) provide students with quality educational services, good knowledge and professional skills that recruiters from the whole world rate Polish specialists as exceptionally talented and knowledgeable in their profession and recognize their degrees internationally. The State Accreditation Committee monitors all Polish HEIs and according to its results, more than 80 % of them have a good education and rating [8]. In recent years Poland has strengthened ties with EU and Western countries, so there are many opportunities for successful employment after graduating from the Polish higher schools and universities.

Based on the OECD information, international student mobility at the higher level in Poland has increased to approximately 55 200 students, which is 4 % of tertiary education students in 2019. The largest number of foreign students of HEIs studying in Poland comes from Ukraine [5]. Due to the fact that so many Ukrainian students get an education in Poland, Ukrainian scientists are actively studying the issue of professional training in Polish HEIs. Many investigations on the peculiarities of the development of higher education in Poland have been carried out by many foreign researchers as: M. Kwiek, Y. Jozvitska, K. Pavlovsky, M. Chapka, A. Krasnevskyi, E. Halizak etc. The least studying international relations discipline claims that it was the rapprochement of Poland with the West that gave impetus to the development of this subject, and also opened completely new opportunities for academic cooperation [1]. Many Ukrainian scientists, among them: A. Vasylyuk, S. Kohut, M. Havran, I. Dobryanskyi, I. Holub, S. Sysoeva, study the achievements of higher education in Poland, the reasons for the success and failures of the Polish educational system.

Nowadays, the field of international relations (IR) is extremely important in Ukraine especially in the context of our integration to the European Union, so the need for highly qualified specialists in this area will only be increasing during the next decades. This means that the analysis of strengths and weaknesses of Polish system of training international relations specialists is necessary and useful for the implementation of modern European structural changes in higher education in Ukraine and improvement of our academic system.

The purpose of the article is to determine and analyze characteristics of training IR specialists in HEIs of Poland concerning European integration trends.

According to the purpose of the article, we define the following objectives: 1) to explore features of training bachelors in IR in Poland concerning European standards and requirements; 2) to analyse and single out courses in IR programmes in certain Polish HEIs; 3) to find out the peculiarities of training IR specialists in Polish HEIs with their further prospective implementation in developing international relations training system in Ukrainian HEIs.

Since the fall of the communist regime in Poland, which took place in 1989, the country has undergone significant changes, and of course this has affected the tertiary education system of the Republic of Poland. In the period of post-socialist transformation and entry to the European Union, development took place in the structure, organization and process of providing higher education in Poland. The country became a member of the EU in 2004, thus committing to create the European Higher Education Area (EHEA) together with other countries of this region. European education often reconsiders and changes its values, beliefs, functions and methodological principles in accordance with the latest global trends. To maintain all contemporary features of higher education, Polish universities are constantly undergoing new reforms [12].

Moreover, along with modern society's demand for obtaining quality higher education, which appears as a result of awareness of the importance of knowledge and the ratio of the level of employment based on students' acquired skills and competences, the approach to the process of evaluation the quality of educational services and activities is also changing in Polish HEIs [11, p. 51]. Considering that quality of educational process is an important determinant of HEIs' further development, Polish universities strives to modernize educational system using the latest achievements of science and technology, implementing new European norms and requirements.

Education process in HEIs of Poland is arranged in accordance with the Bologna Process objectives. Students can obtain three types of degrees, namely: Bachelor's, Master's, and PhD. The educational process usually lasts from October to June, and students have the advantage of travelling abroad during summer holidays as part of various exchange programmes or for internships. Poland provides scholarships through the government, different foundations or universities to students of Polish origin, but foreign students with a Card of a Pole are also eligible for some scholarships.

Poland being a member state of the European Union and a member of many international organizations has successfully developed its higher education system. There are a large number of universities and specialties from which students can choose the best option for themselves, taking into account affordable cost of education, the chances of finding a job and opportunities for leisure activities. Warsaw, Krakow, Wroclaw, Poznań and Gdańsk are considered to be the most perspective cities for obtaining higher education in Poland. For students who are fascinated in globalization, international environment and affaires and are eager to acquire academic knowledge and practical skills in various aspects of international relations, a lot of higher schools and universities of Poland offer Bachelor's and Master's degree programmes in IR. During academic process, students gain knowledge about countries, global politics, the functioning of governmental and non-governmental international organizations, diplomatic institutions. Moreover, meetings with businessmen, politicians, diplomats and excursions to embassies and public institutions are often held for raising awareness about politics and diplomacy. It is obvious that this speciality is best suited for people who are able to negotiate and have ambitions, communication skills and analytical thinking.

Having investigated curricula in IR provided by Polish HEIs, we found out that the first-cycle Bachelor's studies lasts around 3 years/6 semesters. It is intended to make students ready for a future career in the area of international relations or further pursuing a Master's degree. All Polish HEIs use the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS), which provides receiving recognition of students' skills and knowledge in foreign countries. After finishing the first-cycle studies students can get the degree of a licencjat or inżynier, but for this they must complete all compulsory and elective courses and obtain at least 180 ECTS credits. It is necessary to add that academic process is mostly conducted in Polish. However, both Polish students and foreigners can be eligible for a programme

taught in English, they only have to prove the knowledge of the language and meet requirements of the chosen university.

There are certain differences in IR curricula in different HEIs of Poland, but most academic disciplines are similar, among them: History of International Relations, Public Policy, Political Science, International Economics, European Studies, International Law, etc. Taking the courses, students analyze key events in international politics, learn how to conduct negotiations, discuss controversial issues and make important decisions. These skills help students, who have already graduated from the university, to predict the development of events in the international arena, to solve vital problems related to war and peace, human rights and freedoms, global poverty, famine, environmental protection. For students, who are interested in internships opportunities, plenty of Polish universities have their own job centre on campus.

Poland has implemented official strategies for internationalization of tertiary education. We found out that the most-widely used definition of the term internationalization, but at the same time neutral one, is “an intentional process of integrating an international, and intercultural or global dimension into the purpose, functions, and delivery of higher education” [3, p. 11]. One example of the official strategy for internationalization is the providing of English-taught degree programmes (ETDPs) in non-English-speaking countries that increases the quality of education and strengthens research potential at universities. The Jagiellonian University in Krakow, the University of Warsaw, and the University of Wroclaw are tertiary institutions with departments of political science that consider internationalization as an essential thing for development. Such institutions offer English-taught programmes for obtaining bachelor’s, master’s and PhD degrees in the field of politics and international relations for Polish and foreign students [6]. With this in mind, it is worth analyzing the features and curricula of the above-mentioned universities.

To begin with, we suggest examining the Jagiellonian University. Being established in 1364, it is one of the oldest and most perspective universities in Poland and even in Europe as its scientists participate in various projects and conferences, their works are published in leading international journals which show the great achievements and success of the university. For students who are passionate about conducting investigations and want to meet people with the same interests, there are a number of research societies. The Jagiellonian University ranked № 5 with overall 91,8 points in QS ECA University Rankings 2022, which takes into account 10 indicators such as international research network, academic reputation, international teachers and students, etc. [7].

Further examination of the Jagiellonian University facilities shows that the Faculty of International and Political Studies opens up an opportunity to take academic courses in Polish or other foreign languages. The Ministry of Science and Higher Education awarded this faculty A category, and it was also recognized for the high quality of education by the Polish Accreditation Committee. The Faculty has an educational programme of International Relations for bachelor’s degree students, where global, economic, political and social issues are discussed. Studying there for 3 years, students take an opportunity to choose between two specializations – International Security and Modern Diplomacy. The main disadvantage is that this first-cycle course is mostly conducted in Polish, but the Jagiellonian University offers a 3-year English-taught BA programme in International Relations and Area Studies. It is an interdisciplinary Bachelor’s degree programme that aims to give knowledge about global human problems and teaches how to compare the development of different regions of the world. During the first three terms, students have obligatory courses and acquire basic knowledge about international relations, and during the next academic terms their courses are more concentrated on providing deep understanding of the selected area. Students are also offered elective courses, which are announced each year and can be changed. There are many exchange programmes for those looking to gain experience at the foreign universities. Erasmus+ is the perfect decision for spending several terms abroad. According to the data of 2014/2015, over 90 students from the Faculty of International and Political Studies used the given possibility [2].

The next higher educational institution that deserves our attention is the University of Warsaw. At the beginning, it consisted of 5 faculties, namely: Law and Administration, Philosophy, Theology, Medicine, Arts and Humanities. Currently, the university has 21 faculties, 30 academic units and 7 300 workers. The Shanghai Rating shows that the University of Warsaw ranks among the top 3 % of the world’s universities. The Faculty of Political Science and International Studies is known here for providing students with a variety of opportunities for professional and personal development. This unit offers convenient schedule, the opportunity to take a Polish language course, interaction with foreign universities, the possibility to receive a scholarship for scientific accomplishments. There are seven programmes studied in Polish language and five in English, including European Politics and Economics, Undergraduate and Graduate Programme in Political Science, Undergraduate and Graduate Programme in International Relations.

Considering undergraduate programme in IR, which also lasts for 3 years, we have found out that all classes are conducted there by experienced teachers from the US and Europe, and during the studies students acquire creativity, critical thinking and communication skills. The Programme also introduces students to disciplines related to international relations, such as law, geography, culture, economics. In addition, they should get the B2 level of knowledge of a foreign language due to the CEFR to confidently speak on topics of international policy and relations. The course includes a wide range of academic disciplines. First-year students study History of International Relations, Political and Economic Geography, Introduction to Law, European Integration, Economics. At the second

course of training there are subjects as: International Cultural Relations, Demography, International Military Relations, Contemporary Political Systems, International Political Relations. At the third year students gain knowledge in studying International Negotiations, International Organizations, International Relations in North and South America, International Relations in the Asia-Pacific Region, International Relations in Europe, Poland's Foreign Policy, International Relations in Africa and the Middle East [10].

Further investigation shows that in order to meet students' demands in exploring various international issues entirely in English, 2 years long full time master's programme in IR is offered in UMCS (Maria Curie-Skłodowska University) [4]. The curriculum of this master's programme includes such core courses as: International Relations Theory, International Law and Organisations, World Politics since 1945, Intercultural Communication, International Security, Transnational Social Space etc. Among elective courses (University Lecture, Global Population Studies, Social Policies in Global Context International System of Environmental Protection, Globalisation and Regionalism in International Relations, Strategic Culture of the US etc.), students need to choose five subjects. They are also provided with an opportunity to obtain one of the additional certificates (Certificate in Environment Studies or Certificate in International Development Studies) taking 4 courses in one area of study.

Having analysed curricula of Polish HEIs, we revealed a discipline that can be successfully implemented at Ukrainian universities training IR specialists, especially as Ukrainian society strives for being member of the EU. In our opinion, it is European Integration or European Studies, which in Poland is called *Europeistyka*. This is an academic subject that appeared in Europe in the middle of the 20th century and was influenced by the integration of states into the European communities. Taking this course, students are able to examine general economic, political and social problems of European countries and the complicated expansion process of EU.

European Integration is studied at the already mentioned University of Warsaw. This academic discipline covers such topics as: history of the creation of the European Union, treaties of the EU, enlargement processes of the European Union, the EU institutions, Union citizenship, decision-making mechanism in the organization, relations between Poland and the European Union, Single European Market, common foreign and security policy. In general, the main aim is to acquaint students with the major issues in the field of European integration.

It was found that the University of Lodz also has European Integration included in its curricula. Among the topics discussed here are: theories of European integration, the main institutions in the EU, budget and internal market, common agricultural policy, cohesion policy, monetary union, national perspective – the role of member states, the European citizens and groups. Interestingly, simulation of the European Council is held at the course. All participants have various roles and functions, during the game they are challenged to solve urgent problems and current difficulties that have appeared in EU. Taking part in such activity will allow students to be familiar with the process of making decisions in the European Union and to acquire new skills in analysis, communication, public speaking and team working. So, after completing the European Integration course, students are able to: 1) determine the main stages of the European integration; 2) analyze the duties of EU institutions such as EP, EC, CEU, ECJ; 3) investigate the intricate way of decision-making in the EU; 4) define vital problems of European Union [9].

Given the fact that Ukraine steps on the path to EU membership, discipline of European Integration is in great demand in our higher education institutions. This course is of primarily importance for students to acquire knowledge about the essence of the process of integration into the European educational and scientific environment, information and cultural space. Students will have the opportunity to learn about democratization and models of reforming state administration and local self-government in the context of European integration. Furthermore, the study of this discipline is useful not only for specialists in IR, but also for many other related specialities.

Conclusions. Our research shows that Poland is undoubtedly a modern European country that is dynamically developing and constantly implementing the latest reforms that have a significant impact on the quality of education provided by Polish HEIs. IR programmes in Poland are interdisciplinary and are designed to meet European standards and people who are interested in events and processes taking place in the whole world. Specialists in this field are highly valued in the labour market, so they can easily find work in governmental and non-governmental organizations, diplomatic institutions, international companies, etc. Students can gain invaluable experience abroad through educational exchange or internship programmes. Having investigated the curricula of IR in Poland, we found out that European Integration course serves the needs of students, widening their awareness about issues and principles of the European Union. So, studying of this course is of primary importance for students obtaining degrees in International Relations in HEIs of Ukraine and has to be included to the compulsory courses. Another essential finding in training international relations specialists of bachelor's and master's degrees in Polish HEIs, that should widely be implemented in international relations training system in Ukrainian HEIs, is creating English-taught degree programmes which respond to students' interests and concerns of having profound English knowledge for professional purposes and meet strategy for internationalization.

We believe that outcomes of our research will probably lead to further improvements in international relations training system in Ukrainian HEIs, providing tertiary education of European quality and standards. Even though there are other aspects of studying Polish experience in training international relation specialists, among them examining process of organizing internships for students, assessment system, etc.

Bibliography:

1. Halizak Edward. Polish international relations studies and post-historiography, disciplinary development after the Cold War. *UNISCI Journal*. 2016. № 40. 119 p.
2. Jagiellonian University in Krakow. Faculty of International and Political Studies. URL: https://studia.uj.edu.pl/en_GB/kierunki/wsmip.
3. Knight J. Internationalization remodeled: Definitions, rationales, and approaches. *Journal for Studies in International Education*. 2004. № 8 (1). P. 5–31. DOI: 10.1177/1028315303260832.
4. MA in International Relations (in English). UMCS. URL: <https://www.umcs.pl/en/ma-in-international-relations-in-english-10195.htm>.
5. OECD iLibrary. Poland. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9399a67a-en/index.html?itemId=/content/component/9399a67a-en#biblio-d12020e17568>.
6. Pietrzyk-Reeves Dorota. English-taught degree programs and the internationalization of political science of Poland. *Profession Spotlight: Trends and Challenges for Political Science in Central and Eastern Europe*. 2022. 592 p.
7. QS EECA University Ranking 2022. URL: <https://www.qschina.cn/en/university-rankings/eeca-rankings/2022>.
8. Study in Poland. URL: <http://www.studyinpoland.pl/en/education/20-why-study-in-poland>.
9. University of Lodz. European Integration. URL: <https://admission.wnpism.uw.edu.pl/programmes-in-english/undergraduate-programme-in-international-relations/>.
10. University of Warsaw. Undergraduate Programme in International Relations. URL: <https://admission.wnpism.uw.edu.pl/programmes-in-english/undergraduate-programme-in-international-relations/>.
11. Гавран М., Шайнер Г. Системи забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти Польщі в контексті побудови європейського простору вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 “Педагогічні науки: реалії та перспективи”. 2019. Вип. 70. С. 49–52. DOI: 10.31392/2311-5491/2019-70.12.
12. Голуб І. Польський досвід реформування системи вищої освіти у контексті європейської інтеграції. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 2. С. 27–29.

References:

1. Halizak Edward. (2016). Polish international relations studies and post-historiography, disciplinary development after the Cold War. *UNISCI Journal*. № 40. 119 p.
2. Jagiellonian University in Krakow. Faculty of International and Political Studies. URL: https://studia.uj.edu.pl/en_GB/kierunki/wsmip.
3. Knight J. (2004). Internationalization remodeled: Definitions, rationales, and approaches. *Journal for Studies in International Education*, 8 (1). P. 5–31. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1028315303260832>.
4. MA in International Relations (in English). UMCS. URL: <https://www.umcs.pl/en/ma-in-international-relations-in-english-10195.htm>.
5. OECDiLibrary. Poland. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9399a67a-en/index.html?itemId=/content/component/9399a67a-en#biblio-d12020e17568>.
6. Pietrzyk-Reeves Dorota (2022). English-taught degree programs and the internationalization of political science of Poland. *Profession Spotlight: Trends and Challenges for Political Science in Central and Eastern Europe*. 592 p.
7. QS EECA University Ranking 2022. URL: <https://www.qschina.cn/en/university-rankings/eeca-rankings/2022>.
8. Study in Poland. URL: <http://www.studyinpoland.pl/en/education/20-why-study-in-poland>.
9. University of Lodz. European Integration. URL: <https://admission.wnpism.uw.edu.pl/programmes-in-english/undergraduate-programme-in-international-relations/>.
10. University of Warsaw. Undergraduate Programme in International Relations. URL: <https://admission.wnpism.uw.edu.pl/programmes-in-english/undergraduate-programme-in-international-relations/>.
11. Havran M. I., Shainer H. I. (2019). Systemy zabezpechennia yakosti osvitnoi diialnosti zakladiv vyshchoi osvity Polshchi v konteksti pobudovy yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity [The education activities quality assurance system at higher education institutions in Poland in the context of developing European Higher Education Area]. *Naukovyi Chasopys National Pedagogical Dragomanov University*. Series 5. Pedagogical sciences: realities and perspectives. Issue 70. P. 49–52. DOI: 10.31392/2311-5491/2019-70.12 [in Ukrainian].
12. Holub I. I. (2017). Polskyu dosvid reformuvannya systemy vyshchoyi osvity u konsteksti yevropeyskoyi intehratsiyi [Polish experience of reforming the higher education system in the context of European integration]. *Ukrainian pedagogical journal*. № 2. P. 27–29 [in Ukrainian].

Гавран М. І., Крохмальна З. С. Удосконалення системи підготовки фахівців з міжнародних відносин в контексті європейської інтеграції (досвід Польщі)

У статті досліджено систему підготовки фахівців з міжнародних відносин у Польщі, враховуючи євроінтеграційні процеси. Обґрунтовано важливість і актуальність проблеми. Визначено мету та завдання дослідження. Розглянуто різноманітні програми для отримання ступеня бакалавра в галузі міжнародних відносин, можливості обміну та програми стажування. Визначено й охарактеризовано досягнення й особливості системи вищої освіти в Польщі, а також головні риси польських вищих навчальних закладів. Проаналізовано навчальні плани для студентів спеціальності “Міжнародні відносини” відомих польських університетів, як-от Ягеллонський і Варшавський університети. Ззначається, що студенти спочатку здобувають базові знання з обраної спеціальності, а потім вивчають предмети, які поглиблюють розуміння міжнародних відносин і процесів, що відбуваються у світовій політиці. Дослідження показує, що курс “Європейська інтеграція” відповідає потребам студентів, розширює їхню обізнаність щодо сутності процесу інтеграції в європейській освітній, науковій, інформаційній та культурній простір, дає змогу зрозуміти проблематику та принципи Європейського Союзу. Цей курс запропоновано авторами як обов’язковий курс для впровадження у вищих навчальних закладах України у програми підготовки з міжнародних відносин. Автори також встановили, що програми підготовки англійською мовою широко використовуються в Польщі. Наголошується на необхідності їх розроблення та реалізації як невід’ємної частини модернізації системи підготовки фахівців з міжнародних відно-

син на факультетах міжнародних відносин інститутів і університетів України, відповідаючи інтересам і бажанням студентів володіти глибокими знаннями з англійської мови для професійних цілей і задоволення вимог щодо реалізації стратегії інтернаціоналізації. Зроблено висновок, що досвід підготовки фахівців з міжнародних відносин у закладах вищої освіти Польщі є цінним для наслідування та вартий подальшого вивчення.

Ключові слова: фахівці з міжнародних відносин, заклади вищої освіти, підготовка фахівців, навчальна дисципліна, навчальний план, вища освіта, Польща.

УДК 378.14+372+378.6

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.03>

Гаврилюк М. В., Якимович Т. Д.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ БАГАТОМІРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті обґрунтовано теоретичні засади використання інтегративних багатомірних технологій навчання в умовах євроінтеграції. Проаналізовані можливості використання особливої форми засобів навчання, а саме: логіко-змістові багатовимірні моделі знання (семантичні фрактали). Завдяки логіко-змістовим моделям уявлення знань можна спростити діяльність педагога, забезпечити координацію зовнішнього та внутрішнього аспектів пізнавальної діяльності тощо, надавати нові функції та вдосконалювати основні дидактичні властивості (поліпшувати візуальну зручність користування, збільшувати інформаційну цільність уявлення знань, забезпечувати універсальність тощо). Обґрунтовано теоретичні засади моделювання інтегративних багатомірних технологій навчання в умовах євроінтеграції, зокрема положення єдності та багатовимірності (багатоаспектності) структури побудови навколишнього світу; положення об'єктивності; положення системності; солярності як усебічної ознаки матерії; фрактальності як ознаки упорядкованої організації матерії тощо. Виявлено, що оптимальні результати можуть бути досягнуті за таких умов: базис навчальної дисципліни (термінологія, позначення, поняття, основні положення і формули, таблиці, характерна залежність); рутинні процедури оброблення і відображення інформації; складна функціональна залежність і алгоритми вирішення складних завдань; дослідження динамічних, параметричних та ігрових процесів, систем, ситуацій; складний ілюстрований матеріал; процеси конструювання і проєктування; імітація і схематизація складних процесів, систем, явищ; об'єкти дистанційного вивчення; експертиза результатів навчання; проміжне і підсумкове документування перебігу і підсумків навчального процесу; тиражування навчально-методичного забезпечення тощо. Показано інваріантний підхід до навчання з позицій його складу, структури, які не змінюються попри нові освітні технології. Як інваріантні компоненти виділяються: цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби. Проєктування дерев умінь і знань пов'язане з постановкою ієрархічної системи дидактичних завдань про перехід від одного рівня навченості до іншого.

Ключові слова: моделювання, інтеграція, технології, освітні технології, багатомірні технології навчання, євроінтеграція.

Вичерпне, цілісне подання матеріалу передбачає подання результатів діяльності в інноваційній формі, що забезпечує можливість освоєння та перенесення досвіду. Навчальні заклади у своїй практичній діяльності освітньою технологією, у зв'язку з популярністю технологічного підходу, зазвичай уважають будь-яку інновацію навчально-виховного процесу. Освітніми технологіями тепер слугує практично все: алгоритмізовані дії закладу освіти й досвід окремого успішного педагога, що не підлягає точному опису. Тобто слухна думка окремих педагогів, що "освітня технологія" нині – модний термін, який застосовують для демонстрації прогресивності діяльності, її відповідності сучасним науковим віянням.

Використання дидактичних багатовимірних інструментів "як когнітивних способів системно-ієрархічної побудови, зберігання і перероблення навчальної інформації у вигляді логіко-сміслових моделей, що є готовим методичним продуктом, завдяки компактності дозволяють ефективніше здійснювати з нею різноманітні операції. Системна обробка, необхідність ранжування, встановлення смислових зв'язків, ієрархічність вибудовування навчального матеріалу, можливість представити його у вербальній і символічній формах, активна участь у цьому процесі магістрантів дозволяють як значно підвищити ефективність пізнавальної діяльності зокрема, так і покращити результати їхньої професійної підготовки загалом" [6, с. 194].

Використання сучасних інформаційних технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя технологій, а також сучасних інформаційних технологій як основи компетентісно орієнтованого формування професіоналізму фахівців у процесі їх освітньої підготовки вивчали Д. Я. Вертиполох та Д. Н. Креденець.

Міжнародний досвід застосування інформаційних і комунікативних технологій щодо підвищення конкурентоспроможності освіти, а також інновації у використанні інформаційно-комунікаційних технологій

в освітньому процесі активно досліджували К. В. Кравченко, Є. М. Хриков і Л. П. Максимова. В основу наукових досліджень учених Ю. М. Козловського та С. Ю. Сисоевої покладено вивчення інтеграційних процесів і педагогічних технологій у неперервній професійній освіті.

Варто виокремити праці Д. В. Грузіна та Н. В. Новікової щодо актуальності застосування stem-технологій у навчальному процесі.

Не менш важливі дослідження Г. П. Євсєєвої та В. А. Бабенка стосовно інноваційних і традиційних технологій навчання в умовах інформатизації освіти.

В. М. Коваленко свої напрацювання присвятила використанню інформаційних технологій із фахових дисциплін у системі освіти вищої школи. А дослідники Т. І. Койчева й І. А. Княжева наочно подали у своїх працях технологію використання дидактичних багатомірних інструментів у професійній підготовці майбутніх викладачів.

Теоретико-методологічні засади моделювання нових навчальних технологій у середніх закладах освіти активно досліджував П. І. Сікорський.

В основі наукових розвідок А. В. Токаревої – інтегративне навчання як один із перспективних напрямів розвитку сучасної вищої освіти. Дослідник В. Є. Штейнберг вивчав інструментальну дидактику – дидактичний дизайн.

Дослідники Q. Y. Wang і Н. L. Woo вивчали систематичне планування інтеграції ІКТ у тематичне навчання.

Мета статті – обґрунтувати теоретичні засади використання інтегративних багатомірних технологій навчання в умовах євроінтеграції

Оскільки процес навчання знань і умінь супроводжується їх експертизою (контроль, аналіз, діагностика, оцінка) і корекцією, то далі мають бути розроблені дерева експертиз і корекції всіх знань і умінь з урахуванням їхнього смислового змісту і складності на основі досягнень теорії навчання. Елементи цих дерев мають перебувати у взаємно однозначній відповідності з елементами дерев знань і умінь. Побудовані дерева та їхні елементи дають досить повне уявлення про основні складники та провідні логічні зв'язки навчальної дисципліни, а також технології її вивчення. Залежно від методу формування послідовності інформаційного з'єднання елементів цих дерев буде реалізована та або та стратегія навчання.

Аналіз показує, що у формулюванні знань (умінь) довільного елемента відповідного дерева можна виділити типову послідовність навчальних дій, яку названо інваріантним циклом знань (умінь). Акцентуємо, що повинна бути забезпечена тісна в загальному випадку інтерактивна взаємодія інваріантних циклів знань і умінь, відповідних елементів дерев знань і умінь, що досягається формуванням інваріантних модулів навчання. Ці модулі, своєю чергою утворюють дерево навчання. Структура останнього однозначно відповідає структурі дерева цілей навчання. Дерево навчання разом із логікою функціонування модулів дає найбільш повну картину навчального процесу з дисципліни. Отже, завдання в результаті зводиться до вибору раціональних параметрично настроєваних траєкторій навчання, що і становить предмет управління навчальним процесом. Вибір траєкторій – за викладачем, але і за учнем також.

Здійснення освітньої технології схоже на технологію вирощування троянди не лише алгоритмізацією дій, а насамперед цілеспрямованістю. Перш ніж реалізувати педагогічну технологію та під час її виконання, педагог має чітко розуміти і завжди мати перед очима ті риси, які в майбутньому повинен мати учень. Тут необхідний алгоритм дій на сукупність рис суб'єктів педагогічного процесу. Щоби сформувати такі риси, педагог застосовує низку способів спільної діяльності з учнями, різні методи та методики, зокрема й методи діагностування.

Проте освітня технологія та технологія вирощування троянди істотно різняться. Садівник, який виростив квітку, не має потреби діагностувати результат, бо він – перед ним, його можна бачити, виміряти, торкатися. До рис учнів неможливо ані торкнутися, ані визначити їх візуально. Тут потрібні слова, дії, час, розмова, виконання тестів, залучення до діяльності. Отже, з діагностуванням результату наявні складнощі, через що педагоги радше послуговуються методиками, а не технологіями.

Особлива форма знаково-символьних засобів – синтетичні логіко-змістові багатомірні моделі знання, які В. Штейнберг [13] назвав семантичними фракталами. Завдяки семантичним фракталам як логіко-змістовим моделям уявлення знань можна спростити діяльність педагога, у чому особливо допоможуть координація зовнішнього та внутрішнього аспектів пізнавальної діяльності, першої та другої сигнальних систем людини, правої та лівої півкуль головного мозку.

Завдяки логіко-змістовій моделі можливе одночасне бачення теми загалом та кожної її складової частини зокрема, вона чудовий засіб для порівняльної характеристики двох явищ, подій, формул, знаходження спільних і відмінних рис між ними, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, виявлення основної проблеми та шляхів для її вирішення.

Ключова мета логіко-змістової моделі – надавати нові функції та вдосконалювати основні дидактичні властивості (підтримати логіко-змістове моделювання, поліпшувати візуальну зручність користування, збільшувати інформаційну щільність уявлення знань, забезпечувати універсальність).

Успішність роботи логіко-змістової моделі полягає в об'єднанні логічної та змістової складових часин в образно-понятійну дидактичну конструкцію.

Положення розподілу слугує об'єднанням складових частин у систему, зокрема: розподіл освітнього простору на зовнішній та внутрішній щодо навчальної діяльності, їх об'єднання в систему; розподіл багатовимірного простору знань на змістові групи й об'єднання в систему; розподіл інформації на понятійні й образні складові частини в образах-моделях.

Положення біканальності діяльності, завдяки якому долають одноканальність мислення, адже канал подачі передбачає розподіл сприймання інформації на словесний і візуальний канали; канал взаємозв'язку "педагог – учень" – на інформаційний і комунікативний канали; канал проєктування – на безпосередній канал конструювання навчальних моделей і зворотний канал порівняльно-оцінної діяльності із застосуванням технологічних моделей.

Положення тріадності уявлення (функціональної вичерпності) змістових груп базується на тріадах, як-от:

- тріада "об'єкти світу": природа, суспільство, людина;
- тріада "сфери освоєння світу": наука, мистецтво, мораль;
- тріада "базові види діяльності": пізнання, переживання, оцінка.

Положення програмованості ключових операцій, виконуваних за помірних уявлення й аналізу знань: формування змістових груп і "грануляція" знань, координація та ранжування, змістове зв'язування, переформулювання.

Положення критичності мислення – схилення до моделей еталонного або узагальненого характеру щодо проєктованого об'єкта – схилення до моделей за виконання різних видів діяльності (підготовка, навчальна, пізнавальна, пошукова) тощо.

Положення єдності образного і понятійного відображення, згідно з яким в інструменті поєднуються мови обох півкуль головного мозку (словесне й образне "дзеркала" свідомості), завдяки чому зростає ступінь ефективності оперування даними й опанування останніх.

Положення квазіфрактальності розгортання багатовимірних моделей уявлення знань, що передбачає повторення обмеженої кількості операцій.

Солярність, багатовимірність і фрактальність утворюють координатно-матричну систему з функцією логічної складової частини нових універсальних інструментів. Логічна складова частина знання слугує координатно-матричною основою опорно-вузлового типу, що формується завдяки однотипним операціям, забезпечує йому фрактальність.

Змістова складова частина знання – ключові слова, розміщені на каркасі, що утворюють семантично зв'язну систему. Водночас одна частина ключових слів розміщується у вузлах на координатах і утворює складові частини об'єкта, а інша – у вузлах міжкоординатних матриць, утворюючи зв'язки та відносини поміж складовими частинами об'єкта. Кожна структурна основна складова частина семантично зв'язної системи отримує точну адресу як подвійний індекс kl , де k – номер координати, а n – номер вузла на ній.

Конструювання моделей охоплює низку процедур:

- у центрі майбутньої системи координат (умовний фокус уваги) розташовують об'єкт конструювання;
- визначають набір координат (низка питань) за проєктованою темою, куди входитимуть цілі та завдання, об'єкт і предмет, сценарій і методи вивчення, зміст і гуманітарне тло досліджуваної теми, типові завдання та методи їх виконання, самостійні чи креативні завдання з окремих питань теми, контрольні тести;
- визначають набір опорних вузлів – "змістових гранул" – для всіх координат логічним або експертним (інтуїтивним) виявленням вузлових, головних елементів змісту, основних чинників для заданої проблеми;
- опорні вузли ранжують і розставляють на координатах, обираючи номінальні (однорідні) або перелічувальні (неоднорідні) шкали;
- інформаційні фрагменти переформулюють для кожного опорного вузла ключовими словами, словосполученнями чи аббревіатурою.

Перетворений простір – семантично зв'язна система, де кванти інформації набувають властивості змістової валентності (зв'язності), що дає змогу коригувати структуру знань (додавати необхідні елементи, вилучати зайві тощо).

Важлива група уніфікованих координат – набори категорій понять для загально- та предметно-системного подання знань. Як-от: "системні ключі" – вміщують об'єкт, що вивчається, у координати "простір – час", "причини – наслідки", "компромиси – конфлікти", "ключ ключа" – вводять до кола ключових категорій і понять, застосовуваних під час вивчення навчальної дисципліни. Відповідна координата на логіко-змістовій моделі – "гуманітарне тло" – вміщує інформацію про те, хто, коли, за яких умов відкрив досліджуване явище, як саме воно служить людям.

Аналіз критеріїв цілепокладання, чинників інтенсифікації навчання, ефектів комп'ютеризації навчання й об'єктів комп'ютеризації показав, що кращі результати можуть бути досягнуті, якщо йому будуть передані такі розділи й етапи навчального процесу: базис навчальної дисципліни: термінологія, позначення, поняття, основні положення і формули, таблиці, характерна залежність; рутинні процедури оброблення і відображення інформації; складна функціональна залежність і алгоритми вирішення складних завдань; дослідження динамічних, параметричних та ігрових процесів, систем, ситуацій; складний ілюстрований матеріал; процеси конструювання і проєктування; імітація та схематизація складних процесів, систем, явищ; об'єкти дистанційного вивчення; експертиза результатів навчання; проміжне і підсумкове документування перебігу і підсумків навчального процесу; тиражування навчально-методичного забезпечення тощо.

Оскільки кінцева мета навчання – нові вміння мислити та діяти в зазначеній предметній сфері, що досягаються у процесі навчання стосовно деяких початкових (первинні, елементарні) знань і умінь, то починати треба із системного аналізу умінь, тобто цілей навчальної дисципліни. Цей аналіз має розкрити послідовність і механізм сходження від умінь початкового рівня до кінцевого.

Результати його зручно представляти у вигляді дерева, де на верхньому рівні декомпозиції – кінцеві вміння, а на нижньому рівні – вихідні. Воно називається деревом умінь, або цілей дисципліни. Кожне вміння спирається на знання. Тому далі потрібно перейти до побудови дерева знань, необхідних для формування умінь. Елементи декомпозиції дерев знань і умінь мають перебувати у взаємно однозначній відповідності. На нижньому рівні дерева знань будуть вихідні (первинні, елементарні) знання учня, відповідні його початковим умінням; на наступних рівнях – термінологія, описи, формули, алгоритми, завдання, теорії, пов'язані з формуванням умінь більш високих рівнів складності.

Пріоритетність і перспективність розроблення і використання цих технологій в освіті полягають в тому, що дидактика в умовах інформатизації освіти пропонує для реалізації широкий спектр різноманітних видів навчальної діяльності, орієнтованих на активне використання засобів інформаційних технологій як інструмент пізнання і самопізнання, на самостійне уявлення і добування знань, здійснення “мікровідкриття” у процесі вивчення якоїсь закономірності. Засоби інформаційних технологій доцільно використати не стільки для підтримки традиційних форм і методів навчання, скільки для створення варіативних методик, що реалізують психолого-педагогічний вплив характеру пролонгування. Ці методики доцільно орієнтувати на: розвиток мислення; розвиток потенційних можливостей індивіда до вияву творчої ініціативи у процесі ухвалення рішення в непередбаченій ситуації; компенсаторний ефект стосовно впливу засобів інформаційних технологій, психологічного бар’єру перед використанням засобів ІТ; розвиток естетичного сприйняття (засоби комп’ютерної графіки, технологія мультимедіа); виховання інформаційної культури; формування вмінь самостійного добування знань, представлення і здобування знань (експертні системи, системи штучного інтелекту); формування вмінь і навичок здійснення інформаційно-навчальної й експериментально-дослідної діяльності.

Висновки. Отже, ми можемо зробити висновок про інваріантний підхід до навчання з позицій його складу, структури, які не змінюються попри нові освітні технології. Як інваріантні компоненти виділяють: цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби. Проектування дерев умінь і знань пов’язане з постановкою ієрархічної системи дидактичних завдань про перехід від одного рівня навченості до іншого. Теоретико-методологічними засадами моделювання інтегративних багатомірних технологій навчання в умовах євроінтеграції є положення єдності та багатовимірності (багатоаспектність) структури побудови навколишнього світу; положення об’єктивності; положення системності; солярність як усебічна ознака матерії; фрактальність – як усебічна ознака упорядкованої організації матерії тощо.

До перспективних напрямів дослідження відносимо розроблення моделювання інтегративних багатомірних технологій навчання конкретних навчальних дисциплін.

Використана література:

1. Вертипорох Д. Я. Використання сучасних інформаційних технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія “Педагогічні науки”*. 2014. № 1. С. 82–86.
2. Грузін Д. В., Новікова Н. В. Актуальність застосування stem-технологій у навчальному процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : збірник тез за матеріалами I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, м. Тернопіль, 2017 р. Тернопіль : Осадча Ю. В., 2017. С. 30–34.
3. Євсєєва Г. П., Бабенко В. А. Інноваційні та традиційні технології навчання в умовах інформатизації освіти. *Імплементация сучасних технологій навчання в навчальний процес* : матеріали статей Міжнародної наукової конференції, 2015 р. Київ : НУХТ, 2015. С. 162–169.
4. Коваленко В. М. Використання інформаційних технологій з фахових дисциплін в системі освіти вищої школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2017. № 1 (50). С. 170–176.
5. Козловський Ю. М. Інтеграційні процеси у професійній освіті: методологія, теорія, методики. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018.
6. Койчева Т. І., Княжева І. А. Технологія використання дидактичних багатовимірних інструментів у професійній підготовці майбутніх викладачів. *Science and Education*. 2017. Issue 12. P. 190–195.
7. Кравченко К. В., Хриков Є. М. Міжнародний досвід застосування інформаційних та комунікативних технологій щодо підвищення конкурентоспроможності освіти. *Інтернаука* : міжнародний науковий журнал. Серія “Економічні науки”. 2017. № 3. С. 42–46.
8. Креденець Н. Д. Сучасні інформаційні технології як основа компетентісно орієнтованого формування професіоналізму фахівців у процесі їхньої освітньої підготовки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. № 33. С. 368–373.
9. Максимова Л. П. Педагогічні аспекти використання хмарних технологій в освіті. Інновації у використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. *Інженерні та освітні технології*. 2015. № 3 (11). С. 194.
10. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / за ред. С. О. Сисоєва. Київ : ВПЮЛ, 2001.
11. Сікорський П. І. Теоретико-методологічні засади моделювання нових навчальних технологій у середніх закладах освіти. Львів : Сполом, 2019. 388 с.

12. Токарева А. В. Интегративное навчання як один з перспективних напрямів розвитку сучасної вищої освіти. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія. Педагогічні науки"*. 2014. № 2 (8). С. 184–187.
13. Штейнберг В. Э. Инструментальная дидактика – дидактический дизайн. *Педагогический журнал Башкортостана*. 2007. № 1 (8). С. 76–88.
14. Wang Q. Y., Woo H. L. Systematic planning for ICT integration in topic learning. *Educational Technology and Society*. 2009. № 10 (1). P. 148–156.

References:

1. Vertyporokh D. Ya. (2014). Vykorystannya suchasnykh informatsiynykh tekhnolohiy u profesiyinuy pidhotovtsi maybutn'oho vchytelya tekhnolohiy [Using advanced information technologies in professional training of the future teachers of technologies]. *Naukovi zapysky Berdyans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya "Pedahohichni nauky"*. 2014. № 1. S. 82–86.
2. Hruzyn D. V., Novikova N. V. (2017). Aktual'nist' zastosuvannya stem-tekhnolohiy v navchal'nomu protsesi [Relevance of using stem-technologies in the educational process]. *Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya: dosvid, tendentsiyi, perspektyvy : zbirnyk tez za materialamy I Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf. z mizhnar. uchastyu (m. Ternopil', 2017)*. Ternopil' : Osadcha Yu. V., 2017. S. 30–34.
3. Yevsyeyeva H. P., Babenko V. A. (2015). Innovatsiyni ta tradytsiyni tekhnolohiyi navchannya v umovakh informatyzatsiyi osvity [Innovative and traditional technologies of learning in conditions of education informatization]. *Implementatsiya suchasnykh tekhnolohiy navchannya navchal'nyy protses : materialy statey Mizhnar. nauk. konf. 2015*. Kyiv : NUKHT, 2015. S. 162–169.
4. Kovalenko V. (2017). Vykorystannya informatsiynykh tekhnolohiy z fakhovykh dystsyplyn v systemi osvity vyshchoyi shkoly [Using information technologies of professional courses in the system of higher education]. *Pedahohika vyshchoyi ta seredn'oyi shkoly*. 2017. № 1 (50). S. 170–176.
5. Kozlovs'ky Yu. M. (2018). Intehratsiyni protsesy v profesiyinuy osviti: metodolohiya, teoriya, metodyky [Integration processes in professional education: methodology, theory, methods]. *L'viv : Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniki*, 2018.
6. Koycheva T. I., Knyazheva I. A. (2017). Tekhnolohiya vykorystannya dydaktychnykh bahatovymirnykh instrumentiv u profesiyinuy pidhotovtsi maybutnykh vykladachiv [Technologies of using didactic multi-dimensional tools in professional training of future teachers]. *Science and Education*. 2017. Issue 12. S. 190–195.
7. Kravchenko K. V., Khrykov Ye. M. (2017). Mizhnarodnyy dosvid zastosuvannya informatsiynykh ta komunikatyvnykh tekhnolohiy shhodo pidvyshchennya konkurentospromozhnosti osvity [International experience of using information and communication technologies to improve education competitiveness]. *Internauka : Mizhnar. nauk. zhurnal. Seriya "Ekonomichni nauky"*. 2017. № 3. S. 42–46.
8. Krednets' N. D. (2012). Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi yak osnova kompetent-nisno-oriyentovanoho formuvannya profesionalizmu fakhivtsiv u protsesi yikhn'oyi osvith'oyi pidhotovky [Modern information technologies as a basis for the competence-oriented development of specialists' professional skills in the process of their educational training]. *Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy*. 2012. № 33. S. 368–373.
9. Maksymova L. P. (2015). Pedahohichni aspekty vykorystannya khmarnykh tekhnolohiy v osviti [Pedagogical aspects of using cloud technologies in education. Innovations of using information and communication technologies in learning process]. *Innovatsiyni u vykorystanni informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy v osvith'omu protsesi. Inzhenerni ta osvithni tekhnolohiyi*. 2015. № 3 (11). S. 194.
10. Pedahohichni tekhnolohiyi u neperervniy profesiyinuy osviti (2001). [Pedagogical technologies in the life-long professional education] / za red. S. O. Sysoyeva. Kyiv : VIPOL, 2001.
11. Sikors'ky P. I. (2019). Teoretyko-metodolohichni zasady modelyuvannya novykh navchal'nykh tekhnolohiy u serednikh zakladakh osvity [Sikorskyi P. I. Theoretical and methodological fundamentals of modeling new training technologies at secondary schools]. *L'viv : Spolom*, 2019. 388 s.
12. Tokaryeva A. V. (2014). Intehrativne navchannya yak odyn z perspektyvnykh napryamiv rozvytku suchasnoyi vyshchoyi osvity [Integrative learning as one of the promising directions of modern higher education development]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu im. Al'freda Nobelya. Seriya "Pedahohika i psykholohiya. Pedahohichni nauky"*. 2014. № 2 (8). S. 184–187.
13. Shteynberh V. É. (2007) Ynstrumental'naya dydaktyka – dydaktycheskyy dizayn. *Pedahohycheskyy zhurnal Bashkortostana [Instrumental didactics – is the didactic design]*. 2007. № 1 (8). S. 76–88.

Havryliuk M., Yakymovych T. Theoretical principles of modeling multi-dimension technologies of learning in terms of European integration

The article substantiates theoretical fundamentals of using integrative multi-dimensional technologies of learning in conditions of European integration. The author analyzes opportunities of using a specific form of learning, particularly logical and substantial multi-dimensional models of knowledge (semantic fractals). Due to the logical and substantial models of knowledge representation it is possible to simplify teachers' work, to ensure coordination of the external and internal aspects of cognitive activity, etc., to supply new functions and to improve the main didactic properties (to upgrade visual convenience of using, to increase information density of knowledge representation, etc.). The research gives reasons for the theoretical principles of modeling integrative multi-dimensional technologies of learning in terms of European integration, particularly fundamentals of the integrity and multi-aspect nature of the world structure; principles of objectivity; regulation of consistency; solariness as a universal sign of matter; fractality as a feature of the arranged organization of matter, etc. It is confirmed that the results can be achieved under the following conditions, namely a basis of the academic course (terminology, notions, concepts, main principles and formulas, tables, specific dependence); routine procedures of processing and display of information; a complex functional dependence and algorithms of solving complicated tasks; studies of the dynamic, parametric and play processes, systems, situation; complex illustrative materials; processes of constructing and projecting; simulation and schematic presentation of complex processes, systems, phenomena; objects of distance learning; expert estimates of the learning results; intermediate and final recording of the progress and outcomes of the learning process; replication of the methodic and learning materials,

etc. It is proven that the invariant approach to learning has not been transformed in terms of its content and structure even in spite of all new educational technologies. Among the invariant components, one distinguishes goals, content, methods, organizational forms, means. Projecting of the trees of skills and knowledge is related with building a hierarchy system of didactic tasks about transition from one level of learning to the next one.

Key words: modeling, integration, technologies, educational technologies, multi-dimensional technologies of learning, European integration.

UDC 374.7.091((4):(477))

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.04>

Herasyenko O.

EUROPEAN EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF LIFELONG LEARNING OF UKRAINE

The present article is devoted to the actual problem of studying and introducing the best European practices regarding the development of lifelong learning into the national education system. Great attention is focused on the fact that the rapid transnational spread of lifelong learning is caused primarily by many factors, among which we will single out the following: globalization; demographic processes; economic development, etc. The authors of the article stated that lifelong learning includes all types of educational activities that are carried out throughout a person's life with the aim of improving knowledge, skills and competencies to meet both personal and social needs, as well as the demands of the labor market.

The European Union has been successfully implementing the lifelong learning strategy for two decades, the beginning of which was implemented with the signing of the Memorandum on Lifelong Learning.

It is outlined that for the successful implementation of the concept of lifelong learning at the national level, it is absolutely necessary to take into account the experience of the best countries. That is why the practices of the Scandinavian countries, namely Sweden and Finland, in the development of the lifelong learning system were chosen for our study.

The choice of the above-mentioned countries was undoubtedly determined by the indicators of these countries regarding the involvement of the population in lifelong learning. Sweden and Finland are leaders in this matter.

The article notes that education in Ukraine is mainly academic in nature. Unfortunately, educational programs do not meet the real demands of the labor market. Upskilling is not a voluntary process due to a number of reasons, such as low motivation and interest, reluctance, financial problems, etc.

In Finland, education is a national value, where the connection between education and life is clearly visible. The state guarantees that every citizen receives quality education free of charge for all sections of the population, regardless of their social level and geographical location. The authors of the article proposed a scheme of the Finnish system of lifelong learning, which proves that lifelong education in Finland really is a logically structured system, where all links are closely connected with each other.

The Swedish concept of lifelong learning aims at the development of successive stages of education, including educational institutions from preschool to post-university. Attention is focused on the fact that the strategy of lifelong learning in Sweden is designed to ensure that everyone who studies has the opportunity to acquire basic skills. Among the effective principles of the Swedish lifelong learning system, the following are highlighted: diversity of educational programs, equal access to education, availability of an open form of continuing education, training of migrants, etc.

Key words: education, lifelong learning, adult education, Finnish lifelong learning system, Swedish model of lifelong learning, European experience, education system, Scandinavian countries.

(статтю подано мовою оригіналу)

Nowadays education is considered to be one of the most important factors of economic growth. Recently the role of lifelong learning in the development of modern society has increased. In the XXI century, the rapid pace and complexity of economic, technological and cultural change require adults to adapt to globalization throughout life. These challenges not only emphasize the importance of lifelong learning in general, but require adults to continue to receive more information, improve previously acquired knowledge and skills, to adapt to the new rhythm of life.

The European Union (EU) attaches great importance to lifelong learning for a number of reasons: aging of the population, growing migration, need for skilled workers. EU documents emphasize that “the emergence of a knowledge society requires improved means of transferring and using knowledge and opportunities for lifelong learning”. Lifelong learning is a key component of the Lisbon Agenda, a roadmap that was developed at the European Leaders Summit in March 2000 [4].

As stated by the European Commission, “learning opportunities should be available to all citizens on a permanent basis”. In practice, this should mean that each citizen has individual learning paths that meet his needs

and interests at all stages of life. The Memorandum of the European Commission on Lifelong Education states that “the education system must become much more open and flexible in order to meet the needs of students” [4]. The lifelong education program includes key components of the knowledge society, promoting lifelong and collaborative learning, increasing the spiritual and economic potential of the individual, as well as encouraging public consciousness and active citizenship in the European Community. The Memorandum also notes that a successful transition to a knowledge-based economy and society must be accompanied by a process of continuous education, “lifelong learning”.

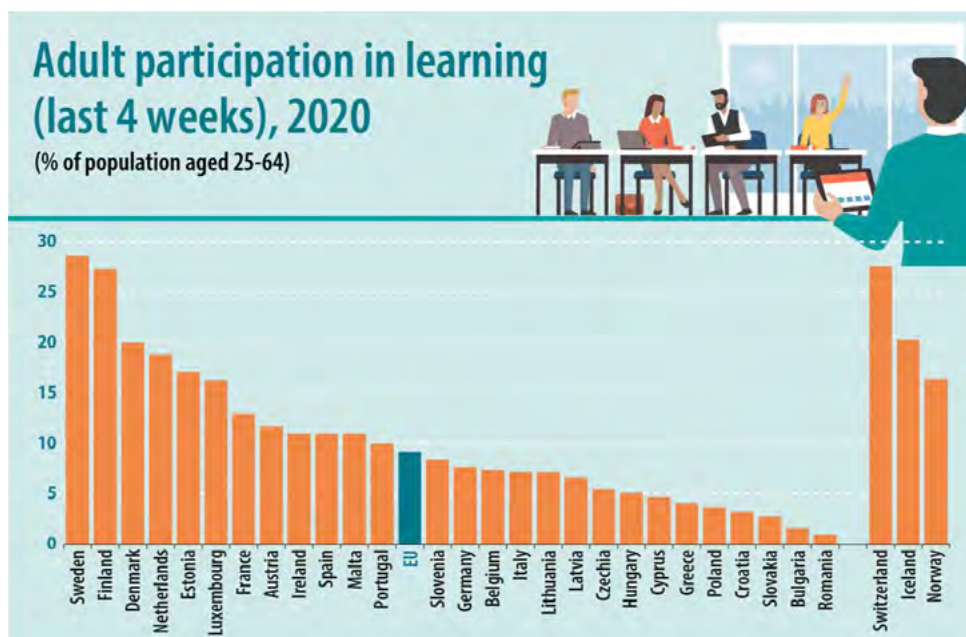
The market of educational services has undergone significant changes in recent decades, the main reason of which was globalization. That is, the integration of individual countries into a single educational space, which significantly increased the level of competition between higher education institutions and countries in the hope of finding and retaining the most talented young people from among domestic and foreign students. In this sense, the study of the best educational practices in foreign countries with the aim of their further use in the national educational system becomes relevant. The opportunity to receive quality education at all levels in order to be competitive is of great importance.

The objective of the article is to substantiate the essence, trends and patterns that determine the functioning of lifelong learning in European countries, to demonstrate the possibilities of creative use of progressive ideas of the international experience in reforming lifelong learning in Ukraine.

In our research Finland and Sweden are of great interest due to the fact that these two countries are considered as the flagship of ensuring a high standard of living for their citizens compared to other European countries. Education is a key priority for this Scandinavian countries and, by setting high academic standards for the educational level of the individual, combined with innovative learning technologies, Scandinavian educational institutions prepare students to play their active role in a society whose priority is knowledge.

From our point of view, today, more than ever, a person should develop comprehensively throughout his life, starting from pre-school age. In our time of information technologies, this can be easily achieved by almost everyone, however, as practice shows, most people, unfortunately, have lack of motivation for their educational development. In many foreign countries, significant attention is not paid to preparation for exams, as in Ukraine, because education in the system of non-formal and postgraduate education is mainly focused on solving issues related to the formalization of education or a certain component of it, but directly on the learning process, the acquisition of certain knowledge, abilities and skills, their practical application in everyday life.

In Ukraine, in contrast to many foreign countries, education is mainly academic by its nature, that is, children are primarily sought to be given ready-made knowledge, without taking into account their creative potential, their level of development. There is a significant detachment of educational programs of higher education institutions from the real demands placed on employees by employers. Most of the graduates, after getting a job, do not engage in their professional development at all, with the exception of voluntary and compulsory training courses, to which employers periodically send them. That is why the experience of developed foreign countries in the field of continuing education requires detailed consideration in order to implement the most promising achievements in this field in our country.

Pic. 1. Percentage of participation of adults aged 25–64 in education in the countries of the European Union (according to 2020 data) [5]

Features of lifelong learning in Finland and Sweden repeatedly became the subject of pedagogical studies of such outstanding scientists and scholars like H. Islakaeva, I. Liskova, M. Ponyavina, M. Solovyova, M. Yushkova, K. Huusko and so on. The reason for the acute attention to the organization of the educational process of these countries lies in the high results of learning at various levels, the general recognition of the effectiveness of education.

Taking into account the European experience in the national context is necessary, in our opinion, due to the tendency of practical formation of attitudes towards learning throughout life, especially at the stage of adult education. The acute attention to this problem is confirmed by official statistics presented by the statistical service of the European Union (Eurostat). We see (Pic. 1) that Finland and Sweden have leading position in the issue of the involvement of adults in lifelong learning:

We consider it appropriate to start with Finland, since the name of this country has become synonymous with high-quality and impeccable education. It is known that Finland’s education system is one of the most effective in the world, and ensuring its high level is a priority of the country’s national strategy. According to the International Program for International Student Assessment (PISA), Finnish education has held one of the leading positions in the world ranking for the past few years. In this direction, not only the level of knowledge is evaluated, but also the presence of conditions for the growth of each individual.

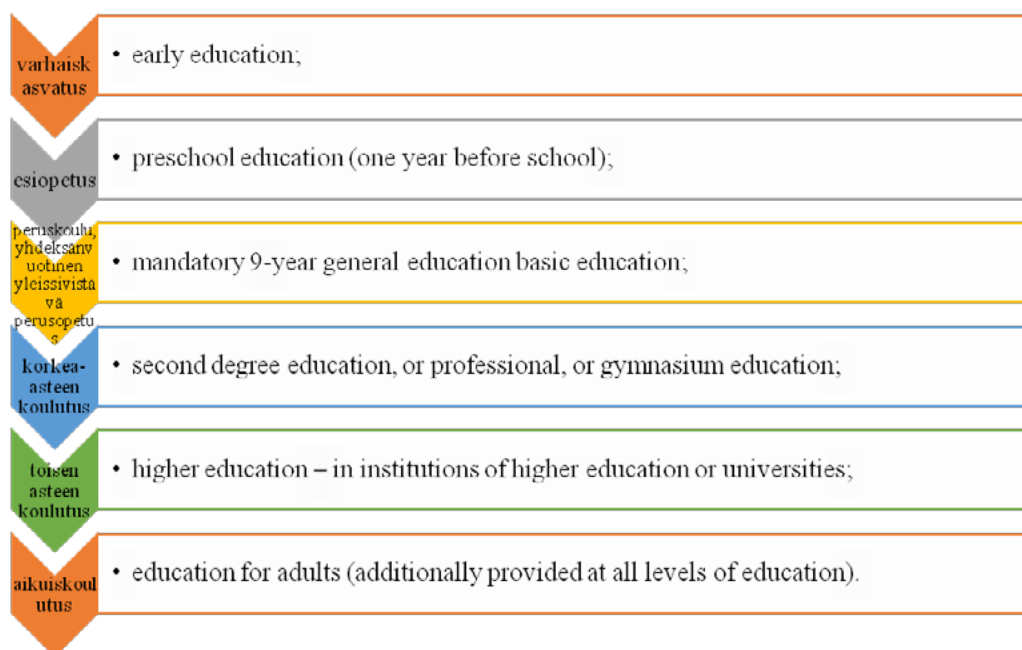
Education in Finland is built on the basis of a person-oriented approach and is aimed at creating an environment where all participants in the educational process feel equally comfortable [1, p. 27–28].

An inherent feature of the Finnish lifelong learning system is that absolutely all educational institutions must provide quality educational services, regardless of the socio-economic status of the students and the geographical location of the institutions. The Finnish education system is designed to cultivate talents and create comfortable conditions for those who study with different initial levels of education.

The Finnish education system is truly lifelong, starting from the age of zero and ending with the education of the adult population. Here is the scheme (Table 1) to visualize the degrees of the Finnish education system:

Table 1

FINNISH LIFELONG LEARNING SYSTEM

Important characteristics of Finnish system of lifelong learning for adults, for example, are the variety of curricula, the voluntary nature of participation and the use of student-centered methodologies. Educational institutions independently set goals and are responsible for the use of state subsidies. Education is available to everyone without exception. There are no prerequisites for admission to study. Getting a well-paid job or increasing competitiveness is not the main goal of education, the main task is to enjoy learning, a sense of community and inclusion in the activities of civil society.

Therefore, we believe that the success of education in Finland is facilitated by a number of specific features and factors, which, in our opinion, are undoubtedly worth taking into account. First of all, education is a national priority and one of the main values of the country. There is a clear awareness of the relationship between the quality of education and the social well-being of society. The state education policy gives every citizen of the country a chance to get a free education. Equality, creation of conditions for the harmonious development of the personality, respectful attitude to the learning process and the teacher, high material support, implementation of the principles of person-oriented pedagogy determine the achievement of high educational results.

Another example of the most successful European countries that consistently ranks first in international rankings related to higher education is Sweden. It is no secret that this country not only provides its citizens with one of the highest standards of living in the world, but is also a leader in environmental protection and innovation in all spheres of activity, demonstrating an example of the most successful innovative development strategy. That is why the Swedish system of higher education was chosen for the analysis of the application of the principle of lifelong learning (LLL).

Studying the experience of Sweden, it is worth emphasizing that the state policy of the Swedish government is primarily aimed at the personal and educational development of all Swedish citizens. The country has a diverse number of programs that allow students of all nationalities and ages from other countries, including Ukraine, to study at Swedish colleges and universities for free.

Sweden has long been known not only for the high quality of education, but also for the fact that education at every level is free, as educational institutions are fully or partially financed from the state budget. Changes in the financing of educational institutions took place in the early 1990s, when a series of reforms changed the direction of decentralization of management. Thus, the authority regarding financial obligations was transferred from the government to the municipalities [2, p. 16]. Importantly, municipalities were now obliged to finance independent, private schools as well.

The Swedish education system is under the control of the Ministry of Education, and specially created commissions develop curricula that are uniform throughout the country. The main feature of the modern education system in Sweden is its democracy. All children, regardless of their social status and nationality, have equal rights to education.

In Sweden, the lifelong education strategy aims to develop coherent and logically connected levels of education, including educational institutions from preschool to university and postgraduate. The system is designed to provide each student with the opportunity to master the basic skills of lifelong learning at any of the levels of education, guaranteeing equal rights for education to all citizens. The Swedish educational system provides extensive examples of effective lifelong education policies. Among them are:

- equal access and opportunities for a variety of forms of education, which are the fundamental guiding principle of educational policy;
- a wide choice of educational programs for schoolchildren within the framework of the secondary education system (out of the proposed 16 national programs, 14 have vocational orientation, and two are focused on preparation for studying at universities);
- inclusion of students experiencing difficulties after basic school education in individual training programs;
- the specifics of teaching adult immigrants who are integrated after a Swedish language course in an adult school;
- dissemination of information about adult education at the level of municipalities within the framework of the week of knowledge;
- the presence of an open network form of continuous education (Folkbildning).

“Folkbildning” is a free and voluntary approach to adult education, where the main thing is social equality and maintaining equal relations between different social and cultural groups and a number of target audiences are envisaged (people who have insufficient education, disabled people, immigrants, unemployed, etc.) [3, p. 4–5].

The main ideas and key words that define the essence of the concept of “folkbildning” (folkbildning) are “democracy, self-education, voluntary participation, free forms of activity”, the main goal is to reduce the gap in the knowledge of representatives of different generations and give people the opportunity to realize their inner potential.

Taking everything into consideration, we should say that it is also expedient for Ukraine to strengthen the participation in the system of continuous education of non-governmental organizations – associations, public schools, public organizations working in the field of adult education, as well as to develop partnership relations with the local community. From the experience of the studied countries, it is also advisable to borrow the practice of creating specialized career guidance centers for students and adults. Expanding the mechanisms of involving employers in the organization of continuous education through internal trainings and special courses will improve the financial condition of educational institutions and establish close contacts with private structures for conducting joint scientific projects and sharing academic and practical experience.

Employers should reconsider their attitude to continuing education and ensure proper participation in the system through joint funding schemes for adult education and the development of university-based vocational training courses. Based on the experience of Finland and Sweden, it is advisable to introduce educational franchising for employers through on-the-job training methods and the issuance of educational certificates.

Following the example of the studied European countries, it is advisable to introduce the practice of public control (customers of educational services and taxpayers) on the quality of the use of financial resources for the implementation of forms and methods of continuous education.

It is important to expand the forms and methods of continuous education through the development of distance learning programs, short-term certified specialized courses, trainings and seminars based on employers, university long-term professional courses to strengthen the innovative component of lifelong learning. Reforming the system of lifelong learning in Ukraine using the prospects of implementing foreign experience in the organization of

continuous education will significantly contribute to solving problems related to the socio-economic development of the country, bring the system of continuous education closer to the realities and needs of the industrial economy.

Implementation of these proposals in the practice of continuing education in Ukraine will allow to increase the level of interaction of all participants of the system of continuing education and increase its competitiveness at the international level.

Bibliography:

1. Соловьева М. Педагогические тайны системы образования Финляндии. 2010. № 4 (16). С. 27–28.
2. Ekström E. Earnings effects of adult education in Sweden. Institute for labor market policy evaluation. Working paper. Uppsala, 2003. 16 p.
3. Ericson T. Trends in the pattern of lifelong learning in Sweden: Towards a decentralized economy. P. 4–5.
4. Memorandum on lifelong learning. URL: http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/COM_Sec_2000_1832.pdf/f79d0e69-b8d3-48a7-9d16-1a065bfe48e5.
5. Statistical Service of the EU (Eurostat). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210702-1>.

References:

1. Soloviova, M. (2010). Pedagogicheskie tainy sistemy obrazovaniya Finlyandii [Pedagogical secrets of the Finnish education system], № 4 (16). PP. 27–28.
2. Ekström, E. (2003). Earnings effects of adult education in Sweden. Institute for labor market policy evaluation, Working paper 2003:16: Uppsala.
3. Ericson, T. Trends in the pattern of lifelong learning in Sweden: Towards a decentralized economy. PP. 4–5.
4. Memorandum on lifelong learning. Available at: http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/COM_Sec_2000_1832.pdf/f79d0e69-b8d3-48a7-9d16-1a065bfe48e5.
5. Statistical Service of the EU (Eurostat). Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210702-1>.

Герасименко О. Ю. Європейський досвід у розвитку системи неперервної освіти в Україні

Стаття присвячена актуальній проблемі вивчення та запровадження кращих європейських практик щодо розвитку неперервної освіти в національну освітню систему. Увагу акцентовано на тому, що стрімке транснаціональне поширення неперервної освіти зумовлено передусім багатьма чинниками, серед яких виокремимо такі: глобалізацію; демографічні процеси; розвиток економіки тощо. Авторами статті зазначено, що неперервна освіта охоплює всі види освітньої діяльності, які здійснюються протягом усього життя людини з метою вдосконалення знань, умінь, навичок і компетенцій для задоволення особистих і суспільних потреб, а також запитів ринку праці.

Європейський Союз уже два десятиліття успішно реалізує стратегію неперервної освіти, початок якої було запроваджено укладанням Меморандуму про неперервну освіту.

Зазначено, що для успішної реалізації концепції неперервної освіти на національному рівні вкрай необхідне врахування досвіду кращих країн. Саме тому для нашого дослідження було обрано практики скандинавських країн, а саме Швеції та Фінляндії, у розвитку системи неперервної освіти.

Вибір зазначених вище країн, безсумнівно, був зумовлений показниками цих країн щодо залученості населення до неперервної освіти. Швеція та Фінляндія посідають у цьому питанні лідерські позиції.

У статті зауважено, що освіта в Україні має переважно академічний характер. На жаль, освітні програми не відповідають реальним запитам ринку праці. Підвищення кваліфікації не є добровільним процесом через низку причин, як-от слабка мотивація та зацікавленість, небажання, фінансові проблеми тощо.

У Фінляндії освіта є національною цінністю, чітко простежується зв'язок освіти із життям. Держава гарантує кожному громадянину здобуття якісної освіти безкоштовно для всіх верств населення незалежно від їхнього соціального рівня та географічного розташування. Авторами статті запропонована схема фінської системи неперервної освіти, яка доводить, що у Фінляндії освіта впродовж життя справді є логічно вибудованою системою, де всі ланки тісно пов'язані одна з одною.

Шведська концепція неперервної освіти спрямована на розвиток послідовних ступенів навчання, охоплює освітні заклади від дошкільних до післяуніверситетських. Увагу акцентовано на тому, що стратегія неперервної освіти у Швеції покликана забезпечити можливість опанування базових навичок кожним, хто навчається. Серед ефективних принципів шведської системи неперервної освіти виокремлено такі: розмаїття освітніх програм, рівний доступ до навчання, наявність відкритої форми неперервної освіти, навчання мігрантів тощо.

Ключові слова: освіта, неперервна освіта, освіта дорослих, система неперервної освіти Фінляндії, шведська модель неперервної освіти, європейський досвід, система освіти, скандинавські країни.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ В УКРАЇНІ: ДИСТАНЦІЙНА ПІДГОТОВКА ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ ДО КОНКУРСІВ ТА ОЛІМПІАД

В умовах воєнного стану в Україні відбувається переосмислення загальнолюдських цінностей здобувачів освіти, а саме загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти, а також дорослих та літніх людей. Питання європейських цінностей в системі освіти сьогодні досліджено, але в умовах дистанційного навчання потребує певного перегляду в аспекті підготовки до конкурсів та олімпіад без допомоги вчителя. Якісна підготовка до конкурсів, олімпіад та турнірів під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану в Україні можлива за умови мотивації у здобувача освіти.

Для збереження європейських цінностей в умовах воєнного стану в Україні треба усвідомити, що є цінності, які впливають на якість життя, такі як спілкування, почуття гідності, душевна щедрість, самоконтроль, чуйність, довіра, відчуття безпеки, впевненість, самоповага, співпраця, оптимізм, дружба, любов, здоров'я, повага, толерантність. Доведено, що більшість зазначених цінностей може бути втрачена через відсутність комунікації в дистанційному форматі, а також неможливість контролювати власні дії в умовах воєнного стану в Україні.

Однак розуміємо, що в будь-якому разі формується інтегральна цінність, яка базується на самоповазі, самооцінці, самоконтролі та самовдосконаленні, тому перевагою в дистанційному навчанні є відсутність кордонів електронного навчання. На цьому етапі нами запропоновано проходження масових відкритих онлайн-курсів на платформі Prometheus, що дасть змогу краще підготуватись до конкурсів та предметних олімпіад в умовах дистанційного навчання в Україні.

Розуміючи та усвідомлюючи загальнолюдські та фундаментальні цінності, здобувачі освіти у процесі навчання зможуть життєстверджуватись. Дистанційна форма навчання сьогодні відкриває безліч можливостей, що дає змогу не лише підготуватись до конкурсів та олімпіад, але й краще опанувати конкретний предмет у закладі загальної середньої освіти.

Ключові слова: європейські цінності, дистанційне навчання, онлайн-курси, мотивація здобувачів, конкурси та олімпіади.

Цінності як основа культури особистості мають свої особливості. Розуміємо складність означуваного питання, оскільки поняття цінностей можемо розглядати з різних позицій, вивчаючи абсолютні (істина, добро, краса тощо), моральні (чесність, вірність, доброзичливість тощо), національні (національна гордість, патріотизм тощо), життєві (сенс життя, воля, мудрість тощо), валеоекологічні (людське життя, здоров'я, дбайливе ставлення до природи), громадянські (суверенність особистості, права та свобода тощо).

Принципово маємо розуміти, що в основу загальнолюдських цінностей покладені різноманітні аспекти життєдіяльності людини. Однак середовище виховання здобувачів освіти усіх цінностей буде залежати від обставин, у яких перебуває людина: навчання, спілкування, гра, колективна діяльність, трудова діяльність, організаторська діяльність, суспільно-гуманістична діяльність, художньо-естетична діяльність, ціннісно-орієнтаційна діяльність. З 24 лютого 2022 року багато напрямів у країні були паралізовані. Лише згодом прийшло усвідомлення того, що життя продовжується, діти повинні вчитись, а країна потребує розвитку. В умовах воєнного стану в Україні відбувається переосмислення загальнолюдських цінностей здобувачів освіти загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти, а також дорослих та літніх людей.

В сучасних умовах, що спричинені пандемією COVID-19, а також повномасштабним вторгненням росії, здобувачі освіти через безпекову ситуацію в країні навчаються дистанційно. Широкі можливості інформаційно-комунікаційних технологій, а також неможливість часто здійснювати підготовку обдарованої молоді в очному форматі спричинили появу різноманітних форматів онлайн-освіти та саморозвитку. Зокрема, це стосується використання масових відкритих онлайн-курсів для підготовки обдарованої молоді до різноманітних олімпіад та конкурсів.

Питання європейських цінностей в Україні досліджували такі вчені, як Л. Павлюк, Л. Дудник, Л. Оршанський, І. Котик, С. Скриль, Л. Коцур, Л. Сокурняська, М. Сакевич. Відомі дослідники Л. Павлюк та Л. Дудник розглядали питання європейських цінностей у підготовці українських освітян. На думку науковців [8, с. 159], Україна є не тільки частиною Європи, але й її складовою частиною, яку можна вважати невід'ємною. У цьому контексті дослідники наголошують на тому, що освітянин повинен бути частиною європейської освіти. Л. Оршанський та І. Котик у дослідженні подають особливості орієнтації студентської молоді на європейські цінності, наголошуючи на тому, що сучасні здобувачі освіти, обдарована молодь буде рушійною силою проведення реформ та втілюватиме різноманітні принципи європейського спрямування [7, с. 256]. С. Скриль розглядає вплив європейських цінностей на трансформаційні процеси в сучасній Україні, зосереджуючи увагу на стандартах прав людини в контексті функціонування державних закладів освіти в нашій державі [10, с. 67].

Л. Коцур у дослідженнях вивчає питання втілення європейських цінностей в українських реаліях, вказуючи на практичну складову частину. Дослідниця проаналізувала процес втілення європейських цінностей

у сучасних українських реаліях та виявила негативні тенденції, пов'язані з реалізацією демократичних цінностей в Україні [4, с. 340]. Л. Сокур'янська у науковій праці доходить висновку, що сучасна молодь долучається до нової системи цінностей природно, оскільки вона сама продукує цінності, без яких неможливий сучасний суспільний розвиток [11, с. 214].

М. Сакевич досліджував питання формування європейських цінностей у системі освіти та науки України. Дослідник усвідомлює, що незалежно від сучасних поглядів на політику та релігію у європейській освітянській спільноті є спільна думка про дотримання головних європейських цінностей, що дає людині змогу крокувати до власної цілі, вибирати засоби та способи існування й дотримуватись умов діяльності [9, с. 236]. Дослідник переконаний, що важливою складовою частиною процесу європеїзації є можливість долучення академічної спільноти України до Європейського наукового простору, інтеграція України на основі фундаментальних європейських цінностей [9, с. 238].

Питання дистанційної освіти в умовах COVID-19 досліджували багато вчених. Так, наприклад, Л. Султанова та М. Желуденко вказують на те, що основними формами освіти в умовах пандемії є асинхронна, або заочна, форма навчання, синхронна та змішана [12, с. 171]. Саме тому дистанційна робота здобувачів освіти під час повномасштабного вторгнення росії в Україну не є новою для здобувачів освіти і аж ніяк не буде впливати на якість їх підготовки до конкурсів, олімпіад, турнірів; дасть змогу сформувати банк обдарованої молоді для представлення України на міжнародному та всеукраїнському рівнях. О. Лісеєнко вказує на те, що пандемія коронавірусу 2019–2020 рр. може розглядатись як екстремальна суспільна ситуація, котра значно вплинула на всі сфери суспільного життя країни, повсякденне життя й масову свідомість населення України [5, с. 134–135]. Натомість М. Желуденко та С. Гринюк говорять про позитивні зміни в освіті в умовах COVID-19, що приводить до розширення освітніх кордонів, оновлення запитів на освіту та розроблення нових моделей освітнього процесу [3, с. 44].

Водночас обдарована молодь не повинна обмежувати себе в підготовці до конкурсів, олімпіад, турнірів. З цієї позиції слід акцентувати увагу на європейських цінностях в умовах воєнного стану в Україні та можливості навчання здобувачів освіти, зокрема обдарованої молоді, в дистанційному форматі.

Мета статті полягає у висвітленні можливостей якісної підготовки до конкурсів, олімпіад та турнірів під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану в Україні засобами онлайн-курсів на україномовних платформах.

Для збереження європейських цінностей в умовах воєнного стану в Україні треба усвідомити, що є цінності, які впливають на якість життя, такі як спілкування, почуття гідності, душевна щедрість, самоконтроль, чуйність, довіра, відчуття безпеки, упевненість, самоповага, співпраця, оптимізм, дружба, любов, здоров'я, повага, толерантність. Однак більшість цих цінностей може бути втрачена через відсутність комунікації в дистанційному форматі, а також неможливість контролювати власні дії в умовах воєнного стану в Україні. Розуміємо, що в будь-якому разі формується інтегральна цінність, яка базується на самоповазі, самооцінці, самоконтролі та самовдосконаленні.

На цьому етапі варто акцентувати увагу на тому, що відповідальність здобувачів освіти проявляється в різних сферах, таких як “Я – інші”, самоствердження “Я” та життєвиявлення, а також становлення, саморозвиток і функціонування свого “Я”. Концептуально можна вивести такі вимоги до обдарованої молоді, які базуються на європейських цінностях:

- 1) знання (освіченість, фаховість, знання рідної та іноземної [1] мов, грамотність);
- 2) компетенції (вміння працювати з великим масивом інформації, стратегічне мислення, вміння вести переговори);
- 3) особисті якості (чесність, відкритість, робота в інтересах суспільства, відповідальність, неупередженість).

За умови, якщо обдарована молодь вимоглива до себе та прагне за будь-яких умов бути успішною, то за такий фонд нашої країни треба триматись. В такому разі будуть зривати такі цінності, які формуватимуть основу культури організації: якість, інновації, показники роботи, компетентність, або професійність, конкурентоздатність, робота в команді, турбота про людей. Одним з ефективних засобів виявлення та підтримки обдарованої молоді є проведення олімпіад з різноманітних шкільних предметів, що ставить на меті заохочення школярів до вивчення окремих предметів, активізацію позакласної та позашкільної роботи, стимулювання учнів до самовдосконалення, популяризацію наукових досягнень [6].

На думку науковців, в умовах пандемії коронавірусу та посилення ролі ІКТ в організації освітнього процесу великого значення набуває онлайн-освіта [15, с. 120]. Особливо дієвою є дистанційна освіта в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли задля безпеки здобувачі освіти змушені бути вдома, а інколи, за наявності повітряної тривоги, йти в укриття. С. Шаров, вивчаючи особливості навчання здобувачів вищої школи, вказує на те, що сучасні фахівці повинні бути обізнаними в професійній сфері. Здобувачі освіти мають постійно самовдосконалюватися, відчувати себе вільно в інформаційному просторі [13, с. 134].

Дистанційна форма навчання сьогодні відкриває безліч можливостей, що дасть змогу не лише краще опанувати конкретним предметом у закладі загальної середньої освіти, але й додатково зацікавитись певним аспектом. Як одна з форм онлайн-освіти дистанційне навчання забезпечує навчання та спілкування за допомогою різних засобів, таких як електронна пошта, засоби відеозв'язку, комп'ютери та інша цифрова техніка,

мультимедійні системи, мобільні технології та Інтернет [2]. Одним із пріоритетних напрямів дистанційної підготовки до конкурсів та олімпіад є робота здобувачів освіти на онлайн-платформах, де представлені різноманітні курси. Так, наприклад, для підготовки до конкурсів з англійської мови на онлайн-платформі Prometheus можна підготуватись досить швидко завдяки перегляду та проходженню таких курсів (7 курсів): “Англійська для початківців”, “Англійська для кар’єрного зростання”, “Англійська для медіаграмотності”, “Англійська для журналістів”, “Англійська для STEM (наука, техніка, інженерія та математика)”, “Бізнес-англійська”. Представлені онлайн-курси є безоплатними, доступ до них відкритий 24/7, цікаві відеолекції дадуть змогу зануритись в освітній простір навіть тоді, коли б можна було просто погратися.

Здобувачі освіти, які планують долучатись до різноманітних конкурсів, олімпіад чи турнірів з гуманітарних дисциплін, можуть спробувати пройти онлайн-курси з такими назвами (6 курсів): “Як читати складні модерністські та постмодерністські твори?” (українська література), “Українська за 27 уроків” (українська мова), “Історія України. Повний курс підготовки до ЗНО” (історія України), “Вибрані питання європейської історії” (всесвітня історія), “Новітня історія України від початку Другої світової війни до сучасності” (історія України), “Осмилені й переосмилені” (українська література). Названі онлайн-курси стануть у пригоді під час підготовки до Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, Міжнародного учнівського конкурсу юних істориків “Лелека” тощо.

Долучатись до Всеукраїнського турніру юних журналістів доречніше після перегляду онлайн-курсів, які призначені для журналістів (4 курси), таких як “Медіашкола НВ”, “Нативна реклама”, “Від комунальних до незалежних медіа: покрокова інструкція для редакторів”, “Інтернет-медіа”. Однак досить часто до різноманітних конкурсів, турнірів та олімпіад долучаються здобувачі освіти старших класів.

Здобувачі освіти, які цікавляться аспектами права, можуть пройти онлайн-курси “Захист релігійних прав та свобод в Україні в умовах змін” та “Вступ до конституційного права”. Якщо здобувачі освіти цікавляться інформаційними технологіями, то для них можливі такі курси: “Машинне навчання”, “Основи програмування”, “Основи інформаційної безпеки”, “Візуалізація даних”, “Основи тестування програмного забезпечення”, “Як створити масовий відкритий онлайн-курс”, “Основи програмування на Java”, “Аналіз даних та статичне виведення на мові R” тощо.

Однак через брак часу на підготовку здобувачі освіти змушені інколи відмовлятися від участі в конкурсах, олімпіадах тощо. Альтернативним варіантом у цьому питанні може бути одночасна підготовка до конкурсів та зовнішнього незалежного оцінювання чи мультипредметного тесту для подальшого вступу в заклад вищої освіти. На онлайн-платформі Prometheus подано 5 таких онлайн-курсів, після проходження яких не передбачено отримання сертифікату: “Підготовка до ЗНО з математики: лайфхаки від Могилянки”, “Готуємось з англійської разом з могилянцями”, “Математика. Підготовка до ЗНО”, “Історія України. Повний курс підготовки до ЗНО”, “Українська мова та література. Підготовка до ЗНО”. Під час проходження онлайн-курсів, де передбачена підготовка до ЗНО, здобувачам освіти буде запропоновано виконання різноманітних тестів, що повністю відповідають навчальній програмі з предмету, а також чинній програмі зовнішнього незалежного оцінювання. Саме тому така онлайн-робота з боку здобувача освіти може бути налаштована, щоб не тільки підготуватися до конкурсу чи олімпіади, але й у майбутньому скласти ЗНО чи НМТ. Сучасні україномовні онлайн-платформи є дієвим засобом під час підготовки до предметних олімпіад, оскільки мають можливість ретельно підготувати здобувача освіти з таких предметів, як математика, історія України, українська мова та українська література [14, с. 42].

Як бачимо, сьогодні здобувачі освіти не обмежені в інформаційному просторі. Лише на одній онлайн-платформі Prometheus маємо щонайменше 32 онлайн-курси з предметів, що можна використати для підготовки до предметних олімпіад, конкурсів чи турнірів (табл. 1).

Якісна підготовка здобувачів освіти до конкурсів та олімпіад можлива за наявності мотивації у тих, хто долучається до інтелектуальних змагань. Для загальної обізнаності здобувачі освіти можуть пройти такі

Таблиця 1

Онлайн-курси на онлайн-платформі Prometheus

№	Назва предмету/напряму освіти	Кількість онлайн-курсів з предметів у напрямі	Загальна кількість онлайн-курсів
1	Англійська мова		7
2	Гуманітарні науки		6
	<i>Українська література</i>	2	
	<i>Українська мова</i>	1	
	<i>Історія</i>	3	
3	Журналістика		4
4	Право		2
5	ІТ		8
6	ЗНО		5
Усього курсів			32

курси: “Критичне мислення в українському контексті”, “Основи проєктного менеджменту”, “Шкільне життя онлайн”, “Базова психологічна допомога в умовах війни”, “Перша медична допомога в умовах війни” тощо.

Маючи фундаментальні цінності (істина, свобода, добро, краса, користь, справедливість), кожна людина розвивається незалежно від форми навчання. Орієнтуючись на загальнолюдські цінності (свобода, гуманізм, любов, етика, культура, мир, життя, праця, рівність, гармонія, краса, соціальний прогрес, обов’язок тощо), громадяни України прагнуть до їх збереження навіть в умовах воєнного стану нашої держави. Помітною є ситуація згуртованості усієї нашої нації в умовах війни, а також підняття на вищий щабель розвитку соціально-політичних цінностей, таких як патріотизм, рівноправ’я, свобода, демократія, відповідальність, ініціативність, повага до рідної мови та культури, повага до закону, солідарність, шанобливе ставлення до довкілля.

Розуміємо, що в кожному віці маємо орієнтир на різні європейські цінності. Так, наприклад, для здобувачів освіти 6 класу притаманною є така система цінностей: життя, чесність, патріотизм, толерантність, повага до особистості, здоров’я і безпека, свобода і гідність. Для здобувачів освіти старшої школи (9–11 клас) цей перелік цінностей буде доповнений такими позиціями: відповідальність, ініціативність, оптимізм, національна гордість тощо. Саме тому, орієнтуючись на вікові характеристики, можемо поступово долучати здобувачів світи до роботи на електронних ресурсах, націлюючи їх на певні курси, які будуть доречними для них. У подальшому це дасть змогу не лише сформувати банк обдарованої молоді, але й суттєво підвищити якість освіти, що досить складно в умовах воєнного стану в Україні.

Висновки. Ефективним засобом підготовки до конкурсів та предметних олімпіад є масові відкриті онлайн-курси на платформі Prometheus. Це пояснюється тим, що, по-перше, вони абсолютно безкоштовні та україномовні; по-друге, всі курси доступні здобувачам освіти у будь-який час та день; по-третє, за допомогою таких курсів можна ретельно підготуватись до конкурсу чи олімпіад, а також успішно скласти зовнішнє незалежне оцінювання чи національний мультипредметний тест.

Наявність якісного україномовного контенту в умовах воєнного стану мотивує здобувачів освіти не тільки краще опанувати рідну мову, але й здобувати знання та формувати потрібні компетентності під час навчання. Зберігаючи європейські цінності, здобувачі освіти повинні розуміти, що майбутнє української нації будувати їм як розумній, інтелектуально розвинутій обдарованій молоді.

Використана література:

- Бодик О., Телиця А. Модель формування соціокультурної компетенції учнів у процесі іншомовної освіти: принципи відбору та систематизації змісту. *Proceeding X International Scientific and Practical Conference “Science foundations of modern science and practice”* (Athens, November 23–25). 2021. Т. 10. С. 360–370.
- Власенко Н., Помогайбо В. Дистанційне навчання: Україна і світ. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2019. № 20. С. 29–37.
- Желуденко М., Гринюк С. Освіта як стратегічний ресурс забезпечення стабільного розвитку суспільства в умовах COVID-19: стан, потенційні можливості. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. Т. 18 № 2. С. 43–53.
- Коцур Л. Втілення європейських цінностей в українських реаліях: практична складова. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 340–343.
- Лісеєнко О. Пандемія COVID-19 – соціально-психологічна травма: як змінилися цінності та соціальні практики населення України. *Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 12 червня 2020 року). 2020. С. 134–137.
- Миколайчук А. Формування інтелектуального потенціалу учнів у контексті проведення олімпіад з навчальних предметів. *Педагогічний пошук*. 2018. № 3. С. 47–50.
- Оршанський Л., Котик І. Орієнтація студентської молоді на європейські цінності. *Людинознавчі студії. Серія “Педагогіка”*. 2018. № 38. С. 255–266.
- Павлюк Л., Дудник Л. Європейські цінності у підготовці українських освітян. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (м. Суми, 29–30 травня 2020 р.). 2020. С. 158.
- Сакевич М. Формування європейських цінностей в системі освіти та науки України. *Торгівля та сфера послуг: освітній контент*. 2020. № 2. С. 231–239.
- Скріп С. Вплив європейських цінностей на трансформаційні процеси в сучасній Україні. *Політичне життя*. 2016. № 1–2. С. 67–71.
- Сокурянська Л. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської та шкільної молоді України: від цінностей радянських до європейських. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2016. № 37. С. 213–221.
- Султанова Л., Желуденко М. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток освітніх систем у глобальному, європейському та національному вимірах. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. Т. 18. № 2. С. 171–183.
- Шаров С. Розвиток соціальної компетентності майбутніх учителів засобами онлайн-платформи Prometheus. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 182. С. 133–137.
- Шаров С., Шарова Т. Використання масових відкритих онлайн-курсів для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 1 (109). С. 39–43.
- Шарова Т., Шаров С. Електронне навчання: дієвий формат освіти. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 16–17 травня 2019 р.). 2019. С. 119–123.

References:

1. Bodyk, O., Telytsia, A. (2021). Model formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii uchniv u protsesi inshomovnoi osvity: pryntsyipy vidboru ta systematyzatsii zmistu [Model of formation of sociocultural competence of students in the process of foreign language education: principles of content selection and systematization]. *In Proceeding X International Scientific and Practical Conference "Science foundations of modern science and practice"* (Athens, November 23–25). T. 10. PP. 360–370. [in Ukrainian]
2. Vlasenko, N., Pomohaibo, V. (2019). Dystantsiine navchannia: Ukraina i svit [Distance learning: ukraine and the world]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*. № 20. PP. 29–37. [in Ukrainian]
3. Zheludenko, M., Hryniuk, S. (2020) Osvita yak stratehichnyi resurs zabezpechnnia stabilnogo rozvytku suspilstva v umovakh COVID-19: stan, potentsiini mozhlyvosti [Education as a strategic resource for ensuring the stable development of society in the conditions of COVID-19: state, potential opportunities]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. T. 18. №. 2. PP. 43–53. [in Ukrainian]
4. Kotsur, L. (2018) Vtilennia yevropeyskykh tsinnosti v ukrainskykh realiiakh: praktychna skladova [Implementation of European values in Ukrainian realities: practical component]. *Molodyi vchenyi*. № 2 (54). PP. 340–343. [in Ukrainian]
5. Liseienko, O. (2020) Pandemiia COVID-19 – sotsialno-psykholohichna travma: yak zminylysia tsinnosti ta sotsialni praktyky naseleennia Ukrainy [The COVID-19 pandemic is a socio-psychological trauma: how the values and social practices of the population of Ukraine have changed]. *Intehratsiinyi rozvytok osobystosti ta suspilstva: psykholohichnyi i sotsiolohichnyi vymiry: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 12 chervnia 2020 roku)*. PP. 134–137. [in Ukrainian]
6. Mykolaychuk, A. (2018). Formuvannia intelektualnogo potentsialu uchniv u konteksti provedennia olimpiad z navchalnykh predmetiv [Formation intellectual potential of pupils in the context of conducting olympiad on educational subjects]. *Pedahohichni poshuk*. № 3. PP. 47–50. [in Ukrainian]
7. Orshanskyi, L., Kotyk, I. (2018) Oriientatsiia studentskoi molodi na yevropeiski tsinnosti. Liudynoznavchi studii [Orientation of student youth to European values]. *Seriia "Pedahohika"*. № 38. PP. 255–266. [in Ukrainian]
8. Pavliuk, L., Dudnyk, L. (2020) Yevropeiski tsinnosti u pidhotovtsi ukrainskykh osvitian [European values in the training of Ukrainian educators]. *Tsinnisno-orientovanyi pidkhid v osviti i vyklyky yevrointehratsii: materialy Mizhnar. nauk.-metod. konf. (m. Sumy, 29–30 travnia 2020 r.)*. PP. 158. [in Ukrainian]
9. Sakevych, M. (2020) Formuvannia yevropeyskykh tsinnosti v systemi osvity ta nauky Ukrainy [Formation of European values in the system of education and science of Ukraine]. *Torhivlia ta sfera posluh: osvithni kontent*. № 2. PP. 231–239. [in Ukrainian]
10. Skril, S. (2016) Vplyv yevropeyskykh tsinnosti na transformatsiini protsesy v suchasni Ukraini [The influence of European values on transformational processes in modern Ukraine]. *Politychne zhyttia*. № 1–2. PP. 67–71. [in Ukrainian]
11. Sokurianska, L. (2016) Dynamika tsinnisnykh oriantatsii studentskoi ta shkilnoi molodi Ukrainy: vid tsinnosti radianskykh do yevropeyskykh [Dynamics of value orientations of student and school youth of Ukraine: from Soviet to European values]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody*. № 37. PP. 213–221. [in Ukrainian]
12. Sultanova, L., Zheludenko, M. (2020) Vplyv pandemii COVID-19 na rozvytok osvitnikh system u hlobalnomu, yevropeyskomu ta natsionalnomu vymirakh [Impact of the COVID-19 pandemic on the development of educational systems in global, European and national dimensions]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. T. 18. № 2. PP. 171–183. [in Ukrainian]
13. Sharov, S. (2019). Rozvytok sotsialnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv zasobamy onlain platformy Prometheus [Development of social competence of future teachers using the Prometheus online platform]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. № 182. PP. 133–137. [in Ukrainian]
14. Sharov, S., Sharova, T. (2022) Vykorystannia masovykh vidkrytykh onlain kursiv dlia pidhotovky do zovnishnogo nezalezhnogo otsiniuvannia [Using mass open online courses to prepare for external independent assessment]. *Nova pedahohichna dumka*. № 1 (109). PP. 39–43. [in Ukrainian]
15. Sharova, T., Sharov, S. (2019) Elektronne navchannia: diievyi format osvity [E-learning: effective format of education]. *Akademichna kultura doslidnyka v osvitnomu prostori: yevropeyskyi ta natsionalnyi dosvid: zb. materialiv II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Sumy, 16–17 travnia 2019 r.)*. PP. 119–123. [in Ukrainian]

Sharova T., Gladkykh H., Hinetova T. European values in Ukraine: distance training of talented youth for competitions and Olympiad's

In the conditions of martial law in Ukraine, universal human values are being rethought by students of secondary education, students of higher education, as well as adults and elderly people. The issue of European values in the education system has been investigated to date, but in the conditions of distance learning, it needs a certain revision in the aspect of preparing for competitions and Olympiads without help of a teacher. High-quality preparation for competitions, Olympiads and tournaments during distance learning in the conditions of martial law in Ukraine is possible if a student is motivated.

In order to preserve European values the conditions of martial law in Ukraine, it is necessary to realize that there are values that affect the quality of life: communication, a sense of dignity, generosity of spirit, self-control, sensitivity, trust, a sense of security, confidence, self-respect, cooperation, optimism, friendship, love, health, respect, tolerance, etc. It has been investigated that most of the specified values can be lost due to the lack of communication in a remote format, as well as the inability to control one's own actions in the conditions of martial law in Ukraine.

However, it is clear that in any case an integral value is formed, which is based on self-respect, self-esteem, self-control and self-improvement. Therefore, the advantage of distance learning is the absence of borders of e-learning. At this stage, we have proposed mass open online courses on the Prometheus platform, which will allow you to better prepare for competitions and subject Olympiads in the conditions of distance learning in Ukraine.

Understanding and realizing universal and fundamental values, students will be able to affirm their lives in the process of learning. Distance learning today opens up many opportunities, which allows not only to prepare better for competitions and Olympiads, but as a result, to master better a specific subject in secondary education institution.

Key words: European values, distance learning, online courses, motivation of students, competitions and Olympiads.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.06>

Глінчук Ю. О.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З ОХОРОНИ ПРАЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

Звертається увага на необхідність розвитку соціальної відповідальності з охорони праці майбутніх учителів (як свідомого ставлення до вимог суспільної необхідності щодо збереження життя, здоров'я та працездатності здобувачів освіти) у контексті європейського вибору України та ролі освіти в забезпеченні сталого розвитку суспільства. Здійснюється теоретичний аналіз проблеми розвитку соціальної відповідальності з охорони праці майбутніх учителів як складової частини їх працезахоронної підготовки. Виявлено, що усвідомлення в Україні впливу вчителів на життя, здоров'я та працездатність здобувачів загальної середньої освіти на тлі імплементації європейських цінностей знайшло відображення в основоположних освітніх документах і в наукових дослідженнях. Проте встановлено, що за час здобуття загальної середньої освіти представники нового покоління масово втрачають своє здоров'я. Зазначено брак розвитку соціальної відповідальності з охорони праці майбутніх учителів на етапі фахової підготовки через низку таких причин: часті зміни (або її відсутність) стандартів вищої освіти; вилучення працезахоронних дисциплін з освітніх програм підготовки майбутніх учителів; неефективність розвитку соціальної відповідальності з охорони праці через окремі освітні компоненти; перенесення змісту навчального матеріалу з відповідних курсів, які викладаються вже більш тривалий термін для майбутніх фахівців інших галузей (передусім технічних); брак застосування інноваційних навчальних технологій. На основі викладеного робиться висновок, що розвиток соціальної відповідальності з охорони праці майбутніх учителів потребує суттєвого вдосконалення, зважаючи на гостру потребу в підвищенні рівня охорони праці здобувачів загальної середньої освіти як стратегічного суспільного потенціалу української нації.

Ключові слова: соціальна відповідальність, охорона праці, майбутні вчителі, здобувачі загальної середньої освіти.

Межуючи з Європейським Союзом (далі – ЄС), де панують ідеї демократії й верховенства права на тлі високого цивілізаційного розвитку, та Російською Федерацією, яка сповідує середньовічні імперсько-колоніальні інтереси на тлі тоталітаризму, Україна після здобуття незалежності зробила свідомий проєвропейський вибір, що зумовило потреби відповідних змін і вдосконалення.

Однією зі стратегічних цілей ЄС є фундаментальне впровадження ідей сталого розвитку людства (як розвитку, що задовольняє потреби нинішніх поколінь без шкоди для здатності в задоволенні потреб майбутніх поколінь) у всі сфери людської діяльності [15]. Це знаходить логічне відображення також в освітніх стратегіях. Зокрема, з огляду на те, що в європейських країнах (як і в інших розвинутих країнах) вагома роль у контексті сталого розвитку відводиться охороні праці (рівень охорони праці ототожнюється з рівнем розвитку держави), у закладах вищої освіти ЄС велике значення має працезахоронна підготовка майбутніх фахівців не лише технічної, а й соціономічної сфери, зокрема й майбутніх учителів [5]. Це пов'язано з тим, що вчителі мають вагомий вплив на здоров'я здобувачів освіти, які через 10–15 років переходять у категорію працівників. А працівники – це єдина категорія населення, що наповнює бюджет держави, тоді як інші категорії (діти дошкільного віку, здобувачі освіти, ті, що перебувають у декретній відпустці, пенсіонери, інваліди тощо) лише потребують державних видатків, хоча незначна частина їх теж працюють. Тобто абсолютно очевидно, що чим вищий рівень здоров'я працівників, тим вища в них працездатність (результативність праці). А втрата здоров'я ще на етапі здобуття загальної середньої освіти негативно відбивається на подальшому здоров'ї працівників. Отже, саме це й зумовлює соціальну необхідність у підвищенні рівня охорони праці представників молоді за період здобуття загальної середньої освіти, зокрема, шляхом розвитку соціальної відповідальності з охорони праці майбутніх учителів (як свідомого ставлення до вимог суспільної необхідності щодо збереження життя, здоров'я та працездатності здобувачів освіти). На необхідність сформованості в педагогів соціальної відповідальності з охорони праці вказує й А. Цина [11]. Адже соціальна відповідальність є найважливішим елементом взаємозв'язку особи та суспільства, регулятором поведінки індивіда відповідно до вимог суспільства [16, с. 160]. Водночас саме сформованість соціальної відповідальності забезпечує надалі розвиток професійної майстерності та безперервне самовдосконалення [14].

Усвідомлення в нашій державі впливу вчителів на життя, здоров'я та працездатність здобувачів загальної середньої освіти на тлі імплементації європейських цінностей знайшло відображення в низці документів (Закон України “Про освіту”, Закон України “Про загальну середню освіту”, Указ Президента України “Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового середовища у новій українській школі”, розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 р.” тощо) та привернуло увагу дослідників.

Зокрема, нерозривність виховання та здоров'я, яке завжди було й залишається головним чинником безпеки нації, підкреслює Т. Бережна [2].

У результаті проведеного аналізу світового досвіду здоров'язбереження В. Єфімова зазначає, що в суспільстві зростає роль закладу освіти у формуванні навичок здоров'язбережувальної діяльності здобувачів освіти, отже, у формуванні здорової нації [8].

Безпосередній вплив освіти на життя, здоров'я та працездатність її здобувачів визнають і Ю. Багно, Ю. Бойчук, О. Ващенко, С. Омельченко, Т. Осадченко, І. Сапуга, Н. Сисоєнко, Л. Сливка й інші.

Водночас здійснений теоретичний аналіз засвідчує стрімку втрату здоров'я молоддю за період здобуття загальної середньої освіти.

Так, І. Калиниченко, О. Стеценко, Н. Стеценко, Т. Стефаник, відповідно до статистичних показників, виведених на основі епідеміологічних досліджень, наводять інформацію, що кількість здорових здобувачів освіти за період навчання в закладі загальної середньої освіти зменшується з 86,59% до 10,0–25,81%, причому 52,69% мають функціональні відхилення [9].

Результати детального дослідження стану здоров'я здобувачів загальної середньої освіти та чинників, що на нього впливають, здійсненого С. Няньковським, М. Яцулою, М. Чикайлом та І. Пасечнюком, засвідчують значне погіршення здоров'я молоді за період навчання в закладах загальної середньої освіти, адже якщо до першого класу приходять приблизно 80% відносно здорових дітей, то одинадцятий клас закінчують відносно здоровими лише приблизно 10% [10].

Саме за період здобуття загальної середньої освіти, відповідно до Щорічної доповіді про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України за 2015 р., реєструється й найвища поширеність захворювань і накопичення хронічної патології [12].

Відповідно до Щорічної доповіді про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України за 2017 р., уже на кінець першого класу кількість абсолютно здорових дітей зменшується з 10,1 до 3,8%, кількість дітей із функціональними відхиленнями – з 59,7 до 46,2%, проте кількість дітей із хронічною захворюваністю збільшується із 30,2 до 49,4% [13].

Про те, що за час навчання у школі здобувачі освіти не лише здобувають знання, а і “втрачають” своє здоров'я, говорить дослідниця Л. Демінська [7].

Отже, можна констатувати, що нині за період здобуття загальної середньої освіти молодь стрімко втрачає своє здоров'я, що суперечить стратегії сталого розвитку людства.

Однією із причин такого стану речей, на наш погляд, є недоліки фахової підготовки майбутніх учителів, що і призводить до браку сформованості в них соціальної відповідальності з охорони праці.

Наше переконання щодо недоліків фахової підготовки майбутніх учителів у контексті втрати здоров'я представниками нового покоління за період здобуття загальної середньої освіти корелює з низкою таких висновків.

Так, В. Білик наголошує, що в контексті високої частоти захворювань здобувачів освіти особливо гострою стає проблема підвищення ефективності професійної підготовки педагогічних кадрів [3].

Про те, що практика останніх років засвідчує істотні недоліки в підготовці вчительських кадрів до здоров'язбережувальної діяльності, говорить М. Васильєва [4].

На необхідності вдосконалення підготовки майбутніх учителів до здоров'язбережувальної та здоров'яформувальної діяльності наголошує І. Авдєєнко [1].

Вагомим кроком до вдосконалення працезохоронної підготовки майбутніх учителів стало видання 21 жовтня 2010 р. Міністерством освіти і науки України, Міністерством надзвичайних ситуацій України та Держгірпромнаглядом (нині Держпраці) спільного наказу “Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України”. Відповідно до цього документа, у закладах вищої освіти статусу нормативних набули дисципліни “Основи охорони праці” й “Охорона праці в галузі”. Однак у зв'язку з наданням автономії закладам вищої освіти 30 травня 2014 р. Верховною Радою України згаданий наказ було скасовано. Це збіглося зі зменшенням аудиторного навантаження на здобувачів вищої освіти та зі зменшенням загальної кількості абітурієнтів (представників покоління, народжених у складні 90-ті рр.). Отже, у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) сформувався дефіцит годин і ставок, що призвело до складання нових навчальних планів випусковими кафедрами, коригованих таким чином, щоб максимальна кількість дисциплін викладалась саме їхніми педагогами. Унаслідок цього в окремих ЗВО працезохоронні дисципліни з курсу підготовки майбутніх учителів було вилучено.

Вилученню працезохоронних дисциплін з освітніх програм підготовки фахівців сприяли й відсутність чи часті зміни стандартів вищої освіти для деяких спеціальностей або ж надто узагальнені формулювання щодо набуття необхідних компетентностей. Часто, якщо внаслідок змін у стандартах вищої освіти прописані компетентності щодо збереження життя та здоров'я (фізичного та психологічного), створення безпечного, комфортного простору в закладах освіти, дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни тощо, відповідно до освітніх програм, формування цих компетентностей передбачено окремими освітніми компонентами, що, на наш погляд, не є дієвими. Адже, наприклад, під час викладання дисципліни “Методика навчання природознавства” майбутні вчителі початкових класів вивчають, як знайомити дітей із поняттями живої і неживої природи, із Червоною книгою, із кліматом, рельєфом, сезонними явищами тощо і в якийсь момент вони отримують інформацію (до того ж іноді неповну) про заходи безпеки під час

проведення екскурсій у природу. На тлі основного змісту дисципліни це є настільки епізодичним і фрагментарним, що його важливість не просто втрачається, а навіть на належному рівні не сприймається. Водночас майбутні вчителі не усвідомлюють на належному рівні впливу вчителя на життя, здоров'я та працездатність здобувачів загальної середньої освіти та пролонгованість наслідків втрати здоров'я представниками молодого покоління в соціальному контексті. Проте під час вивчення “Основ охорони праці” й “Охорони праці в галузі” ідеї досягнення безпеки, збереження життя, здоров'я та працездатності є основоположними, що і сприяє формуванню соціальної відповідальності з охорони праці.

Водночас аналіз освітніх програм іноді виявляє нелогічні речі, як-от формування компетентності щодо створення безпечного та здоров'язбережувального середовища в початкових класах викладанням дисципліни “Педагогіка вищої школи”.

Окрім проблеми наявності дисциплін, які б забезпечували працезахоронну підготовку майбутніх учителів, мали (і мають) місце проблеми методичного характеру. Так, свого часу нововведення “Основ охорони праці” й “Охорони праці в галузі” до освітніх програм підготовки майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей, неналежна їй диференціація стосовно сфери освіти на галузевому рівні, брак відповідних науково-методичних розробок, відсутність практичного досвіду роботи в закладах загальної середньої освіти у викладачів призвели до автоматичного перенесення змісту навчального матеріалу з відповідних курсів, які викладаються вже більш тривалий термін для майбутніх фахівців інших галузей (передусім технічних), що сформувало значний розрив між змістом навчання та майбутніми професійними обов'язками. Хоча варто зазначити, що окремі вчені (Р. Білик, Г. Кривошеєва, О. Тимошук та інші) робили спроби адаптації подачі матеріалу для педагогічних спеціальностей, однак ці поодинокі кроки у своїй сукупності не спричинили появи нової стратегії викладання працезахоронних дисциплін для майбутніх педагогів [6, с. 57–60].

Ще однією проблемою методичного характеру стала проблема застосовуваних технологій, зокрема інноваційних, дієвість яких нині є загальноновизнаною [6, с. 231].

Отже, зазначене вище дає підстави стверджувати, що попри визначальну роль розвитку соціальної відповідальності з охорони праці майбутніх учителів у контексті забезпечення сталого розвитку та європейського поступу України, імплементація європейських цінностей і освітніх стратегій знайшла відображення переважно в освітніх документах і наукових дослідженнях. Практика ж підготовки майбутніх учителів потребує суттєвого вдосконалення, зважаючи на гостру потребу в підвищенні рівня охорони праці здобувачів загальної середньої освіти як майбутнього української нації, її генофонду та стратегічного суспільного потенціалу.

Використана література:

1. Авдеєнко І. Розвиток культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Харків, 2016. 238 с.
2. Бережна Т. Формування здоров'язбережувального середовища у загальноосвітньому навчальному закладі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія “Валеологія: сучасність і майбутнє”. Харків, 2014. Вип. 15 (№ 1109). С. 65–69.
3. Білик В. Науково-теоретичне підґрунтя формування готовності майбутніх учителів до здоров'яформувальної діяльності у початковій школі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія “Валеологія: сучасність і майбутнє”. 2014. № 1139. Вип. 18. С. 76–81.
4. Васильєва М. Роль деонтологічної підготовки у процесі професійної підготовки сучасного педагога. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2010. № № 26–27. С. 36–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2010_26-27_8 (дата звернення: 02.09.2022).
5. Гвоздій С. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до безпеки життя і професійної діяльності : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. 420 с.
6. Глінчук Ю. Система формування працезахоронної компетентності майбутніх учителів початкової школи : монографія. Рівне : Доцент, 2021. 520 с.
7. Демінська Л. Аналіз змісту й умов використання здоров'язберігаючих технологій у системі загальноосвітніх шкіл. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 11. С. 23–26.
8. Єфімова В. Здоров'язбережувальна діяльність у школах здоров'я: зарубіжний досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 3. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2012/2012_3_16.pdf (дата звернення: 02.09.2022).
9. Оцінка стану здоров'я школярів загальноосвітніх навчальних закладів різного типу / І. Калиниченко та ін. *Вісник Сумського державного університету*. Серія “Медицина”. 2012. № 1. С. 172–177.
10. Стан здоров'я школярів в Україні / С. Нянковський та ін. 2012. № 5 (40). URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/32962> (дата звернення: 03.09.2022).
11. Цина А. Визначення основних принципів соціальної відповідальності з охорони праці. *Педагогічні науки*. 2012. № 5. С. 20–26.
12. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України / за ред. О. Квіташвілі. Київ : МОЗ України, ДУ “УІСД МОЗ України”, 2015. 460 с. С. 35–61.
13. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2017 р. / МОЗ України, ДУ “УІСД МОЗ України”. Київ, 2017. 516 с. С. 53.
14. SOS – Społeczna Odpowiedzialność Studentów. URL: <http://katzm.uek.krakow.pl/sos-spoleczna-odpowiedzialnosc-studentow/> (дата звернення: 04.09.2022).
15. Sustainable development in the European Union. 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy 2015. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6975281/KS-GT-15-001-EN-N.pdf> (дата звернення: 03.09.2022).
16. Corporate social responsibility: A comparative analysis of perceptions of practicing accountants and accounting students / N. Ibrahim et al. *Journal of Business Ethics*. 2006. Vol. 66. P. 157–167.

References:

1. Avdieienko I. A. (2016). Rozvytok kultury zdorovia studentiv v osvithnomu seredovysshchi vyshchoho navchalnogo zakladu [Development of the health culture of students in the educational environment of a higher educational institution] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. Kharkiv. 238 s.
2. Berezhna T. I. (2014). Formuvannya zdoroviazberzhuvalnogo seredovysshcha u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Formation of a health-preserving environment in a general educational institution]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina*. Ser.: Valeolohiia: suchasnist i maibutnie. Kharkiv. Vyp. 15 (№ 1109). S. 65–69.
3. Bilyk V. H. (2014). Naukovo-teoretychne pidgruntia formuvannya hotovnosti maibutnikh uchyteliv do zdoroviaformovalnoi diialnosti u pochatkovii shkoli [The scientific and theoretical basis of the formation of the readiness of future teachers for health-forming activities in primary school]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina*. Ser.: Valeolohiia: suchasnist i maibutnie. № 1139. Vyp. 18. S. 76–81.
4. Vasylieva M. P. (2010). Rol deontolohichnoi pidhotovky u protsesi profesiinoi pidhotovky suchasnoho pedahoha [The role of deontological training in the process of professional training of a modern teacher]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*. № № 26–27. S. 36–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2010_26-27_8 (дата звернення: 02.09.2022).
5. Hvozdi S. (2016). Teoretychni zasady pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei do bezpeky zhyttia i profesiinoi diialnosti: monohrafiia [Theoretical and methodical principles of training future specialists of socioeconomic specialties for safety of life and professional activity]. Odesa : Odeskiy natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. 420 s.
6. Hlinchuk Yu. O. (2021). Systema formuvannya pratseokhoronnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoli : monohrafiia. Rivne : Dotsent. 520 s.
7. Deminska L. O. (2010). Analiz zmistu y umov vykorystannia zdoroviazberihaiuchykh tekhnolohii u systemi zahalnoosvitnikh shkil [Analysis of the content and conditions of use of health-preserving technologies in the system of secondary schools]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. № 11. S. 23–26.
8. Iefimova V. (2012). Zdoroviazberzhuvalna diialnist u shkolakh zdorovia: zarubizhnyi dosvid [Health-preserving activities in health schools: foreign experience]. *Porivnialno-pedahohichni studii*. № 3. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2012/2012_3_16.pdf (дата звернення: 02.09.2022).
9. Kalynychenko I. O., Stetsenko O. V., Stetsenko N. M., Stefanyk T. V. (2012). Otsinka stanu zdorovia shkoliariv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv riznoho typu. *Visnyk SumDU*. Ser.: “Medytsyna”. № 1. S. 172–177.
10. Niankovskiy S. L., Yatsula M. S., Chykailo M. I., Pasechniuk I. V. (2012). Stan zdorovia shkoliariv v Ukraini. *Zdorove rebenka*. № 5 (40). URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/32962> (дата звернення: 03.09.2022).
11. Tsyna A. (2012). Vyznachennia osnovnykh pryntsyviv sotsialnoi vidpovidalnosti z okhorony pratsi [Determination of the basic principles of social responsibility for labor protection]. *Pedahohichni nauky*. № 5. S. 20–26.
12. Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naseleennia, sanitarno-epidemiolohichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy [Annual report on the state of health of the population, the sanitary and epidemiological situation and the results of the activity of the health care system of Ukraine] (2015) / za red. Kvitashvili O. Kyiv : MOZ Ukrainy, DU “UISD MOZ Ukrainy”. 460 s. S. 35–61.
13. Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naseleennia, sanitarno-epidemiolohichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy [Annual report on the state of health of the population, the sanitary and epidemiological situation and the results of the activity of the health care system of Ukraine]. 2017 r. / MOZ Ukrainy, DU “UISD MOZ Ukrainy”. Kyiv, 2017. 516 s. S. 53.
14. SOS – Społeczna Odpowiedzialność Studentów [SOR – Students’ Social Responsibility]. URL: <http://katzm.uek.krakow.pl/sos-spoleczna-odpowiedzialnosc-studentow/> (ostatni dostep: 04.09.2022).
15. Sustainable development in the European Union. 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6975281/KS-GT-15-001-EN-N.pdf> (last accessed: 03.09.2022).
16. Ibrahim N. A., Angelidis J. P., Howard D. P. Corporate social responsibility: A comparative analysis of perceptions of practicing accountants and accounting students. *Journal of Business Ethics*. 2006. Vol. 66. P. 157–167.

Hlinchuk Yu. Development of social responsibility for the labor protection of future teachers in the context of Ukraine’s European progress

Attention is drawn to the need for the development of social responsibility for the labor protection of future teachers (as a conscious attitude to the requirements of social necessity regarding the preservation of life, health and working capacity of students) in the context of the European choice of Ukraine and the role of education in ensuring the sustainable development of society. A theoretical analysis of the problem of the development of social responsibility for labor protection of future teachers as a component of their labor protection training is carried out. It was revealed that the awareness of the influence of teachers on the life, health and work capacity of schoolchildren in Ukraine against the background of the implementation of European values was reflected in the fundamental educational documents and in scientific research. However, it has been established that during the time of obtaining general secondary education, representatives of the young generation lose their health in masse. It is asserted that the development of social responsibility for labor protection of future teachers at the stage of professional training is insufficient due to a number of the following reasons: frequent changes (or lack thereof) of higher education standards; removal of labor protection disciplines from educational programs for the training of future teachers; ineffectiveness of the development of social responsibility for labor protection at the expense of individual educational components; transferring the content of the educational material from the relevant courses, which have been taught for a longer period of time for future specialists in other fields (primarily, technical); insufficient application of innovative educational technologies. Based on the above, it is concluded that the development of social responsibility for labor protection of future teachers needs significant improvement, taking into account the urgent need to increase the level of labor protection of schoolchildren as a strategic social potential of the Ukrainian nation.

Key words: social responsibility, labor protection, future teachers, students of general secondary education.

УДК 37.014.25 (477:4): 78.01

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.07>

Гнатів З. Я.

ПАТЕРНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ОСВІТА, КУЛЬТУРА, МИСТЕЦТВО

З огляду на інтеграцію системи освіти України до світового освітнього простору, її реформування, модернізація, пошуки шляхів удосконалення тощо, дослідження сучасних освітніх, культурно-мистецьких процесів України та країн Європи для вивчення передового досвіду є одним з актуальних питань сьогодення. Особливо це стосується проблем естетичного виховання, проблем формування сучасної людини культури. Адже саме на мистецьку освіту покладено вагому роль творчого, креативного виховання юних європейців. Тому дослідження даної теми сприяє розумінню культурно-освітньої політики інших країн, отже, особливостей функціонування освітніх процесів у провідних країнах Європи, зокрема в Польщі, аналізу досягнень і недоліків європейської системи освіти, шляхів зближення та віддалення з європейським співтовариством. Адже ми все частіше стаємо свідками того, що українська молодь із помітно збільшеною інтенсивністю обирає для свого подальшого навчання та здобуття вищої освіти країни Європи – Польщу, Чехію, Німеччину, Австрію, Францію тощо, а також заокеанські країни, Сполучені Штати Америки, Канаду тощо. Зацікавленість у європейській науці й отриманні диплома європейського зростає різко з року в рік. Цьому сприяє збільшення можливостей і відкриття нових європейських горизонтів, які колись були практично недоступними. А нині вимушені обставини актуальної воєнної агресії з боку Росії проти України спонукають покинути свою країну тисячі українських громадян, серед яких високий інтелектуальний потенціал нації.

Для вітчизняної освіти та науки, як і для держави загалом, відтік потенційно перспективного молодого покоління є вкрай негативним чинником. Тому першочергово спільними стараннями всіх свідомих громадян України та світу потрібно зупинити військову агресію, діяти в інтересах правди та шукати ефективні шляхи зміцнення демократичних цінностей Європейського Союзу.

Ключові слова: освіченість, якість освіти, людина культури, мистецтво, музичне виховання, культурна спадщина.

Європейську інтеграцію, “європеїзм” вважають найконструктивнішою ідеєю ХХ століття, яка свого часу була підтримана її прихильниками Ж. Монне, К. Аденауером, П.-А. Спааком і їхніми послідовниками. Кожна країна – учасниця Європейського Союзу має свою історію, ментальність, свої традиції, свої моделі буття та заслуговує на повагу та підтримку.

Інтеграція як магістральний напрям українського суспільства в європейський простір є свідомим вибором України й українців. У цьому контексті існує чимала кількість актуальних питань і проблем, які перебувають на перетині різних галузей і соціальних площин. У контексті нашого дослідження ми звертаємо увагу на освітню, культурно-мистецьку інтеграцію.

Суспільство ХХІ століття – це суспільство знань, де освіченість є тією продуктивною силою, що визначає успішність теперішнього та майбутнього. Тепер ми можемо говорити не тільки про успішність, але й про безпеку з огляду на повномасштабне воєнне вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 року. Не викликає заперечень той факт, що освічена, культурна нація, яка живе за вічними законами добра, моралі тощо, не буде вбивати, гвалтувати, знущатись, нищити, влаштовувати справжній геноцид мирних людей, свідками чого ми є. І всі задаються питанням: як такий масштабний терор може бути в центрі Європи в ХХІ столітті?.. Невже це можуть зробити люди? Чи це істоти, варварський народ, якому далекими та невідомими є моральні принципи Книги Книг – “не вбий”, “не кради”, “не свідчи неправдивого”, “не пожадай нічого того, що є власністю ближнього твого”. Тому саму ціннісну патерну модернізаційних освітніх процесів є чинником формування людини ХХІ століття – людини культури.

Мета статті – висвітлення сучасного стану вітчизняних і європейських (зокрема, польських) мистецько-освітніх процесів у контексті глобальних викликів суспільства ХХІ століття.

Виховання повноцінної особистості відбувається в тісній взаємодії з універсальною картиною світу, яка наповнена прекрасним і потворним, раціональним і чуттєвим, випадковим і закономірним тощо. Еволюційний розвиток освіти – це складний творчий процес. Метою освіти є творення освіченого, метою мистецтва – творення прекрасного.

Питання освіченості, зокрема мистецької грамотності, є досить широкомасштабним і перебуває на перетині багатьох наук: мистецтвознавства та культурології, педагогіки та психології, етики, естетики, філософії. У наукових джерелах ми знаходимо чимало інформації щодо досліджень різноманітних питань, що стосуються особливостей едукативного процесу.

Освітнім, культурним, мистецьким викликом європейських інтеграційних процесів присвячені праці багатьох сучасних українських науковців, серед яких такі: В. Кремень, І. Бех, В. Луговий, В. Огневюк, В. Скотний, Н. Скотна, І. Накашидзе й інші. Н. Довганик, Ю. Чалюк, У. Садова, С. Спуріна, Г. Смалійчук у своїх дослідженнях висвітлюють актуальні проблеми та тенденції освітньої міграції. Отже, на різноманітних науково-практичних конференціях закордонних, міжнародних чи регіональних рівнів питання викликів євроінтеграції, ціннісних орієнтирів в освіті, науці та мистецтві звучать неабияк гостро та масштабно (“Ціннісно орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції” (м. Суми, 2020 рік); “Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід” (м. Тернопіль, 2022 рік)) та інші.

Проблемам музичного виховання присвячені праці відомих вітчизняних науковців: Б. Ананьєва, І. Зязюна, Л. Виготського, В. Островського, Л. Масол, О. Ростовського, Є. Печерської, Г. Падалки, О. Рудницької, Л. Кияновської, Л. Хлебнікової, Н. Миропольської, О. Михайличенка й інших.

Широка джерельна база констатує, що сучасні проблеми успішного розвитку освітніх процесів, попри світову проблему поширення вірусної пандемії COVID, воєнної агресії Російської Федерації проти України гостро звучать у всіх країнах Європи. Щодо цього створюються різноманітні товариства, проводяться міжнародні конференції, симпозіуми, на рівні міністерств освіти та культури, що сприяють міжкультурній і міжнародній співпраці, обміну досвідом, вирішенню актуальних проблем освіти, підвищенню рівня якісної підготовки кадрів освіти тощо. Багато таких організацій маю свою давню історію. Підтвердженням цього в галузі мистецтва є створення Міжнародного товариства музичної освіти (International Society for Music Education – ISME) ще в 1953 році у Брюсселі. Всесвітня організація освітян була створена Міжнародною музичною радою ЮНЕСКО та складається з понад вісімдесяти учасників із різних країн. Це викладачі дошкільних і шкільних установ, а також педагоги вищих навчальних закладів.

В Україні однією з таких відомих організацій є Національна всеукраїнська музична спілка. З 1995 року організація ввійшла до Міжнародної музичної ради ЮНЕСКО. Від початку свого заснування Спілка бере активну участь у мистецько-культурному житті України та зарубіжжя, у різноманітних мистецьких проєктах, тим самим презентує національну культуру та збагачує її міжнародними зв'язками та комунікацією. Президентом Національного музичного комітету України, який виступає від імені спілки, є академік, професор Євген Савчук (у 1995–2016 роках був Анатолій Авдієвський). Генеральним секретарем до 2000 року була Ніна Герасимова-Персидська, а із 2000 року – кандидат мистецтвознавства Олександра Олійник.

Проблемами культурної сфери, стратегією розвитку культури в Україні до 2025 року опікується платформа стратегічних ініціатив “Культура 2025”. Серед 6 сфер української культури (законодавство, фінанси, комунікація, менеджмент, інфраструктура) є також і освіта, основна проблема якої вбачається в невідповідності системи освіти сучасним вимогам суспільства.

Ключові компетентності сучасної учнівської молоді, які окреслені в концепції “Нової української школи”, вимагають обізнаності та самовираження у сфері культури, передбачають загальнокультурну грамотність, наявність соціальних і громадянських компетенцій, глибоке розуміння власної національної ідентичності, уміння творити, критично мислити, формувати власні мистецькі смаки й інше, що у своїй цілісності сприятимуть особистій реалізації та розвитку. Розуміння себе, своєї культури, своєї ментальності спонукає до розуміння та пошани інших культур і специфіки їх існування. Тому проблеми музичної освіти, пошук оптимальних методів і засобів музичного виховання як в українській, так і в зарубіжній педагогіці є актуальними та затребуваними часом. Це підтверджують і положення Педагогічної конституції Європи, які наголошують, що від якісної підготовки майбутніх педагогічних фахівців залежить майбутнє всіх народів і країн, їх співіснування та співдружність, а “об’єднаний європейський процес потребує виховання сучасної людини, здатної до мирного і злагожденного співжиття в полікультурному суспільстві. Підготовка педагогів за єдиною шкалою загальнолюдських цінностей і з урахуванням національних особливостей є тим головним островом, навколо якого мають здійснюватися модернізаційні й інноваційні процеси педагогічної освіти в сучасному європейському просторі” [3, с. 111–112].

Кожна країна впродовж століть виробила свій досвід та має свою специфіку в організації освітньої системи загалом і виховання мистецтвом зокрема. Проте в усіх країнах вихованню успішного, креативного молодого покоління відводиться вагоме місце. Система виховання як в Україні, так і в зарубіжних державах має свої глибокі корені, свою давню традицію, є наслідком національної та світової культури. На наш погляд, сучасні методики та системи виховання в зарубіжних країнах потребують більш глибокого вивчення, аналізу, систематизації, з огляду на їх “дію”, адже в сучасному світі зовнішні, випадкові чи невідповідні чинники стали значно впливати на особливості тієї чи тієї суспільної галузі.

Нині український народ, який захищає свій цивілізаційний європейський вибір, вельми завдячує Польщі та полякам за величезну підтримку та надання допомоги в цій українській важкій ситуації боротьби за свою національність, за право бути українцем і жити у вільній демократичній державі.

Польський уряд ще на початку 90-х років розумів, що надання в освіті народного підґрунтя є його першочерговим завданням, тому галузі освіти надавалась велика роль, закладався фундамент модернізації національної загальноосвітньої школи. У цьому контексті ключовим завданням національної освіти стала підготовка молоді до оцінки змісту культурної спадщини, уміння раціонально аналізувати та брати участь у процесі трансформації й адаптації культурної спадщини відповідно до поточних потреб майбутнього, розуміння сенсу сучасної соціально-культурної ситуації, форми суспільної свідомості тощо.

У 1995 році Міністерство національної освіти підготувало програмні вимоги щодо вивчення культурної спадщини в регіоні для шкіл та інших навчальних закладів. Їхня мета – дати можливість молоді дізнатися про власну культурну спадщину, регіональні традиції, цінності тощо. В основі – формування та закріплення почуття власної регіональної ідентичності, а також відкрите толерантне ставлення та розуміння інших культур. У документі зазначається важливість збереження власної культури саме передачею культурної спадщини, яку слід розуміти насамперед з погляду історії, мови, живих традицій, фольклору.

Беручи за основу навчання власної культурної спадщини, було відзначено, що її засвоєння “відбувається насамперед через сприйняття цінностей, властивих найближчому, природному та культурному середовищу людини. Освіта, сприйнята таким чином, породжує потребу в охороні регіональної культурної спадщини та формує усвідомлення її цінностей”.

Кількість випускників польських шкіл, які бажають здобути саме музичну освіту, щороку збільшується. Це зумовлено високою якістю навчання, доступними цінами і можливістю отримати європейський диплом. Українці можуть розраховувати і на безкоштовну середню освіту в Польщі в рамках конкурсу на основі карти поляка, відповідно до польського законодавства. Звичайно пріоритет віддається талановитим дітям, які вирізняються оригінальним голосом, володінням музичним інструментом, імпровізаторськими чи навіть композиторськими здібностями.

Вибір музичних шкіл Польщі досить великий: Liceum Muzyczne im. Karola Szymanowskiego w Warszawie, Zespół Szkół Muzycznych w Gdańsku-Wrzeszczu, Zespół Szkół Muzycznych w Bydgoszczy, Państwowa Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna II stopnia im. Karola Szymanowskiego w Katowicach, Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I i II st. im. Henryka Wieniawskiego w Łodzi, Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I st. im. I. J. Paderewskiego w Krakowie, Zespół Szkół Muzycznych w Poznaniu, інші.

Вступний іспит в музичні виши являє собою короткий виступ перед комісією, під час якого оцінюються талант, слух, музикальність і загальний образ абітурієнта, на основі чого ухвалюється рішення про те, відповідає кандидат вимогам обраного навчального напрямку чи ні.

Музичне навчання в університетах мистецтв Польщі триває п'ять років і складається з рівня бакалавра і магістра. Залежно від сфери навчання освіта може тривати три роки (бакалавр), а потім ще два (магістр) або п'ять років (єдине магістерське навчання). Після закінчення магістратури університети також пропонують післядипломну музичну освіту.

Найпопулярнішими музичними спеціальностями є диригування, вокал, музикознавство, церковна музика, композиція та теорія музики, музика і хореографія, музика в засобах масової інформації, музична продукція і звукове виробництво.

Серед музичних вишів Польщі: Краківська музична академія, Музичний університет ім. Фридерика Шопена у Варшаві, Музична академія ім. Станіслава Монюшка у Гданську, Музична академія ім. Кароля Шимановського в Катовіце, Музична академія у Вроцлаві ім. Кароля Ліпінського, Музична академія ім. Ігнація Яна Падеревського в Познані, Музична академія ім. Фелікса Нововейського в Бидгощі, Музична академія ім. Гражині Кайстут Бацевич у Лодзі.

Згідно зі статистикою 2021 року, приблизно 35 тисяч студентів з України навчаються нині в Польщі, а це становить 62 % від загальної кількості студентів-іноземців. Проте варто бути особливо уважним під час вибору іноземного вишу, адже, як зазначають деякі інтернет-ресурси, “після отримання диплома юриста в одному із сумнівних польських ЗВО, але без наявності польського громадянства ви не зможете офіційно працювати в жодній юридичній установі (суди, митниця, прокуратура, відділ юстиції, військова прокуратура) ні в Україні, ні в Польщі. У результаті вимальовується невтішна перспектива залишитись у Польщі працювати на роботі для людей “другої категорії”. А здобуті знання та навички виявляються зовсім непотрібними ні для європейського ринку праці, ні для України” [1].

Незважаючи на те, що вища освіта за кордоном практично на платній основі, інколи ціна за навчання не набагато вища за українські виши. Як відомо, найдорожче навчання у США та Канаді, тому кількість українських випускників, які навчаються в цих країнах, є найменшою. Багато європейських країн пропонують гранти та стипендії. Географічне розміщення Польщі, Чехії, Словаччини сприяє найбільшій кількості абітурієнтів з України. Отже, у деяких країнах можливе і безкоштовне навчання. “Для прикладу, – як зазначає керівник однієї зі львівських агенцій із навчання за кордоном Тетяна Маковська, – приватний університет в Любліні виграв грант Європейського Союзу на безкоштовне навчання для іноземців. Але навчання проводиться англійською мовою, і рівень знань мови вступника повинен бути B2. Тоді абітурієнт складає тестування англійською мовою, і потім може стати студентом цього навчального закладу. Якщо говорити про інші вищі навчальні заклади Польщі, то на безкоштовне навчання можуть претендувати тільки ті, хто має карту поляка. Але тоді вони йдуть за загальною системою поляків. Тобто їх чекають іспити, конкурс атестатів” [4].

І. Накашидзе зазначає: “Натепер немає і не може бути іншої альтернативи, як продовжувати рухатися на Захід, співпрацювати з європейськими країнами й інтегруватися в європейську спільноту. Очевидно, необхідно створити такі умови та стимули, щоби кожний абітурієнт, науковець і фахівець високої кваліфікації був зацікавлений реалізувати свої здібності та талант у себе на батьківщині” [2, с. 30].

Допомога в ефективній реалізації пошуку особистісного Я та покликання на засадах загальнолюдських цінностей, високої культури та мистецтва допоможе успішно навчатися, розвиватися, удосконалюватися, ефективно реалізовувати людські можливості, бачити траєкторію майбутнього та радіти багатогранності та повноті життя.

Підходи до музичного виховання в Україні та за кордоном мають як спільні, так і відмінні властивості. Беззаперечним є факт тлумачення мистецтва як способу пізнання та самопізнання, психофізіологічного чинника впливу музики на особистість, інтелектуальний розвиток, її могутньої емоційної дії.

Батьки, школа, держава повинні в тісній взаємодії працювати над результативністю такої тонкої справи виховання майбутнього, прагнучи до освіченості, естетичності, удосконаленості майбутнього покоління. Україна та багато європейських держав мають нині багато спільних культурних, освітніх, соціальних проблем. Тому активну участь у музично-педагогічних пошуках, дискусіях щодо вдосконалення освітніх процесів без перебільшення можна вважати затребуваною й актуальною. Адже сучасний світ потребує конкурентоспроможних громадян із високим рівнем емоційного інтелекту, які вміють реагувати на суспільні зміни, продукувати інноваційні ідеї, нарощувати інтелектуальний капітал упродовж усього життя.

Висновки. Важливим чинником впливу в сучасних ринкових відносинах є домінування матеріального мотиву над духовним і культурним, що свідчить також про те, що суспільство ще не вступило в постіндустріальну стадію свого розвитку, коли духовні чинники гармонізують світ людини. Отже, освіченість нації є одним із першочергових пріоритетів цивілізованих держав. Питання розвитку творчого потенціалу молодого покоління є однією із центральних проблем вітчизняних та європейських освітніх стратегій.

Система освіти і виховання, просвітницькі, культурно-освітні заклади та засоби інформації становлять ті джерела, через які духовні надбання стають здобутками індивіда. Кожен, хто несе відповідальність за виховання молодого покоління, повинен спрямувати всі свої зусилля на їх формування і розвиток. Попри воєнний стан в нашій країні, науковці продовжують вести пошуки оптимальних умов для культурно-освітньої комунікації, удосконалення сучасного освітнього процесу, обстоювання загальнолюдських цінностей, інтересів власної держави, культури, освіти, що в майбутньому сприятиме достойному рівню життя нового покоління. Особливо відбудовувати освітній, культурний, мистецький процес і повертати емоційно-психологічний спокій, формувати нове мислення нам потрібно буде в післявоєнний час, у тісній взаємодії зі світом, але знаходити власний шлях.

Використана література:

1. Міфи та прикрита реальність навчання 2020–2021 роки в Польщі: URL: <https://kudapostupat.ua/mifi-ta-prikrita-real-nist-navchannya-2018-2019-r-u-pol-shhi/>.
2. Накашидзе І. До питання про європейську інтеграцію України у сфері освіти. *Ціннісно орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, м. Суми, 29–30 травня 2020 року / редколегія : В. Завгородня та ін. Суми, 2020. С. 29–30.
3. Педагогічна конституція Європи. Преамбула. *Вища освіта України*. 2013. № 3. С. 111–116.
4. Рой В. Європейський диплом: чому українська молодь марить освітою за кордоном? *Європейський портал*. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2017/03/17/yevropeyskiy-diplom-chomu-ukrayinska-molod-marit-osvitoiu-za-kordonom>.

References:

1. Mify ta prykryta realnist navchannia 2020–2021 rr. u Polshchi [Myths and hidden reality of learning 2020–2021 in Poland]. URL: <https://kudapostupat.ua/mifi-ta-prikrita-real-nist-navchannya-2018-2019-r-u-pol-shhi/> (data zvernennia: 08.06.2022) [in Ukrainian].
2. Nakashydzhe I. (2020). Do pytannia pro yevropeysku intehratsiiu Ukrainy u sferi osvity [On the issue of European integration of Ukraine in the field of education]. Proceedings of the *Tsinnisno-oriientovanyi pidkhid v osviti i vyklykyyevrointehratsii* (Ukraine, Sumy, May 29–30, 2020) (eds. Zavorodnia V. M., Kulish A. M.), Sumy. Pp. 29–30 [in Ukrainian].
3. Pedahohichna Konstytutsiia Yevropy Preambula (2013) [Pedagogical Constitution of Europe. Preamble]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. Vol. 3. Pp.111–116 [in Ukrainian].
4. Roi V. (2017). Yevropeyskyi dyplom: chomu ukraïnska molod maryt osvitoiu za kordonom? [European diploma: why do Ukrainian youth dream of studying abroad?]. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2017/03/17/yevropeyskiy-diplom-chomu-ukrayinska-molod-marit-osvitoiu-za-kordonom> (data zvernennia: 16.07.2022) [in Ukrainian].

Hnativ Z. Patterns of European integration: education, culture, art

In view of the integration of the education system of Ukraine into the world educational space, its reformation, modernization, the search for ways of improvement, etc., the study of modern educational, cultural and artistic processes of Ukraine and European countries in order to study best practices is one of the urgent issues of today. This especially applies to the problems of aesthetic education, the problems of the formation of a modern man of culture. After all, an important niche of creative, aesthetic, creative education of young Europeans is assigned to art education. Therefore, the study of this topic contributes to the understanding of the cultural and educational policy of other countries, hence the peculiarities of the functioning of educational processes in the leading countries of Europe, in particular in Poland, the analysis of the achievements and shortcomings of the European education system, ways of convergence and distance from the European community. After all, we are increasingly witnessing the fact that Ukrainian youth with significantly increased intensity choose European countries for their further studies and higher education – Poland, the Czech Republic, Germany, Austria, France, etc., as well as the overseas countries of the USA, Canada, etc. Interest in European science and obtaining a diploma of the European model is growing sharply from year to year. This is facilitated by the increase in opportunities and the opening of new European horizons that were once practically inaccessible. And today, the forced circumstances of the act of military aggression by Russia against Ukraine prompt thousands of Ukrainian citizens to leave their country, among them the nation's high intellectual potential.

For national education and science, as well as for the state as a whole, the outflow of a potentially promising young generation is an extremely negative factor. Therefore, first of all, joint efforts of all conscious citizens of Ukraine and the world should stop military aggression, act in the interests of truth, and look for effective ways to strengthen the democratic values of the European Union.

Key words: education, quality of education, person of culture, art, musical education, cultural heritage.

УДК 378.011

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.08>

Голєва М. С.

РОЗВИТОК ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ЄВРОПІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

Проектна технологія є однією зі стандартних методів навчання в Європі. Зазвичай вона вважається засобом, за допомогою якого студенти можуть розвивати незалежність і відповідальність, а також практикувати соціальні та демократичні моделі поведінки. Проектна технологія є справжнім продуктом європейського руху прогресивної освіти.

У статті наведено короткий екскурс в історію становлення поняття “проектна технологія”. Починаючи з сільськогосподарського експерта Руфуса В. Стімсона з його “планом домашнього проекту” 1908 року, якого вважають першим педагогом проектної технології та попередником Вільяма Г. Кілпатріка. Стаття дає зрозуміти, що навчання за допомогою проектної технології почалося на триста років раніше, ніж прийнято вважати, а це, у свою чергу, відкриває нові перспективи для її тлумачення. Проектна технологія пропонує ідеальну можливість для вирішення питань спадкоємності та поширення освітніх інновацій. Ці питання є центральними для сучасної реформи освіти та постушової інтеграції в єдиний європейський освітній простір України.

Описано внесок Вільяма Г. Кілпатріка в розвиток проектної технології. Він зробив висновок, що “психологія дитини” є вирішальним елементом процесу навчання. Діти повинні мати можливість вільно вирішувати, що вони хочуть робити, а їхня успішність у навчанні зростатиме пропорційно їхній мотивації до навчання.

Навчання за проектною технологією є одним із найперспективніших шляхів, тому що вона створює умови для творчої самореалізації учнів і активізації їхньої мотивації до навчання, сприяння розвитку інтелекту. Кожен учень має власний досвід вирішення проблем, тобто майбутнє самостійне життя вони проєктують у навчанні.

Незважаючи на деякі недоліки, реалізація проектної технології в освітньому процесі є перспективним напрямом для вітчизняних закладів освіти. У результаті такого навчання особливу увагу необхідно приділити предметам практичного спрямування, які цікавлять студентів, за допомогою чого можна покращити не лише мотивацію студентів, а й якість освіти загалом.

Ключові слова: проектна технологія, метод проєктів, заклади освіти, історія проектної технології, історія проєкту.

Проектна технологія є справжнім продуктом європейського руху прогресивної освіти. Вона була детально описана і вперше остаточно розмежована під поняттям “метод проєкту” Вільямом Гердом Кілпатріком у його есе “Метод проєкту”, яке стало відомим у всьому світі [3].

Проектна технологія є однією зі стандартних методів навчання в Європі. Зазвичай вона вважається засобом, за допомогою якого студенти можуть:

1. Розвивати незалежність і відповідальність.
2. Практикувати соціальні та демократичні моделі поведінки.

У 1970-х роках вона пережила значне відродження, особливо в Північній і Центральній Європі. Багато сучасних рухів освітніх реформ (рух загальноосвітніх шкіл, рух за громадську освіту, відкриті навчальні програми) посилюються на проєктну технологію, що стосується реалізації їхніх програм. Те ж саме стосується США із численними підходами до оновлення освіти. Щоразу коли у професійно-технічній і промисловій освіті, а також в інших галузях американської освіти обговорюються конструктивістські концепції, навчання на основі запитів, “проєкт” вважається одним із найкращих і найдоцільніших методів навчання. Незважаючи на велику кількість книг і статей на цю тему, існують деякі важливі моменти, які викликають занепокоєння. Зокрема, залишається незрозумілою концептуальна відмінність між проєктом та іншими методами навчання. Ситуація в Німеччині особливо заплутана. Наприклад, Н. Pütt визначає проєкт як “методичний засіб”, Н. Stubenrauch як “дидактичну концепцію”, а Suin de Boutemard як “контрафактну ідею”, за допомогою якої можна подолати існуючу капіталістичну систему [7; 8]. Значна частина цієї плутанини пояснюється тим фактом, що історія проектної технології натеper висвітлюється поверхнево та суперечливо. Так, наприклад, американські історики вважають сільськогосподарського експерта Руфуса В. Стімсона з його “планом домашнього проекту” 1908 року першим педагогом проектної технології та попередником В. Г. Кілпатріка, тоді як німецькі історики простежують походження проектної технології від професорів університету Чарльза Р. Річардса та Джона Дьюї з їхніми програмами промислового мистецтва 1900 року [5].

Однак останнім часом історичні дослідження досягли значного прогресу у відповіді на питання, коли і де з’явився термін “проєкт” – “progetto” італійською, “projet” французькою та “projekt” німецькою мовами. Згідно з останніми дослідженнями, “проєкт” як метод інституціоналізованого навчання не є породженням індустріального та прогресивного освітнього руху, який виник у Сполучених Штатах наприкінці 19 століття. Радше він виріс із руху за архітектурну й інженерну освіту, який розпочався в Італії наприкінці 16 століття [4].

Довгу та видатну історію методу проєктів можна розділити на п’ять етапів:

- 1590–1765 роки: початок проектної роботи в архітектурних школах Європи;

- 1765–1880 роки: проєкт як звичайний метод навчання, його перенесення в Америку;
- 1880–1915 роки: робота над проєктами в ручному навчанні та в загальних державних школах;
- 1915–1965 роки: перевизначення проєктної технології і її перенесення з Америки назад до Європи;
- 1965 рік – дотепер: повторне відкриття ідеї проєктної технології та третя хвиля її міжнародного поширення.

Розуміння того, що навчання за допомогою проєктної технології почалося на триста років раніше, ніж прийнято вважати, відкриває нові перспективи для її тлумачення. Проєктна технологія пропонує ідеальну можливість для вирішення питань спадкоємності та поширення освітніх інновацій. Ці питання є центральними для сучасної реформи освіти, як показано в роботах Кьюбан, Оелкерса й інших [6].

Проєктна технологія в Академії мистецтв у Римі та Парижі.

У 16 столітті італійські архітектори прагнули зробити своє покликання “професійним”, не бажаючи більше належати до класу ремісників, а бажаючи бути піднесеними до рівня художника. Навчання, яке вони традиційно здобували як будівельники або каменярі, на їхню думку, не відповідало вимогам мистецтва та науки, а також дозволяло їм проєктувати будівлі, які були б справжніми, красивими та корисними. Щоб бути готовими реалізувати свої професійні та соціальні амбіції, вони повинні були створити важливу передумову. Щоб отримати статус професії, архітектура мала розробити теоретичну основу, щоб створити мистецтво будівництва як схоластичний предмет. Оскільки ця потреба поділяла як художники, так і скульптори, архітектори уклали з ними союз і заснували художню академію – Accademia di San Luca в Римі під патронатом папи Григорія XIII у 1577 році [2]. Однак перші роки були досить важкими. Коли академія була вперше відкрита в 1593 році засновники зіткнулись із браком приміщень, навчальних програм і обмеженням коштів.

Від початку було зрозуміло, що навчання в академії обов’язково залишатиметься незадовільним, доки лекції не супроводжуватимуться другим елементом, а саме змаганнями. З епохи Відродження конкуренція відіграла важливу роль у будівництві. Це сприяло становленню архітектури як незалежної професії, яка спонукала архітекторів стати творчими художниками. Розвиток художньої творчості був, звичайно, і метою академічної підготовки. Учителі давали передовим учням складні завдання, наприклад проєктувати церкви, пам’ятники чи палаци. Ці завдання познайомили студентів із вимогами їхньої професії та водночас дали їм змогу самостійно та творчо застосовувати правила та принципи композиції та побудови, набуті на лекціях і практичних заняттях. Перший конкурс академії відбувся в 1596 році, але лише в 1702 році він був остаточно включений до календаря шкільного року.

Структура академічних конкурсів безпосередньо відповідала архітектурним конкурсам; в обох випадках потрібно було виконати доручення, дотриматися термінів і переконати присяжних. Однак, на відміну від реальних конкурсів архітектурних комісій, проєкти в академічних конкурсах були суто гіпотетичними завданнями. Із цієї причини їх називали “progetti”. “Проєкти мали бути вправами в уяві, оскільки вони не були призначені для будівництва”, – зазначив Егберт [1, с. 11]. Отже, в Accademia di San Luca в Римі термін “проєкт” уперше з’явився в освітньому контексті. Однак це не означає, що проєктна технологія стала основним навчальним засобом, оскільки конкурси, організовані Accademia di San Luca, не розглядалися як невід’ємна частина навчання. Участь у ньому міг взяти кожен молодий архітектор, незалежно від того, був він студентом академії чи ні.

Проєктна технологія в європейських і американських технічних університетах.

Навчання за проєктами недовго залишалося унікальним для архітектури. До кінця 18 століття була створена інженерна професія (тісно пов’язана з архітектурою), яка була включена в нові технічні та промислові коледжі й університети. Важливі приклади включають (у порядку їх створення):

1. Ecole Centrale des Arts et Manufactures у Парижі (1829 рік).
2. Герцогська політехнічна школа в Карлсруе (1833 рік).
3. Швейцарський федеральний технологічний інститут у Цюріху (1854 рік).
4. Массачусетський технологічний інститут у Бостоні (1864 рік).

Ця трансплантація проєктної технології з Європи в Америку та з архітектури в інженерію мала важливий вплив на те, як проєктна технологія використовувалася надалі та підтримувалася теоретично.

Стілман Г. Робінсон, професор машинобудування в Іллінойському індустріальному університеті в Урбані, уважав, що теорія і практика пов’язані одне з одним: студент повинен бути майстром, щоб стати інженером. Ця думка ізолювала С. Г. Робінсона від його колег у Парижі, Карлсруе та Бостоні, де “вчений” інженер уважався ідеалом. Студенти повинні були навчитися застосовувати закони науки і техніки, а також мати можливість розробляти машини, апарати та турбіни. Для Робінсона цього було не досить; він вимагав від своїх учнів здійснити “повний акт творення”. Це включало не лише складання їхніх “проєктів” на креслярській дошці, але й фактичне конструювання їх у майстерні. У своїй доповіді на Раді опікунів С. Г. Робінсон зауважив: “На практиці навчання полягає в основному у виконанні проєктів, у яких від учня вимагається конструювати машини або їх частини за власним проєктом і за власними робочими кресленнями”. За допомогою цієї вимоги “будівництва” С. Г. Робінсон хотів досягти двох цілей: дати студентам можливість стати “практичними” інженерами та “демократичними” громадянами (тобто громадянами, які вірять у рівність людей і гідність праці).

Навчання проектної технології у промисловості.

Проте концепція С. Г. Робінсона мала один явний недолік. Це обмежувало кількість часу, який залишався у студентів для вивчення та проведення досліджень. Тому інженери шукали альтернативний підхід. У 1876 році ця альтернатива з'явилася через експозицію на столітній виставці у Філадельфії. Виставка мала потужний вплив на Джона Д. [http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re - Runkle](http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re-Runkle) Ранкла, президента Массачусетського технологічного інституту, Келвіна М. Вудворда, декана Політехнічного інституту О'Феллона Вашингтонського університету. Дж. Д. [http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re - Runkle](http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re-Runkle) Ранкл [http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re - Runkle](http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re-Runkle) К. М. Вудворд запропонував перенести навчання ремесла з коледжу на рівень середньої школи та використовувати цю систему як засіб навчання. У 1879 році К. М. Вудворд реалізував цю пропозицію на практиці, заснувавши першу школу навчання ремісничої роботи в Сент-Луїсі.

У школі ремісничого навчання учні працювали послідовно у столярній майстерні, на токарному верстаті, у кузні, ливарні, верстатній майстерні. Там учні знайомилися з ремісничим мистецтвом у два етапи. Спочатку, пройшовши низку базових вправ, вони засвоїли “азбуку” засобів і прийомів. Наприклад, у механічному цеху напилювали кубики, точили гвинти, свердлили циліндри. По-друге, наприкінці кожного навчального розділу та навчального року їм давався час для самостійної розробки та реалізації “проектів”. К. М. Вудворд розглядав проекти як “синтетичні вправи”. Техніки, вивчені раніше ізольовано (тобто під час створення токарних верстатів, парових двигунів або електричних апаратів), потім застосовувалися в контексті. Отже, навчання було розроблено таким чином, щоб систематично переходити від елементарних принципів до практичного застосування, або, словами К. М. Вудворда, від “навчання” до “конструювання”. Наприкінці третього року курс ремісничого навчання завершувався так званим “проектом для випуску”. Як було зазначено в “Ордо-нансі про заснування школи ручного навчання” від червня 1879 року.

Перш ніж отримати диплом школи, кожен студент повинен виконати проект, який задовольняє викладачів Політехнічної школи. Проект складається з фактичної конструкції машини. Готовий верстат повинен супроводжуватися повним набором робочих креслень, за якими виготовляється верстат, і формою, що використовується для виливків. І малюнки, і зліпки повинні мали бути роботою студента.

Завдяки невтомним зусиллям К. М. Вудворда підхід до ремісничої роботи швидко завоював довіру та підтримку по всій країні. Через десятиліття після заснування Школи ремісничого навчання тисячі чоловіків і дівчат в американських середніх школах брали участь у навчанні теслярської та слюсарної справи, кулінарії та шиття. Ремісниче навчання стало настільки популярним, що під впливом вихователів дитячих садків воно також було запроваджено в початкових школах у 1890-х роках. Саме в цей момент концепція К. М. Вудворда була піддана жорсткій критиці. Виник реформаторський рух, який критично ставився до вимог кінцевої роботи учнів як основного стимулу для навчання. Радше вважалось, що ремісниче навчання має ґрунтуватися на інтересах і досвіді дитини. Креативність, як було зазначено, така ж важлива, як і технічні навички. Навчання має бути не тільки системним, а й організованим так, щоб воно виходило від “психології дитини” до “логіки предмета”. Головним представником цього реформаторського руху був Джон Дьюї, філософ і провідний представник прагматизму в американській освіті. Його ідею “конструктивних занять” швидко сприйняв Чарльз Р. Річардс, професор ремісничого навчання в Педагогічному коледжі Колумбійського університету в Нью-Йорку.

Як і Дж. Дьюї, Ч. Р. Річардс уважав, що “конструювання”, отже, і проектна робота не повинні бути кінцевою метою навчального процесу. Радше конструкція має бути відправною точкою ремісничого навчання або, як він назвав новий предмет, промислових мистецтв. Діти повинні працювати із “природними цілими”, перш ніж мати справу зі штучними частинами. У міру того, як вони розумітимуть завдання загалом, вони будуть готові ідентифікувати свою роботу, розпізнавати та вирішувати виявлені проблеми. Діти не повинні були розробляти весь план і дизайн для кожної зробленої речі, оскільки це призвело б лише до “необроблених проектів” і “незадовільної роботи”. Коментуючи тепер відоме речення Дж. Дьюї про те, що “єдиний спосіб підготуватися до соціального життя – це брати участь у соціальному житті”, Ч. Р. Річардс додав: “Там, де проект є спільною метою, яка надихає всіх єдністю думок і зусиль, така робота є, мабуть, найприроднішим і найефективнішим засобом привнесення духу спільноти й умов у школу” [9, с. 256]. Концепція природничого та соціального навчання Ч. Р. Річардса була реалізована на практиці у Школі Горація Манна Педагогічного коледжу. З ініціативи вчителя, наприклад, учні другого класу вирішили здійснити індійський проект. Прочитали поему Г. В. Лонгфелло “Гайавата”, поговорили про звичаї й обряди індіанців, відвідали музей природознавства. Потім вони будували намети, шили костюми, вирізали луки та стріли, щоб хоч один день прожити як індіанці. Учні здобули знання та сформували навички, необхідні для виконання проекту. Отже, “інструкція” не передувала (як у К. М. Вудворда) проекту, а була інтегрована в “конструктивну” проектну роботу [9, с. 267].

Психологізація проектної технології В. Г. Кілпатріка.

З роками проектна технологія привернула більше прихильників, але вона не привертала уваги нікого, окрім ремісників або послідовників промислових мистецтв, доки Руфус В. Стімсон з Управління освіти штату Массачусетс не розпочав свою кампанію з популяризації “плану домашнього проекту” у сільському господарстві приблизно в 1910 році. Відповідно до цього плану теоретичні знання (наприклад, про овочі)

учні здобували у школі спочатку самостійно, а потім застосовували їх у вирощуванні квасолі, гороху чи моркви на батьківських фермах. Тисячі примірників брошур Р. В. Стімсона розповсюдило Бюро освіти США. Завдяки цим зусиллям викладачі навчальних предметів уперше ознайомилися з ідеєю проекту. Раптом проектна технологія стала сприйматися як процес прогресивної освіти. Її високо оцінювали як взірцевий механізм реалізації вимог нової педагогічної психології, згідно з яким дітей не варто було пасивно наповнювати знаннями, а радше залучати до прикладного навчання, спрямованого на розвиток ініціативи, творчості та здатності до суджень. Однак для більш загального застосування термін “проект” спочатку мав бути переосмислений. Це завдання взяв на себе, зокрема, Вільям Г. Кілпатрік, філософ та колега Ч. Р. Річардса та Дж. Дьюї в Педагогічному коледжі Колумбійського університету, у своєму есе “Метод проекту” восени 1918 року.

В. Г. Кілпатрік заснував свою концепцію проекту на теорії досвіду Дж. Дьюї. Діти повинні були отримати досвід і знання у вирішенні практичних завдань у соціальних ситуаціях. Варто зазначити, що на В. Г. Кілпатріка значно вплинула психологія навчання Едварда Л. Торндайка, навіть більше, ніж теорія досвіду Дж. Дьюї. Відповідно до “законів навчання” Е. Л. Торндайка, дія, до якої існувала “схильність”, приносила “задоволення” і мала більше шансів повторитися, ніж дія, яка “дратувала” і відбувалася під “примусом”. Звідси В. Г. Кілпатрік зробив висновок, що “психологія дитини” є вирішальним елементом процесу навчання. Діти повинні мати можливість вільно вирішувати, що вони хочуть робити; віра полягала в тому, що їхня мотивація й успішність у навчанні зростатимуть пропорційно тому, якою мірою вони досягатимуть власних “цілей”.

Використовуючи ці ідеї, В. Г. Кілпатрік визначив проект як “сердечний цілеспрямований акт” (а не як “сердечний запланований акт”, як це сказано в німецькому перекладі). “Мета” передбачала свободу дій і не могла бути продиктована. Якщо ж “мета вмирає, а вчитель все ще вимагає завершення розпочатого, тоді проект стає завданням” – простою працею та нудною роботою. Отже, В. Г. Кілпатрік встановив мотивацію студентів як вирішальну рису проектної технології. За що б не бралася дитина, якщо це робилося “цілеспрямовано”, було проектом. Жоден аспект цінного життя не був виключений. В. Г. Кілпатрік розробив типологію проектів, починаючи від конструювання машини через розв’язання математичної задачі та вивчення французької лексики, до споглядання заходу сонця та прослуховування сонати Л. ван Бетховена. На відміну від своїх попередників, В. Г. Кілпатрік не прив’язував проект до конкретних предметів і сфер навчання, як-от ремісниче навчання чи конструктивні професії; проект навіть не передбачав активної діяльності й участі. Діти, які показали виставу, виконали проект, як і ті діти, які сиділи в залі й отримали задоволення. На думку В. Г. Кілпатріка, проекти мали чотири фази: визначення мети, планування, виконання й оцінки. Ідеальний прогрес був, коли всі чотири фази були розпочаті та завершені учнями, а не вчителем. Лише тоді, коли учні мали “свободу дій”, вони могли набути незалежності, сили судження та здатності діяти – чесноти, які, на думку В. Г. Кілпатріка, були незамінними для підтримки та подальшого розвитку демократії.

Концепцію В. Г. Кілпатріка зазвичай ілюструють через “тифозний проект”, усесвітньо відомий захід, про який повідомив Елсуорт [http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re - Collings](http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re-Collings) Коллінгс [http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re - Collings](http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re-Collings) (докторант В. Г. Кілпатріка) у 1923 році. Коли 11 учнів третього та четвертого класів виявили, що двоє їхніх однокласників захворіли на черевний тиф, вони вирішили дослідити, як ця інфекційна хвороба виникла, поширюється, як з нею боротися. Діти працювали самостійно, без допомоги та втручання вчителя чи вказівок з офіційного плану уроку. Завдяки їхнім дослідженням і діяльності хворі однокласники швидко одужали, і громада ніколи більше не страждала від черевного тифу. Хоча розповідь Е. [http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re - Collings](http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re-Collings) Коллінгса захоплює [http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re - Collings](http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html?re-Collings), вона не підтверджується фактами.

Ренесанс проектної технології у 1960-х роках.

На відміну від своїх східноєвропейських сусідів і після закінчення гітлерівської диктатури Західна Європа пережила фазу відновлення. Ідеї, які процвітали в міжвоєнний період, виникли знову. Прогресивні методи навчання стали життєздатними варіантами в дискусіях про шкільну реформу як на історичних, так і на концептуальних підставах. Наприкінці 1960-х років ситуація знову докорінно змінилася. Студенти не лише протестували проти імперіалізму, капіталізму й авторитаризму, але й повставали проти структур репресій і панування, які, як уважалось, були центром академічних інституцій (уособленими в адміністраторах коледжів і університетів). Проекти виникли як альтернатива традиційним форматам лекцій і семінарів. Вони розглядалися як форма навчання через дослідження та пропагувалися через їхню практичну значущість, міждисциплінарність і соціальну значимість. Ідея проекту швидко поширилася з університетів до шкіл, а із Західної Європи по всьому світу; але центр і фокус цієї третьої великої хвилі обговорення проекту залишався в Німеччині.

Висновки. Розвиток терміна “проект” у його ширшому концептуальному й історичному контексті розширює його звичайне тлумачення.

Історія методу проектів показує, що прогресивний освітній рух на межі століть представляв лише один, і навіть не найважливіший, міжнародний реформаторський рух сучасності. Ми не можемо просто розглядати 19 століття як “передісторію”, а 20 століття просто як “післяісторію”. Ми повинні розглядати прогресивну освіту як частину безперервного, хоча й диференційованого, розвитку, що впливає з певних

соціальних і освітніх потреб і триває від 17 століття до сьогодення. Історія проєктної технології також ілюструє, наскільки необхідно вбудовувати сучасне мислення щодо освітньої реформи в історичний контекст. Інакше реформа рухається від ініціативи до ініціативи без чіткого розуміння того, чому вони розсіюються та зникають. Результати часто невтішні та безглузді.

На сучасному етапі поглиблення євроінтеграції в Україні, а саме поступової інтеграції в єдиний європейський освітній простір, національна система освіти постійно вдосконалюється. Без переходу на використання нових інноваційних технологій навчання вітчизняна система освіти не може розвиватися.

Навчання за проєктною технологією є одним із найперспективніших шляхів, тому що вона створює умови для творчої самореалізації учнів і активізації їхньої мотивації до навчання, сприяння розвитку інтелекту. Кожен учень має власний досвід вирішення проблем, тобто майбутнє самостійне життя вони проєктують у навчанні.

Особливістю проєктної технології є те, що вона передбачає використання набору різноманітних досліджень, пошуку, творчих методів, прийомів і засобів. Проєктна технологія працює як додаток з іншими методами навчання. Вона допомагає становленню особистості як діяльницького та соціального суб'єкта відносини, адже освіта має бути інноваційною.

Незважаючи на деякі недоліки, реалізація проєктної технології в освітньому процесі є перспективним напрямом для вітчизняних закладів освіти. У результаті такого навчання особливу увагу необхідно приділити предметам практичного спрямування, які цікавлять студентів, за допомогою чого можна покращити не лише мотивацію студентів, а й якість освіти загалом.

Використана література:

1. Egbert D. D. The beaux-arts tradition in French architecture. Princeton : Princeton University Press, 1980. 240 p.
2. Hager H., Munshower S. S. Projects and monuments in the period of the Roman baroque. University Park : Pennsylvania State University, 1984.
3. Kilpatrick W. H. The project method. Teachers College Record. 1918. № 19. P. 319–335.
4. Knoll M., Calvin M. Woodward und die Anfänge der Projektmethode: Ein kapitel aus der amerikanischen erziehungsgeschichte. *Zeitschrift für Pädagogik*. 1988. № 34. P. 501–517.
5. Magnor M. Die Projektmethode: Ein ergebnis der philosophischen und erziehungstheoretischen ansätze John Deweys und William Heard Kilpatrick's : Doctoral dissertation. University of Osnabrück. 1976.
6. Oelkers J. Reformpädagogik: Eine kritische dogmengeschichte. Weinheim : Juventa Verlag GmbH, 2005. 387 p.
7. Pütt H. Projektunterricht und vorhabengestaltung. Essen : Neue deutsche Schule, 1982. 256 p.
8. Stubenrauch H. Die gesamtschule im widerspruch des systems: Zur erziehungstheorie der integrierten gesamtschule. München : Juventa, 1971.
9. Woodward C. M. The manual training school, comprising a full statement of its aims, methods, and results. Boston : Heath, 1887. 366 p.

References:

1. Egbert, D. D. (1980). The beaux-arts tradition in French architecture. Princeton: Princeton University Press. 1980. 240 p.
2. Hager, H., Munshower, S. S. Projects and monuments in the period of the Roman baroque. University Park: Pennsylvania State University. 1984.
3. Kilpatrick, W. H. The project method. Teachers College Record. 19. 1918. P. 319–335.
4. Knoll, M., Calvin M. Woodward und die Anfänge der Projektmethode: Ein kapitel aus der amerikanischen erziehungsgeschichte. 1988. *Zeitschrift für Pädagogik*. 34. P. 501–517.
5. Magnor, M. Die Projektmethode: Ein ergebnis der philosophischen und erziehungstheoretischen ansätze John Deweys und William Heard Kilpatrick's. Doctoral dissertation. University of Osnabrück. 1976.
6. Oelkers, J. Reformpädagogik: Eine kritische dogmengeschichte. Weinheim: Juventa Verlag GmbH. 2005. 387 p.
7. Pütt, H. Projektunterricht und vorhabengestaltung. Essen: Neue deutsche Schule. 1982. 256 p.
8. Stubenrauch, H. Die gesamtschule im widerspruch des systems: Zur erziehungstheorie der integrierten gesamtschule. München: Juventa 1971.
9. Woodward, C. M. The manual training school, comprising a full statement of its aims, methods, and results. Boston: Heath. 1887. 366 p.

Holieva M. Development of project-based learning technology in Europe and the possibility of integrating this technology into the national education system

Project technology is one of the standard teaching methods in Europe. It is generally considered a means by which students can develop independence and responsibility, as well as practice social and democratic behaviours. Project technology is a true product of the European progressive education movement.

The article provides a brief excursion into the history of the concept of “project technology”. Starting with the agricultural expert Rufus W. Stimson with his “home project plan” of 1908, who is considered the first educator of project technology and the predecessor of William G. Kilpatrick. The article makes it clear that project-based learning began three hundred years earlier than is commonly believed, and this, in turn, opens up new perspectives for its interpretation. Project-based technology offers an ideal opportunity to address the issues of continuity and diffusion of educational innovation. These issues are central to the modern education reform and gradual integration into the single European educational space of Ukraine.

The contribution of William G. Kilpatrick to the development of project technology was described. He concluded that “child psychology” is a crucial element of the learning process. Children should be able to freely decide what they want to do, and their academic performance will increase in proportion to their motivation to learn.

Learning by project technology is one of the most promising ways, because it creates conditions for creative self-realization of students and activation of their motivation to learn, promoting the development of intelligence. Each student has their own experience of problem solving, that is, they design their future independent life in learning.

Despite some shortcomings, the implementation of project technology in the educational process is a promising direction for domestic educational institutions. As a result of such training, special attention should be paid to practical subjects that interest students, which can improve not only the motivation of students, but also the quality of education in general.

Key words: project technology, project method, educational institutions, history of project technology, project history.

УДК 37.02 (378)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.09>

Горбач-Кудря І. А.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ДИДАКТИКИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКИХ ВИШІВ

У статті розглянуто особливості, яких набула дидактика вищої школи в умовах європейської інтеграції. Визначено основні детермінанти, що впливають на трансформаційні процеси в ній. Зроблено висновок про вплив соціокультурних чинників і науково-технічного прогресу на обсяг, структуру та зміст освіти, появу нових, більш ефективних методів, організацію форм навчання, керування навчальним процесом. Обґрунтовано авторську позицію щодо недоцільності заміни терміна “дидактика” сполученням “електронна дидактика”. Зазначено, в умовах європейської інтеграції актуальною є взаємодія між суб’єктами навчання – викладачем і здобувачем вищої освіти, що перебувають у досить складних умовах вироблення нового досвіду.

Проаналізовано вплив ідеї індустріального ренесансу на освітню діяльність у закладах вищої освіти. Студентоцентризований підхід у навчанні визначено як реакцію на формування мережевого суспільства та мережевої людини. Зроблено огляд позитивних напрацювань у бік європейської стандартизації в умовах введення в Україні правового режиму воєнного стану. Зокрема, наведено досвід викладачів кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, які вдосконалили навички проведення судово-медичних експертиз вогнепальних ушкоджень і вибухових травм, а також адаптували фотографії й описову частину загиблих осіб на території Ірпеня, Бучі, Бородянки та прилеглих територій як навчальний матеріал для студентів українських медичних вишів і навчальних закладів зарубіжних країн. Розглянуто ефективні принципи побудови навчальних занять, запропоновані кафедрою кібербезпеки Національного університету “Одеська юридична академія”.

Виділено характерні ознаки дидактики, що з’явилися в ній під впливом євроінтеграційних процесів. Продемонстровано власний досвід організації взаємодії учасників освітнього процесу в мультимедійному ресурсі.

Ключові слова: дистанційне навчання, інформаційний простір, взаємодія, учасники, освітній процес, мультимедійний ресурс, Padlet, безпека, мережева людина, комунікація.

Освітній фронт у буремні часи широкомасштабної військової агресії Росії проти України як ніколи потужний, зібраний і цілеспрямований. Науково-педагогічні працівники вишів України у прагненнях до європейської інтеграції, добираючи методи, наповнюють навчання новим змістом, тим самим трансформують класичний вид мистецтва викладання. Актуальність заявленої теми зумовлена потребами суспільства, спричиненими глобальною інформатизацією від початку XXI ст., реформами Міністерства освіти і науки, що покликані покровоко утвердити кращі стандарти європейської освітньої і наукової традиції в українському суспільстві [15], воєнним станом, що триває в Україні від 24 лютого 2022 р., та численними науковими дискусіями щодо організації асинхронної та синхронної педагогічної взаємодії [2].

Метою статті є визначення особливостей дидактики вищої школи в умовах європейської інтеграції та пошук ефективних шляхів взаємодії між учасниками освітнього процесу. Завдання формувалися за таким переліком: виділити детермінанти, що є визначальними для теорії освіти та навчання, встановити властивості дидактики, поява яких зумовлена потребами сучасного реформування, описати ефективні способи взаємодії викладачів і здобувачів вищої освіти на прикладах викладання окремих дисциплін в українських вишах, окреслити перспективи подальших досліджень.

В. І. Бондар вказує на те, що сутність поняття “дидактика” змінювалася в різні історичні періоди впродовж XVI–XXI ст. і зумовлювалася пошуком практичної відповіді на питання, як, якими засобами та способами організувати діяльну сприйнятливості конкретного учня й учнівського співтовариства [6]. Виникнення кібернетики, що супроводжувалося бурхливим розвитком освіти, навчання і виховання, проникнення у сферу людської діяльності таких понять, як “ефективність”, “оптимізація”, “моделювання”, “комп’ютеризація”, спричинили появу терміносистеми “електронна дидактика” [6] із синонімічним рядом численних категорій – “нова дидактика”, “е-дидактика”, “цифрова дидактика”, “медіадидактика”, “комп’ютерна дидактика”, “дидактика в умовах інформаційного суспільства”, “E-didactics”. Зміст освіти, форми і методи

засвоєння навчального матеріалу, закономірності та принципи організації процесу навчання, які трансформувалися під впливом науково-технічного прогресу та соціокультурних чинників, надали нових характерних ознак предмету дидактики як наукової дисципліни.

Н. В. Божко вважає, що визначальним фактором, який змінює сутність дидактики, є науково-технічний прогрес. В умовах інформатизації суспільства вирішення питань, пов'язаних з особливостями впровадження в освітні науки інформаційних технологій, які активно використовуються у процесі навчання, забезпечують автоматизацію пошуку, збору, зберігання й обробки даних, візуалізацію та віртуалізацію інформації, дають змогу вести інтерактивний діалог на основі зворотного зв'язку користувача і комп'ютерної системи, дидактика перестає трактувати процес навчання як передавання знань від викладача до здобувача вищої освіти, тому що видозмінюються її компоненти (зміст, принципи, засоби, форми та методи навчання) [5]. У результаті проведеного порівняльного аналізу традиційної дидактики й електронної дидактики в частині поняттєвого формулювання, об'єкта та предмета вивчення, змісту освіти та принципів навчання Н. В. Божко доходить висновку, що відмінністю електронної дидактики від традиційної є те, що під час навчання здобувач вищої освіти потрапляє в інформаційне освітнє середовище з тенденцією до самонавчання, що домінує [5].

С. В. Алексєєва вважає, що детермінантами дидактики є соціокультурні чинники [2]. Вони зумовлюють потребу в обґрунтуванні нових цілей, змісту, методів, організаційних форм, закономірностей сучасної теорії навчання. Так само, як і Н. В. Божко, пов'язуючи становлення електронної дидактики з інформатизацією освіти, С. В. Алексєєва підкреслює, що підготовка молоді до умов життя та майбутньої професійної діяльності як головне завдання сучасної освіти передбачає переосмислення в педагогічній діяльності ролей здобувача вищої освіти та викладача [2]. Для викладача неприйнятною стає роль поширювача знань та інформації. Натомість найбільш ефективним його функціонуванням є як консультант, помічник та координатор пізнавального процесу. Відповідно незаперечною є активна позиція здобувача вищої освіти як суб'єкта освітнього процесу. На думку вченої, важливою особливістю електронної дидактики є створення адаптивного змісту навчання до індивідуальних особливостей здобувача вищої освіти, що сприяють формуванню всебічно розвиненої, емоційно гармонійної особистості [2].

Отже, детермінантами трансформаційних процесів у дидактиці в науковій літературі визнаються науково-технічний прогрес і соціокультурні чинники. Науково-технічний прогрес, що являє собою безперервний, поступальний, усепроникний, взаємопов'язаний процес розвитку науки і техніки, зумовлений потребами вдосконалення виробництва та навколишнього середовища на основі впровадження найновіших наукових і технічних знань і досягнень, головним чином виявляється в удосконаленні виробничого апарату, техніки та технології, в освоєнні нових методів виробництва й організації праці безпосередньо на підприємствах, в опануванні ними нових технічно досконалих, економічних виробів, машин і механізмів [11]. Соціокультурні чинники, охоплюючи свідомість, освіту, поведінку людини, відображають фундаментальну структуру зв'язків економіки з елементами суспільної системи. В актуальній структурі вони визначають економічні зміни. Від свідомості, освіти, поведінки людини залежить те, як буде змінюватися економічна система (актуальна структура), хоча сама свідомість, освіченість, поведінка залежать від рівня економічного розвитку суспільства (фундаментальної структури) [1].

В умовах сучасних технологічних змін поширеною стає ідея індустріального ренесансу, що висуває до економіки розвинутої країни вимоги працезбереження, ресурсозбереження й екологічної безпеки, тобто становлення високотехнологічного виробництва зумовило перегляд неоліберальних ідей глобалізації [16]. Освітня діяльність у закладах вищої освіти перебудовується у студентоцентроване навчання, яке передбачає заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема, надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудови освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу [13].

Разом із мережевим суспільством формується мережева людина, яка є дотичною до значної кількості мереж із власними правилами, нормами, стереотипами поведінки, особливими цінностями. Рух від однієї мережі до іншої закономірно потребує від особи нових патернів поведінки, вияв лише певних її властивостей як особистості. За таких умов людина постає як фрагментарна істота, позбавлена цілісності, з паралельними площинами, що співіснують в одному фізичному тілі [1]. Студентоцентрований підхід у навчанні є реакцією на найбільш значущі виклики в соціокультурній сфері, зумовлені науково-технічним прогресом, а саме: фрагментацію і розпад особистості і суспільства; конфліктність мереж, що породжує непорозуміння, зростання соціальної напруги і рухів протесту; підвищення ймовірності агресивних проявів, збройних сутичок і війн; ризики переростання мережі локальних конфліктів у глобальну катастрофу; ризики втрати особистістю здібності розуміння суті суспільних процесів; зростання можливостей маніпулювати свідомістю людей, їх поведінкою в корисних і неблаговидних цілях; ризики втрати моральних підвалин людської етики; тиражування форм девіантної поведінки; поширення правового нігілізму, ризики розпаду системи міжнародного права і порушення правових підвалин функціонування національних держав; зростання ризиків збіднення і деградації людських почуттів; маргіналізація загальнолюдських гуманістичних цінностей; ризиків культурної деградації [1].

Соціокультурні чинники та науково-технічний прогрес визначають обсяг, структуру та зміст освіти, зумовлюють появу нових методів і заміну старих на більш ефективні, мають особливе значення для трансформації організаційних форм навчання, скеровують вплив навчального процесу з огляду на специфіку взаємодії між учасниками освітнього процесу. Вони впливають на змістове наповнення дидактики, визначають її методи, підходи до викладання матеріалу та специфіки взаємодії викладача зі здобувачами вищої освіти.

Досягнення науково-технічного розвитку, що спростили доступ до наукової, науково-методичної літератури, зробили зручним обмін інформацією через інтернет, відкривають для українського суспільства освітній простір зарубіжних вишів із віртуальними аудиторіями та нескінченим доступом до різноманітних цифрових застосунків, що сприяє запровадженню до української практики механізмів та інструментів політики Відкритих інновацій, кращих європейських практик цифровізації освіти, імплементації зобов'язань Болонського процесу й удосконаленню умов підтримки міжнародної академічної мобільності. Основні акценти науковці зосередили на методах навчання, забуваючи про те, що сутність дидактики як системи знань визначається предметом її вивчення. Нині актуальною є взаємодія між суб'єктами навчання – викладачем і здобувачем вищої освіти, що перебувають у досить складних умовах вироблення нового досвіду. Саме ця взаємодія і є предметом вивчення дидактики. Нині в публікаціях авторів поширення набувають термінологічні категорії “електронна дидактика”, “цифрова дидактика”, “медіадидактика”, “комп’ютерна дидактика” тощо, проте, на нашу думку, використання означення на кшталт “електронна” вказує на пріоритетність методів у навчанні, трансформаційні процеси відходження від форм роботи, яким віддавалася перевага в попередні роки.

Повномасштабна збройна агресія Росії проти України, як соціокультурний чинник, протягом перших місяців від свого початку загальмувала розвиток тих напрямів, які Міністерство освіти і науки визначило пріоритетними для євроінтеграції. Йдеться, зокрема, про інтеграцію між українським і європейським дослідницькими просторами, активне залучення українських дослідників до наукових, науково-технічних та інноваційних програм Європейського Союзу, розбудову системи забезпечення якості освіти і навчання з орієнтацією на кращі європейські стандарти, розширення можливостей академічної мобільності для учнів, студентів, викладачів і дослідників [15]. Як зазначає Л. В. Петько, запровадження військового стану стало викликом до науково-педагогічного складу закладів вищої освіти України й індикатором стану мобільності українського студентства [12], а доступ до інтернету перетворився на єдиний засіб, що дозволяв зберегти кадровий потенціал, зв’язок зі студентами та максимально забезпечити учасників освітнього процесу [3].

За таких умов постановою Кабінету Міністрів України від 13 травня 2022 р. № 599 “Про винесення змін до постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності” [14] стала поштовхом до поновлення процесів європейської інтеграції в дидактиці. Досягнення викладачів по-справжньому вражають. На сторінках цієї статті ми представили декілька прикладів викладання окремих дисциплін із різних галузей знань і в різних українських вишах, щоб створити уявлення про неоціненний вклад науково-педагогічних кадрів українських вишів у зміцнення відносин України та Європейського Союзу.

А. М. Біляков зазначає, що для викладачів кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця трагічний для України досвід сприяв удосконаленню практичних навичок під час проведення судово-медичних експертиз вогнепальних ушкоджень і вибухових травм [3]. Для ілюстрації сказаного він наводить статистику мирного часу, коли судово-медична експертиза за вогнепальними ушкодженнями та вибуховими травмами проводилася декілька разів на рік через брак матеріалу. Запроваджений до навчального процесу реальний матеріал у вигляді кейсів, що містять фотографії й описову частину загиблих осіб на території Ірпеня, Бучі, Бородянки та прилеглих територіях, становить особливу цінність для навчально-методичних матеріалів, що впроваджуватимуться до освітнього процесу українських медичних вишів та навчальних закладів зарубіжних країн [3].

В. М. Богущкий вважає, що нинішні складні обставини створили позитивне підґрунтя для вивчення мов [4]. Це може бути не обов’язково англійська мова. Корисніше, як зазначає вчений, вивчати ту мову, яка домінує в певному регіоні. Основними економічними, соціальними, культурними та психологічними позитивними властивостями вивчення й опанування мов у режимі воєнного стану, на думку В. М. Богущкого, є сприятлива асиміляція представників різних спільнот та їхнє зближення; збільшення варіантів отримання роботи та ширші межі її диференціації за складністю виконання; можливість отримати допомогу, необхідну для виходу із травматичних і посттравматичних станів; розширення можливостей для складання іспитів і отримання додаткової кваліфікації; надання доступу до навчання, продовжити яке було б неможливо без володіння іноземною мовою [4].

С. А. Горбаченко поділяє думку, що в умовах воєнного стану забезпечити стійку комунікативну взаємодію між викладачем і здобувачами вищої освіти, повний доступ до навчального матеріалу в будь-який час і у зручній формі, використання інформаційних технологій максимально дозволило залучити студентів до командної роботи [7]. Попри те, що в арсеналі науково-педагогічних працівників українських вишів чимала кількість інструментів для дистанційного навчання, застосування їх повинне враховувати специфіку сьогодення. С. А. Горбаченко виділяє основні риси, властиві дидактиці в умовах воєнного стану та які відрізняють її від електронної дидактики. Зокрема, такими є: зміна таймінгу студентів, виконання поточних завдань і досліджень із мобільного телефону, перевага письмових відповідей над усною вербалізацією, складнощі

емоційного стану, зумовлені ситуацією небезпеки та стресу, доступність якісної та безкоштовної неформальної освіти [7].

Ю. М. Дорофєєв відзначає, що пошук викладачами нових шляхів виконання навчального навантаження, продиктований не лише євроінтеграційними процесами, а й умовами широкомасштабної збройної агресії Росії проти України, сприяв збільшенню інтересу студентської аудиторії до проведення занять [9]. На прикладі лабораторних робіт із курсів “Радіоавтоматика”, “Схемотехніка та архітектура комп’ютерів” автор демонструє методичну роботу, що полягає в заміні натурального експерименту на математичне моделювання. Ю. М. Дорофєєв коментує, що застосування досить інтелектуального програмного забезпечення й отримання за його допомогою реальних результатів і характеристик досліджуваних систем дозволяє значною мірою компенсувати зниження якості навчального процесу внаслідок недоліків дистанційного навчання [9].

О. А. Зеленко як специфічні особливості інформаційного дискурсу дидактики в умовах європейської інтеграції виділяє інтерпретаційний характер повідомлень, їх емоційне перевантаження, бінарну категоризацію інформації, опору на стереотипи, цінності та потреби цільової аудиторії, урахування соціального контексту, апелювання до авторитетів тощо [10]. Тому актуальною в умовах сьогодення є висока якість комунікативної культури всіх членів соціуму, яка сприятиме забезпеченню неконфліктного характеру спілкування, культурно-комунікативній толерантності, персоналізації людських стосунків. Дослідник висуває імператив до учасників освітнього процесу: кожен повинен усвідомлювати значення безпеки в сучасному інформаційному розмаїтті як протидію дегуманізації надбань людства. Альтернативою впливу деструктивної пропаганди, на думку О. А. Зеленка, має стати розвиток політичної свідомості та медіаграмотності населення, що дозволить оптимізувати рівень інформаційно-психологічної безпеки українського суспільства [10].

Отже, характерними ознаками дидактики в Україні на сучасному етапі європейської інтеграції є опосередкованість взаємодії між викладачем і здобувачем вищої освіти, заміна класичних методів викладання, несумісних із дистанційним навчанням, новими інформаційними технологіями з оптимізованими, ергономічними функціями виконання завдань, особливі комунікативні процеси, спрямовані не лише на досягнення навчальних результатів, а й на підтримання безпекового здоров’я учасників освітнього процесу, формування нових напрямів науково-педагогічної діяльності. Попри все це, головним завданням дидактики, як слушно зазначає В. І. Бондар, залишається ставлення учасників освітнього процесу до навчального матеріалу, тобто пізнавальна взаємодія [6], яка натеper здійснюється змішано, поєднує синхронну й асинхронну форми. Викладання матеріалу незалежно від галузі дисципліни, що організоване викладачем саме для здобувача вищої освіти, має високі позитивні результати лише за наявності потужної мотиваційної складової частини в учасників освітнього процесу на досягнення спільної мети. Ілюстрацією до останнього є приклад викладання дисципліни “Порядок складання адміністративних матеріалів за порушення правил дорожнього руху” із застосуванням мультимедійного ресурсу Padlet, закріпленій у QR-коді.

Раніше ми зупинялися на формуванні навичок складання схем ДТП в умовах дистанційного навчання [8], тому в цій статті основні акценти ставимо на кількості емпіричного матеріалу, високих позитивних результатах у досягненні дидактичних цілей, що також зазначав Ю. М. Дорофєєв у своєму дослідженні [9], особливій комунікативній взаємодії за напрямками “викладач – здобувач вищої освіти”, “здобувач вищої освіти – здобувач вищої освіти”.

Представлений мультимедійний ресурс являє собою комплекс вбудованих тематичних дощок, на яких розташовані теоретичні відповіді та практичні роботи здобувачів вищої освіти. Персональні дані знеособлені з метою публікації матеріалів.

У коментарях і дописах відображена комунікація учасників освітнього процесу.

Представлений матеріал підтверджує висновки науковців про необхідність продовження та результативність трансформаційних процесів дидактики, однак це не означає, що змістове наповнення, поява нових методів і прийомів навчання, особливий характер взаємодії учасників освітнього процесу, пов’язані з європейською інтеграцією, потребують пошуку нової назви для прийнятної в усі часи терміна “дидактика”.

Використана література:

1. Актуальність соціокультурних параметрів економічної модернізації. *Державна установа “Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України”*: вебсайт. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Sociokulturnivumiry-modernizacii-22_12_2014_V03.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
2. Алексєєва С. В. Дидактика в умовах інформатизації освіти. *Академічні студії*. Серія “Педагогіка”. Луцьк : Комуніальний заклад вищої освіти “Луцький педагогічний коледж” Волинської обласної ради, 2021. № 4. Ч. 1. С. 25–30. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730414> (дата звернення: 29.08.2022).
3. Біляков А. М. Особливості викладання судової медицини в умовах воєнного стану. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Одеса, 3 травня–13 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 30–31.
4. Богуцький В. М. Навчання іноземної мови в обставинах вимушеного ускладненого освітнього процесу. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Одеса, 3 травня–13 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 32–34.
5. Божко Н. В. Порівняльний аналіз традиційної та електронної дидактики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23. Т. 1. С. 105–110. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/23_2019/part_1/22.pdf.

6. Бондар В. І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
7. Горбаченко С. А. Інформаційні технології як важливий збереження ефективності освітнього процесу в умовах війни. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Одеса, 3 травня – 13 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 108–111.
8. Горбач-Кудря І. А. Формування навичок складання схеми ДТП в умовах дистанційного навчання. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Одеса, 3 травня – 13 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 111–115.
9. Дорофєєв Ю. М. Досвід проведення лабораторного практикуму в технічних вузах в умовах дистанційного навчання. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Одеса, 3 травня – 13 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 148–150.
10. Зеленко О. А. Методологічне обґрунтування психолого-педагогічного дискурсу в освітньому процесі після нападу Росії на Україну. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Одеса, 3 травня – 13 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 160–162.
11. Науково-технічний прогрес. *Liga:zakon* : вебсайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS002306> (дата звернення: 11.09.2022).
12. Петько Л. В. Дистанційне навчання. Військовий стан. Викладач – студент. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Одеса, 3 травня – 13 червня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 342–347.
13. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556–VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 11.09.2022).
14. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності : постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2022 р. № 599 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-п#Text> (дата звернення: 14.09.2022).
15. Реформи МОН, направлені на євроінтеграцію України, – Сергій Шкарлет. *Міністерство освіти і науки* : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet> (дата звернення: 14.09.2022).
16. Шатненко К. О. Технічний прогрес та тенденції індустріального розвитку. *Держава та регіони*. Серія “Економіка та підприємництво”. 2019. № 6 (111). С. 11–14. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/6_2019/4.pdf (дата звернення: 11.09.2022).

References:

1. Aktualnist sotsiokulturnykh parametriv ekonomichnoi modernizatsii [Relevance of sociocultural parameters of economic modernization.]. Derzhavna ustanova “Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy” [State institution “Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine”]. Retrieved from http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Sociokulturni-vymiry-modernizatsii-22_12_2014_V03.pdf posiv 11.09.2022 [in Ukrainian].
2. Aliexsieieva, S. V. (2021). Dydaktyka v umovakh informatyzatsii osvity [Didactics in the conditions of informatization of education]. Akademichni studii [Academic studies]. Ser. “Pedahohika” [“Pedagogy”]. Lutsk : Komunalnyi zaklad vyshchoi osvity “Lutskiy pedahohichnyi koledzh” Volynskoi oblasnoi rady, № 4. Part. 1. 25–30. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730414> posiv 29.08.2022 [in Ukrainian].
3. Biliakov, A. M. (2022). Osoblyvosti vykladannia sudovoi medytsyny v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of teaching forensic medicine under martial law]. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training]. Odesa. 30–31 [in Ukrainian].
4. Bohutskiy V. M. (2022). Navchannia inozemnoi movy v obstavynakh vymushenoho uskladnenoho osvitnoho protsesu [Learning a foreign language in the circumstances of a forced, complicated educational process]. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training]. Odesa. 32–34 [in Ukrainian].
5. Bozhko, N. V. (2019). Porivnialnyi analiz tradytsiinoi ta elektronnoi dydaktyky. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Comparative analysis of traditional and electronic didactics. Current issues of humanitarian sciences]. Issue 23. Vol. 1. 105–110. Retrieved from http://www.aphn-journal.in.ua/archive/23_2019/part_1/22.pdf posiv 11.09.2022 [in Ukrainian].
6. Bondar, V. I. (2005). Dydaktyka [Didactics]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
7. Horbachenko, S. A. (2022). Informatsiini tekhnolohii yak vazhlyv zberezhennia efektyvnosti osvitnoho protsesu v umovakh viiny [Information technology as an important preservation of the effectiveness of the educational process in the conditions of war]. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training]. Odesa. 108–111 [in Ukrainian].
8. Horbach-Kudria, I. A. (2022). Formuvannia navychok skladannia skhemy DTP v umovakh dystantsiinoho navchannia [Formation of the skills of drawing up road accident diagrams in the conditions of distance learning.]. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training]. Odesa. 111–115 [in Ukrainian].
9. Dorofieiev, Yu. M. (2022). Dosvid provedennia laboratornoho praktykumu v tekhnichnykh vuzakh v umovakh dystantsiinoho navchannia [Experience of conducting a laboratory workshop in technical universities in the conditions of distance learning.]. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training]. Odesa. 148–150 [in Ukrainian].
10. Zelenko, O. A. (2022). Metodolohichne obgruntuвання psykhologo-pedahohichnoho dyskursu v osvitnomu protsesi pislia napadu Rosii na Ukrainu [Methodological substantiation of the psychological and pedagogical discourse in the educational process after Russia’s attack on Ukraine.]. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoho nauko-

- vo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training]. Odesa. 160–162 [in Ukrainian].
11. Naukovo-tekhnichnyi prohres [Scientific and technical progress]. *Liga: zakon* [League: the law]. Retrieved from https://ips.ligazakon.net/document/TS002306_posiv_11.09.2022 [in Ukrainian].
 12. Petko L.V. (2022). Dystantsiine navchannia. Viiskovy stan. Vykkladach-student [Distance Learning. Martial law. Student – lecturer.]. *Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii* [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training]. Odesa. 342–347 [in Ukrainian].
 13. Verkhovna Rada of Ukraine (2014, July 1). Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [A law of Ukraine is “Law of Ukraine On Higher Education”]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text_posiv_11.09.2022 [in Ukrainian].
 14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, May 13). Postanova “Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo vrehuliuвання pytan akademichnoi mobilnosti” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine is “On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the settlement of academic mobility issues”]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-п#Text_posiv_14.09.2022 [in Ukrainian].
 15. Reformy MON napravljeni na Yevrointehratsiiu Ukrainy, – Serhii Shkarlet. [The reforms of the Ministry of Education and Culture are aimed at the European integration of Ukraine, Serhii Shkarlet.]. *Ministerstvo osvity i nauky* [Ministry of Education and Science]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-mon-napravljeni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet> 14.09.2022 [in Ukrainian].
 16. Shatnenko, K. O. (2019). Tekhnichni prohres ta tendentsii industrialnoho rozvytku [Technical progress and trends of industrial development]. *Derzhava ta rehiony* [State and regions.]. Ser. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo* [Economy and entrepreneurship], № 6 (111). 11–14. Retrieved from http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/6_2019/4.pdf posiv 11.09.2022 [in Ukrainian].

Horbach-Kudria I. European integration of didactic: the experience of Ukrainian high schools

The article examines the peculiarities acquired by the didactics of the higher school in the conditions of European integration. The main determinants influencing the transformational processes in it are determined. A conclusion is made about the influence of socio-cultural factors and scientific and technical progress on the scope, structure and content of education, the emergence of new and more effective methods, the organization of forms of education, management of the educational process. The author's position regarding the inexpediency of replacing the term “didactics” with the combination “electronic didactics” is substantiated. It was noted that in the conditions of Russia's large-scale armed aggression against Ukraine, the interaction between the subjects of education – a teacher and a student of higher education, who are in rather difficult conditions of developing new experience, is relevant.

The impact of the idea of industrial renaissance on educational activity in higher education institutions is analyzed. A student-centered approach in education is defined as a reaction to the formation of a network society and a network person. An overview of the positive developments in the direction of European standardization in the conditions of the introduction of the legal regime of martial law in Ukraine was made. In particular, the experience of teachers of the Department of Forensic Medicine of the National Medical University named after O. O. Bogomolets, who improved the skills of conducting forensic medical examinations of gunshot injuries and explosive injuries, and also adapted photographs and a descriptive part of the dead persons in the territory of Irpen, Buchi, Borodyanka and adjacent territories as educational material for students of Ukrainian medical universities and educational institutions foreign countries. The effective principles of building educational classes proposed by the Department of Cyber Security of the National University “Odesa Law Academy” are considered.

Characteristic features of didactics that appeared in it under the influence of European integration processes are highlighted. The own experience of organizing the interaction of the participants of the educational process in the multimedia resource is demonstrated.

Key words: distance learning, information space, interaction, participants, educational process, multimedia resource, Padlet, security, network person, communication.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИК ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ

У праці розкрито проблематику інтеграції закладів вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти. Здійснено аналіз розвитку міжнародного співробітництва закладів вищої освіти України та їхньої участі в європейських освітніх програмах. Розглянуто правові та нормативно-правові основи інтеграції України до Європейського освітнього простору. Проаналізовано міжнародні освітні програми та проекти для українських учених, описано їхній зміст, сутність і переваги. Наведено зведені дані про проекти в галузі вищої освіти й участь у них українських організацій і установ. Зроблено висновок про зростання активності українських закладів вищої освіти в різних формах міжнародного співробітництва. Досліджується проблема міжнародної грантової допомоги українським науковцям, зокрема в умовах воєнного часу. У статті представлено ґрунтовну поняттєву базу грантрайтингу. Визначено поняття “грант” у сфері наукових досліджень. Проаналізовано види грантів, їхні переваги та недоліки. Подано корисну інформацію щодо специфіки грантової діяльності в Україні, проаналізовано актуальні напрями програм співробітництва в разі надання грантів. Зроблено висновок, що міжнародне співробітництво закладів вищої освіти України є невід’ємною складовою частиною інтеграції України до Європейського простору вищої освіти, важливим чинником посилення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, що неухильна інтеграція системи вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти сприяє підвищенню позицій вітчизняних університетів у міжнародних рейтингах. Визначено перспективи розвитку досліджуваного феномену в Україні та робиться акцент на посиленні дослідницького потенціалу, зорієнтованого на розв’язання проблем трансформації вищої освіти в контексті сучасних тенденцій, важливості відповідного спрямування тематики фундаментальних наукових досліджень.

Ключові слова: вища освіта, євроінтеграція, Європейський простір вищої освіти, міжнародне співробітництво, міжнародні програми, гранти.

Європейський простір вищої освіти активно розвивається шляхом реалізації міжнародних програм співробітництва, до яких залучаються все більше партнерів із країн, що не є членами Європейського Союзу (далі – ЄС).

Залучення нашої держави до різноманітних форм міжнародної співпраці є одним із стратегічних компонентів міжнародного наукового, науково-технічного й інноваційного співробітництва та частиною імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Окрім цього, приєднання України, свого часу, до міжнародних об’єднань, зокрема: Міжнародної асоціації університетів, Великої хартії університетів, Мережі східноєвропейських університетів, укладення двосторонніх угод між українськими і національними вищими окремими країнами і різного роду закордонними та міжнародними інституціями слугувало процесу інтенсифікації міжнародного співробітництва закладів вищої освіти України.

Однак варто зауважити, що особливої актуальності питання міжнародного співробітництва закладів вищої освіти як складової частини інтеграції України в Європейський освітній простір набуло з початком широкомасштабної війни на території нашої держави, оскільки функціонування системи вищої освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до викладання та/і навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій.

Важливими джерелами розгляду стану розробленості проблеми міжнародного співробітництва та забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти в сучасному світі вважаємо політичні й аналітичні документи Ради Європи із проблем міжнародного співробітництва; законодавчі акти України, що стосуються інтеграції в Європейський простір вищої освіти (закони, підзаконні акти, концепції тощо); матеріали та декларації самітів міністрів освіти країн – учасниць Болонського процесу; матеріали конференцій та зустрічей робочих органів Болонського процесу, у яких розроблено концептуальні засади досліджуваного феномену; інформаційні сайти, аналітичні та навчально-методичні матеріали міжнародних проєктів, ініційовані різними міжнародними грантодавачами.

Широке коло аспектів досліджуваної проблеми висвітлено в наукових працях вітчизняних (Н. Авшенюк, В. Андрущенко, М. Бойченко, І. Вакарчук, І. Єременко, В. Загорський, К. Корсак, В. Кремень, В. Луговий, І. Мотунова, А. Сбруєва, В. Солощенко) і зарубіжних науковців (Ф. Альтбах, П. А. Корбет, Дж. Найт, П. Скотт, У. Тайхлер, Т. Уеллі). Однак питання міжнародного співробітництва закладів вищої освіти як складової частини інтеграції України в Європейський простір вищої освіти; види міжнародного співробітництва та міжнародної грантової допомоги українським науковцям, зокрема в умовах воєнного стану, залишаються відкритими.

Актуальність і мала розробленість проблематики зумовили вибір досліджуваного питання, який відповідає завданням Національної стратегії розвитку освіти України на 2021–2031 рр., положенням про забезпечення академічної мобільності студентів і викладачів, зокрема під час реалізації спільних з іноземними університетами академічних програм [1].

Отже, метою розвідки є з'ясування нормативних, організаційних і змістово-процесуальних засад реалізації міжнародних програм співробітництва України, визначення перспектив розвитку досліджуваного феномену в Україні.

Нормативно-правове забезпечення інтеграції України до Європейського простору вищої освіти. У нашій державі законодавство у сфері інтеграції з Європейським Союзом формується поступово. Для євроінтеграції в галузі вищої освіти найбільш важливою є Угода про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 431, гл. 23), якою визначено курс на активізацію співпраці в секторі вищої освіти, спрямованої на реформування та модернізацію системи вищої освіти, підвищення її якості та важливості, зближення систем вищої освіти в рамках Болонського процесу.

З-поміж законодавчих актів України, що стосуються інтеграції в Європейський простір вищої освіти (закони, підзаконні акти, концепції тощо), значущим є Закон України (далі – ЗУ) “Про вищу освіту”, ухвалений у 2014 р. Згідно із цим Законом міжнародна співпраця розглядається як інструмент державної політики, що забезпечує впровадження в українській освітній системі європейських норм і стандартів. У цьому ж Законі України містяться норми Болонського процесу, що спрямовані на якісну підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного й інноваційного розвитку країни.

Так, у розд. XIII цього Закону України “Міжнародне співробітництво” зазначається, що “з метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодії, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання; впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок вищих навчальних закладів, продажу їхніх патентів та ліцензій; залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у вищих навчальних закладах наукових, освітніх та інших програм” [2].

Принагідно зауважимо, що дві статті Закону також регламентують важливі для розвитку міжнародного співробітництва аспекти діяльності ЗВО – програми подвійних дипломів. У ст. 7 Закону “Про вищу освіту”, зокрема, визначено: “У разі здобуття особою вищої освіти за узгодженими між закладами вищої освіти, у тому числі іноземними, освітніми програмами заклади вищої освіти мають право виготовляти та видавати спільні дипломи за зразком, визначеним спільним рішенням учених рад таких закладів вищої освіти”. У ст. 75 п. 7 регламентовано такий вид міжнародної діяльності ЗВО, як “створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами вищої освіти, науковими установами, організаціями” [2].

Згідно із цим Законом було також створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти за моделлю європейських незалежних агенцій забезпечення якості. А зміни, ухвалені у 2020 р., до цього Закону посилюють європейську орієнтацію системи вищої освіти, оскільки запроваджують обов'язкову акредитацію навчальних програм, зменшують ліцензування освітньої діяльності в системі вищої освіти, посилюють відповідальність за недотримання академічної доброчесності та передбачають застосування технологій ЗНО для вимірювання результатів навчання, здобутих на бакалаврському рівні, сприяють упровадженню дуальної освіти [2; 3; 4].

І наостанок, підготовлена фахівцями Міністерства освіти і науки (далі – МОН) України Стратегія розвитку вищої освіти на 2021–2031 рр. також спрямована на вирішення проблем шляхом організаційного забезпечення умов інтеграції в європейський і світовий науково-освітній простір, інтернаціоналізації науково-освітнього процесу й активного залучення іноземних студентів до навчання в Україні [1].

Міжнародні програми співробітництва: здобутки, результати, перспективи. Європейський освітньо-науковий простір завдяки його досягненням, зумовленим Лісабонською стратегією, Болонським процесом та формуванням Європейського наукового простору, стає дедалі більш відчутною і значущою реалією для наукового й освітнього простору України і Центрально-Східної Європи.

Інтеграція системи вищої освіти України в Європейський освітній простір посилюється. Зростання кількості реалізованих міжнародних проєктів, вітчизняних учасників, розвиток партнерських відносин між ЗВО з різних країн, розширення географії співпраці слугують вагомими свідченнями цього (Додаток 1).

Натепер загальна картина інтеграційного процесу України до Європейського простору вищої освіти у сфері міжнародного співробітництва є такою.

Першими в новій українській державі прикладами встановлення міжнародних академічних контактів було приєднання України до реалізації міжнародних програм академічного обміну та спільних навчальних програм. Україна брала участь у програмах ЄС “*Tempus*” (1993 р.) і “*Socrates*” (1995 р.), а також пов'язаних із нею програмах “*Comett*”, “*Lingua*” тощо. Відомо, що програма ЄС “*Темнус*” (далі – Програма) – це щорічна конкурсна програма зовнішньої допомоги ЄС для модернізації системи вищої освіти у країнах – партнерах ЄС шляхом співпраці між ЗВО держав – членів ЄС з країн партнерів. Вона реалізовувалася з 1990 по 2013 рр. і охоплювала чотири етапи.

Упродовж 1993–2013 рр. учасниками Програми в нашій державі були приблизно 140 ЗВО і галузевих академій наук України. За цей період було профінансовано 338 проєктів за участі організацій з України, бюджет 20 років реалізації Програми в Україні становив приблизно 85 млн євро [5].

Наступним кроком було членство України в рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій *“Горизонт 2020”* (2015 р.) [6]. Дане членство надало українським учасникам рівноправного статусу з їхніми європейськими партнерами, а також відкрило можливості впливу на формування змісту зазначеної програми.

“Горизонт 2020” – це найбільша рамкова програма Європейського Союзу з фінансування науки й інновацій із загальним бюджетом приблизно 80 млрд євро, розрахована на 2014–2020 рр.

Програма сконцентрована на виконанні трьох головних завдань: зробити Європу привабливим місцем для першокласних науковців; сприяти розвитку інноваційності та конкурентоспроможності європейської промисловості та бізнесу; за допомогою науки вирішувати найбільш гострі питання сучасного європейського суспільства.

Відповідно до цих завдань, програму “Горизонт 2020” поділено на три основні напрями, як-от:

1. Передова наука, яка є відкритою для високоякісних індивідуальних і командних дослідницьких проєктів у всіх галузях знань, гуманітарних також.

2. Лідерство в галузях промисловості, у яких фінансується розроблення нових технологій і матеріалів, включно з ІКТ, та космічні дослідження; окрім того, у межах цього напрямку доступні фінансові інструменти для впровадження інновацій у малому та середньому бізнесі.

3. Суспільні виклики, із широким спектром дослідницьких проєктів: від поліпшення якості транспорту, їжі, системи охорони здоров'я та безпеки до питань європейської ідентичності та культурної спадщини.

Варто зауважити, що українські установи й організації з кожним роком беруть все активнішу участь у програмі “Горизонт 2020”. Починаючи із 2014 р. і станом на липень 2020 р. українські учасники отримали 182 гранти на суму 31 830 тис. євро. Загальна кількість українських організацій, що взяли в ній участь, – 256.

Найбільша кількість проєктів припадає на такі установи й організації: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 8; Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут” – 7; Спілка геологів України – 7; ТОВ “Нанотехноцентр” – 6; Інститут фізики Національної академії наук України – 6.

Найбільше фінансування було залучено такими установами: Національним аерокосмічним університетом ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут” – 2,06 млн євро; ННЦ “Харківський фізико-технічний інститут” – 1,41 млн євро; ТОВ “Нанотехноцентр” – 1,34 млн євро; ТОВ “Політеда Клауд” – 1,22 млн євро; ТОВ “SolarGaps” – 1,05 млн євро.

До ланцюга подій, які розкривають євроінтеграційний шлях нашої держави до Європейського дослідницького простору, відносимо також підготовку документа *“Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA)”* (2018 р.) [7], розробленого МОН України разом із широким колом стейкхолдерів. До процесу підготовки долучилися 60 представників від міністерств, комітетів Верховної Ради, Національної академії наук, галузевих академій, провідних вишів, міжнародних і громадських організацій.

Документ був схвалений рішенням колегії МОН і передбачає шість пріоритетів інтеграції української науки до Європейського дослідницького простору: 1) ефективність національної дослідницької системи; 2) спільне вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами; та/і оптимальне використання державних інвестицій у дослідницьку інфраструктуру; 3) вільний ринок праці дослідників; 4) гендерна рівність і комплексний гендерний підхід у сфері науки; 5) оптимальні обмін і трансфер наукових знань; 6) міжнародне співробітництво.

Кожен пріоритет включає цілі, заходи й інструменти, а також індикатори їх досягнення.

Окрім цього, станом на вересень 2020 р. Україна долучилась до реалізації 5 проєктів у рамках *“Програми “EUREKA”*” [8] (4 мережевих проєкти, 1 кластерний проєкт). Функціонування Міжнародної європейської інноваційної науково-технічної програми “EUREKA” в Україні здійснюється відповідно до Заяви про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі “EUREKA” та Закону України “Про ратифікацію Заяви про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі “EUREKA””. Основними документами програми “EUREKA” є Ганноверська декларація, яка визначає основні принципи програми, і Меморандум про взаєморозуміння між членами програми “EUREKA”. Натепер у рамках Програми “EUREKA” функціонують 7 кластерів.

Участь України у програмі *“Горизонт Європа 2021–2027”* [9] (найбільша рамкова програма ЄС із фінансування науки й інновацій із загальним бюджетом понад 95,5 млрд євро). Програма “Горизонт Європа” є продовженням восьмої рамкової програми ЄС із досліджень та інновацій “Горизонт 2020”, важливою для українських учених і новаторів, адже вона дозволяє використовувати європейські інструменти конкурсного фінансування та надання грантової підтримки; забезпечує умови для проведення спільних досліджень із країнами – членами ЄС; надає доступ до дослідницької інфраструктури країн – членів ЄС і сприяє розбудові матеріально-технічної бази в Україні.

Із 2014–2020 рр. українські заклади вищої освіти – активні учасники *“Програми ЄС Еразмус+”* (з бюджетом 14,8 млрд євро) у сфері вищої освіти з міжнародної академічної мобільності, співпраці між

університетами і Європейських студій, мобільності для молоді, розвитку потенціалу вищої освіти, проєктів співпраці для розвитку інновацій і обміну успішними практиками, розвитку потенціалу молоді, стратегічного партнерства, проєктів підтримки реформ, конкурсів Жана Моне тощо. Згідно з даними сайту Національного офісу “Еразмус+” співпраця є різновекторною. У 2019 р. з бюджетом 3,37 млрд євро Erasmus+ підтримав понад 940 000 освітніх програм за кордоном, профінансував приблизно 111 500 організацій і майже 25 500 проєктів (Програма “Еразмус +”, 2019 р.) [10].

У березні 2021 р. відкрилися нові конкурси “Програми ЄС “Еразмус+” 2021–2027 рр.” з бюджетом понад 26 млрд євро, яка має бути більш інклюзивною, цифровою й екологічною (Програма ERASMUS MUNDUS).

Загалом, українські ЗВО беруть активну участь у проєктах академічної мобільності, зокрема, протягом 2014–2020 рр. реалізовано майже 1,9 тис. проєктів на 54 млн євро. Кількість учасників з України становила 11,5 тис. осіб. Значна кількість (17,3 тис. осіб) представників України бере участь у програмах мобільності для молоді. Значно меншою є участь у проєктах, що пов’язані з навчанням / викладанням на магістерських програмах і PhD.

Можливості грантової підтримки українським науковцям в умовах війни. Одним із ключових завдань в умовах війни є забезпечення міжнародної грантової допомоги українським науковцям. У зв’язку зі скороченням фінансування наукової сфери в Україні та загостренням соціально-економічної ситуації через воєнний стан для українських учених велике значення мають можливість отримання іноземних грантів і участь у спільних наукових проєктах. Основними мотивами отримання іноземних грантів і участі в міжнародних проєктах для українських учених є можливість професійної реалізації та визнання українських наукових розробок світовою спільнотою. Проте не всі українські дослідники можуть подати запити на гранти, оскільки для написання статей для світових наукових видань необхідно мати належні знання з англійської мови. До того ж відсутність досвіду подачі запитів на гранти або неможливість переїзду до іншої країни на час проведення дослідження стають на заваді українським ученим [11].

Грантова підтримка запроваджується з метою підвищення рівня наукових досліджень і науково-технічних розробок, розвитку науково-технічного потенціалу та підвищення рівня конкурентоспроможності вищих закладів освіти, збереження та розвитку матеріально-технічної бази, наукового стажування наукових працівників, організації та проведення конференцій, симпозіумів, наукових турнірів, конкурсів наукової творчості, інших заходів із популяризації науки [12].

Як механізм фінансування наукових досліджень грант має такі особливості [13]: безоплатність (він надається безкоштовно); безповоротність; цільовий характер, адресність підтримки; суспільна корисність; конкурсність.

Використання процедури рецензування (peer-review) як ключового елементу оцінки дослідницьких проєктів, заявлених на конкурс, визначає символічну цінність грантів. Високо оцінюючи грантові заявки, своїм авторитетним рішенням експерти “гарантують” відповідність дослідження високим вимогам науковості, актуальності, новизни.

Нині грантова активність виходить зі сфери суто індивідуального інтересу самих науковців і все більше становить значний інтерес для керівництва організацій, співробітниками яких вони є. Водночас частина грантів, яка варіюється залежно від внутрішніх правил і статутних умов організацій, надходить до бюджету закладів вищої освіти з метою підтримки й розвитку інфраструктури, забезпечення інших потреб. До того ж у багатьох країнах успішність наукових організацій у залученні конкурсного фінансування є одним з основних критеріїв оцінки їхньої результативності, який використовується під час розподілу бюджетних коштів, що виділяються на науку. Так, кількість грантів, які отримали вчені, є важливим компонентом престижу університету, його наукової репутації. Як бачимо, кількість грантів, які має заклад вищої освіти, підвищує його рейтинг в освітньо-науковому просторі. Цьому сприяють досягнуті в результаті такої проєктно-грантової діяльності ключові показники: публікація статей у виданнях, які індексуються у наукометричних базах SCOPUS та WoS, захищені докторські та кандидатські дисертації, отримані патенти України на винаходи, авторські свідоцтва на наукові твори тощо.

Розглянемо види грантів. *Залежно від можливості участі в конкурсі на грант є:* 1) відкриті гранти – коли до участі допускаються всі заявники, які відповідають установленим вимогам організації-донора; 2) закриті – якщо участь можуть брати лише ті заявники, які відповідають певним особливим умовам грантового фінансування.

Залежно від проєкту, на який надається грант, гранти поділяються на такі: реалізацію соціального проєкту; здійснення наукового дослідження; навчання; з метою академічної мобільності; для підвищення кваліфікації.

Гранти залежно від кількості виконавців можуть бути: 1) індивідуальні, що передбачають участь у проєкті однієї людини, яка є водночас керівником і виконавцем робіт за грантом); 2) колективні, які спрямовані на реалізацію проєкту групою осіб від двох і більше, що належать до однієї організації; 3) партнерські гранти – близькі до колективних, оскільки передбачають здійснення проєкту проєктною командою, але відмітною рисою партнерського гранту є участь у ньому людей із різних організацій, можливо, представників різних країн [14].

За тривалістю гранти поділяються на такі: 1) грант на тривале стажування чи навчання; 2) короткотривалі конкурси (програми грантів, які спрямовані на досягнення певних цілей і завдань та проводяться благодійними фондами один раз); 3) циклічні конкурси (програми грантів, які повторюються через певні проміжки

часу, як-от раз – двічі на рік); 4) постійні конкурси (програми грантів, які не мають визначених термінів подання заявок на фінансування) тощо.

Залежно від форми доступу гранти можуть бути: 1) відкриті (коли до участі допускаються всі організації, які відповідають визначеним вимогам донорської організації, наприклад, НПО має бути внесена до Реєстру неприбуткових організацій); 2) закриті (коли допускаються лише НПО, що відповідають особливим умовам грантової програми, наприклад, тільки регіональні партнери донорської організації або НПО, які раніше отримували (або не отримували) гранти від даного (або іншого) фонду, НПО визначеної адміністративної області тощо).

Після розгляду видів грантів за доцільне вважаємо обговорити їхні переваги та недоліки. Серед переваг грантової підтримки можна виділити такі [13; 14]: 1) грант дозволяє отримати досить велику суму коштів на тривалий період часу; 2) підвищення рівня наукометричних показників науковців університету (якщо дослідження цінні, то на них роблять значні посилення, цитування, формується високий h-індекс науковця); 3) можливість публікації результатів досліджень у високореєтингових міжнародних виданнях, які індексуються міжнародними наукометричними базами “Scopus” та “Web of Science”, зокрема спільно із закордонними колегами, оскільки витрати на це закладаються в бюджеті проекту; 4) забезпечення міжнародної кооперації із провідними науковими школами (оскільки для розроблення й ефективної реалізації проекту найкраще залучати партнерів, які працюють над подібними дослідженнями, обмінюються досвідом); 5) є конкурсний відбір проєктів, що дозволяє визначити оптимальний спосіб вирішення проблеми, оскільки обирається найбільш життєздатний, найефективніший проєкт. Це породжує здорову конкуренцію між аплікантами та стимулює до розроблення ефективних проєктів, спрямованих на вирішення актуальних проблем; 6) підготовка і подальша реалізація гранту виступають чинниками, що дисциплінують учасників і сприяють чіткому розподілу та закріпленню обов’язків; 7) у разі встановлення продуктивних взаємин між вищим закладом освіти та грантонадавачем, належного виконання відповідних програм чи проєктів грантонадавач і надалі буде схильний фінансувати проєкти даної організації.

Недоліки грантів такі: 1) у кожного фонду (грантонадавач) є свої обмежені пріоритети, які можуть змінюватися; 2) процес ухвалення рішення щодо надання або неподання гранту триває зазвичай досить довгий час; 3) грантові кошти надходять до реципієнта поетапно і досить повільно; 4) у багатьох випадках грантова підтримка не передбачає покриття експлуатаційних і накладних витрат тощо.

Висновки. Рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного й інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової частини національної культури й освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб. Досягнення мети підвищення рівня глобальної конкурентоспроможності через економічне оновлення, поліпшення в соціальній сфері, охороні довкілля на основі отримання та поширення нових знань, щільного соціального згуртування можливе за розширеної грантової підтримки наукової діяльності та створення сприятливих умов щодо розвитку приватної ініціативи.

Міжнародна співпраця вищих закладів освіти є необхідним напрямом оптимізації підготовки фахівців і євроінтеграції України у світовий освітній простір. Для виконання завдань, зазначених вище, необхідно розширювати міжнародні контакти через укладання угод і здійснення спільних проєктів, посилити процес обміну досвідом провідних навчальних закладів та індивідуальну мобільність тощо. Перспективи розвідок щодо концептуальних напрямів у контексті міжнародного співробітництва як складової частини євроінтеграції України до Європейського простору вищої освіти ми вбачаємо у вивченні інноваційних підходів до організації навчального процесу в закладах вищої освіти.

ДОДАТОК 1.

Зведені дані про проєкти в галузі вищої освіти й участь у них українських організацій та установ

Розвиток потенціалу вищої освіти (KA211), реалізовано 48 проєктів міжнародної співпраці з бюджетом 43 млн євро. Взяли участь: 271 партнер з України, серед яких 106 ЗВО, з яких 4 були координаторами / грантоотримувачами.
Альянси європейських університетів (KA2): реалізовано 1 проєкт, ЗВО з України був асоційованим партнером.
Стратегічні партнерства (KA2) в освіті: 6 стратегічних проєктів партнерства у вищій освіті, реалізовано 7 проєктів із бюджетом 1015,6 тис. євро; у сфері освіти дорослих реалізовано 12 проєктів, у яких брали участь громадські організації та ГО та два ЗВО як партнери.
Стратегічні партнерства (KA2) у відповідь викликам COVID-19: for Digital Education Readiness, реалізовано 2 проєкти із 2 ЗВО як партнерами; for Creativity – 2 проєкти із 2 ГО як партнерами.
Підтримка реформ у сфері освіти (KA3): реалізовано 5 проєктів Peer to Peer & Networks Support за участі МОН України та ENIC/NARIC Ukraine.
Проєкти напряму Жана Моне: із 2014 по 2020 рр. було реалізовано 121 проєкт за участю 57 організацій-виконавців з України, зокрема: 45 ЗВО, 2 дослідницькі інститути, 10 громадських організацій (Україна у Програмі ЄС “Еразмус+”, 2020 р.).

Використана література:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021. 71 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556–VII, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Сбруєва А., Сременко І. Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору : монографія / за заг. ред. А. Сбруєвої. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 254 с.
4. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип. 16. 560 с.
5. Національний Еразмус+ офіс в Україні/National Erasmus+ Office – Ukraine. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/news/1229-nacionalnij-jerazmus-ofis-v-ukrajini.html>.
6. “Горизонт 2020”. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en.
7. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>.
8. EUREKA. URL: <https://www.eurekanetwork.org/>.
9. Горизонт Європа 2021–2027. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5176:programa-es-gorizont-evropa-novi-mozhливosti-dlya-naukovtsiv&catid=8&Itemid=350.
10. Програма “Еразмус +”. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>.
11. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник / за заг. ред. С. Шкарлета. Київ ; Чернівці : Букрек. 2022. 140 с.
12. Кучин С. Особливості грантової підтримки наукової та науково-технічної діяльності в Україні за рахунок коштів державного бюджету. 2021. *Соціально-гуманітарний вісник*. С. 33–36.
13. Проєктна діяльність як фактор підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) / З. Криховецька та ін. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 6 (17). С. 144–152. DOI: 10.32840/2522-4263/2019-6-28.
14. Марченко О., Сушко Д. Методичні рекомендації щодо участі у грантових програмах та конкурсах. Дніпро : ДДУВС, 2018. 68 с.

References:

1. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 [Strategy of development of higher education in Ukraine on 2021–2031]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyiv. 71 s. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” vid 01.07.2014 № 1556–VII iz zminamy [Law of Ukraine “On Higher Education”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 13.09.2022).
3. Sbrueva A. A., Yeremenko I. V. (2019). Formuvannia yevropeiskoho vymiru zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v konteksti internatsionalizatsii osvitnoho prostoru [Formation of the European dimension of quality assurance of higher education in the context of the internationalization of the educational area] : monohrafiia / za zah. red. A. A. Sbruevoi. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 254 s. [in Ukrainian].
4. Vashchuk F. H. (2011). Intehratsiia v yevropeyskyi osvitnii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy [Integration into the European educational area: achievements, problems, prospects] : Monohrafiia / Za zah. red. F. H. Vashchuka. – Uzhhorod : ZakDU, 560 s. (Seriia “Levointehratsiia: ukrainskyi vymir” ; Vyp. 16) [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi Erazmus+ ofis v Ukraini [National Erasmus+ Office – Ukraine]. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/news/1229-nacionalnij-jerazmus-ofis-v-ukrajini.html> (data zvernennia: 13.09.2022).
6. “Horyzont 2020” [“Horizon 2020”]. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en (data zvernennia: 13.09.2022).
7. “Dorozhnia karta intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho doslidnytskoho prostoru (ERA-UA)” [“Road map of Ukraine’s integration into the European Research Area (ERA-UA)”]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf> (data zvernennia: 13.09.2022).
8. “EUREKA” [“EUREKA”]. URL: <https://www.eurekanetwork.org/> (data zvernennia: 13.09.2022).
9. “Horyzont Yevropa 2021–2027” [“Horizon Europe 2021–2027”]. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5176:programa-es-gorizont-evropa-novi-mozhливosti-dlya-naukovtsiv&catid=8&Itemid=350 (data zvernennia: 13.09.2022).
10. Prohramma “Erazmus+” [Erasmus + program]. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/> (data zvernennia: 13.09.2022).
11. Shkarlet S. M. (2022). Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist [Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activities] : Naukovo-metodychnyi zbiryk / za zahalnoiu red. S. M. Shkarleta. Kyiv – Chernivtsi : Bukrek. 140 s. [in Ukrainian].
12. Kuchyn S. P. (2021). Osoblyvosti hrantovoi pidtrymky naukovoi ta naukovo-tekhnichnoi diialnosti v Ukraini za rakhunok koshtiv derzhavnoho biudzhetu [Peculiarities of grant support for scientific and scientific-technical activities in Ukraine at the expense of the state budget]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk*. S. 33–36 [in Ukrainian].
13. Krykhovetska Z. M., Kropelnytska S. O., Kondur O. S. (2019). Proiektna diialnist yak faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti vitchyznianskykh zakladiv vyshchoi osvity (ZVO) [Project activity as a factor in increasing the competitiveness of domestic institutions of higher education]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*. Vypusk 6 (17). S. 144–152. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-28>. [in Ukrainian].
14. Marchenko O. V., Sushko D. O. (2018). Metodychni rekomendatsii shchodo uchasti u hrantovykh prohramakh ta konkursakh [Methodological recommendations for participation in grant programs and competitions] / Marchenko O. V., Sushko D. O. Dni-pro : DDUVS. 68 s. [in Ukrainian].

Grynyuk S., Zaytseva I. The international cooperation of higher education institutions as a component of Ukraine's integration into the European higher education area

The work reveals the problems of integration of higher education institutions of Ukraine into the European area of higher education. An analysis of the development of international cooperation of higher education institutions of Ukraine and their participation in European educational programs was carried out. The legal and regulatory foundations of Ukraine's integration into the European educational area are considered. International educational programs and projects for Ukrainian scientists are analyzed, their content, core and advantages are described. Summarized data on projects in the field of higher education and the participation of Ukrainian organizations and institutions in them are given. A conclusion was made about the increasing activity of Ukrainian institutions of higher education in various forms of international cooperation. The problem of international grant support to Ukrainian scientists is studied, in particular in wartime conditions. The article presents a thorough conceptual basis of grant writing. The concept of "grant" in the field of scientific research is defined. Types of grants, their advantages and disadvantages are analyzed. Useful information on the specifics of grant activity in Ukraine was provided, current directions of cooperation programs in the provision of grants were analyzed. It was concluded that international cooperation of higher education institutions of Ukraine is an integral component of Ukraine's integration into the European Higher Education Area, an important factor in strengthening its competitiveness in the market of educational services, and that the steady integration of the higher education system of Ukraine into the European Higher Education Area contributes to the improvement of the positions of domestic universities in international rankings. The prospects for the further development of the studied phenomenon in Ukraine are determined, and the emphasis is placed on the fact that the strengthening of the research potential, aimed at solving the problems of the transformation of higher education in the context of modern trends, is important to appropriately direct the topics of fundamental scientific research.

Key words: higher education, European integration, European Higher Education Area, international cooperation, international programs, grants.

UDC 378.014.24

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.11>

Gromov I., Kolomiets A., Suprun M., Kolomiets T., Hordiienko Y.

**INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE
AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE GLOBALIZATION PROCESS**

Internationalization of education in general and higher education, in particular, is an essential condition for maintaining a high level of competitiveness in the market of educational services of both a separate institution and the national education system in general, especially in a globalizing world. Based on the analysis of the works of foreign and national scientists, the authors conclude that educational globalization is a complex phenomenon that arose and is developing under the influence of political, economic, and cultural globalization factors. The authors of the article clarified the main priorities, goals, methods, tools, and expected results of the internationalization of the higher education system in Ukraine, taking into account modern European trends in the development of the educational services market. The following priorities of the internationalization of the educational services market in Ukraine are defined: strengthening of Ukraine's position in the international arena; readiness of Ukraine to act on the educational services market; activation of the institutional development process of domestic institutions of higher education; development of international educational and scientific activities by establishing permanent strategic partnership relations between the Ukrainian universities and other countries' ones. The article also reveals four main types of educational services export that Ukraine should actively develop: students' mobility, academic mobility, academic partnership, and educational expansion. Increasing the export of educational services to the EU should become the object and subject of a purposeful national policy of the Ukrainian state, focused on solving not only educational, but also economic, social, and political problems. In terms of modern all-European trends in the development of higher education, the authors identify the following issues as the main directions of the higher education system development in Ukraine: modernization and introduction of new educational programs and innovative technologies; creation of appropriate conditions for attracting qualified scientific and pedagogical personnel, including foreign ones; internationalization of the scientific and educational environment; intensification of academic and scientific mobility of students and teachers, the establishment of partnership relations with leading educational institutions of Europe and the world; development and improvement of the foreign language environment.

Key words: educational services market, European Union, experience, globalization, higher education, integration, internationalization, Ukraine.

(статтю подано мовою оригіналу)

Granting Ukraine the official status of a candidate for joining the European Union has legally and finally established the European integration choice of the Ukrainian people at the international level. This issue emphasized the need to study, realize and apply the positive experience of the leading European countries in terms of higher education system improvement in Ukraine. In terms of globalization and European integration, the issue of adequate

training of highly qualified specialists becomes not only social and cultural, but, first of all, an economic category, an important reserve for social and economic transformations in Ukraine, one of the conditions for accelerating its economic development. Internationalization of higher education is an integral component in the structure of professional training of any specialist, ensuring proper adaptation to life in the globalized world, and, as a result, increasing his/her competitiveness. In terms of European integration, the national system of higher education in Ukraine has to be oriented toward international standards and European values, and develop innovative models, technologies, and teaching methods. The new philosophy of education led to significant changes in the conceptual foundations of professional training, and modern deep social, economic, and cultural changes in Ukraine make our youth, pupils, and students similar to European ones. The above-mentioned processes actualize the need to study and apply the positive experience of leading European countries.

The famous British sociologist Anthony Giddens defines the phenomenon of “globalization” as “an objective process of gradual worldwide political, economic, cultural integration and unification; the expansion of the dimensions of a certain phenomenon to a planetary scale, as a result of which the world becomes more connected and dependent on all its subjects”. According to the scientist, globalization has features that are manifested to one extent or another in all spheres it is related. The following issues are included: the strengthening of interconnectedness, interdependence, and interaction of people worldwide, however, in each sphere of human life, the process of globalization proceeds in its way, having characteristic features that are not similar to other spheres [8, p. 45].

International Monetary Fund specialists distinguish four basic globalization aspects: trade and financial transactions; capital and investments movement; human migration; dissemination of knowledge. The phenomenon of globalization itself is divided into four parts: political, economic, cultural, and educational [10].

Researchers from Cambridge – D. Held, A. McGrew, D. Goldblatt, J. Perraton state that: *political* globalization manifests itself in all essential spheres, national-state sovereignty is based on: police powers, tax policy, foreign policy, military security; *economic* globalization is characterized by the strengthening of interrelationships in the sphere of production and distribution of goods and services, the formation of the international division of the labor market, the strengthening of the transnational corporations influence, as well as the spread of supranational economic organizations and unions; and *cultural* globalization is associated with the development of modern information infrastructure on an unprecedented scale, which provides greater opportunities for the penetration of cultural elements across borders and a significant reduction in the cost of their use; increase in the intensity, volume, and speed of cultural exchange; dissemination of mass culture; the predominance of the multinational industry of production and distribution of cultural goods [9, p. 58].

Educational globalization is a complex phenomenon that arose and is developing under the combined influence of political, economic, and cultural globalization factors. For many years, this influence has been the subject of Ukrainian (N. Avsheniuk, V. Andrushchenko, M. Zhurovskiy, I. Ziazium, V. Kremen, A. Sbrueiva) and foreign (T. Clayton, H. Daun, A. Giddens, P. Jarvis, B. Lingard, L. Sklair, A. Welch) scientists. The term *educational globalization* has been included in the conceptual apparatus of pedagogical science to characterize the processes affecting the determination of strategic directions for reforming the educational systems of various countries in the context of a change in the global educational paradigm [6; 7; 11–13].

We share the opinion of the Ukrainian researcher A. Sbrueiva, who analyzes how political, economic, and cultural globalization affects educational globalization. According to the scientist, the influence of political globalization on the development of the educational sector is manifested in the weakening of the decisive role of the sovereign nation-state and the strengthening of the role of powerful international institutions (International Monetary Fund, World Bank, World Trade Organization and others) in the field of national education policy; changes in the form of ownership of educational infrastructure, privatization of the educational services market; replacement of the form of control over the implementation of educational activities from administrative-political to market-consumer. The impact of economic globalization is manifested in the penetration of free market mechanisms into the educational sphere; transformation of education into a commodity; accession to interstate economic treaties and agreements (for example, the General Agreement on Trade in Services and others), which require compliance with clear rules regarding the creation of favorable conditions for the import and export of services (including educational ones), regulate the market of investments in the educational sphere. The impact of cultural globalization is manifested in the gradual unification of various (sometimes controversial) cultural spaces, which sets the educational sector the task of preparing a person for a full-fledged life in a global cultural environment, while simultaneously preserving the traditions of national culture and identity [5, p. 136].

In times of educational globalization, internationalization of education, in general, and higher education, in particular, is a necessary condition for maintaining a high level of competitiveness in the market of educational services for both individual institutions and the national educational system in general.

O. Nikitenko adheres to the thought that the internationalization of higher education is a gradual process that takes place at the national, branch, and institutional levels, during which the goals, functions, and mechanisms of providing educational services acquire an international character. The very concept of internationalization of higher education encompasses two aspects: *internal* (implementation of world educational standards; bringing curricula and programs into compliance with international norms; creation of a system of recognition of degrees and diplomas; awareness of the importance of mastering and encouraging learning/teaching in foreign languages;

development/improvement intercultural communication skills; adaptation to the peculiarities of the global academic environment) and *external* (academic exchange; international educational/scientific cooperation; joining scientific/educational professional unions, associations; participation in joint educational projects, programs; institutional partnership; creation of strategic educational alliances) internationalization [3, p. 212].

The purpose of the article is to find out the main priorities, goals, methods, tools, and expected results of the internationalization of the higher education system in Ukraine, following current European trends in the development of the educational services market.

The advantages of higher education internationalization are obvious: unification of educational and scientific resources (especially expensive and difficult to reach); avoidance of duplication or excessive copying of scientific research topics; universalization of knowledge; facilitating access to higher education; the emergence of international quality standards and increasing the innovativeness of higher education; expansion and strengthening of international cooperation; activation of academic mobility of teachers and students; deepening the knowledge base of institutions and participants in the educational process; expanding the boundaries of scientific research; enrichment of educational programs. The presence of students, teachers, and scientists from different countries in higher education institutions expands the cultural horizons of local representatives, and the education of foreign students has a positive effect on the development of their country of origin and contributes to global economic and political stability.

The purpose of the national strategy for the internationalization of education should be the Europeanization of the Ukrainian educational services market, and its main objectives are to increase the competitiveness of Ukrainian academic institutions of higher education and scientific research; expand the opportunities of domestic higher education institutions to enter the international educational market; active participation in the development of the European system of higher education; positioning of Ukraine as one of the powerful members in the European market of education and science; increasing the level of development of domestic educational and research infrastructure to European standards.

In practice, European scientific and educational resources, programs, and institutions are uniting to solve problems that are peculiar to various directions of higher education internationalization. Based on the characteristics of this process and following the positions of different countries regarding the directions of participation in the process of providing educational services in the European market, I. Abdulkherimov defines three types of orientation: the import of educational services, the export of educational services, and the import-export of educational services. The rapid development of the educational services market observed during the last decade is a direct consequence of the fact that in many countries higher education is becoming more and more popular due to the expansion of the scope of use of modern information and communication technologies, the recognition of the idea of the development of a knowledge-based economy, the increase the internationalization of the labor market and, as a result, the growing need for skilled labor. Accordingly, the ways of providing educational services are diversifying, where, along with the development of the mobility of students and teachers, the mobility of educational programs and institutions is developing [1, p. 289].

Internationalization of higher education in Ukraine contributes to the diversification of sources and increase of financial income due to the involving of foreign students for non-budget studies; diversification of curricula by including in their programs partial training of domestic students in foreign partner institutions; increasing the efficiency of using own and partner educational and research resources; improving the quality of education and research by involving students and teachers in the process of knowledge exchange.

The following main priorities, goals, methods, and development tools, as well as the expected results of the internationalization of the market of educational services in Ukraine have to be considered.

1. *The priority of strengthening Ukraine's position in the international arena* is aimed at full integration into the European educational space through the development of marketing and communications strategies to support the growth of demand for domestic education services provided in Ukraine and beyond. The result will be the strengthening of Ukraine's influence on the European educational services market.

2. *The priority of Ukraine's readiness to act on the educational services market* is aimed at increasing the number of export directions of domestic education by collecting, studying, and using information about the educational needs of different countries. The result will be the expansion of the capabilities of the national system of higher education due to the diversification of foreign markets of educational services.

3. *The priority of institutional development of domestic institutions of higher education* is aimed at strengthening the educational attractiveness of Ukrainian universities by ensuring a high level of education and the quality of the stay of foreign students in Ukraine. The result will be an increase in the openness of Ukrainian higher education institutions, strengthening of international cooperation, and an increase in the multiculturalism of society.

4. *The priority of the development of international educational and scientific activity* is aimed at increasing the level of academic mobility of students and teachers of Ukrainian universities through the internationalization of curricula, the creation of joint educational programs, and the implementation of joint research projects. The result will be the establishment of permanent strategic partnership relations between the universities of Ukraine and other countries.

Recently, a new form of internationalization of higher education has emerged, which consists in moving educational institutions and educational programs across the border. This form of export of educational services, which

was called “cross-border education”, corresponds to educational activities when the students of education are physically outside the borders of the country in which the institution issuing diplomas and awarding degrees is located. The most popular forms of *mobility of institutions* are the opening of a network of foreign branches by well-known European universities or the establishment of new universities by foreigners independently or in partnership with national institutions. The *mobility of educational programs* involves the presence of distance education courses offered by a foreign university, joint courses and training programs offered by a domestic institution and its foreign partner institution, as well as franchising of educational courses and programs [2, p. 69].

We describe the four main types of export of educational services:

1) the largest segment of the market is occupied by *student mobility* (full course of study abroad with the receipt of a diploma from a foreign institution; completion of a partial course of study with the receipt of a diploma from a domestic institution or double diploma; study under exchange programs);

2) the oldest traditional type in the academic community, which today is rapidly spreading with the growth of internationalization, is *academic mobility* (teaching in a foreign institution or a foreign branch of one’s university);

3) *academic partnership* is developing rapidly (a joint course or program with a foreign institution; distance learning; sale or franchising of a separate course or program to a foreign institution);

4) the most procedurally complex, but rather promising and rapidly growing type of export of educational services are *educational expansion* (opening of foreign branches by an institution; acquisition of a foreign institution or its part; establishment of a company providing educational services abroad).

According to E. Pavliuchenko, the current trends in the development of the educational services market demonstrate that countries that previously did not consider the internationalization of higher education as part of the state development strategy are now forced to define themselves and find themselves in the developing global educational space. However, despite the objectivity and clear irreversibility of the process of internationalization of higher education, it does not always lead to active and effective interstate cooperation for mutual enrichment and exchange of experience in the educational field. Obstacles often arise on the way to the internationalization of higher education, which complicate the adaptation of already existing and the development of new own internationalization strategies, in particular, the presence of cultural barriers; the absence or limitation of a transparent legislative framework regarding the introduction of cross-border education and its quality assessment; lack of criteria for comparability of higher education systems and programs. The main problem lies in the different possibilities of countries to respond to globalization processes, the erasure of national borders, and the need to enter the world’s educational environment. A low level or transition period of economic development, language barriers, weak technological capabilities, lack of political stability, and, as a result, a low level of education of the population lead to the fact that certain countries risk being on the periphery of world educational trends [4, p. 359].

We should also note that a necessary condition for the successful life of a person in the era of globalization is the ability to operate in foreign languages, because the very phenomenon of globalization, in particular, involves the interpenetration of material and spiritual components of various social cultures, and the most important condition for the assimilation of other cultures is the mastery of their basic forms, first of all, in their languages. Within the educational policy of the EU, it is considered necessary to study at least two foreign languages, and one of them, as a rule, is English, which traditionally acts as the language of international communication not only in Europe but also throughout the world, since English-language communicative competence is not only a subject of everyday use for any educated person, as well as a necessary tool for forming a sense of “European identity” among citizens. The implementation of the principle of lifelong learning is the main direction of the development of the European higher education system. In the Action Program of the European Union in the field of lifelong learning, foreign language communicative competence is given special importance, and the language direction is assigned to the interdisciplinary part, that is, the one that permeates all stages of education.

Note that at the current stage of socio-economic development, Ukraine successfully exports its educational services mainly to the countries of Central Asia, Africa, and the Middle East. In the context of European integration, our state is mostly an importer of educational services. Therefore, the increase in the export of educational services to the EU should become the object and subject of a purposeful national policy of the Ukrainian state, focused on solving not only educational but also economic, social, and political problems. The activation of activities in this area, in particular, the mobility of students and the cross-border activities of universities, should bring the state economic profit associated with the high market value of providing services on the international educational market. Several European countries have made international educational activities an essential part of national strategies for socio-economic development, using education as a powerful source of revenue for the budget. This is a good example for us because the market value of the internationalization of higher education is not limited to income from tuition fees, the provision of scientific services, etc. The stay of foreigners in the country makes a significant contribution to the national economy of the host country, and such factors as the creation of new jobs, the development of educational and research infrastructure, and the increase in the potential of the higher education system can be considered as powerful long-term investments in the economy of Ukraine.

Conclusion. The analysis of modern European trends in the field of higher education shows that at least three interrelated processes are taking place in the modern world, which requires a high level of internationalization of professional training: globalization, informatization, and mutual influence of cultures. As a result of the increase

in information flows, the strengthening of international cooperation and the globalization of the economy, the development of ICT, the need for effective intercultural communication is growing, and the knowledge of foreign languages is today considered a competitive advantage that affects all the main areas of human life: scientific and technical innovations, employment, the economic situation, public relations. There is also a significant increase in the number of foreign students seeking higher education at leading European universities.

Therefore, in terms of modern integration processes and the above-mentioned pan-European trends in the development of higher education, and the social order, we define the following as the main directions of the development of the higher education system in Ukraine: modernization and introduction of new educational programs and innovative technologies; creation of appropriate conditions for attracting qualified scientific and pedagogical personnel, including foreign ones; internationalization of the scientific and educational environment (conducting joint scientific research with foreign specialists, organization of international scientific forums, joint publications, projects, programs, etc.); intensification of academic and scientific mobility of students and teachers, establishment of partnership relations with leading educational institutions of Europe and the world, development, and improvement of the foreign language environment.

Bibliography:

1. Абдулкерімов І. Фактори та умови розвитку інтеграційних процесів на ринку освітніх послуг. *Регіональні проблеми перетворення економіки*. 2011. № 2 (28). С. 286–292.
2. Авшенюк Н. Педагогіка транснаціональної вищої освіти: концептуальні засади : навчальний посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 156 с.
3. Нікітенко О. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2 (10). С. 205–216.
4. Сучасні тенденції інтернаціоналізації вищої освіти / Е. Павлюченко та ін. *Проблеми сучасної економіки*. 2012. № 3 (43). С. 358–361.
5. Сбруєва А. Глобалізація освіти. *Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя*. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. С. 136–137.
6. Clayton T. Beyond Mystification: Reconnecting World-System Theory for Comparative Education. *Comparative Education Review*. 1998. № 42. P. 479–496.
7. Daun H. Educational Restructuring in the Context of Globalization and National Policy. [Routledge, 2001. 224 p.
8. Giddens A. Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. Routledge, 2002. 124 p.
9. Global Transformations: Politics, Economics and Culture / D. Held et al. Stanford, California, 1999. 540 p.
10. International Monetary Fund. "Globalization: Threats or Opportunity". 12 April 2000 : IMF Publications.
11. Jarvis P. Globalisation, the Learning Society and Comparative Education. *Comparative Education*. 2000. № 36. P. 343–355.
12. Sklair L. Globalization: New Approaches to Social Change. *Sociology: Issues and Debates / ed. Steve Taylor*. London : Macmillan, 1997. 56 p.
13. Welch A. R. Globalisation, Postmodernity and the State: Comparative Education Facing the Third Millennium. *Comparative Education*. 2001. № 37. P. 475–492.

References:

1. Abdulkerimov I. Z. Faktory ta umovy rozvytku intehratsiynykh protsesiv na rynku osvitynykh posluh. [Factors and conditions of the development of integration processes in the market of educational services]. *Rehionalni problemy peretvorenniya ekonomiky*. 2011. № 2 (28). S. 286–292 [in Ukrainian].
2. Avshenyuk N. M. Pedagogika transnatsionalnoyi vyshchoyi osvity: kontseptualni zasady [Pedagogy of transnational higher education: conceptual foundations]. Kyiv : Instytut obdarovanoyi dytyny, 2015. 156 s. [in Ukrainian].
3. Nikitenko O. V. Internatsionalizatsiya vyshchoyi osvity yak faktor rozvytku universytetu [Internationalization of higher education as a factor of university development]. *Osvitlohichnyy dyskurs*. 2015. № 2 (10). S. 205–216 [in Ukrainian].
4. Pavlyuchenko E. I., Estetova A. M., Abdulkerimov I. Z. Suchasni tendentsiyi internatsionalizatsiyi vyshchoyi osvity. [Modern trends of internationalization of higher education]. *Problemy suchasnoyi ekonomiky*. 2012. № 3 (43). S. 358–361 [in Ukrainian].
5. Sbruyeva A. A. Hlobalizatsiya osvity [Globalization of education]. *Entsyklopediya osvity / za red. V. H. Kremenya*. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. S. 136–137 [in Ukrainian].
6. Clayton T. Beyond Mystification: Reconnecting World-System Theory for Comparative Education. *Comparative Education Review*. 1998. № 42. P. 479–496.
7. Daun H. Educational Restructuring in the Context of Globalization and National Policy. 2001. [Routledge. 224 p.
8. Giddens A. Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. 2002. Routledge. 124 p.
9. Held D., MacGrew A., Goldblatt L., Perraton J. Global Transformations: Politics, Economics and Culture. 1999. Stanford, California. 540 p.
10. International Monetary Fund. "Globalization: Threats or Opportunity". 12 April 2000: IMF Publications.
11. Jarvis P. Globalisation, the Learning Society and Comparative Education. *Comparative Education*. 2000. № 36. P. 343–355.
12. Sklair L. Globalization: New Approaches to Social Change. *Sociology: Issues and Debates / ed. Steve Taylor*. 1997. London : Macmillan. 56 p.
13. Welch A. R. Globalisation, Postmodernity and the State: Comparative Education Facing the Third Millennium. *Comparative Education*. 2001. № 37. P. 475–492.

Громов Є. В., Коломієць А. М., Супрун М. В., Коломієць Т. Д., Гордієнко Ю. А. Інтернаціоналізація вищої освіти України як невід’ємна складова частина процесу глобалізації

В епоху освітньої глобалізації необхідною умовою збереження високого рівня конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг як окремого закладу, так і загалом національної освітньої системи є інтернаціоналізація освіти, зокрема вищої. На основі аналізу праць закордонних і вітчизняних науковців автори доходять висновку, що

освітня глобалізація є складним явищем, що виникло і розвивається під сукупним впливом політичного, економічного і культурного глобалізаційних чинників. Авторами статті з'ясовано основні пріоритети, цілі, методи, інструменти, очікувані результати інтернаціоналізації системи вищої освіти в Україні з урахуванням сучасних європейських тенденцій розвитку ринку освітніх послуг. Серед пріоритетів інтернаціоналізації ринку освітніх послуг в Україні визначені: посилення позиції України на міжнародній арені; готовність України активно діяти на ринку освітніх послуг; активізація процесу інституційного розвитку вітчизняних закладів вищої освіти; розвиток міжнародної освітньо-наукової діяльності шляхом установа сталих стратегічних партнерських зв'язків між університетами України й інших країн. Також у статті схарактеризовані чотири основні види експорту освітніх послуг, які Україна має активно розвивати: студентська мобільність, академічна мобільність, академічне партнерство, освітня експансія. Збільшення експорту освітніх послуг в напрямі Європейського Союзу повинно стати об'єктом і предметом цілеспрямованої національної політики української держави, орієнтованої на вирішення не лише освітніх, а й економічних, соціальних, політичних проблем. У контексті сучасних загальноєвропейських тенденцій розвитку вищої освіти основними напрямками розвитку системи вищої освіти в Україні автори визначають: модернізацію та впровадження нових освітніх програм та інноваційних технологій; створення належних умов для залучення кваліфікованих науково-педагогічних кадрів, закордонних також; інтернаціоналізацію науково-освітнього середовища; інтенсифікацію академічної та наукової мобільності студентів і викладачів, встановлення партнерських відносин із провідними навчальними закладами Європи і світу; розвиток і вдосконалення іншомовного середовища.

Ключові слова: вища освіта, глобалізація, досвід, Європейський Союз, інтеграція, інтернаціоналізація, ринок освітніх послуг, Україна.

УДК 378.14.25

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.12>

Грубі Т. В., Мірошніченко В. І.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

У дослідженні презентовано основні заходи реалізації освітньої політики України в контексті її євроінтеграційних процесів. Визначено пріоритетні завдання, що формує сьогодення перед вітчизняною вищою освітою, зокрема: якість освіти; зміни змістових її характеристик, формування єдиного національного освітнього простору, що відповідатиме вимогам часу та світовим стандартам. Визначено, що якість освіти є складною, багатовимірною характеристикою, що охоплює всі аспекти діяльності вищого навчального закладу, навчальну й академічну програми, навчальну та дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчальну базу і ресурси тощо.

Розглянуто різні концептуальні та практичні підходи до оцінки якості роботи вищих навчальних закладів Європи, проаналізовано американську та європейську моделі оцінки якості освіти у вишах. Визначено основні нормативні документи, що регламентують співпрацю європейських держав у галузі освіти. Серед них: Меморандум про вищу освіту в Європейському Співтоваристві, Маастрихтську угоду та Лісабонську стратегію. Зафіксовано європейські критерії та показники якості освіти.

Досліджено вітчизняні практики у сфері законодавства (Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Закон України "Про вищу освіту") і основні кроки в контексті створення системи забезпечення якості вищої освіти, згідно зі Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, зокрема створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Розглянуто виклики, наявні нині, щодо розбудови системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України. Виявлено, що досі не сформовано національну концепцію та систему гарантування якості вищої освіти. Запропоновано окремі заходи, що посилять якість і конкурентоспроможність вітчизняної вищої освіти.

Ключові слова: акредитація, глобалізація, євроінтеграція, інституційний аудит, інтернаціоналізація, освітні стандарти, якість освіти.

Глобалізаційні виклики сучасності детермінують нові вимоги до змісту, форм, методів і якості освіти. Відомий американський філософ, соціолог і футуролог Е. Тофлер, який є одним з авторів концепції постіндустріального суспільства, свого часу акцентував увагу на тому, що людство на початку XXI ст. переходить у стадію нової технологічної революції. Це спровокує зміни у способах мислення, догмах, ідеологіях. А зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних взаємин, способів життя та комунікації з усталеними традиційними формами вимагатимуть від особистості нових настанов, настроїв, форм поведінки [11].

Уже нині ми можемо переконалися в обгрунтованості висновків і прогнозів дослідника. Адже на сучасному етапі соціального розвитку маємо можливість спостерігати суттєві трансформації всіх без винятку соціальних інститутів, зокрема й освіти. Інтенсивний розвиток інформаційного суспільства, виклики, пов'язані з поширенням пандемії COVID-19, військові дії на території України, перехід більшості форм освіти

в дистанційний формат спровокували необхідність формування нової парадигми освіти, оновленої політики у сфері освітніх технологій і нових підходів до змісту та результатів освітньої діяльності.

Інтернаціоналізація освіти супроводжується посиленням міжнародної складової частини її окремих сегментів – національних, регіональних, освітніх систем. Це не означає втрати ними своєї самобутності, тут радше йдеться про формування нового освітнього середовища, у межах якого є можливою в найбільш ефективних формах реалізація національних інтересів його учасників та пошук вирішення важливих проблем світового розвитку. Водночас модернізація освіти та її інтеграція в європейський освітній простір мають зважати на особливі національні умови. У зв'язку із цим саме на освіту покладаються завдання реалізації балансу між інноваціями та традиціями, інтернаціональним і національними аспектами.

Україна задекларувала свої наміри щодо євроінтеграційного курсу, у зв'язку із цим серед ключових, пріоритетних завдань, що формує сьогоднішня перед вітчизняною системою освіти, визначимо такі: якість освіти; зміни змістових її характеристик (розширення сегмента практичної складової частини); формування єдиного національного освітнього простору, що відповідатиме вимогам часу та світовим стандартам.

Для України в культурно-цивілізаційному аспекті європейська інтеграція – це входження в єдину європейську спільноту, звернення до європейських культурних та політичних традицій. Як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції – це істотний стимул, що забезпечить національну консолідацію та пришвидшить трансформаційні процеси сучасного українського соціуму [6, с. 36].

У зв'язку із цим набуває актуальності проблема якості та модернізації вітчизняної вищої освіти, що є одним із панівних чинників її інтеграції в європейський освітній простір.

Питання особливостей і тенденцій розвитку сучасної освіти загалом та вищої зокрема активно вивчаються світовими та вітчизняними дослідниками. Так, у звіті 2001 р. для Національної ради освіти Г. Хауг і Ч. Тауч зауважували, що саме вища освіта є потужним джерелом змін і реформ у Європі та виступає базисною складовою частиною її економічного і соціального розвитку.

Цікаві думки щодо цього висловлює С. Гарбен у роботі “Майбутнє вищої освіти в Європі” [12], де автор наголошує на тому, що формування ефективної системи вищої освіти Європи є важливим як із економічних, так і з неекономічних причин [1, с. 575]. Водночас він підкреслює неналежну дієвість правової бази. Останнє, як вважає він, формує прецеденти для повноцінного й ефективного розвитку європейської освітньої політики та детермінує вузькопрофільність і заангажованість вищої освіти на потребах внутрішнього ринку [12, с. 26]. Дослідник вважає сумнівною підтримку такого розвитку подій державами – членами Європейського Союзу (далі – ЄС). З розумінням, що ЄС ставить своєю метою комерціалізацію вищої освіти, держави – члени євроспільноти побоюються втратити свою освітню автономію, тому вони виступають за проведення цього процесу більш підзвітними та демократичними способами. З ним погоджується інший дослідник С. Вінсент-Ланкріна, який презентував дослідження “Міжнародна вища освіта: тенденції та перспективи”, автор теж вказує на відсутність чіткої політики інтернаціоналізації вищої освіти у країнах ЄС [7, с. 194].

Євроінтеграційні освітні тенденції стали предметом вивчення і вітчизняних науковців. Так, питання впровадження Болонського процесу в систему освіти вивчали Ф. Мойсеєва, В. Усачов, Ю. Рашкевич, В. Єгорова та Ж. Таланова. Шляхи, умови, підходи та методи забезпечення якості освіти загалом і вищої зокрема вивчали А. Дурдас, З. Рябов, М. Костецька, О. Локшина й інші. Водночас потребують більш ґрунтовного вивчення проблеми та виклики для вищої освіти України на шляху її євроінтеграційних кроків, зокрема й найбільш дієві й ефективні технології забезпечення її якості.

Актуалізація проблеми якості освіти зумовлена, як уже визначалося нами вище, низкою чинників, що характеризують принципову відмінність сучасного етапу цивілізаційного розвитку від попереднього, та вимагає рефлексії сутності освіти, розуміння того, що вона може запропонувати в майбутньому в контексті подальшого цивілізаційного поступу людства. Ще однією обставиною, що засвідчує актуальність і релевантність пошуку ефективних шляхів розбудови якісної освіти, є розвиток високих наукоємних технологій. У суспільстві таких технологій людський потенціал презентується як творчий ресурс, розвиток якого безпосередньо пов'язаний зі сферою освіти. Очевидно, що нові цивілізаційні виклики в багатьох країнах зумовили справжній освітній бум, який супроводжується глибинними реформами та модернізацією освіти [3, с. 17].

Якість освіти, на думку більшості фахівців, є складною, багатовимірною характеристикою, що охоплює всі аспекти діяльності вищого навчального закладу, навчальну й академічну програми, навчальну та дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчальну базу і ресурси тощо [2, с. 17].

Науковою спільнотою, міжнародними інституціями якість освіти трактується ширше. Одне з визначень, яке, наприклад, дає Фламандська асоціація співробітництва у сфері розвитку та технічної допомоги, таке: якісна освіта – це освіта, яка надає тим, хто навчається, можливість стати економічно продуктивними, здатність розвивати стійкі засоби до існування, робити внесок у мирне і демократичне суспільство, підвищувати власний, індивідуальний добробут. Тобто якісна освіта має забезпечити конкурентоспроможність фахівців на ринку праці [9, с. 133].

У сучасній світовій практиці використовуються різні концептуальні та практичні підходи до оцінки якості роботи вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ). Серед них найчастіше йдеться про результативний, репутаційний і загальний підходи. Так, репутаційний підхід у контексті оцінки якості професійного рівня освітніх програм і навчальних закладів загалом використовує експертний механізм. Результативний,

навпаки, базується на фіксації кількісних показників діяльності ВНЗ. Загальний підхід формується на принципах загального управління якістю (Total Quality Management, TQM) і вимог до системи менеджменту якості Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO).

Дані підходи існують у межах двох історично сформованих моделей оцінки якості: англійської та французької. Англійська модель базується на внутрішніх самооцінках вишівської академічної спільноти, а французька оперує зовнішніми оцінками ВНЗ із позицій його відповідальності перед суспільством і державою. Відзначимо, що загалом у Європі відсутня єдина система інституціональної оцінки діяльності університетів, у кожній державі існує своє бачення та підхід до забезпечення й оцінки якості вищої освіти. У нашій державі основними елементами оцінки якості є стандартизація, ліцензування, атестація й акредитація навчальних закладів. Базою оцінки якості є передусім державні освітні стандарти та державні вимоги. Саме в освітніх стандартах містяться вимоги до всіх складників навчального процесу: кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного й інформаційного наповнення.

Історично сформувалися американська та європейська моделі оцінки якості освіти у ВНЗ. До особливостей американської моделі відносять оцінку якості освіти у ВНЗ професійними експертами, а також шляхом акредитації та самооцінки. У межах даної моделі має місце поєднання суспільної та державної форм оцінки якості освіти, а базисним її принципом виступає незалежність від втручання в освітню діяльність і тиск на академічні свободи ВНЗ із боку держави. Важливим є також принцип практикоцентризму всієї американської системи освіти, а також затребуваність на ринку праці випускників американських вишів.

Європейська модель оцінки якості освіти, навпаки, суттєві повноваження в організації та визначенні рівня ефективності освітнього процесу покладає на державу через акредитацію державними агентствами. Наприклад, Національний комітет з оцінювання Франції, Національне агентство вищої освіти Швеції, Наукова рада Німеччини тощо.

Починаючи із середини ХХ ст. у Європі формується система координації освіти. У 1951 р. було укладено Договір про Європейську систему вищої освіти (передбачає фінансування Брюсселем програм професійної перепідготовки працівників). У Договорі про Європейські економічні системи 1957 р. визначено загальні принципи реалізації спільної політики в галузі професійної підготовки для розвитку національних економік і спільного ринку. Особливості співпраці європейських держав у галузі освіти зафіксовано в Меморандумі про вищу освіту в Європейському Співтоваристві (1991 р.), Маастрихтській угоді (1992 р.) та Лісабонському порядку денному (2000 р.).

Так, у ст. 165 Маастрихтського договору зафіксовано, що Європейський Союз сприяє розвитку якісної освіти шляхом заохочення співробітництва між державами – членами ЄС, за необхідності, підтримує та доповнює їхні дії, скеровує розвиток європейського виміру в освіті. Серед пріоритетних кроків у цьому напрямі визначені: заохочення мобільності студентів і викладачів шляхом академічного визнання дипломів і періодів навчання, сприяння співпраці навчальних закладів, розвиток обміну інформацією та досвідом із питань, загальних для систем освіти держав-членів, заохочення розвитку дистанційної освіти [10, с. 119].

Лісабонський порядок денний у площині освіти послідовно втілюється в життя через реалізацію низки стратегій: “Освіта і підготовка 2010” (2001 р.), “Освіта і підготовка 2020” (2009 р.), рамкових документів: “Болонська декларація” (1999 р.), “Копенгагенська декларація” (2002 р.), “Європейська довідкова система ключових компетентностей для навчання протягом життя” (2006 р.), “Європейська рамка кваліфікацій для навчання протягом життя” (2008 р.), “Європейська кредитна система для професійної освіти і підготовки” (2009 р.) “Болонський процес 2020” (2009 р.), флагманських програм: “Еразмус+”, “Горизонт 2020”, “Програма в галузі цифрових технологій для Європи”, “Програма для нових умінь і робочих місць”, “Європейська платформа проти бідності”, “Ініціатива для молодіжної зайнятості”, “Копернікус” тощо. Ці й інші нормативні документи сприяють формуванню спільного розуміння забезпечення якості навчання та викладання в межах Європейського Співтовариства. Останнє реалізується через систему заходів у контексті внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти та діяльності агентств забезпечення якості освіти [8, с. 166].

Відомо, що концепція якості вищої освіти, ухвалена в Лісабоні, синтезувала частинні концепції, розроблені в рамках Болонського процесу й системно об’єднані однією метою. До них належать:

- концепція тричастинної (формальна, неформальна, інформальна) освіти впродовж життя;
- концепція трициклової (бакалавр, магістр, доктор) вищої школи;
- концепція компетентнісного підходу;
- концепція навчальних кредитів;
- концепція інтеграції вищої освіти і досліджень на всіх циклах;
- концепція сумісності європейської і національної систем кваліфікацій та їх описів (дескрипторів);
- концепція гарантування якості вищої освіти (стандарти, процедури, рекомендації);
- концепція розмаїття європейських систем вищої школи та їх взаємної зрозумілості та визнання [5, с. 7].

Важливу роль у формуванні єдиної європейської моделі в багатьох країнах відіграє система залікових одиниць ECST (European Credit Transfer System), формування Європейської мережі забезпечення якості у вищій освіті – European Network of Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Не менш важливу роль відіграє також створення credit system – загальноєвропейської системи оцінки знань. Уведення кредитної

системи освіти в Україні сприяє подальшій уніфікації вітчизняної системи вищої освіти, забезпечує відповідність її міжнародним стандартам Міжнародної організації зі стандартизації. У сучасній Європі визначено показники якості освіти:

- освітні індикатори Ради з освіти Європейського Союзу;
- освітні індикатори з освіти Міжнародного консультативного форуму з освіти для всіх;
- освітні індикатори ЮНЕСКО, Організації економічного співробітництва (далі – ОЕСР) тощо.

Для європейської системи забезпечення якості освіти пріоритетними кроками є забезпеченість студентів і роботодавців, суспільства загалом освітніми послугами високої якості, дотримання стандартів автономії закладів і установ [4, с. 106].

Україна враховує світові тенденції щодо конкурентоспроможності у сфері знань і розроблення дієвих механізмів забезпечення якості освітніх послуг. Наша держава уклала у 2005 р. Болонську декларацію та визначила поруч з іншими 44 державами Європи цілі та завдання освітнього поступу. Серед них такі: упровадження стандартів і принципів забезпечення якості освіти, присудження та визнання подвійних дипломів, зокрема на рівні доктора, упровадження національних кваліфікаційних рамок, створення можливостей для гнучких траєкторій навчання у вищій освіті, включаючи процедури визнання попереднього навчання. Наступним кроком стала регламентація низки наказів Міністерства освіти і науки (далі – МОН) України щодо програм реалізації кредитно-модульної системи навчання.

Інтегральним фундаментальним результатом комплексного Болонського процесу, що розпочався в Україні із 2005 р., можемо вважати формування європейської концепції якості вищої освіти (СКЯВО). Кінець кінцем, саме ця концепція покладена в основу Болонської стратегії нині. Якість залишається головним її пріоритетом. Хоча в умовах непомірного кількісного зростання закладів вітчизняної вищої школи і водночас відсутності національних ВНЗ серед високорейтингових університетів світу проблема якості вищої освіти в Україні також виходить на перший план [5, с. 86].

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI ст. підкреслена необхідність адаптації освіти до глобалізаційних і трансформаційних викликів. Закон України “Про вищу освіту” (2014 р.), у свою чергу, передбачає створення системи забезпечення якості вищої освіти згідно зі Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG 2005). Відповідно до Закону у 2015 р. створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (NAQA). Нині Агентством реалізується масова акредитація освітніх програм закладів вищої освіти. Наприклад, упродовж 2019–2020 рр. проведено 1,4 тис. акредитацій і готується інституційна акредитація. Як показує практика, є низка викликів у контексті розбудови системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України. Серед них:

- нормативний супровід та чітка фіксація статусу Національного агентства, що забезпечить його автономність і незалежність у висновках і ухваленні рішень;
- формування законодавчої бази, що регламентуватиме процедури інституційної акредитації, діяльності незалежних агенцій оцінювання та забезпечення якості освіти, присудження наукових ступенів тощо.

Серед пріоритетних заходів підвищення якості освіти важлива роль належить вивченню й апробації досвіду інших країн шляхом виконання спільних науково-дослідних проєктів у межах реалізації міжнародних угод про науково-технічне співробітництво, використання системи кооперації, обміну студентами для стажування, отримання міжнародної акредитації, а також упровадження модульного розвивального навчання [4, с. 106].

Останніми роками Україна долучилася до проєктів міжнародних організацій ПРООН, ЄС, Європейського фонду підготовки, Світового банку, Британської ради, Ради Європи, Міжнародного фонду “Відродження” тощо. Цікавою та вельми плідною стала участь нашої держави у проєктах вивчення інституційного забезпечення та якості надання освітніх послуг у сфері підготовки педагогічних працівників – Training Assessment Project (TAP), який започаткований Світовим банком, і міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018 між МОН, УЦОЯО й ОЕСР, що дало змогу вперше у 2018 р. провести PISA в Україні. Протягом 15–31 травня 2017 р. відбувся пілотний етап дослідження, учасниками якого стали 3 000 учнів/студентів закладів системи загальної середньої освіти, вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, а основний етап дослідження було проведено у квітні – травні 2018 р. серед 5 998 українських учнів/студентів [9, с. 152]. Участь України в таких проєктах дозволяє здійснювати об’єктивний моніторинг якості освіти, а аналіз цих даних допоможе скоригувати освітню політику з метою підвищення якості освіти на основі впровадження компетентнісних засад.

Ще однією вагомою проблемою на шляху належного забезпечення якості вітчизняної освіти та продовження реалізації політики її інтеграції в європейський освітній простір є питання належного рівня державного фінансування. Адже від нього залежить не лише стан інфраструктури освітнього середовища, а й якість здобутих здобувачами знань, умінь і навичок. Європейські практики фінансування освіти використовують в основному принципи децентралізації. Так, Міністерства освіти встановлюють загальнодержавні норми фінансування та стандарти, згідно з якими управління освіти на місцях розподіляють кошти державного бюджету, а міські відділи презентують проєкти реалізації цих коштів. Для нашої держави такий досвід є досить корисним, адже в умовах політики децентралізації управління фінансове забезпечення освітньої сфери також перейшло у площину локального, регіонального рівнів і рівня територіальних громад [4, с. 106].

В основі фінансування системи вітчизняної освіти лежить принцип субсидіарності – розподіл видів витрат між державним бюджетом і місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача. Освітній бюджет 2020 р. за джерелами фінансування був розподілений так: 49 % виділено з коштів місцевих бюджетів, 21 % із коштів державного бюджету, 30 % становили кошти міжбюджетного трансферту на освітню субвенцію [9, с. 160]. Такий підхід до фінансування системи освіти вважаємо досить ефективним, адже він дозволяє враховувати специфіку регіону, запити та потреби різних навчальних закладів, скоординувати кошти в найбільш затребуваному напрямі.

Висновки. Отже, як показують результати нашого дослідження, у сучасній Україні досі не сформовано національну концепцію та систему гарантування якості вищої освіти. Останнє проявляється в таких чинниках:

- не сформовано уніфікованого підходу щодо системи безперервної освіти в єдності її формальної, неформальної й інформальної складових частин;
- у системі професійної освіти не узгоджено перелік галузей, спеціальностей, напрямів для всіх циклів вищої школи;
- не реалізовано на практиці повною мірою компетентнісний і кредитний підходи для розроблення національної системи кваліфікацій, оновлення стандартів, освітнього змісту, моделей фахівців;
- не визначено баланс між кількісними та якісними показниками вищої школи та її ресурсами (кадровими, фінансовими, інформаційними, дослідницькими, матеріально-технічними тощо) і результатами;
- не сформовано показників та критеріїв якісної вищої освіти, селекція її здобувачів і закладів не відбувається за ознаками якості [5, с. 90];
- досі відсутня ефективна система державного моніторингу якості освіти й інституційного аудиту;
- не досить сформовані механізми фінансування системи освіти.

Вирішення окреслених проблем видається нам цілком можливим за умов внесення змін у державну освітню політику. Зокрема, формування національної системи кваліфікацій, з урахуванням європейських кваліфікаційних стандартів, більш широке, неформальне впровадження компетентнісного та кредитно-модульного підходів навчання, скорочення кількості ВНЗ, вирішення проблеми балансу між структурою професійної підготовки, зокрема адекватні пропорції між підготовкою кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів і випускників ВНЗ.

Отже, якість освіти є важливим критерієм результативності системи освітніх послуг і ключовим чинником інтеграції України в єдиний європейський освітній простір. Вона виступає одним із базисних показників, за яким у міжнародній практиці прийнято визначати результативність функціонування системи освіти будь-якої держави й ефективність управління нею. Саме тому пріоритетом державної освітньої політики мають бути підвищення її якості та конкурентоспроможності.

Використана література:

1. Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал європейської економіки*. 2021. Т. 20. № 3 (78). С. 573–595.
2. Вища освіта і Болонський процес : навчальний посібник / за ред. В. Кременя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 380 с.
3. Ганаба С. Стандартизація тестового контролю перевірки засвоєння знань як фактор якості історичної освіти. *Проблеми дидактики історії* : збірник наукових праць / редкол. : С. Копилов (гол., наук. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 17–24.
4. Гаращук О., Куценко В. Забезпечення якісної освіти в контексті імплементації світового досвіду в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Міжнародні економічні відносини та світове господарство"*. 2018. Вип. 20. Ч. 1. С. 104–108.
5. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Вашука. Ужгород : ЗагДУ, 2011. 560 с.
6. Мойсєєва Ф., Усачов В. Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2014. № 1. С. 36–40.
7. Мосьпан Н. Тенденції розвитку вищої освіти: дослідження учених Європейського Союзу. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 4 (8). С. 191–198.
8. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / Нац. акад. пед. наук України ; редкол. : В. Кремень (гол.) та ін.. Київ : КОНВІ Прінт, 2021. 384 с.
9. Освіта в Україні: виклики та перспективи : інформаційно-аналітичний збірник. Київ : Інститут освітньої аналітики, 2020. 292 с.
10. Україна – Європейський Союз: зібрання міжнародних договорів та інших документів (1991–2009) / за заг. ред. С. Камішева (кер.) та ін. Київ : Юстініан, 2010. 608 с.
11. Тофлер Е. Третя хвиля. Київ : Всесвіт, 2002. 480 с.
12. Garben S. The Future of Higher Education in Europe: The Case for a Stronger Base in EU Law. *LEQS Paper*. 2012. № 50. 50 p. URL: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/pdfs/LEQSPaper50> (дата звернення: 05.09.2022)

References:

1. Antoniuk V. (2021). Intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v yevropeyskyi osvittii prostir dlia rozvytku liudskoho kapitalu [Integration of higher education of Ukraine into the European educational space for the development of human capital]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*. Tom 20. № 3 (78). S. 573–595 [in Ukrainian].
2. Vyshcha osvita i Bolonskyi protses: navchalnyi posibnyk / za red. V. H. Kremenia (2004) [Higher education and the Bologna process]. Ternopil : Navchalna knyha-Bohdan. 380 s. [in Ukrainian].
3. Hanaba S. (2020). Standartyzatsiia testovoho kontroliu perevirky zasvoiennia znan yak faktor yakosti istorychnoi osvity [Standardization of test control of knowledge acquisition as a quality factor of historical education]. *Problemy dydaktyky istorii : zbirnyk naukovykh prats* / [redkol. : S. Kopylov (holova, nauk. red.) ta in.]. Kamianets-Podilskyi : Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka. Vyp. 11. S. 17–24 [in Ukrainian].
4. Harashchuk O. V., Kutsenko V. I. (2018). Zabezpechennia yakisnoi osvity v konteksti implementatsii svitovoho dosvidu v Ukraini [Ensuring quality education in the context of implementation of world experience in Ukraine] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo"*. Vyp. 20. Chast. 1. S. 104–108 [in Ukrainian].
5. Intehratsiia v yevropeyskyi osvittii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy (2011) [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects]: Monohrafiia / Za zah. red. F. H. Vashchuka. Uzhhorod : ZakDU. 560 s. [in Ukrainian].
6. Moisieieva F., Usachov V. (2014). Yevropeiska intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu [European integration of higher education of Ukraine in the context of the Bologna process]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*. № 1. S. 36–40 [in Ukrainian].
7. Mospan N. V. (2014). Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity: doslidzhennia uchenykh Yevropeiskoho Soiuzu [Trends in the development of higher education: a study of scientists of the European Union]. *Osvitolohichnyi diskurs*. № 4 (8). S. 191–198 [in Ukrainian].
8. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafiia (2021) [National report on the state and prospects of education development in Ukraine] / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy ; [redkol. : V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovy (zast. holovy), O. M. Topuzov (zast. holovy)]; za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv : KONVI PRINT. 384 s. [in Ukrainian].
9. Osvita v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy (2020) [Education in Ukraine: challenges and prospects]. *Informatsiino-analitychnyi zbirnyk*. Kyiv : Instytut osvittnoi analityky. 292 s. [in Ukrainian].
10. Ukraina – Yevropeyskyi Soiuz: zibrannia mizhnarodnykh dohovoriv ta inshykh dokumentiv (1991–2009) (2010) [Ukraine – European Union: collection of international treaties and other documents (1991–2009)] / za zah. red. S. O. Kamysheva (ker.) [ta in.]. K. : Yustinian. 608 s. [in Ukrainian].
11. Toffler E. (2002). *Tretia khvyliia* [The third wave]. Kyiv : Vsesvit. 480 s. [in Ukrainian].
12. Garben S. (2012). The Future of Higher Education in Europe: The Case for a Stronger Base in EU Law. URL: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/pdfs/LEQSPaper50> (data zverennia: 05.09.2022).

Grubi T., Miroshnichenko V. Quality of education as a prerequisite for the integration of Ukraine into the European educational area

The study presents the main measures of educational policy implementation in Ukraine in the context of its European integration processes. Priority tasks shaping the present for domestic higher education have been identified, in particular: quality of education; changes in its content characteristics, the formation of a unified national educational space that will meet the requirements of the time and world standards. It was determined that the quality of education is a complex, multidimensional characteristic that covers all aspects of the activity of a higher educational institution, educational and academic program, educational and research work, teaching staff and students, educational base and resources, etc.

Various conceptual and practical approaches to the evaluation of the quality of work of higher educational institutions in Europe are considered, the American and European models of evaluation of the quality of education in universities are analyzed. The main regulatory documents regulating the cooperation of European states in the field of education have been defined. Among them: the Memorandum on Higher Education in the European Community, the Maastricht Agreement and the Lisbon Strategy. European criteria and indicators of the quality of education have been recorded.

Domestic practices in the field of legislation (the National Doctrine of Education Development in Ukraine in the 21st century, the Law of Ukraine "On Higher Education") and the main steps in the context of creating a system of quality assurance of higher education, in accordance with the Standards and recommendations for quality assurance in the European area of higher education, were studied. education, in particular, the creation of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education. The challenges that exist today regarding the development of the system of external quality assurance of higher education in Ukraine are considered. It was revealed that the national concept and system of guaranteeing the quality of higher education has not yet been formed. Separate measures are proposed that will strengthen the quality and competitiveness of domestic higher education.

Key words: accreditation, globalization, European integration, institutional audit, internationalization, educational standards, quality of education.

УДК 378:001.83 (100)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.13>*Дернова І. А., Іванова І. В., Боровик Т. М., Залозна Т. Г., Палієнко А. В.*

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Міжнародна студентська мобільність – важливий чинник глобалізації вищої освіти, ефективний фактор формування конкурентного фахівця, затребуваного на вітчизняному та європейському ринках праці, а також рушій позитивних змін у географічній структурі та конкуренції на ринку європейської освіти. Формування єдиного європейського освітнього простору на тепер ще не завершено, і вищі заклади освіти України прагнуть зайняти в ньому своє місце.

Встановлено, що українська нормативно-законодавча база, що висвітлює питання мобільності студентів, сформована відповідно до вимог і принципів, закладених у стратегії Європейського простору вищої освіти, та сприяє євроінтеграційним процесам за напрямом міжнародної академічної мобільності. Інтеграція в європейській освітній простір сприяє зростанню мобільності студентів, науковців, дослідників різних країн, полегшує процеси працевлаштування випускників університетів і підвищує конкурентний статус європейських країн у галузі освіти.

У статті розкрито сутність академічної та міжнародної студентської мобільності, проаналізовано чинники, які визначають рівень мобільності в розрізі окремих європейських країн. З метою аналізу позиціонування України в європейському освітньому просторі досліджено динаміку чисельності українських студентів у європейських країнах та іноземних студентів в Україні. На основі досліджень міжнародних організацій проаналізовано індикатор міжнародної мобільності у 2013–2019 роках у розрізі окремих європейських країн. Значна увага приділена дослідженню переваг європейської освіти та її впливу на формування конкурентоспроможного фахівця в умовах глобальних викликів і кризових ситуацій. Також встановлено особливості формування європейської освітньої стратегії в умовах глобальних викликів, спричинених пандемією COVID-19, запровадженням воєнного стану, і чинники, що актуалізуються в сучасних умовах.

Автори доходять висновку, що, зважаючи на об'єктивні обставини сьогодення, європейські країни й Україна знаходять нові підходи до здійснення академічної мобільності учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: заклади вищої освіти, євроінтеграційні процеси, академічна мобільність, міжнародна мобільність, індикатор мобільності, візна мобільність, в'їзна мобільність, пандемія, воєнний стан.

Наміри інтегрувати українську освіту та науку в європейській освітній і науковий простір закріплені офіційним приєднанням України до Болонського процесу, яке відбулося з укладанням декларації на Берлінській конференції 19 травня 2005 року. Формальне приєднання до Болонського процесу виявило реальну потребу в узгодженні освітніх систем Європейського Союзу й України. Одним з основних викликів у цьому контексті є наближення української вищої освіти до стандартів і стратегії Європейського простору вищої освіти. Досягнення поставлених цілей в Україні планомірно здійснюється через освітні реформи, які спрямовані на підвищення якості освіти, реагування на сучасні виклики та реалізацію академічних можливостей здобувачів освіти щодо інтеграції в європейський і міжнародний економічний простір.

Одним із напрямів Болонського процесу є академічна мобільність, яка слугує дієвим інструментом поліпшення якості освіти та суттєво підвищує професійний рівень здобувачів освіти. З метою узгодження законодавства у сфері вищої освіти з вимогами Болонського процесу було ухвалено Закон України “Про вищу освіту”, де визначено, що “академічна мобільність – це можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами” [1]. У Законі України “Про освіту” серед принципів освітньої діяльності визначено “інтеграцію з ринком праці <...>, академічну свободу <...>, інтеграцію в міжнародний освітній та науковий простір <...>, сприяння навчанню впродовж життя <...>” [2]. Зазначені принципи освітньої діяльності можуть бути реалізовані через програми академічної мобільності, порядок організації яких визначений у Положенні про порядок реалізації прав на академічну мобільність, затверджений Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) у 2015 році.

Проблемам реалізації міжнародної академічної мобільності в Україні присвячені роботи багатьох вітчизняних учених і дослідників. Роль академічної мобільності у зростанні конкурентоспроможності освітніх систем аналізували О. Гринькевич, О. Кізілов, С. Захарченко й інші. Питання державного регулювання висвітлювали такі вчені: А. Антонов, А. Гладир, С. Вербицька, Т. Костюк та інші. Значення академічної мобільності для національного освітнього простору досліджували С. Бак, Є. Хан, Д. Колісник та інші. Однак місце академічної мобільності у процесі реалізації євроінтеграційних прагнень українців залишається не досить вивченим і потребує детального висвітлення.

Право на участь у програмах академічної мобільності надається всім учасникам освітнього процесу та здійснюється через закріплення принципу перезарахування отриманих кредитів на основі Європейської кредитно-трансферної системи (далі – ЄКТС), зокрема шляхом порівняння змісту навчальних програм, а не назв курсів; збереження місця навчання та стипендії для студентів і місця роботи для працівників закладів вищої освіти, які беруть участь у програмах академічної мобільності [3]. У Європі академічна мобільність як стратегічний процес була започаткована програмою ERASMUS, основна мета якої полягала у сприянні співпраці

між університетами та мобільності студентів у межах Європейського Союзу (далі – ЄС). У багатьох країнах дана програма сприяла формуванню спільних домовленостей і стимулювала академічну мобільність, яка, своєю чергою, зміцнювалася завдяки Болонському процесу [4, с. 118].

Академічна мобільність стала одним з інструментів формування глобального освітнього та наукового простору, який сприяє міжкультурному обміну. Для студентів зовнішня академічна мобільність розширює можливості для здобуття якісної європейської освіти, отримання диплома провідних зарубіжних університетів за обраною спеціальністю, а також доступ до наукових бібліотек і лабораторій провідних наукових центрів, розширення своїх знань у суміжних галузях, збагачення індивідуального досвіду щодо інших моделей створення та поширення знань; удосконалення рівня володіння іноземною мовою, ознайомлення з культурою, історією, традиціями країни перебування. Зрештою, академічна мобільність дозволяє випробувати себе на предмет адаптаційних можливостей до навчання в іншій системі організації вищої освіти та проживання в іншій країні [5, с. 54].

Здобуття європейської освіти протягом останніх років набуває популярності, цьому сприяє ефективна освітня стратегія уряду європейських країн. За дослідженнями С. Колісника, мобільність студентів сприяє:

- установленню внутрішніх і зовнішніх інтеграційних зв'язків;
- налагодженню та підтримці соціальних, економічних, культурних і політичних відносин з іншими країнами;
- підвищенню інтеграції освіти та науки, додатковому поштовху для досліджень, розширенню знань про національну культуру інших країн і поширенню знань про мову, культуру, освіту та науку України [6, с. 53].

Т. Костюк вважає, що для країн є ефективним збільшення горизонтальної вхідної мобільності завдяки зменшенню вертикальної вхідної. У першому випадку студенти переходять з академічної й економічно менш розвинутої країни або установи до успішнішої країни й установи з метою покращення якості своїх компетенцій. У другому ж студенти переміщуються між країнами й установами аналогічного академічного рівня з метою власного розвитку, отримання досвіду навчання в мультикультурному освітньому просторі. Проте варто зберігати відносний баланс, адже зазвичай у разі вертикальної академічної мобільності метою є ступенева мобільність (а то й імміграція до країни-реципієнта), тоді як у разі горизонтальної – кредитна. На порядок денний виходять питання політичного, економічного, юридичного та соціального характеру [7].

Сучасні процеси глобалізації й євроінтеграції сприяють розвитку нових можливостей для студентів за межами академічної мобільності та дозволяють вільно обрати країну для навчання та заклад освіти. Кількісні та якісні показники міжнародної мобільності студентів за даними інституту статистики ЮНЕСКО наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники міжнародної мобільності студентів європейських країн у 2019 році

Показники Країна	Кількість студентів країни-походження за кордоном			Кількість студентів, які прибули у країну		
	Загальна кількість мобільних студентів за кордоном	% від загальної кількості мобільних студентів	Коефіцієнт виїзної мобільності	Загальна кількість прийнятих мобільних студентів	% від загальної кількості мобільних студентів	Коефіцієнт в'їзної мобільності
Україна	77 586	1,3	4,8	61 026	1,0	4,0
Болгарія	24 794	0,4	10,8	16 499	0,3	7,2
Велика Британія	39 504	0,7	1,5	489 019	8,1	18,7
Естонія	3 626	0,1	8,0	5 043	0,1	11,1
Іспанія	39 668	0,7	1,9	77 062	1,3	3,7
Італія	77 505	1,3	4,0	54 855	0,9	2,8
Латвія	4 982	0,1	6,2	8 380	0,1	10,4
Литва	10 463	0,2	9,4	6 697	0,1	6,0
Німеччина	122 445	2,0	3,7	333 233	5,5	10,1
Польща	25 092	0,4	1,8	55 191	0,9	3,9
Франція	103 161	1,7	3,8	246 378	4,1	9,2
Чехія	11 932	0,2	3,7	45 871	0,8	14,4

Джерело: складено авторами за даними [8]

Дані свідчать, що найбільша кількість студентів, які перебувають за кордоном за програмами академічної мобільності, спостерігається в Німеччині (122 455 осіб), Франції (103 161 особа), на третьому місці Італія й Україна (понад 77 000 осіб). Найбільший приплив студентів у Великій Британії (489 019 осіб), що перевищує показники інших європейських країн. На рис. 1 наведено коефіцієнт мобільності (в'їзної та виїзної) студентів у розрізі країн, що аналізуються.

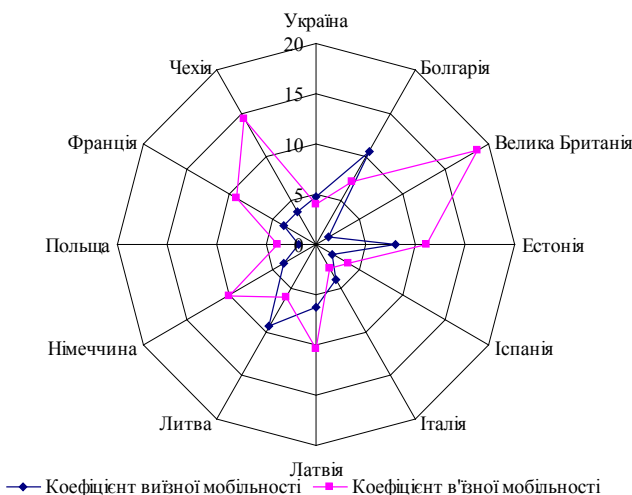

Рис. 1. Рівень виїзної та в'їзної мобільності студентів у 2019 році

Джерело: складено авторами за даними [8]

Коефіцієнт виїзної мобільності свідчить, що найбільший відтік студентської молоді з Болгарії (10,8) та Литви (9,4), найменше виїжджають на навчання за програмами академічної мобільності до інших країн із Польщі (1,8) та Великої Британії (1,5). Найбільш популярними для здобуття освіти, за показником в'їзної мобільності, є Велика Британія (18,7), Чехія (14,4), Естонія (11,1), Латвія (10,14) і Німеччина (10,1). Україна перебуває в середині рейтингу з показниками 4,8 і 4,0 виїзної та в'їзної мобільності відповідно.

Незважаючи на нестабільність економіко-політичної ситуації у країні, Україна залишається привабливою для здобуття освіти серед студентів європейських країн. У таблиці 2 наведені кількість та питома вага іноземних студентів в Україні та студентів з України в окремих країнах Європи.

Таблиця 2

Показники мобільності студентів в Україні

Країна	Загальна кількість українських студентів за кордоном		Загальна кількість іноземних студентів в Україні	
	усього, осіб	% до загальної кількості	усього, осіб	% до загальної кількості
Україна	77 586	100	61 026	100
Болгарія	1 020	1,31	244	0,40
Велика Британія	838	1,08	85	0,14
Естонія	281	0,36	7	0,01
Іспанія	483	0,62	18	0,03
Італія	527	0,68	18	0,03
Латвія	372	0,48	11	0,01
Литва	547	0,71	15	0,02
Німеччина	6313	8,14	125	0,21
Польща	26 938	34,72	558	0,91
Франція	1 120	1,44	24	0,04
Чехія	3 132	4,04	15	0,02

Джерело: складено авторами за даними [8]

Найбільше українських студентів здобувають європейську освіту в навчальних закладах Польщі (34,72%), Німеччини (8,14%) і Чехії (4,04%). Варто зазначити, що українські студенти в Польщі становлять понад половину всіх іноземних студентів. Саме завдяки студентам із України Польщі вдається компенсувати виїзд молоді до інших країн Європи. До початку воєнних дій Україна також була привабливою для здобуття освіти для студентів з інших країн. Станом на 1 січня 2021 року в Україні освіту здобували 76 548 іноземних студентів. Для порівняння, станом на 1 січня 2018 року їх було 75 605 осіб. Найбільш популярними серед іноземних студентів багато років поспіль залишаються медичні спеціальності. За країною походження найбільша кількість здобувачів освіти приїздить в Україну з Індії, Марокко, Туркменістану й Азербайджану. У 2019 році кількість польських студентів, що здобувають освіту у вітчизняних вишах, становила 558 осіб, або 0,91% від загальної кількості прийнятих. Також у вітчизняних закладах вищої освіти є студенти з Литви, Латвії та Естонії, однак їх кількість незначна.

Організація економічного співробітництва та розвитку розраховує індикатор міжнародної студентської мобільності – відсоток іноземних студентів серед усіх студентів, зарахованих до закладів вищої освіти. Іноземними студентами вважаються ті, хто здобув попередню освіту в іншій країні та не є резидентами країни, де навчаються [9]. Динаміку індикатора мобільності студентів узагальнено в табл. 3.

Таблиця 3

Індикатор міжнародної мобільності студентів окремих європейських країн за 2013–2019 роки, %

Країна	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
ОЕСР – Європа	6,189	6,638	6,775	7,141	7,464	7,791	7,509
Велика Британія	17,463	18,245	18,484	18,161	17,918	18,324	18,677
Естонія	2,895	3,717	5,229	6,866	8,258	9,593	11,087
Іспанія	2,862	2,434	2,726	2,531	3,23	3,456	3,698
Італія	4,41	–	4,95	5,102	5,311	5,623	2,831
Латвія	3,71	4,993	6,119	7,671	7,393	9,269	10,429
Литва	2,452	3,038	3,538	4,113	4,613	5,326	5,992
Німеччина	7,073	7,23	7,682	8,037	8,373	9,966	10,106
Польща	1,459	1,967	2,641	3,42	4,124	3,641	3,857
Франція	9,799	9,842	9,876	9,892	10,201	8,768	9,175
Чехія	9,391	9,83	10,547	11,51	12,543	13,606	14,364

Джерело: складено авторами за даними [9]

Найвищий індикатор міжнародної мобільності за результатами 2019 року має Велика Британія – 18,68%, що більш ніж у 2,5 рази перевищує середній показник по країнах ОЕСР – Європа. За даними університетів Великої Британії, у 2020–2021 роках країна прийняла 605 130 іноземних студентів (22,0% від загальної кількості). Показник кількості іноземних студентів вже у 2021 році досяг запланованого на 2030 рік рівня в розробленій урядом стратегії розвитку освіти.

За даними ЮНЕСКО, Велика Британія посіла третє місце за популярністю серед іноземних студентів у 2019 році. Зовнішня мобільність має значний вплив на розвиток економіки країни. У середньому міжнародні студенти забезпечили 40 мільйонів фунтів стерлінгів чистого економічного внеску в економіку Великобританії на парламентський округ. Це еквівалентно 390 фунтам стерлінгів на одну особу постійного населення (після врахування всіх витрат) [10].

Участь України в європейській системі освіти та науки натеper є визнаним незамінним чинником соціального і людського розвитку, а також невід’ємною складовою частиною зміцнення й інтелектуального збагачення її громадян. Нові та сучасні знання допоможуть нашій країні протистояти викликам нового тисячоліття разом з усвідомленням спільних європейських цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери [11, с. 2].

З метою розширення доступу українських студентів до якісної європейської освіти закладам вищої освіти, які працюють за напрямом академічної мобільності, особливу увагу варто приділити забезпеченню студентів і науковців належним рівнем знань англійської мови або мови країни, що приймає. Студенти, які здобувають якісну освіту та отримують диплом європейського зразка, розуміють, що рівень їх як конкурентоспроможного фахівця на ринку праці значно зростає.

Для України одним із головних зовнішньополітичних пріоритетів є інтеграція в єдиний європейський освітній простір і сприяння студентській мобільності. На думку Т. Костюк, міжнародна мобільність спрямована на досягнення таких цілей:

- участь у міжнародних інформаційних освітніх процесах, генерацію нових ідей або технологій, зокрема й ідей, пов’язаних із їх використанням;
- покращення викладацької й адміністративної спроможності закладів вищої освіти, запозичення міжнародного досвіду (шляхом опитування й анкетування студентів-іноземців стосовно якості виконання університетом цих функцій також);
- збереження, навіть тимчасово, найталановитішої молоді для її самореалізації на користь країни-реципієнта;
- пошук джерела доходів для економіки та закладу вищої освіти країни-реципієнта;
- допомогу країнам у процесі нарощування наукового потенціалу [7].

Значні зміни в наявній євроінтеграційні процеси внесла пандемія COVID-19, яка суттєво порушила освітні системи в Європі та світі. Світовий банк, ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ назвали її наслідки “найбільшою освітньою кризою в історії” [12]. Системи та заклади вищої освіти в усьому світі зазнали впливу цих викликів і по-різному реагували на них, але існують спільні тенденції. Інтеграційні процеси, спрямовані на інтернаціоналізацію освіти, зіткнулися зі швидким спадом, а подекуди було взагалі призупинено налагоджені процеси студентської мобільності, для окремих країн це стало значним викликом. Хоча перебої у фізичній міжнародній академічній мобільності були значними, вплив пандемії був більш глибоким. Вищі заклади освіти

зіткнулися із серйозними фінансовими проблемами, затримками в дослідницькій та викладацькій діяльності, зниженням загального набору та перевантаженим персоналом. У Європі пандемія мала негативні наслідки для реалізації стратегії інтернаціоналізації та збільшила розрив між стратегією та впровадженням, тоді як участь у мережі забезпечила інструмент для вирішення виниклих проблем і підтримки стратегічної адаптації. У Великій Британії університети та коледжі використовували закордонні кампуси своїх партнерів і онлайн-програми для підтримки іноземних студентів у їхній країні. Розширення віртуальної мобільності дозволило багатьом студентам користуватися перевагами міжнародної освіти без надмірних витрат.

З упровадженням воєнного стану в Україні КМУ вніс зміни до деяких постанов щодо регулювання питань академічної мобільності. Так, було визначено процедуру реалізації права на академічну мобільність, порядок проходження, визнання та зарахування результатів академічної мобільності для українських учасників у межах міжнародної співпраці в галузі освіти, науки, інновацій. Імплементация зазначеної процедури в умовах воєнного стану дасть змогу гарантувати право на безпечну освіту студентів, які вимушено покинули місце свого постійного перебування або Україну, у безпечніших регіонах України або за кордоном, сприяти їх поверненню в Україну після завершення або припинення воєнного стану [13].

З метою підтримки українських студентів, співробітників і молоді щодо заходів мобільності із гнучким підходом під час війни комісією ЄС було розроблено гнучкі умови для реалізації права на академічну мобільність. Європейські інституції й університети після початку повномасштабного вторгнення почали створювати різні можливості для українських студентів і науковців з України. Їм пропонують продовжити навчання в західних університетах або взяти участь у різноманітних освітніх програмах, окремі країни скасовують для українських студентів плату за навчання та проживання в гуртожитку, виділяють додаткову фінансову підтримку та запроваджують стипендії [14].

Отже, європейські країни, здійснюючи урядову політику за напрямом в'їзної міжнародної мобільності студентів, сприяють підвищенню конкурентоспроможності та привабливості вітчизняної вищої освіти. Мобільність студентів, яка слугує інструментом зовнішньої політики, сприяє співпраці з іншими країнами та впливає на поглиблення економічного співробітництва та вливання капіталів в економіку країни. Виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, змусили системи та заклади вищої освіти спробувати нові підходи до євроінтеграції, які виходять за рамки мобільності, розробляються механізми та відпрацьовуються процедури.

Для України євроінтеграція в єдиний освітній простір є зовнішньоекономічним пріоритетом. Натепер структуру вітчизняної освіти адаптовано до європейських вимог. Це сприяє полегшенню визнання дипломів, академічній і професійній мобільності, реалізації можливостей освіти упродовж життя. Міжнародна мобільність сприяє налагодженню транскордонного співробітництва освітньої галузі та формуванню конкурентоспроможного фахівця для вітчизняного ринку праці європейського рівня. Незважаючи на глобальні виклики сьогодення, Європа підтримує з Україною тісні взаємозв'язки за напрямом академічної мобільності, що поглиблює євроінтеграційні зв'язки. Водночас варто зауважити, що ці зміни не повинні призвести до втрат кращих традицій, заперечення національних ознак якості освіти.

Використана література:

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 03.08.2022).
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n12> (дата звернення: 03.08.2022).
3. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
4. Бака С. Основні елементи академічної мобільності у країнах ЄС та інших країнах. *Освітня аналітика України*. 2017. № 1. С. 117–127.
5. Хан С. Академічна мобільність як один із пріоритетних напрямів у процесі формування спільного європейського освітнього простору: український досвід співпраці. *Європейські історичні студії*. 2017. № 8. С. 53–73.
6. Kolisnyk D. International student mobility as a factor of the European integration of Ukrainian youth. *Perspectives of Innovations, Economics and Business. PIEB*. 2013. № 13 (3). P. 51–58.
7. Костюк Т. Міжнародна академічна мобільність: реалії та перспективи галузевого та державного управління процесом. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298> (дата звернення: 11.08.2022).
8. Global Flow of Tertiary-Level Students. *UNESCO Institute for Statistics* : вебсайт. URL: <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow> (дата звернення: 23.08.2022).
9. International student mobility (indicator). *OECD* : вебсайт. URL: <https://data.oecd.org/students/international-student-mobility.htm> (дата звернення: 23.08.2022).
10. International Facts and Figures 2022. *Universities UK* : вебсайт. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/universities-uk-international/insights-and-publications/uuki-publications/international-facts-and-figures-2022> (дата звернення: 15.08.2022).
11. Кузнецов К. Основні напрями удосконалення академічної мобільності в Україні. *Інститут освітньої аналітики* : вебсайт. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/9_Kuznetsov_K_V_AZ_Osnovni_napryami_udoskonalennya_ta_rozvitku_akademichnoi.pdf (дата звернення: 15.08.2022).
12. The state of higher education internationalisation after COVID / D. Craciun et al. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20220516172709867> (дата звернення: 15.08.2022).

13. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності : постановою Кабінету Міністрів України від 13 травня 2022 року № 599. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.08.2022).
14. Назарова Ю. Освіта українських біженок за кордоном (24 лютого – 20 червня 2022 року). URL: https://cedos.org.ua/researches/osvita-ukrayinskyh-bizhen_ok-za-kordonom-24-lyutogo-20-cherვნya/ (дата звернення: 15.08.2022).

References:

1. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01 lyp. 2014 r. № 1556–VII. [Law of Ukraine “On Higher Education”] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 03.08.2022).
2. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05 ver. 2017 r. № 2145–VIII. [Law of Ukraine “On Education”] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n12> (data zvernennia: 03.08.2022).
3. Polozhennia pro poriadok realizatsii prava na akademichnu mobilnist : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 serp. 2015 r. № 579. [The Regulation for implementation procedure of academic mobility right. The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.08.2022).
4. Baka S. Osnovni elementy akademichnoi mobilnosti v krainakh ES ta inshykh krainakh [main elements of academic mobility in EU and other countries] Osvitnia analityka Ukrainy. 2017. № 1. S. 117–127 [in Ukrainian].
5. Khan Ye. Akademichna mobilnist yak ody z priorityetnykh napriamkiv u protsesi formuvannia spilnoho yevropeiskoho osvitnoho prostory: ukrainsky dosvid spivpratsi [Academic mobility as one of priorities in the process of forming joint European educational space: Ukrainian experience of cooperation]. Yevropeiski istorychni studii. 2017. № 8. S. 53–73 [in Ukrainian].
6. Kolisnyk D. International student mobility as a factor of the European integration of Ukrainian youth. *Perspectives of Innovations, Economics and Business. PIEB*. 2013. № 13 (3). P. 51–58 [in English].
7. Kostiuik T. O. Mizhnarodna akademichna mobilnist: realii ta perspektyvy haluzevoho ta derzhavnogo upravlinnia protsesom [International academic mobility: reality and prospects of the sectoral and state management of the process]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298> (data zvernennia: 11.08.2022).
8. Global Flow of Tertiary-Level Students. UNESCO Institute for Statistics. URL: <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow> (data zvernennia: 23.08.2022).
9. International student mobility (indicator). OECD. URL: <https://data.oecd.org/students/international-student-mobility.htm> (data zvernennia: 23.08.2022).
10. International Facts and Figures 2022. Universities UK. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/universities-uk-international/insights-and-publications/uuki-publications/international-facts-and-figures-2022> (data zvernennia: 15.08.2022).
11. Kuznetsov K. V. Osnovni napriamy udoskonalennia akademichnoi mobilnosti v Ukraini [The main directions of improving academic mobility in Ukraine] Instytut osvितnoi analityky. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/9_Kuznetsov_K._V._AZ_Osnovni_napryami_udoskonalennya_ta_rozvytku_akademichnoi.pdf (data zvernennia: 15.08.2022).
12. Craciun D., Huang F., Wit H. The state of higher education internationalisation after COVID. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20220516172709867> (data zvernennia: 15.08.2022).
13. Pro vnesennia zmin do deyakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo vrehuliuвання pytan akademichnoi mobilnosti: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 trav. 2022 r. № 599 [Resolution amending some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the regulation of academic mobility]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 15.08.2022).
14. Nazarova Yu. Osвita ukrainskykh bizhenok za kordonom [Education of Ukrainian refugee women abroad] (24 liutoho – 20 chervnia 2022). URL: https://cedos.org.ua/researches/osvita-ukrayinskyh-bizhen_ok-za-kordonom-24-lyutogo-20-cherვნya/ (data zvernennia: 15.08.2022).

Dernova I., Ivanova I., Borovyk T., Zalozna T. Palienko A. Academic mobility of students as one of the directions of European integration of Ukraine

International student mobility is an important factor in the globalization of higher education, an effective factor in training a competitive specialist required by the domestic and European labour markets, as well as a driver of positive changes in the geographical structure and competition in European educational market. The formation of a single European educational space is still not complete today, and higher educational institutions of Ukraine strive to take their place in it.

It has been clarified that Ukrainian regulatory and legislative framework, related to the issue of student mobility, is formed in accordance with the requirements and principles laid down in the strategy of the European Higher Education Area and promotes European integration processes in the plain of international academic mobility. Integration into the European educational space contributes to the growth of mobility of students, scientists, researchers of different countries, facilitates the employment processes of university graduates and increases the competitive status of European countries in the field of education.

The article reveals the essence of academic and international student mobility, analyses the factors that determine the level of mobility in a European country. To analyse the positioning of Ukraine in the European educational space, the dynamics of the number of Ukrainian students in European countries and foreign students in Ukraine is studied. Based on the research of international organizations, the indicator of international mobility in 2013–2019 is analyzed in terms of several European countries. Considerable attention is paid to the study of the advantages of European education and its influence on the formation of a competitive specialist in the conditions of global challenges and crises. In addition, the peculiarities of the formation of the European educational strategy in the conditions of global challenges caused by the COVID-19 pandemic, the introduction of martial law and factors relevant in modern conditions are determined.

The authors conclude that, taking into account current objective circumstances, European countries and Ukraine find new approaches to the implementation of academic mobility by participants in the educational process.

Key words: higher educational institutions, European integration processes, academic mobility, international mobility, mobility indicator; outbound mobility, inbound mobility, pandemic, martial law.

УДК 316.6

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.14>

Дубровіна І. В., Моцак С. І., Смірнов С. В., Снегірьов І. О.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СТУДЕНТАМИ ТА ВИКЛАДАЧАМИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Сучасні заклади вищої освіти в Україні є потужними агентами змін у напрямі вкорінення та поширення європейських цінностей: поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та дотримання прав людини. Проведення міжнародних конференцій, семінарів, круглих столів, інтернет-конференцій, майстер-класів, тренінгів, воркшопів, панельних дискусій іноземних фахівців забезпечують тісну співпрацю студентів із викладачами, де здобувачі мають можливість стати учасниками міжнародних програм, проєктів із мовного стажування за кордоном, у країнах Європейського Союзу. Тому проблематика вдосконалення комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти потребує ґрунтовних досліджень у теорії та практиці професійної освіти.

У науковому дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування методики вдосконалення комунікативної взаємодії в системі “студент – викладач”, розкрито провідну роль комунікації для досягнення освітніх цілей і завдань. Визначено інноваційні методи вдосконалення комунікативної взаємодії (методи мозкового штурму, дизайн-аналізу, евристичного спостереження, гіпотез, мандрівки в майбутнє чи минуле, придумування тощо).

У рамках системи “студент – викладач” має бути сформована і взаємозумовлена суб’єктна мовленнєво-практична дія з метою обміну інформацією та створення найсприятливіших умов для формування особистості, дотримання освітніх вимог і готовності до викликів в середині освітнього процесу.

Для вдосконалення комунікативної взаємодії викладачам необхідно опанувати інтерактивні форми та методи навчання та комунікації.

Ключові слова: форма, метод, взаємодія, викладач – студент, інтерактивний, суб’єкт, комунікація, євроінтеграційний процес, партнерство в освіті.

Сучасний етап розвитку вищої школи в Україні характеризується кардинальною зміною її пріоритетів, орієнтацією на європейські цінності партнерства в освіті. Основним завданням університетів на тлі входження країни в освітній і науковий простір Європи є підготовка конкурентоспроможного фахівця з високим інтелектуальним потенціалом, який гнучко може адаптуватися до викликів практичної підготовки. Формування нової концепції взаємодії “викладач – студент” вимагає зміни змісту, форм і методів педагогічної взаємодії, характеру стосунків викладача і студента як провідної умови ефективності організації навчального процесу у вищій школі.

Тенденції розвитку європейської освітньої політики та демократичних засад доводять, що значущою стає роль комунікації в інформаційному суспільстві, у якому з’являються величезні можливості для інтелекту людини та створюються нові інформаційні ресурси, що суттєво впливають на спосіб спільної діяльності та життя [8, с. 12]. Комунікативна взаємодія виступає однією з важливих складових частин професіоналізму та передбачає наявність таких особисто-професійних якостей: орієнтації на визнання сильних сторін іншого; здатності до емпатії, розуміння емоційного стану іншого; уміння створювати зворотний зв’язок; уміння мотивувати на діяльність; конкретних комунікативних умінь [7]. Комунікативна майстерність викладача закладу вищої освіти виражається в умінні встановлювати гуманістичні, особистісно орієнтовані взаємини зі студентами у процесі розв’язання педагогічних завдань. Це вміння передбачає наявність у викладача таких якостей: здібності здійснювати педагогічну підтримку організації спільної діяльності та міжособистісного спілкування; мовленнєвої культури.

Нині заклади вищої освіти в Україні є потужним агентом змін у напрямі вкорінення та поширення європейських цінностей: поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та дотримання прав людини. Проведення міжнародних конференцій, семінарів, круглих столів, інтернет-конференцій, майстер-класів, тренінгів, воркшопів, панельних дискусій іноземних фахівців розкривають тісну співпрацю студентів і викладачів. Для проведення досліджень і стажування щорічно викладачі та студенти виїжджають до університетів і науково-дослідних установ зарубіжжя, зокрема до Польщі, Німеччини, Румунії, Словаччини, США. Результатом стажувань є участь викладачів і студентів у міжнародних проєктах, спільна робота у сфері наукової та педагогічної діяльності. Студенти беруть участь у найбільш поширених програмах студентського культурного обміну та стажування за кордоном, зокрема й у програмах, підтримуваних урядами зарубіжних країн: Global UGRAD (США), DAAD (Німеччина), “Еразмус+” (Європейський Союз) та інших. Окрім того, студенти мають можливість стати учасниками програм: “Au-Pair”, “Camp America”, “Work & Travel”, аналогічних програм Німеччини, Фінляндії, Греції, Туреччини, США. Зростає кількість студентів, які беруть участь у мовних стажуваннях за кордоном, у Німеччині, Швейцарії, Австрії, Франції, Польщі, Чехії, Латвії, Литві тощо. Тому проблематика вдосконалення комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти потребує ґрунтовних досліджень у теорії та практиці професійної освіти.

У рамках системи “студент – викладач” має бути сформована взаємоузгоджена і також взаємозумовлена суб’єктна мовленнєво-практична дія з метою обміну інформацією та створення найсприятливіших умов

для формування особистості, дотримання вирішення освітніх вимог і готовності до викликів в середині освітнього процесу.

У процесі взаємодії “студент – викладач” реалізується низка цільових функцій, основними серед яких є професійно-ділова і соціально-психологічна (задоволення потреби в міжособистісному спілкуванні, професійній взаємодії, професійно-рольовій репрезентації і професійно-груповій ідентифікації, виникнення почуття соціальної захищеності й особистісно-ділової взаємодопомоги і взаємопідтримки тощо) [6, с. 55].

Однією з головних особливостей взаємодії в закладі вищої освіти вчені виокремлюють колективний характер праці, адже викладачі постають перед здобувачами вищої освіти у складному ансамблі комбінування, що може посилювати або послаблювати педагогічний ефект один одного [18, с. 30]. Л. Шубіна пояснює, що суть колективного характеру педагогічної праці полягає “у єдності індивідуальних впливів кожного викладача. Сума ж цих впливів визначає результати розвитку особистості здобувача освіти” [7, с. 94]. Через це стан комунікативної взаємодії у просторі вищої освіти має виняткове значення для розв’язання важливих педагогічних завдань, освітніх стратегій університетів.

Викладачі та студенти доходять спільної думки, що прагнення досягнути оптимальної взаємодії, соціально-психологічного клімату, створити доброзичливу творчу атмосферу в колективі є сигналом усвідомленого виконання своїх професійних обов’язків у майбутньому. Поруч із матеріальним забезпеченням, рівнем фінансування, методичним обладнанням цей чинник у мотиваційній підготовці здобувачів вищої освіти відіграє провідну роль. Це означає, що активізація людського чинника, оптимізація взаємин забезпечення належної комунікативної взаємодії має бути однією з основних функцій викладача, особливо в умовах викликів інформаційного суспільства, що мінливе і постійно змінюється.

Серед багатьох систем комунікативної взаємодії зупинимося на системі “студент – викладач” як такій, що має необмежені та не досить вивчені можливості для безпосереднього впливу на формування творчої особистості майбутнього фахівця. Структура педагогічної взаємодії в системі “студент – викладач” на базі етапів її здійснення: 1) повноцінне усвідомлення проблеми і мети; 2) сприйняття партнера по взаємодії; 3) повноцінне ухвалення рішення; 4) практичні акти комунікативної діяльності і поведінки [16, с. 71].

М. Обозов визначає, що взаємодія людей починається з розподілу функцій – без цього взагалі неможливе існування групи у вигляді єдиного цілого чи системи. Функції взаємодії визначаються таким підходом, коли окреме досягнення спільної мети неможливе. Саме вони ґрунтуються на взаємному врахуванні можливостей, що сприяють взаємодії і взаємній згоді та домовленості в питаннях керівництва взаємодією. Останнє, з одного боку, обмежує свободу дій у кожного, а з іншого – надає можливість виявити себе в загальній справі [16, с. 63].

На основі аналізу структури та функціонального змісту системи “студент – викладач” виділяємо три функції взаємодії: 1) конструктивну; 2) допоміжну; 3) власне комунікативну.

Конструктивна функція полягає в активному впливі на особистість вихователя у проведенні спільної діяльності; а допоміжна – у створенні необхідних умов; власне комунікативна – у забезпеченні інформацією. Сама комунікація (від лат. *communico* – роблю спільним, пов’язую чи спілкуюсь) – це смисловий аспект соціальної взаємодії. Адже в суспільстві будь-яка індивідуальна дія відбувається в умовах безпосередніх чи непрямих відносин з іншими людьми, тільки тоді вона включає поруч із фізичним комунікативний аспект [9, с. 72].

На думку В. Грехньова, взаємодія розгортається у багаторівневому просторі таких координат комунікації, як: 1) спрямованість взаємодії (або соціально-особистісна); 2) вибір комунікативної дистанції (або ступінь психологічної близькості); 3) модальність комунікації (або показник здатності сторін до повної ситуаційної перебудови) [10, с. 111].

Комунікативну педагогічну взаємодію студентів і викладачів розуміємо як педагогічне спілкування, спрямоване на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію діяльності та стосунків. На нашу думку, планувальна взаємодія дозволяє обміркувати не лише зміст спілкування, але й особливості свого мовлення, а також комунікативної поведінки, що передбачає використання вербальних і невербальних засобів спілкування. Тут важливо підкреслити, що ми розглядаємо взаємодію, що реалізується через будь-які засоби (це спільна діяльність чи міжособистісне спілкування), різні форми (співробітництво або “керівництво”), у вигляді засобу досягнення цієї важливої мети, яку має досить сформована й усебічно розвинена особистість [12, с. 43].

На думку К. Роджерса, “індивід прагне, з одного боку, узгодити з уявленнями про себе, тобто зі своїм реальним “Я”, якомога більше своїх зовнішніх переживань. З іншого боку, він намагається зблизити уявлення про самого себе з тими глибинними переживаннями, які становлять його “ідеальне Я” і відповідають тому, яким він хотів би бути” [19, с. 49]. Тому набирають для кожної особистості вагомості взаємини з іншими людьми, особливо в молодому віці, під час навчання, адже від характеру їхнього змісту залежить або укріплення позицій професійного аспекту свого “Я”, або породження чи посилення внутрішньоособистісного конфлікту, пов’язаного із суттєвими особистісно визначеними розбіжностями у структурі “Я” [19, с. 49].

Зазначене впливає на самопочуття людини у групі, адже в будь-якому створеному колективі в соціальній ситуації, загрозливій для цінності цілісного “Я”, не лише підвищується рівень тривожності, а й може виникнути міжособистісний конфлікт. Це буває зазвичай тоді, коли оцінка роботи викладача суттєво розбігається із самооцінкою студента [13, с. 23].

Наявність сприятливих умов комунікативної взаємодії забезпечує не лише почуття емоційної захищеності та психологічного комфорту, але і можливість творчо реалізувати себе, досягати високої продуктивності роботи й отримувати від цього задоволення [2, с. 49]. Це сприяє формуванню позитивного ставлення до самого себе, що, у свою чергу, стимулює пізнавальну активність, сприяє вияву творчої енергії. Водночас, як зауважує Л. Карамушка, “вимогливе ставлення працівників один до одного, доброзичлива критика сприяють становленню адекватної самооцінки, саморегуляції та самоконтролю. Орієнтація на високі показники у професійній діяльності позитивно впливає на формування у членів колективу потреби в самоаналізі, самовдосконаленні та самотворчості” [10, с. 109].

Традиційно чинники, які визначають зміст і шляхи формування яскравої комунікативної взаємодії, об’єднуються у дві групи: а) чинники макросередовища; б) чинники мікросередовища [10]. Л. Карамушка серед чинників, які впливають на психологічний клімат у закладах вищої освіти, виокремлює:

1) чинники макросередовища: особливості розвитку суспільства в конкретний період; статус закладів вищої освіти в суспільстві; особливості діяльності та стилю керівництва; характер впливу стейкхолдерів і роботодавців на взаємодію зі студентами та викладачами; культурно-освітнє дозвілля молоді;

2) чинники мікросередовища: особливості умов навчання; особливості формальної структури та її співвідношення з неформальною; стиль керівництва; психологічна культура викладачів; психологічна сумісність у системі “студент – викладач” [18, с. 111].

Даний перелік заслуговує на увагу в контексті реалізації системного підходу до розгляду комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти.

В освітніх закладах, на думку Н. Коломінського, на соціально-психологічний клімат впливають такі стабільні професійно-психологічні чинники гендерних особливостей: “порівняно стійкий рівень освіти, професійна звичка всіх педагогічних працівників до навчання оточення і складне ставлення до зауважень у свій бік, а також особливості жіночої психіки (перевага першої сигнальної системи, емоцій, наочно-образного мислення тощо)” [10, с. 78]. Формуванню успішної комунікативної взаємодії між учасниками освітнього процесу сприяють: зміст і особливості навчання та рівень задоволеність ним; умови практики та побуту і задоволеність ними; характер міжособистісної взаємодії зі студентами та викладачами; характер міжособистісної і міжгрупової взаємодії поза колективом установи; з іншими організаціями, партнерами тощо; характер міжособистісної взаємодії кураторів студентських груп і студентів, задоволеність нею; стиль керівництва й особистість менеджерів-керівників, задоволеність ними [17, с. 78].

І. Шварц, поруч з основними (матеріально-побутові умови, чітка організація освітнього процесу, спрямованість діяльності колективу, єдність вимог, перспективи колективу, традиції колективу, характер керівництва колективом, естетика умов життя колективу, відповідність формальної структури неформальній структурі колективу, стиль взаємин у колективі) називає і спеціальні засоби впливу на формування комунікативної взаємодії (педагогічні ситуації, педагогічні ігри, психологічна саморегуляція) [18, с. 36].

До засобів впливу на формування комунікативної взаємодії зі студентами в закладі вищої освіти відносять також різноманітні цікаві форми роботи та співпрацю зі стейкхолдерами, арт-терапевтичні технології, технології зворотного зв’язку та рефлексії [42, с. 5]. Завдання узгодженої комунікативної взаємодії полягають у тому, щоб ці засоби стали значущими, отже, дієвими щодо налагодження комунікативної взаємодії в закладі вищої освіти.

Важливо, що студенти у взаємодії з викладачем освіти фокусують у собі психологічний клімат, поширюють його і впливають на його стан. Через неформальний авторитет до думки викладача прислуховуються, спостерігають за моделлю його поведінки у групі, намагаються ідентифікуватись із ним. Він не лише є транслятором системи цінностей, а й одним із джерел емоційного зараження групи, що впливає на її емоційний стан загалом. Оптимальною є ситуація, коли викладач сам є неформальним лідером студентської освіти, але для цього йому треба заслужити безумовний авторитет вихованців, перейняти їхні турботами і проблемами, прийняти їхні інтереси й особисті цінності.

Психолого-педагогічна наука, діяльність методистів-практиків свідчать, що навчити і виховати, а також розвинути здобувача вищої освіти без його зацікавленості та прагнення до самовдосконалення неможливо. Надалі викладач мусить подбати насамперед про процес створення таких ситуацій співтворчості, співдружності та співробітництва між ним і колегами, які б і справді ефективно сприяли навчанню, розвитку і вихованню дітей. Активне створення сприятливих умов для творчої діяльності зі студентами, їх самореалізації є складовою частиною професійної діяльності викладача [14, с. 78].

Через те, що місія викладача полягає в повноцінному “створенні ефективних професійних взаємин і забезпеченні освітніх і культурно-освітніх потреб суб’єктів професійної взаємодії, а також розробленні стратегічних цілей і оперативному плануванні і корегуванні освітнього процесу” [17, с. 11], у цьому разі суспільні трансформації спонукають методистів до рефлексивного мислення і розвитку здатності бути фасилітаторами (така термінологія викладена К. Роджерсом), а це передбачає необхідність створення викладачем умов для особистісного розвитку студентів.

Комунікативну взаємодію можна сформулювати, виявити і розвинути лише в діяльності. Згідно з діяльнісним підходом, “будь-яке психічне явище в тій або іншій якості є вписаним у структуру діяльності особистості (засоби, умови, способи контролю й оцінки цієї діяльності, яким має бути кінцевий результат)” [18, с. 93]. Особливе значення мають також взаємозв’язки цих компонентів, тобто функціональна структура діяльності.

С. Максименко звертає увагу на основні компоненти комунікативної взаємодії та розмаїття типів і засобів формування комунікативної взаємодії викладачів і студентів у просторі вищої освіти [13].

Для вдосконалення комунікативної взаємодії викладачам необхідно опанувати інтерактивні форми та методи навчання, серед яких ефективними є нетрадиційні методи, які допомагають активізувати творчу роботу учасників освітнього процесу, сприяють розвитку самостійного мислення та формують навички комунікативної взаємодії у групі. Наприклад, методи мозкового штурму, дизайн-аналізу, евристичного спостереження, гіпотез, мандрівки в майбутнє чи минуле, придумування тощо.

Висновки. Отже, комунікативна взаємодія визначає здатність фахівця адекватно сприймати поведінку освітян як партнерів зі спілкування, налагоджувати з ними продуктивні міжособистісні стосунки й успішно використовувати вербальні та невербальні засоби впливу комунікативної спрямованості, формувати партнерський мікроклімат у колективі. Тільки глибоке знання особистості постає надійною основою вироблення чіткої індивідуальної стратегії формування комунікативної взаємодії, що відповідає цінностям європейського суспільства.

Використана література:

1. Про освіту (Про вищу освіту, зі змінами 2022 р.) : Закон України № 1556–VII від 01.07.2014 р. Редакція від 01.01.2022 р. URL: https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_osvitu.
2. Культура педагогічного спілкування : навчально-методичний посібник / Ф. Арват та ін. Київ : ІЗМН, 1997. 162 с.
3. Волкова Н. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 256 с.
4. Гончар Т. Комунікативна культура в контексті психологічних теорій особистості. *Вісник Книжкової палати*. 2003. С. 42–44.
5. Діалогізація дидактичного процесу: гуманістична перспектива / за ред. А. Васильчука. Київ : Правда Ярославичів, 2018. 164 с.
6. Формування комунікативної взаємодії у педагогічному колективі: теорія та практика / І. Дубровіна та ін. *Нова педагогічна думка* : науково-методичний журнал. Рівне : РОІППО, 2021. № 4 (108). С. 55–62.
7. Злишков В. Самоідентифікація в педагогічній комунікації. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2005. 144 с.
8. Карпчук Н. Засади комунікаційної політики: досвід країн – членів Європейського Союзу : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 440 с.
9. Когут І. Зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах. *Проблеми освіти* : науковий збірник. Київ, 2013. Вип. № 77. Ч. 2. С. 75–79.
10. Коломінський Н. Проблеми оптимізації соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі. *Освіта і управління*. 1999. Т. 3. № 2. С. 75–86.
11. Куликов Г. Шляхи розвитку комунікативної особистості. *Менеджмент персоналу*. 2012. № 29. С. 4–6.
12. Ліннік О. Сучасні інтерактивні технології методичної роботи з педагогічними кадрами. *Вихователь-методист закладу дошкільної освіти*. 2009. № 8. С. 21–28.
13. Максименко С. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя : сутність і шляхи формування. Київ : Главник, 2005. 112 с.
14. Матюша І. Особистість і колектив як цілісна гармонійна система (психолого-педагогічний аспект). Київ : ІЗМН, 1997. 188 с.
15. Мачуська І. Формування культури спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 97–104.
16. Оргинський В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ, 2009. 472 с.
17. Тоба М. Психологічні детермінанти діалогового педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія”. Івано-Франківськ, 1999. 24 с.
18. Цимбалюк І. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці : посібник. Київ : Професіонал, 2004. 150 с.
19. Rogers C. R. Toward a Modern Approach to Values. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1964. Vol. 68. P. 160–167.

References:

1. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [The Law of Ukraine “On Education”] (Pro vyshchu osvitu zi zminamy 2022 rik № 1556–VII vid 01.07.2014). Redaktsiia vid 01.01.2022 URL: [https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_\(data_zvernennia:08.09.2022\)](https://urst.com.ua/download_act/pro_vyshchu_(data_zvernennia:08.09.2022)) [in Ukrainian]
2. Arvat F. S., Kovalenko Ye. I., Kyrylenko S. V., Shcherban P. M. (1997). *Kultura pedahohichnoho spilkuvannia : navch.-metod. posib.* [The Culture of Pedagogical Communication : textbook]. Kyiv : IZMN, 162 s. [in Ukrainian].
3. Volkova N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia : navch. posib.* [Professional and pedagogical communication : textbook]. Kyiv : Akademiia, 256 s. [in Ukrainian].
4. Honchar T. (2003). *Komunikatyvna kultura v konteksti psyholohichnykh teorii osobystosti* [Communicative culture in the context of psychological theories of personality]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*. S. 42–44 [in Ukrainian].
5. *Dialohizatsiia dydaktychnoho protsesu: humanistychna perspektyva* (2018) [Dialogization of the didactic process: a humanistic perspective] / za red. A. L. Vasylychuka. Kyiv : Pravda Yaroslavychiv, 164 s. [in Ukrainian].
6. Dubrovina I. V., Maksymenko-Hladyshko N. D., Zinchenko O. V. (2021). *Formuvannia komunikatyvnoi vzaïemodii u pedahohichnomu kolektivі: teoriia ta praktyka* [Formation of communicative interaction in the pedagogical team: theory and practice]. *Nova pedahohichna dumka: naukovy-metodychny zhurnal*. Rivne : ROIPPO. № 4 (108). S. 55–62 [in Ukrainian].
7. Zlytkov V. L. (2005). *Samoidentyfikatsiia v pedahohichnii komunikatsii* [Self-identification in pedagogical communication]. Kyiv : Ukrainskyi tsentr politychnoho menezhmentu, 144 s. [in Ukrainian].
8. Karpchuk N. P. (2015). *Zasady komunikatsiinoi polityky: dosvid krain-chleniv Yevropeiskoho Soiuzu : monohrafiia* [Principles of communication policy: the experience of the European Union member states: a monograph]. Luts'k : Vezha-Druk, 440 s. [in Ukrainian].

9. Kohut I. V. (2013). Zmist formuvannia profesiino-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti v suchasnykh sotsiokulturnykh umovakh. [The content of the formation of professional and pedagogical communicative competence in modern socio-cultural conditions]. Problemy osvity : nauk. zb. Kyiv. Vyp. № 77. Ch. 2. S. 75–79 [in Ukrainian].
10. Kolomynskyi N. L. (1999). Problemy optymizatsii sotsialno-psykholohichnogo klimatu v pedahohichnomu kolektyvi [Problems of optimizing the socio-psychological climate in a teaching team]. Osvita i upravlinnia. T. 3. № 2. S. 75–86 [in Ukrainian].
11. Kulykov H. T. (2012). Shliakhy rozvytku komunikatyvnoi osobystosti [Ways of developing a communicative personality]. Menedzhment personalu. № 29. P. 4–6 [in Ukrainian].
12. Linnik O. (2009). Suchasni interaktyvni tekhnolohii metodychnoi roboty z pedahohichnymy kadramy [Modern interactive technologies of methodological work with teaching staff]. Vykhovatel-metodyst zakladu doshkilnoi osvity. № 8. S. 21–28 [in Ukrainian].
13. Maksymenko S. D. (2005). Tekhnolohiia spilkuvannia (komunikatyvna kompetentnist uchytelia: sutnist i shliakhy formuvannia [Communication technology (communicative competence of the teacher: the essence and ways of formation)]. Kyiv : Hlavnuk, 112 s. [in Ukrainian].
14. Matiusha I. K. (1997). Osobystist i kolektyv yak tsilisna harmoniina systema (psykholoho-pedahohichnyi aspekt) [Personality and team as a whole harmonious system (psychological and pedagogical aspect)]. Kyiv : IZMN, 188 s. [in Ukrainian].
15. Machuska I. M. (1997). Formuvannia kultury spilkuvannia subiektiv navchalno-vykhovnogo protsesu [Forming a culture of communication of subjects of educational and pedagogical process]. Pedahohika i psykholohiia. № 3. S. 97–104 [in Ukrainian].
16. Ortynskyi V. L. (2009). Pedahohika vyshchoi shkoly : navch. posib. [Pedagogy of Higher Education: textbook]. Kyiv : Tsentruchovoi literatury, 472 s. [in Ukrainian].
17. Toba M. (1999). Psykholohichni determinanty dialohovoho pedahohichnogo spilkuvannia : avtoref. dys. ... kand. psykol. nauk : 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykholohiia [Psychological determinants of dialog pedagogical communication]. Ivano-Frankivsk. 24 s. [in Ukrainian].
18. Tsymbaliuk I. M. (2004). Pidvyshchennia profesiinoi kvalifikatsii: psykholohiia pedahohichnoi pratsi : posibnyk [Professional Development: Psychology of Pedagogical Work : manual]. Kyiv : Profesional, 150 s. [in Ukrainian].
19. Rogers S. R. (1964). Toward a Modern Approach to Values. Journal of Abnormal and Social Psychology. Vol. 68. P. 160–167.

Dubrovina I., Motsak S., Smirnov S., Snegirev I. Improvement of communicative interaction between students and teachers as an implementation of eurointegration processes in higher education

Today, higher education institutions in Ukraine are a powerful agent of change towards the inculcation and dissemination of European values: respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights. International conferences, seminars, roundtables, online conferences, master classes, trainings, workshops, panel discussions of foreign experts ensure close cooperation between students and teachers, where applicants can participate in international programmes, language study abroad projects in EU countries. Therefore, the issue of improving communicative interaction in higher education requires thorough research in the theory and practice of vocational education and training.

The research provides theoretical justification for the methodology of communicative interaction improvement in the “student – teacher” system, reveals the leading role of communication for achieving educational goals and objectives. Innovative methods for improving communicative interaction (methods of “brainstorming”, design-analysis, heuristic observation, method of hypotheses, travel to the future or the past, inventing, etc.) are defined. Within the student-teacher system, subjective speech-practice should be formed and mutually conditioned in order to exchange information and create the most favourable conditions for the formation of personality and the solution of educational requirements and challenges within the educational process.

To improve communicative interaction teachers need to master interactive forms and methods of learning and communication, to be able to motivate students to professional formation and awareness of themselves in their future profession on the basis of partnership and mutual respect within the educational team. The importance of identifying unconstructive conflicts that cause stress of both teacher and students and interfere with the establishment of communicative interaction in higher education was determined.

Key words: studies of physics, studies of students, raising of questions, thought, activation of thought of students (8–10 words).

АНГЛІЙСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Метою представленого дослідження стало формування мотивації навчання англійської мови професійного спрямування майбутніх педагогічних кадрів немовних спеціальностей в Державному закладі “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” як необхідного чинника свідомого входження в європейський простір вищої освіти (ЄПВО). Визначено педагогічні умови підвищення рівня навчання англійської мови професійного спрямування: 1) розроблення навчальних програм дисципліни з урахуванням професійної спрямованості; 2) застосування інформаційно-комунікаційних технологій (КТ) для підвищення ефективності та зацікавленості вивчення англійської мови професійного спрямування.

Для впровадження визначених педагогічних умов вирішувалися такі завдання: кафедрою західних і східних мов та методики їх навчання спільно із профілюючими кафедрами розроблені робочі програми навчальної дисципліни “Англійська мова професійного спрямування”, у яких до кожного змістового модуля в межах запланованої граматичної теми розглядалися актуальні проблеми відповідної спеціальності; для підвищення мотивації вивчення іноземної мови професійного спрямування як необхідного чинника євроінтеграції педагогічної освіти обрано проєктне навчання, а теми проєктів відповідали темам професійного спрямування змістових модулів робочих програм; для формування соціокультурної компетентності як важливої складової частини комунікативної компетентності в навчальний процес упроваджено розроблений авторкою статті мультимедійний сайт з доменним ім'ям “*npu-quest.at.ua*”.

Бесіди зі здобувачами вищої педагогічної освіти на різних спеціальностях, спостереження за їхньою навчальною діяльністю та результати іспитів показали, що розроблення та впровадження робочих навчальних програм професійного спрямування та використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення англійської мови професійного спрямування дозволило збагатити навчальний матеріал аудіо- і відеофрагментами, матеріалами мультимедіа, застосовуючи, таким чином, усі види мовленнєвої діяльності, що сприяло найбільш ефективному засвоєнню інформації як професійного, так і соціокультурного змісту.

Ключові слова: англійська мова професійного спрямування, євроінтеграція педагогічної освіти України.

Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу охопили всі сфери суспільного життя: виробництво, культуру, духовне життя, освітню та наукову сфери. Формування єдиного європейського освітнього простору в Україні почалося ще у 2005 р., коли наша держава приєдналася до Болонського процесу. Євроінтеграційні прагнення у сфері освіти та науки відображені в реформах Міністерства освіти і науки України [1]. У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні викладено системний аналіз еволюції процесу європейської інтеграції у сфері освіти і наголошено, що подальший розвиток вищої освіти нашої держави пов'язується із включенням у європейський простір [2]. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр., схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р., зазначено: “Ця Стратегія спрямована на досягнення цілей сталого розвитку України <...>” [3]. У цьому документі розглянуто основні тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні, відповідно до пріоритетів Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО) сформульовані принципи розвитку вищої освіти, які визначатимуть концептуальну модель вищої освіти нашої держави. Формування Європростору є ключовим шляхом сприяння мобільності та працевлаштування громадян, що, безумовно, сприятиме розвитку європейського континенту, утвердженню кращих стандартів європейської освітньої та наукової традиції в українській освіті та значному підвищенню економічного й соціального потенціалу нашої держави. Вагомий внесок у процес євроінтеграції вищої освіти України зробив наданий Україні 23 червня 2022 ро. статус кандидата на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), що вкотре юридично закріпило євроінтеграційний вибір нашої держави.

Необхідність покращення і поширення практики вивчення мов упродовж усього життя людини, підвищення ефективності мовної освіти та створення сприятливих умов для вивчення сучасних мов визначені в Декларації Європейської комісії щодо мовної освіти (Брюссель, 2002 р.). Отже, мовна політика та створення спільного комунікативного простору є одним із пріоритетних напрямів діяльності ЄС. Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти для тих, хто вивчає іноземні мови в Європі, визначено шість рівнів володіння мовою, що розроблені Асоціацією мовних експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe). Ці рекомендації фіксують наявні мовні навички та компетенції таким чином: інтродуктивний рівень (Breakthrough, або A1), середній (Waystage, або A2), рубіжний (Threshold, або B1), просунутий (Vantage, або B2), автономний (Effective Operational Proficiency, або C1) і компетентний (Mastery) [4].

Проблеми і тенденції розвитку вищої освіти перебувають у полі зору європейських і вітчизняних дослідників. Видання “Європейський простір вищої освіти” презентує статті дослідників Болонського процесу [5]. Детальний аналіз цього видання наведено в роботі В. Антонюк [6]. У збірнику науковці аналізують досягнення і проблеми формування ЄПВО, вказують на необхідність розроблення повноцінної законодавчої бази, розкривають значний потенціал реформування європейської системи вищої освіти (далі – ЄСВО) для

економічного й соціального розвитку, для підвищення людського потенціалу і сприяння створенню сильної Європи. У цих працях зазначено етапи розвитку ЄПВО, виявлено прогрес і деякі труднощі, з якими стикається ЄСВО, домінантні тренди. Водночас у наведеному огляді зазначено зниження оптимізму щодо приєднання України до ЄПВО внаслідок зростання труднощів і недоліків протягом останніх років, як-от: невідповідність викладання вимогам ринку праці; слабка матеріально-технічна база закладів вищої освіти (далі – ЗВО); застарілі навчальні програми та педагогічні методи викладання; орієнтація не на формування компетенцій, а переважно на передачу знань, які не завжди відповідають сучасним вимогам.

У висновках результатів дослідження інтеграції вищої освіти України в ЄПВО і рекомендацій щодо прискорення цього процесу визначається, що на рівні ЗВО необхідно “забезпечити високий рівень викладання та засвоєння студентами іноземних мов, передусім англійської; поширювати практику викладання профільюючих дисциплін іноземною мовою” [6, с. 591]. На залежність якості професійної освіти від рівня володіння випускниками університетів іноземними мовами, насамперед англійською, як необхідного чинника входження українських фахівців у Європростір, указують провідні вітчизняні вчені (В. Андрущенко, П. Бех, І. Зязюн, В. Кремінь, Г. Онкович, В. Редько й інші). Справді, саме англійська мова набуває все більшого поширення та стає мовою міжнародного спілкування (англійська мова як лінгва-франка – АЛФ) не тільки в межах ЄС, але й у всьому світі. Основна наукова література (більше 50 %) є англійською, спілкування фахівців у різних формах здійснюється переважно англійською мовою. Користування інтернетом неможливе без знання цієї мови, адже 80 % інформації у Всесвітній мережі зберігається англійською мовою, і цей обсяг подвоюється кожні 18 місяців [7]. Престижність знання англійської мови і широкі можливості, які відкриваються водночас перед майбутніми фахівцями сфери освіти, необхідно використовувати у процесі вивчення дисципліни “Англійська мова професійного спрямування” у ЗВО. Володіння англійською мовою надає можливість майбутнім педагогічним фахівцям вільно спілкуватися в європейському освітньому просторі та відчувати свою приналежність до нього.

Відповідно до вищезазначеного, освітня політика України в галузі викладання та вивчення іноземних мов зазнала значних позитивних змін. Навчання іноземної мови натеper стало невід’ємною складовою частиною процесу формування сучасного фахівця. Вступ до магістратури й аспірантури неможливий без складання екзамену з іноземної мови. Розширюється і заохочується викладання профільних дисциплін іноземною мовою у ЗВО, відкриваються курси з іноземних мов, широко застосовуються сучасні технології навчання. Володіння англійською мовою зроблять критерієм під час відбору на державну службу [8].

Як відомо, головною метою навчання іноземних мов у ЗВО є формування комунікативної компетенції, під якою розуміється комплекс знань, умінь і навичок, що забезпечують готовність і здатність до спілкування іноземною мовою. Основними складниками комунікативної компетенції є мовна і соціокультурна компетенції. Соціокультурна компетентність, як уважають дослідники, є обов’язковою складовою частиною процесу навчання іноземної мови, зокрема й іноземної мови професійного спрямування, важливою складовою частиною комунікативно-мовленнєвої компетентності за умови стимулювання професійної спрямованості навчання здобувачів освіти [9; 10].

Для немовних вищів доцільно виділити також професійну компетенцію, що включає базові знання за фахом для користування іноземною мовою у професійних цілях [11]. Фахова комунікативна компетенція, безумовно, має формуватися в тісному зв’язку кафедр іноземних мов із профільюючими кафедрами на підставі розвитку навичок роботи з іноземною літературою з метою підвищення компетентності за профільюючими дисциплінами. У процесі досягнення цих цілей реалізуються також освітні й виховні завдання, що входять як складник у програму гуманітаризації й інтеграції вищої освіти в ЄПВО [6–11].

Ф. Моїсеева виділяє три основні рівня комунікативної компетенції відповідно до курсу навчання іноземної мови на немовних спеціальностях: достатній (рівень сформованості базових умінь і навичок у всіх видах мовної діяльності на основі мовних, соціокультурних і професійних знань); просунутий (рівень активного й рецептивного володіння професійною лексикою й основними граматичними конструкціями іноземної мови з активним залученням соціокультурних і професійних знань; професійно достатній (рівень, що забезпечує практичне використання іноземної мови у сфері професійного спілкування) [11]. Авторка слушно зазначає, що незначна кількість годин на вивчення іноземної мови на немовних спеціальностях обмежує досягнення професійно достатнього рівня комунікативної компетенції. Ми погоджуємося з думкою авторки, що для підвищення рівня комунікативної компетентності необхідно застосовувати у викладанні іноземних мов інформаційно-комунікативні технології (далі – ІКТ). Така умова свого часу була застосована в дослідженнях авторки поданої статті [12]. У практичній частині представленої статті, як буде показано далі, зазначені результати застосування ІКТ під час викладання англійської мови професійного спрямування на різних спеціальностях педагогічного ЗВО як чинника, що викликає інтерес у студентів і, як наслідок, підвищує мотивацію вивчення іноземної мови.

Запровадження дисципліни “Англійська мова професійного спрямування”, яка є альтернативою нового напрямку викладання англійської мови в західній педагогіці – “Англійська мова у спеціальних цілях” (ESP), стало одним із визначальних чинників євроінтеграції вищої освіти на немовних спеціальностях у педагогічних ЗВО. Метою вивчення цієї дисципліни є формування необхідної комунікативної компетентності

у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах, навичок практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, зумовленої професійними потребами, опанування професійної інформації через іноземні джерела.

Аналіз науково-методичної літератури показує, що існує безліч методичних напрямів і технологій навчання іноземної мови на немовних спеціальностях. Сучасний підхід до проблем викладання іноземної (англійської) мови за професійним спрямуванням для різних немовних спеціальностей висвітлено в публікаціях таких авторів, як: Т. Гончаренко, М. Лебедева, П. Лімар, О. Лубянова, М. Микитенко, О. Назаренко, у багатьох інших [13]. Показано, що ефективність формування іншомовної професійної компетентності студентів зростає у процесі організації навчання засобами нетрадиційних форм і методів із використанням інформаційних технологій (проблемне заняття, ознайомлення-візуалізація, пресконференція, бесіди та дискусії на професійну тематику, розгляд конкретних ситуацій, міждисциплінарний семінар, тематичний семінар, круглий стіл, дидактичні ділові, рольові, ситуаційні ігри, метод проєктів тощо).

Однак, незважаючи на необхідність володіння англійською мовою майбутніми фахівцями різних сфер професійної діяльності, розуміння її значущості та старання викладачів англійської мови професійного спрямування, більшість випускників ЗВО немовних спеціальностей, зокрема й педагогічних, як показав наш власний досвід, не досить добре нею володіють і не усвідомлюють перспективи, що надає володіння англійською мовою професійного спрямування. Причин, що пояснюють це явище, багато, але однією з основних є низька мотивація до вивчення цієї дисципліни, нерозуміння здобувачами вищої освіти її значення як у процесі професійної підготовки, так і в майбутній професійній діяльності, можливості працевлаштування в ЄПВО. Сучасний педагог зобов'язаний володіти іноземною мовою, бажано англійською, і обов'язково має скористатися можливістю її вивчення у процесі професійної підготовки, удосконалити свої знання в подальшій професійній діяльності. Справа викладача іноземної мови професійного спрямування у ЗВО – переконати в цьому здобувачів педагогічної освіти, довести до їхньої свідомості перспективи професійного росту і розширення можливості працевлаштування в сучасному конкурентному ЄПВО. Можна стверджувати, що володіння іноземною (англійською) мовою являє собою необхідну умову входження в цій простір. Для досягнення цієї мети необхідно зробити заняття з іноземної мови цікавими, налаштованими на майбутню професію, з використанням сучасних технологій навчання на аудиторних і позааудиторних заняттях під час виконання самостійної роботи.

Метою представленого дослідження стало формування мотивації навчання англійської мови майбутніх педагогічних кадрів немовних спеціальностей як необхідного чинника свідомого входження в ЄПВО.

Експериментально-дослідницька робота проводилася на базі Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”. В експерименті брали участь студенти 1 і 2 року навчання, які готуються за програмами рівня вищої освіти “бакалавр”. Загальна кількість учасників становила 68 студентів за такими спеціальностями: 012 “Дошкільна освіта” – 25 студентів (факультет дошкільної педагогіки та психології); 014 “Середня освіта (Фізика)” – 12 студентів (фізико-математичний факультет); 016 “Спеціальна освіта” – 31 студент (факультет фізичної реабілітації).

Виходячи з поставленої мети, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено і впроваджено в навчальний процес під час викладання дисципліни “Англійська мова професійного спрямування” такі педагогічні умови: 1) розроблення навчальних програм дисципліни з урахуванням професійної спрямованості; 2) застосування інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності вивчення мови і зацікавленості в цьому. Запропоновані педагогічні умови призначені для формування іншомовної професійної комунікативної компетентності здобувачів педагогічної освіти з метою усвідомлення англійської мови професійного спрямування як визначального чинника інтеграції в ЄПВО.

Для впровадження визначених педагогічних умов вирішувалися такі завдання:

1. Кафедрою західних і східних мов та методики їх навчання спільно з відповідними профілюючими кафедрами розроблені робочі програми навчальної дисципліни “Англійська мова професійного спрямування”. Робочі програми склалися таким чином, що до кожного змістового модуля в межах запланованої граматичної теми розглядалися актуальні проблеми та спеціальні питання відповідної спеціальності. Після затвердження на кафедрі теми обговорювались зі студентами, що сприяло постійній комунікативній взаємодії студентів із викладачем.

2. Серед різноманітних нових педагогічних технологій, спрямованих на підвищення мотивації вивчення іноземної мови професійного спрямування як необхідного чинника євроінтеграції педагогічної освіти, обрано проєктне навчання, яке знайшло широке застосування щодо навчання англійської мови [13]. Темі проєктів відповідали професійно спрямованим темам змістових модулів робочих програм.

3. З метою формування соціокультурної компетентності застосовувався мультимедійний навчальний сайт з доменним ім'ям “rpru-quest.at.ua”, розроблений авторкою представленої статті.

У таблиці 1 наведено професійно орієнтовані теми змістових модулів відповідно до спеціальностей.

З огляду на обмежену кількість аудиторних годин і значний обсяг граматичного матеріалу, робота над проєктами проводилася частково за рахунок годин, відведених на семестрові консультації та на самостійну роботу.

Таблиця 1

Професійно орієнтовані теми змістових модулів

Спеціальність	Професійно орієнтовані теми
012 “Дошкільнє виховання”	Змістовий модуль 1. Соціальна ситуація розвитку дитини-дошкільника в Україні, Великій Британії та США. Змістовий модуль 2. Сучасні системи дошкільної освіти. Особливості дошкільної освіти в Україні, Великій Британії та США. Змістовий модуль 3. Батьківство та його роль у розвитку дитини. Змістовий модуль 4. Розвиток комунікативної діяльності дитини. Уроки англійської мови в дитячому садку. Змістовий модуль 5. Професія вихователя в дитячому садку. Проблеми та суперечності особистісного розвитку дошкільнят і роль вихователя в їх подоланні. Змістовий модуль 6. Специфіка спілкування з однолітками. Шляхи допомоги дітям у спілкуванні. Змістовий модуль 7. Спортивне свято в дитячому садку. Змістовий модуль 8. Тенденції інноваційного розвитку дошкільнят. Комп’ютерні ігри для дошкільнят.
014 “Середня освіта (Фізика)”	Змістовий модуль 1. Цілі та завдання вивчення фізики у школах України. Змістовий модуль 2. Навчальний предмет “Фізика” у школах Західної Європи. Змістовий модуль 3. Вища освіта з фізичних спеціальностей в Україні. Змістовий модуль 4. Важливі напрями досліджень у сучасній фізиці. Змістовий модуль 5. Великі фізики – лауреати Нобелівської премії. Змістовий модуль 6. Фізичні інститути Національної академії наук України. Змістовий модуль 7. Вчення про простір та час: від Ньютона до Ейнштейна. Закони збереження та властивості простору та часу. Змістовий модуль 8. Інноваційні технології навчання фізики.
016 “Спеціальна освіта (Фізична реабілітація)”	Змістовий модуль 1. Спеціальна освіта. Система знань про структуру фізичних реабілітаційних заходів. Змістовий модуль 2. Зміст навичок організаційних і методологічних аспектів первинної та вторинної профілактики найпоширеніших захворювань і типів інвалідності. Змістовий модуль 3. Основні принципи фізичної реабілітації в усіх основних формах патології. Змістовий модуль 4. Інклюзивна формація. Змістовий модуль 5. Особливості фізичної реабілітації психічно відсталих дітей. Змістовий модуль 6. Спеціальні школи. Змістовий модуль 7. Робота з батьками у спеціальних школах. Змістовий модуль 8. Проблеми міжособистісних взаємин у спеціальних школах.

Характерною особливістю проектної діяльності є корпоративний характер виконання професійно спрямованих завдань. Суть проектної діяльності, яка є творчою за своїм змістом, полягає в тому, що в її організації у процесі вивчення іноземної мови у студентів виникала потреба спілкування англійською мовою професійного спрямування і пізнання засобами цієї мови професійно значущої інформації. Робота з розроблення проектів охоплювала три основні етапи: підготовчий, основний і завершальний. На підготовчому етапі уточнювався зміст теми, аналізувалася проблема, здійснювався розподіл на проектні групи, визначався особистий внесок кожного студента, цілі кінцевого результату. Основний етап полягав у завершальному обговоренні шляху реалізації проекту, визначенні способів представлення результату, оформленні проекту. Завершальний етап – перевірка, захист, оцінювання. На цьому етапі здійснювались підготовка й оформлення доповіді, обґрунтування процесу проектування, пояснення отриманих результатів, колективний захист проекту, аналіз досягнутих результатів, оцінка результату. На цьому етапі студенти розробляли форму презентації, захищали проект, потім колективно аналізували результати. Викладач на всіх етапах спостерігав за роботою студентів, консулював, у разі необхідності, надавав поради, якщо студенти зверталися по допомогу, тобто керував побічно, без зайвого втручання.

Найважливішими чинниками, які сприяли розвитку фахової мовленнєвої діяльності у проектному навчанні, була передусім професійна спрямованість змісту проектів, що забезпечувало інтерес до виконання проекту з боку всіх його учасників. У процесі виконання проектів органічно поєднувались усі види професійно спрямованої мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо), що практично неможливо вирішити в рамках традиційних методів навчання. Використання засобів ІКТ дозволило збагатити навчальний матеріал (аудіо- і відеофрагменти, матеріали мультимедіа), що сприяло найбільш ефективному засвоєнню професійно спрямованої інформації.

Одним із завдань проведеного дослідження поставлено формування соціокультурної компетентності як важливої складової частини комунікативної компетентності, призначеної для сприяння міжкультурній комунікації соціокультурного змісту, формування якої здійснювалось, як уже зазначено вище, завдяки впровадженню в навчальний процес мультимедійного сайту з доменним ім’ям “rpri-quest.at.ua”, який можна схарактеризувати як відкритий, динамічний, тематичний сайт. Він містив сукупність електронних документів

(файлів) і надавав можливість водночас використовувати різні форми надання інформації в комп'ютерній мережі та її оброблення, тобто працювати в єдиному об'єкті створеного вебсайту. Наявність гіпертекстових технологій і гіперпосилань забезпечувала зручну навігацію. Автентичні онлайн-відео, аудіозаписи та текстова інформація розширювали можливості формування соціокультурної компетентності. За допомогою системи завдань і тестів студенти могли проконтролювати свої знання. У відповідях система реєструвала, яку відповідь обирав студент, залежно від того, правильна чи неправильна відповідь, виставляла оцінку. Зрештою, сума оцінок виводилася на загальне табло. Прослуховування текстів, перегляд відеозаписів, наявність аудіокниг, які були художніми або пізнавальними творами, що озвучені носіями мови, розвивали комунікативні соціокультурні здібності здобувачів освіти.

Висновки. Органічне поєднання всіх видів мовленнєвої діяльності під час відпрацювання мовного матеріалу з дисципліни “Іноземна (англійська) мова професійного спрямування” є проблемою, яку практично неможливо вирішити в рамках традиційних методів навчання, на відміну від застосування ІКТ. Як показали бесіди зі здобувачами вищої педагогічної освіти на різних спеціальностях, спостереження за їхньою навчальною діяльністю та результати іспитів, розроблення і впровадження робочих навчальних програм фахового спрямування та використання засобів ІКТ у вивченні англійської мови професійного спрямування дозволили збагатити навчальний матеріал аудіо- і відеофрагментами, матеріалами мультимедіа, застосовуючи, таким чином, усі види мовленнєвої діяльності, що сприяло найбільш ефективному засвоєнню інформації як професійного, так і соціокультурного змісту. Надалі планується застосування розробленої методики у вивченні англійської мови на всіх немовних спеціальностях Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Використана література:

1. Реформи МОН направлені на євроінтеграцію України. URL: <https://mon.gov.ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet>.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
3. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 рр. / МОН України. Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.
4. Go Global: Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов (National Foreign Language Learning and Promotion Initiative). 2015 р. URL: http://osvitacv.com/uploads/go_global.pdf.
5. The European Higher Education Area Between Critical Reflections and Future Policies / A. Curaj et al. (Eds.). 2015. 1st ed. XLIV. 898 p. URL: <https://www.springer.com/gp/book/9783319187679>.
6. Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в Європейській освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал Європейської економіки. Глобальна та європейська інтеграція*. 2021. Т. 20. № 3. С. 573–593.
7. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. *Гуманізація навчального процесу* : збірник наукових праць. Київ : Вища школа, 2013. Вип. LXI. С. 203–217.
8. Богатирець В. Англійська мова як інструмент розвитку комунікативного простору України. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/650>.
9. Закір'янова І. Формування соціокультурної компетентності в майбутніх вчителів іноземної мови у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 22 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6623.htm>.
10. Скрипник Н. Соціокультурна компетентність як складова мовної підготовки у вищому навчальному закладі. *Львівський філологічний часопис*. 2019. Т. 6. С. 186–191. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/1723>.
11. Моїсєєва Ф. Роль іноземної мови в загальній концепції підготовки сучасного фахівця URL: <http://rusnauka.com/NIO/Philologia/moisjejeva.doc.htm>.
12. Смелянова Д. Деякі проблеми залучення майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до використання нових інформаційних технологій навчання у самостійній роботі. *Наука і освіта*. 2012. № 1. VII. С. 15–20.
13. Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29 квітня 2015 р. URL: <http://confesp.f.kpi.ua/ru/node/1154>.

References:

1. Reformy MON napravleni na yevrointehratsiyu Ukrayiny [The reforms of the Ministry of Education and Culture are aimed at the European integration of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet> [in Ukrainian].
2. Natsional'na dopovid' pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukrayini. Nats. akad. ped. nauk Ukrayiny / za zah. red. V. H. Kremenya. Kyuyiv : Pedahohichna dumka, 2016. 448 s. [National report on the state and prospects of education development in Ukraine. National Acad. ped. of Sciences of Ukraine] / for general ed. V. G. Kremenya. Kyiv : Pedagogical thought, 2016. 448 p.] [in Ukrainian].
3. Stratehiya rozvytku vyshchoyi osvity Ukrayiny na 2021–2031 roky. MON Ukrayiny. Kyuyiv. 2020 [Strategy for the development of higher education of Ukraine for 2021–2031. MES of Ukraine. Kyiv. 2020]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [in Ukrainian].
4. Go Global: Natsional'na prohrama vyvchennya ta populyaryzatsiyi inozemnykh mov [National program of study and popularization of foreign languages] (2015). URL: http://osvitacv.com/uploads/go_global.pdf [in Ukrainian].
5. The European Higher Education Area Between Critical Reflections and Future Policies. A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, P. Scott (Eds.). 2015. 1st ed. 2015, XLIV, 898 p. URL: <https://www.springer.com/gp/book/9783319187679>.
6. Antonyuk V. (2021). Intehratsiya vyshchoyi osvity Ukrayiny v Yevropeys'kyu osvitniy prostir dlya rozvytku lyuds'koho kapitalu [Integration of higher education of Ukraine into the European educational space for the development of human capital]. *Zhurnal Yevropeys'koyi ekonomiky. Hlobal'na ta yevropeys'ka intehratsiya – Journal of European Economy. Global and European integration*. 20 (3), 573–593 [in Ukrainian].

7. Khomenko O. (2013). Rol' anhliys'koyi movy v umovakh hlobalizatsiyi [The role of the English language in the conditions of globalization]. *Kyyiv. Vyshcha shkola. Humanizatsiya navchal'noho protsesu – Kyiv. High school. Humanization of the educational process: coll. of science works. Issue LXI*. Pp. 203–217 [in Ukrainian].
8. Bohatyrets V. Anhliys'ka mova yak instrument rozvytku komunikatyvnoho prostoru Ukrayiny [English as a tool for the development of the communicative space of Ukraine]. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/650> [in Ukrainian].
9. Zakiryanova I. A. (2006). Formuvannya sotsiokul'turnoyi kompetentnosti u maybutnikh vchyteliv inozemnoyi movy v protsesi profesiynoyi pidhotovky [Formation of sociocultural competence in future foreign language teachers in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6623.htm> [in Ukrainian].
10. Skrypnyk N. I. (2019). Sotsiokul'turna kompetentnist' yak skladova movnoyi pidhotovky u vyshchomu navchal'nomu zakladi [Sociocultural competence as a component of language training in a higher educational institution]. *L'vivs'kyi filolohichnyy chasopys – Lviv Philological Magazine*, 6, 186–191. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/1723> [in Ukrainian].
11. Moiseeva F. A. Rol' inozemnoyi movy v zahal'niy kontseptsiyi pidhotovky suchasnoho fakhivtsya [The role of a foreign language in the general concept of training a modern specialist]. URL: <http://nauka.com/NIO/Philologia/moisejeva.doc.htm> [in Ukrainian].
12. Emelyanova D. V. (2012). Deyaki problemy zaluchennya maybutnikh uchyteliv humanitarnykh dystsyplin do vykorystannya novykh informatsiynykh tekhnolohiy navchannya u samostiyniy roboti [Some problems of involving future teachers of humanitarian disciplines in the use of new information technologies of learning in independent work.]. *Nauka i osvita – Science and education*, (1) VII, 15–20 [in Ukrainian].
13. Sait The Eleventh International Scientific and Practical Conference “Modern trends in teaching a foreign language of professional direction in higher education”. Kyiv. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1154> [in Ukrainian].

Emelyanova D. Professional English in the context of European integration of higher pedagogical education in Ukraine

The purpose of the presented research was to form the motivation for learning English and the professional direction of future teaching staff of non-language specialties at the State Institution “Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky”, as a necessary factor for conscious entry into the European space of higher education (ESHE). Defined pedagogical conditions for raising the level of professional English language learning: 1) development of training programs of the discipline taking into account the professional orientation; 2) the use of information and communication technologies (ICT) to increase the efficiency and interest in learning English for professional purposes.

For the implementation of the identified pedagogical tasks, the following tasks were solved: the department of Western and Eastern languages and their teaching methods, together with the profiling departments, developed working programs of the educational discipline “English language of professional direction”, in which relevant problems of the relevant specialty were considered for each content module within the planned grammatical topic; in order to increase the motivation of learning a foreign language of professional direction, as a necessary factor of the European integration of pedagogical education, project training was chosen, and the topics of the projects corresponded to the topics of the professional direction of the content modules of the work programs; for the formation of socio-cultural competence, as an important component of communicative competence, a multimedia site developed by the author of the article with the domain name “pnpu-quest.at.ua” was introduced into the educational process.

Interviews with students of higher pedagogic education in various specialties, observation of their educational activities and exam results showed that the development and implementation of vocational training programs and the use of ICT tools in the study of professional English allowed enriching the educational material with audio and video fragments, multimedia materials, thus applying all types of speech activity, which contributed to the most effective assimilation of information of both professional and socio-cultural content.

Key words: professional English language, European integration of pedagogical education of Ukraine.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЕКОЛОГІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Дітей, що не вміють ще ходити, треба частіше виносити
на свіже повітря, щоб вони могли бачити небо, дерева, квіти, різних тварин.
Усе це залишається в дитячій душі, осяює почуттям радості
і покладе основи любові до рідної природи.*

Г. Ващенко

Європейський вимір екологічної освіти є важливим для вчителів сучасної школи із причини їх подвійної включеності в освітній процес: як наставників екологічно свідомого молодого покоління громадян Європи і як фахівців неперервної педагогічної освіти. Даний феномен у педагогічній освіті є багатограним, серед його аспектів звертаємо увагу на: європейські знання, європейську ідентичність, європейську полікультурність, європейський професіоналізм, європейську свідомість.

Формування екологічної свідомості громадянина Європи повинно відбуватись на всіх етапах його розвитку та становлення. У даному процесі важливо брати участь практично всієї громадськості, але особлива роль відводиться сім'ї та педагогічним працівникам, зважаючи на те, що виховання дітей починається з копіювання вчинків дорослих, формування екологічної культури як її складової частини відбувається шляхом передачі знань, досвіду, цінностей від покоління до покоління, від людини до людини. Розпочинати даний процес необхідно з формування екологічних знань, компетентностей учнів, це чи не одне із пріоритетних завдань у початковій школі, де створюються надзвичайно сприятливі умови для екологічної освіти і виховання учнів завдяки природній допитливості дітей та їхньому щирому інтересу до пізнання навколишнього світу. Тому вчитель початкової школи має не тільки обов'язок, але й можливість допомогти дитині віднайти ту межу у спілкуванні із природою, яку людина не має перетинати, якщо хоче бути людиною. А загальноосвітня школа покликана вже нині проявити наполегливість у вихованні нового покоління, якому властиве особливе бачення світу як об'єкта його постійної турботи.

Виходячи з означеного, розуміємо, що вирішення багатьох питань екологічної освіти неможливе без наявності високоосвічених професійних кадрів. Тому необхідно наголосити на постійній потребі в підвищенні професійної компетентності педагогічних працівників в опануванні ними знань з основ здоров'я, теорії та практики формування репродуктивного здоров'я в контексті екологізації змісту освіти.

Ключові слова: екологічна освіта, неперервна екологічна освіта, екологічна культура, підвищення кваліфікації вчителів, початкова школа, навколишнє середовище, професійна компетентність, європейська свідомість.

Освіта була і залишається однією із пріоритетних галузей соціально-економічного поступу в різні періоди суспільних трансформацій. Вона є найбільш ефективним інструментом для формування екологічного світогляду людей, метою якого є поєднання раціонального й емоційного у взаєминах людини із природою на базі принципів добра та краси, розуму і свідомості, патріотизму й універсалізму, наукових знань і дотримання екологічного права тощо. Одним із найважливіших принципів екологічної освіти є неперервність. Цей принцип передбачає необхідність поетапної екологічної освіти людини впродовж усього її життя.

Одним із важливих завдань на шляху до формування екологічної освіти педагогічних працівників є розвиток екоцентричного мислення, що приведе до належного рівня розвитку екоцентричного мислення й у самих учнів. На основі екологічного мислення формується екологічна культура молодих людей [3]. Адже це складова частина загальноосвітньої культури, яка характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем у майбутньому розвитку людства. Формування цінностей екологічної культури особистості буде забезпечене поєднанням екологічної освіти та виховання, практичної діяльності та спілкування у процесі такої діяльності. Екологічна культура стає необхідною умовою подолання негативних наслідків антропогенного впливу на навколишнє середовище і є регулятором відносин у системі "людина – довкілля" [3].

У міжнародних документах, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства (програмні документи Конференції ООН "Природне середовище і розвиток" (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), матеріали ЮНЕП "Перспективи навколишнього середовища на період до 2000 р. і надалі" (1987 р.), матеріали Брутландської комісії "Наше спільне майбутнє" (1987 р.)) велика увага приділяється екологічній культурі та свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію у світі, регіоні, у місці проживання, їхній обізнаності щодо можливих шляхів вирішення різних екологічних проблем, концептуальних підходів до збереження біосфери та цивілізації.

Українська держава з перших днів незалежності не стоїть осторонь, бере активну участь у правоохоронних заходах, є членом ООН, суверенною стороною багатьох міжнародних правоохоронних угод і разом з іншими країнами світу продовжує активно працювати над завданням щодо подолання екологічної кризи.

Згідно із Законом України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.” від 28 лютого 2019 р. № 2697–VIII [7], метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України для забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, упровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

А. Свінціцький підкреслює, що на 20 % здоров’я населення визначає стан природного довкілля. Постійно погіршується екологічна ситуація (відсталість основних технологій виробництва і споживання, а звідси – зростання забруднення довкілля, потрапляння великої кількості ксенобіотиків, а саме: отрутохімікатів, консервантів, генетичних модифікацій, харчових додатків тощо, у продукти харчування). Наслідком цього є збільшення тривалості й інтенсивності контакту організму із чужорідними речовинами, для нейтралізації яких у ньому немає ефективних засобів детоксикації. Це призводить до додаткового навантаження провідних систем організму, які забезпечують гомеостаз, – серцево-судинної, дихальної, імунної, видільної. 27 % території має критичний стан забруднення повітря, 30 млн громадян споживають воду негарантованої якості, а 10 млн – воду, яка не відповідає чинним гігієнічним нормам. Аварія на Чорнобильській атомній електростанції (далі – ЧАЕС) залишила глибокий і тривалий слід у погіршенні здоров’я та генофонду українців [9, с. 11].

У сучасних умовах за допомогою безперервності екологічної освіти можна передбачати і прогнозувати діяльність, упереджувально ставитися до своїх дій у природокористуванні, без чого не можна перебороти системну кризу, запобігти подальшому розвитку глобальних екопроблем і вийти на траєкторію стійкого розвитку.

Екологічна освіта загалом покликана розвинути екологічне мислення людей та їхню екологічну відповідальність. Якість життя (теперішнього і майбутнього) – напряду залежить від рівня екологічної компетентності дорослих людей. У їхніх руках – техніка й інтенсивні технології, уся колосальна потужність яких може виявитися в розпорядженні людей неосвічених, некомпетентних, байдужих, аморальних, що може призвести до непередбачуваних негативних наслідків.

Щоби сформувати екологічну компетентність дитини, дорослі, педагогічні працівники також, мають добре орієнтуватися в регіональних проблемах сьогодення. Забезпеченню потреб у постійному оновленні професійних екологічних знань і умінь, підвищенні їхньої кваліфікації та перепідготовці педагогічних кадрів слугує післядипломна освіта, яка забезпечує неперервність екологічної освіти. Поділяємо думку професора В. Олійника, який стверджує, що “<...> неперервна освіта – природний, поступальний процес передачі нагромаджених знань і вмінь від одного покоління до іншого, підвищення знань і досвіду від одного ступеня освіченості до іншого. Це закон розвитку, а реалізація здібностей людини протягом усього життя, орієнтування її на соціально вагомі цілі, категорії, нормативи” [5, с. 13].

Тому вчителі початкової школи повинні шукати шляхи постійного підвищення професійних компетентностей і власного вдосконалення. Нині педагоги мають широкий вибір форм підвищення кваліфікації: денну, очно-заочну, дистанційну форму підвищення кваліфікації, двопрофільні курси, стажування викладачів вищих навчальних закладів, а також конференції, семінари, круглі столи, педагогічні читання з актуальних проблем охорони навколишнього природного середовища, організацію інших заходів з екологічної освіти і виховання [6; 12].

Педагоги, беручи до уваги власні можливості, рівень підготовки, повинні проводити екологізацію освіти не тільки в навчальний, а й в позанавчальний час. Адже від того, як учитель початкової школи здійснює екологічну освіту молодших школярів на уроках, залежить формування їхнього інтересу до пізнання природи загалом, розвитку почуттів відповідальності за стан довкілля, потреби в охороні навколишнього середовища.

Учитель початкової школи має можливість працювати із вдячною і дуже сприйнятливою аудиторією. Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом навчання і виховання, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її інтелектуальний, фізичний, соціальний розвиток. У початковій школі продовжується опанування знань учнів про природу, формування екологічно доцільних навичок поведінки, не пасивної, а діяльній любові до природи. Саме молодший шкільний вік – найкращий період для формування активної життєвої позиції дитини, її небайдужого ставлення до навколишнього світу, прагнення бути партнером у розв’язанні екологічних і природоохоронних проблем. Виховувати в дітей любов до природи, відчувати значущість усього живого, бути милосердними. Дати зрозуміти дітям, що причина негативних наслідків криється в нехтуванні законами природи, людській байдужості. Уже в початковій школі учні повинні засвоїти, що життя людини, її матеріальне й моральне благополуччя залежать від стану навколишнього середовища. Питання екологічної освіти варто ширше вводити у зміст завдань різних предметів, які вивчаються в початковій школі: української мови, математики, читання, щоб дитина самостійно мала можливість дійти висновків: “Природа і люди – одне ціле”, “Природа в небезпеці”, “Природа чекає моєї допомоги”. Оскільки зосередженість екологічної освіти переважно тільки на передачі інформації і знань не сприяє розвитку таких особистісних якостей фахівців, як ціннісна орієнтація, висока духовність, критичне мислення, уміння обстоювати свої погляди, соціальна відповідальність і активність тощо.

Щоб діти вміли пильно придивлятися до навколишнього оточення, щоб вони не лише знали, а й відчували красу та розмаїття життя, варто частіше проводити уроки на природі [13, с. 70–72]. Однак відчуття краси, розуміння природи не приходять самі. Їх треба розвивати і виховувати з раннього дитинства. Учні не байдужі до проблеми бережливого ставлення до природи, усвідомлюють і розуміють її важливість. “Однак сама собою природа не розвиває й не виховує. Залишивши дитину сам на сам із нею, не варто сподіватися, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумнішою, глибоко моральною, непримиренною до зла. Тільки активна взаємодія із природою дасть можливість виховати найкращі людські цінності. Яскраві образи рідної землі повинні поживляти пам’ять дитини протягом усіх років навчання, щоб закони мислення вперше розкрилися не перед класною дошкою, а в полі, на лузі, лісовій галявині, біля річки”, – говорив В. Сухомлинський [11, с. 546]. Автор актуалізував, що необхідно навчитися насолоджуватися природою, якої в нас удосталь. Важливо дозволити освіті проходити в навколишньому середовищі, адже це сприятиме не тільки перебуванню просто неба, а й дозволить використовувати територію як навчальні аспекти, надасть учням можливість відчувати цінність природи та побачити проблеми, які стосуються екологічної кризи. Якщо школярі навчатися сприймати природу як значущу та цінну, легше братимуть на себе активну співвідповідальність за її охорону.

Великі можливості щодо здійснення екологічної освіти і виховання закладені у змісті інтегрованого курсу “Я досліджую світ” Нової української школи (далі – НУШ). Основною освітньою галуззю в даному курсі визначено природничу. Мета її полягає у формуванні в молодшого школяра потреби до пізнання світу і людини в ньому, спілкування із природою; уявлень і понять про цілісність світу, про природу та взаємозв’язки в ній, про людину як частину природи; ціннісного ставлення до природи, розуміння взаємодії і взаємовпливу людини і природи, навичок екологічно доцільної поведінки.

Охоплюючи систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності, інтегрований курс сприяє активному розвитку наукової і технологічної грамотності на основі конкретного досвіду вирішення проблем [4]. Можливі засоби інтеграції у процесі реалізації програми “Я досліджую світ” передбачають активне долучення учнів до позитивного досвіду спілкування із природою та впроваджують практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як-от:

- дотримуватись принципу екологізації змісту навчальних предметів, зокрема інтегрувати в навчальний процес питання енергозбереження; споживацького, репродуктивного й інноваційного природокористування; основ екологічної культури (у побуті, промисловому виробництві, сільському господарстві, охороні здоров’я, природі тощо);

- упроваджувати у практику екологічне проектування (малюнок, газета, екологічний знак, колаж, сценка, годівниця, тощо);

- упроваджувати інформаційно-комунікаційні технології (пошук необхідної інформації на електронних носіях, в інтернеті);

- забезпечити участь учнів у природоохоронних, трудових акціях, конкурсах, науково-освітніх програмах (практикування найрізноманітніших форм: усна, письмова, вокальна тощо);

- залучати учнів до екологічного краєзнавства, що веде до практичних, активних форм навчання (створення екологічних картосхем населеного пункту, розроблення маршрутів екологічних стежок, збір фольклорних матеріалів про природу рідного краю і використання її людиною тощо), які активізують пізнавальну діяльність і готовність до просвітництва;

- організовувати екологічні експедиції, екскурсії;

- поглибити співпрацю навчальних закладів освіти різних ланок для якісного розвитку навчального процесу;

- створити батьківський лекторій, проводити індивідуальні бесіди та групові консультації для батьків, просвітницькі тренінги, залучати батьків до виховного процесу.

У дидактико-методичній організації навчання курсу “Я досліджую світ” надається особливе значення практиці застосування здобутих знань, уявлень, навичок. Навчальний процес глибоко зорієнтований на співпрацю вчителя й учня, доброзичливе ставлення до зусиль вихованців, розвитку в них критичного мислення, пізнавальної активності та самостійності [4].

Цікавим прикладом навчання в тісному зв’язку із природою є школа у США (Нью-Мексико) – “Школа приємної взаємодії зі світом” (“Mountain Mahogany Community School”) [1]. Підхід до процесу навчання в даній школі досить оригінальний. Три принципи, на яких будується шкільна політика, – задоволення, безпека й емоційний розвиток. Програма створена на основі останніх неврологічних досліджень, згідно з якими запорукою доброї навченості є позитивна атмосфера й активна залученість учнів. У навчальній програмі даної школи є стандартні загальноосвітні предмети, але насамперед дітей у ній навчають взаємодії з навколишнім світом і побутовим навичкам: шиттю, кулінарії, садівництву. Учителі жартома називають учнів “маленькими садівниками”. І не дивно: на території школи висаджені сотні дерев, про які необхідно дбати. Діти харчуються органічними фруктами, які самі виростили.

Освіта повинна готувати ціннісно орієнтовану особистість, яка вміє критично мислити та діяти етично й екологічно свідомо. Нині Україна прагне Європи, визнає пріоритети демократичних цінностей Європи

й ідентифікує себе з Європою, тим самим назавжди позбувається радянського комплексу “учителя-виконавця” [8]. Сучасна людина має усвідомлювати себе громадянином не тільки своєї країни, але й цілісного, усе більш взаємопов’язаного світу. Тому вона має сприймати загальнолюдські цінності, жити і діяти на основі конструктивного, позитивного і шанобливого ставлення до довкілля. Процес неперервної екологічної освіти має містити ґрунтовний ідеологічний момент, який би відображав основні інтереси людей щодо вирішення проблем природокористування, їхню відповідність загальнолюдським інтересам. Формування особистості, не відокремленої від природного і соціального середовища, – ось кардинальне завдання системи європейської освіти загалом і екологічної освіти зокрема.

Використана література:

1. Mountain Mahogany Community School. URL: <https://www.mountainmahogany.org/> (дата звернення: 02.09.2022).
2. Бишова Т. Екологічна культура людини. *Початкова освіта*. 2008. № 14. С. 5–8.
3. Варениченко А. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до формування екологічної культури молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Мелітополь, 2020. 337 с. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/>.
4. Коваленко Л. Особливості викладання інтегрованого курсу “Я досліджую світ”. *На Урок*. 2020. URL: <https://naurok.com.ua/naukova-stattya-osoblivosti-vikladannya-integrovanogo-kursu-ya-doslidzhuyu-svit-201940.html> (дата звернення: 24.08.2022).
5. Олійник В. Безперервна освіта. *Світло*. 2000. № 3 (17). С. 11–15.
6. Приймакова В. Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.) : дис. ... докт. пед. наук : 03.00.01. Херсон, 2016. 487 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6408/1/Prymakova.pdf> (дата звернення: 18.08.2022).
7. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 24.08.2022).
8. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції : сутність, зміст, технології, готовність до змін: навчально-методичний посібник / Л. Пуховська та ін. ; за наук. ред. Л. Пуховської. Київ : Педагогічна думка, 2012. 122 с.
9. Свінцицький А. Здоров’я населення як важливий чинник державотворення та національної безпеки. *Практикуючий лікар*. 2013. № 2. С. 7–13. URL: http://ir.library.nmu.com/bitstream/123456789/2174/1/%D0%9F%D0%9B_2013_2_7-13.pdf (дата звернення: 02.09.2022).
10. Стратегічні орієнтири розвитку неперервної екологічної освіти в навчальних закладах Чернівецької області : матеріали Регіональної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 22 березня 2012 р. / Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. 2012. 312 с. URL: <https://uchika.in.ua/strategichni-orientiri-rozvitku-nepererвної-ekologichnoyi-os.html> (дата звернення: 06.09.2022).
11. Сухомлинський В. Школа і природа. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 536–551.
12. Трофанова Т. Вплив навколишнього середовища на стан репродуктивного здоров’я учнівської молоді та професійна педагогічна компетентність у його формуванні. *Обрії*. 2010. № 2 (31). С. 18–21.
13. Хрептії О. Екологічне навчання та виховання учнів з використанням місцевого матеріалу. *Обрії*. 1998. № 2 (7). С. 69–74.

References:

1. Mountain Mahogany Community School. URL: <https://www.mountainmahogany.org/> (data zvernennia: 02.09.2022).
2. Byshova T. (2008). Ekologichna kultura liudyny [Ecological human culture]. *Pochatkova osvita*. № 14. S. 5–8 [in Ukrainian].
3. Varenychenko A. (2020). Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do formuvannia ekolohichnoi kultury molodshykh shkoliariv : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Melitopolskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho [Preparation of the future primary school teacher for the formation of the ecological culture of younger schoolchildren]. Melitopol. 337 s. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/> [in Ukrainian].
4. Kovalenko L. (2020). Osoblyvosti vykladannya intehrovanoho kursu “Ya doslidzhuu svit” [Peculiarities of teaching the integrated course “I explore the world”]. *Na Urok*. URL: <https://naurok.com.ua/naukova-stattya-osoblivosti-vikladannya-integrovanogo-kursu-ya-doslidzhuyu-svit-201940.html> (data zvernennia: 24.08.2022).
5. Oliinyk V. (2000). Bezpererвна osvita [Continuous education]. *Svitlo*. № 3 (17). S. 11–15 [in Ukrainian].
6. Pryimakova V. (2016). Rozvytok pisljadiplomnoi osvity vchyteliv pochatkovykh klasiv v Ukraini (1948–2012 rr.) : dys. ... d-ra ped. nauk : 03.00.01 / Khersonska akademiia nepererвної osvity [Development of postgraduate education of primary school teachers in Ukraine (1948–2012)]. Kherson. 487 s. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6408/1/Prymakova.pdf> (data zvernennia: 18.08.2022).
7. Pro Osnovni zasady (stratēhiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 r. [About the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (data zvernennia: 24.08.2022).
8. Pukhovska L., Artiushyna M., Bazeliuk V., Lushyn P., Snisarenko O., Snitsar L., Solodkov V. (2012). Pisljadiplomna osvita v umovakh yevrointehratsii: sutnist, zmist, tekhnolohii, hotovnist do zmin: navchalno-metodychnyi posibnyk [Postgraduate education in the conditions of European integration: essence, content, technologies, readiness for changes: educational and methodological manual] / za nauk. red. L. Pukhovskoi. Kyiv : Pedahohichna dumka. 122 s. [in Ukrainian].
9. Svintsitskyi A. (2013). Zdrovia naseleння yak vazhlyvyi chynnyk derzhavotvorennia ta natsionalnoi bezpeky [Population health as an important factor in state formation and national security]. *Praktykuiuchyi likar*. № 2. S. 7–13 URL: http://ir.library.nmu.com/bitstream/123456789/2174/1/%D0%9F%D0%9B_2013_2_7-13.pdf (data zvernennia: 02.09.2022).
10. Stratehichni orientyry rozvytku nepererвної ekolohichnoi osvity u navchalnykh zakladakh Chernivetskoї oblasti: materialy rehionalnoi nauk.-prakt. konf (Chernivtsi, 22 bereznia 2012 r.) [Strategic guidelines for the development of continuous environmental education in educational institutions of the Chernivtsi region]. Instytut pisljadiplomnoi pedahohichnoi osvity Chernivetskoї oblasti. 312 s. URL: <https://uchika.in.ua/strategichni-orientiri-rozvitku-nepererвної-ekologichnoyi-os.html> (data zvernennia: 06.09.2022).
11. Sukhomlynskyi V. (1997). Shkola i pryroda [School and nature]. *Vybriani tvory : v 5 t. K. : Rad. shkola*. T. 5. S. 536–551 [in Ukrainian].

12. Trofanova T. (2010). Vplyv navkolyshnoho seredovyscha na stan reproduktyvnoho zdorovia uchnivskoi molodi ta profesiina pedahohichna kompetentnist u yoho formuvanni [The influence of the environment on the state of reproductive health of school-children and professional pedagogical competence in its formation]. *Obrii*. № 2 (31). S. 18–21 [in Ukrainian].
13. Khreptii O. (1998). Ekolohichne navchannia ta vykhovannia uchniv z vykorystanniam mistsevoho materialu [Ecological teaching and education of students using local material]. *Obrii*. № 2 (7). S. 69–74 [in Ukrainian].

Zavgorodnia T., Basarab N. The European vector of environmentalization of the cultural and educational space of primary school teachers in the system of postgraduate education

The European dimension of environmental education is important for modern school teachers due to their double inclusion in the educational process: as mentors of ecologically conscious young generation of European citizens and as specialists of continuous pedagogical education. This phenomenon of pedagogical education is multifaceted, among which attention is paid to: European knowledge, European identity, European multiculturalism, European professionalism, European consciousness.

The European citizen's formation of the ecological consciousness should take place at all stages of its development and establishment. The whole society should participate in this process, but a special role is allocated to the family and teaching staff, considering the fact that children's education begins with copying the actions of adults, the formation of environmental culture as its constituent part occurs through the transfer of knowledge, experience, values from generation to generation, from person to person. To begin this process is necessary for the students' formation of environmental knowledge and competences: this task is perhaps one of the most prioritized in the primary school, in which extremely favorable conditions for students' environmental education and upbringing are created due to children's natural curiosity and their sincere interest in learning the surrounding world. Therefore, the primary school teacher has not only the duty but also an opportunity to help the child find that border in communication with nature which a person must not transgress if he wants to be a human. Secondary school is aimed to show persistence in upbringing the new generation, which is characterized by a special vision of the world as an object of its constant caring.

Based on the above, it is worth mentioning that solving environmental education issues is not possible without the presence of highly educated teaching staff. Therefore, it is necessary to emphasize the constant need for improving the professional competence of teaching staff in mastering their knowledge of the basics of health, theory and practice of formation reproductive health in the context of environmentalization the content of education.

Key words: environmental education, continuous environmental education, environmental culture, teacher training, primary school environment, professional competence, European consciousness, postgraduate education.

УДК 378.046:37 (477: 4)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.17>

Загородній С. П., Іванічкіна Н. П.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті робиться спроба окреслити спільні точки дотику законодавчого підґрунтя Європейського Союзу й України у сфері неперервної освіти в умовах трансформації суспільства, зокрема, аналізуються такі європейські документи, як Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти, Меморандум неперервної освіти Європейського Союзу, Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя”, інші. Зіставлено українські законодавчі акти, як-от Закон України «Про освіту», Концепцію розвитку педагогічної освіти, Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, інші, які унормовують питання неперервної освіти в нашій державі. Наголошено, що одним з елементів, який був успішно інтегрований в українську систему освіти, є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система. Акцентується увага на особливостях застосування компетентнісного підходу у процесі неперервної освіти в умовах європейської інтеграції. Розглянуто та проаналізовано європейські й українські підходи до формування та розвитку ключових компетентностей під час неперервного професійного розвитку педагогічних працівників. Актуалізовано необхідність удосконалення професійної підготовки педагогів через орієнтацію змісту неперервної освіти на компетентнісний підхід. З'ясовано умови успішного професіогенезу педагогічних працівників крізь призму компетентнісного підходу в сучасному освітньому просторі України. Зроблено висновок щодо ролі успішної реалізації компетентнісного підходу в системі неперервної освіти в умовах європейської інтеграції нашої держави в контексті підготовки сучасної конкурентоспроможної особистості для активного життя в умовах світової глобалізації.

Ключові слова: законодавче підґрунтя, євроінтеграційні тенденції, ключові компетентності, концепції, компетентнісний підхід, неперервна освіта, професійний розвиток.

Об'єктивною тенденцією освітньої сфери України на сучасному етапі є загальноєвропейська інтеграція. Європейська інтеграція ставить перед вітчизняною системою освіти нові виклики. В Україні, як і в усіх

європейських країнах, освіта також вважається вирішальним чинником культурного прогресу держави й розвитку людських ресурсів, а тому значні сподівання покладаються на підготовку нового вчителя для об'єднаної Європи [8, с. 46]. Так, відповідно до аналітичного звіту Центру Разумкова “Інтеграція до ЄС: стан, особливості, виклики”, прогрес дотримання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі – ЄС) у сфері “освіта, навчання та молодь” у 2017 та 2019 роках становить 100 %, що є одним із найвищих показників у секторальній інтеграції України до ЄС [12, с. 11].

Сергій Шкарлет під час установчого засідання Комісії з питань координації дотримання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 21 жовтня 2020 року виокремив чотири євроінтеграційні пріоритети у сфері освіти і науки, над якими сьогодні працює Міністерство освіти і науки:

- інтеграція України до Європейського дослідницького й інноваційного простору;
- активізація участі українських дослідників у наукових, науково-технічних та інноваційних програмах та ініціативах ЄС;
- розбудова системи забезпечення якості освіти і навчання відповідно до європейських стандартів і рекомендацій;
- розширення можливостей академічної мобільності для учнів, студентів, викладачів і дослідників ЄС.

Відомо, що концепція якості вищої освіти синтезує частинні концепції, розроблені в рамках Болонського процесу і системно об'єднані однією метою. До них належать:

- концепція тричастинної (формальна, неформальна, інформальна) освіти впродовж життя;
- концепція трициклової (бакалавр, магістр, доктор) вищої школи;
- концепція компетентнісного підходу;
- концепція навчальних кредитів;
- концепція інтеграції вищої школи і досліджень на всіх циклах;
- концепція сумісності європейської та національної систем кваліфікацій і їх описів (дескрипторів);
- концепція гарантування якості вищої освіти (стандарты, процедури, рекомендації);
- концепція розмаїття європейських систем вищої школи та їх взаємної зрозумілості і визнання [4, с. 7].

Мета статті – зробити аналіз застосування концепції тричастинної освіти впродовж життя в європейському й українському освітньому просторі, її взаємозв'язу з концепцією компетентнісного підходу.

Освіта впродовж життя (неперервна освіта, *life-long learning*) є важливою основою для активної громадянської позиції та працевлаштування у ХХІ столітті в будь-якій європейській країні. Розуміння важливості неперервної освіти було офіційно висвітлено в Комюніке Конференції європейських міністрів вищої освіти (Льовен та Лювен-ля-Ньов) 28–29 квітня 2009 року, де зазначено, що “<...> розширення залученості громадян до вищої освіти слід також досягти завдяки розвитку ціложиттєвого навчання (*life-long learning*) – невіддільної складової частини наших освітніх систем. Ціложиттєве навчання підпадає під принцип державної та суспільної відповідальності. У сучасному суспільстві слід забезпечувати доступність, якість надання, прозорість знань та інформації. Ціложиттєве навчання передбачає набуття кваліфікацій, розширення знань і розуміння, набуття нових навичок та компетенцій чи збагачення розвитку особистості” [6].

Серед вагомих європейських документів у сфері неперервної освіти варто згадати і Меморандум неперервної освіти Європейського Союзу (2000 рік). Меморандум наголошує, що неперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності та зайнятості, визначає термін “безперервна освіта” як “<...> отримання ступенів та дипломів у вільний час; професійні курси, у тому числі з метою підвищення кваліфікації персоналу; освіту для дорослих; другу освіту інше” [14, с. 3]. Варто зауважити й основні принципи неперервної освіти, які окреслені в зазначеному документі, а саме:

- нові базові знання і навички для всіх (гарантія загального неперервного доступу до освіти для отримання й поновлення навичок, необхідних для включення людини в інформаційне суспільство);
- збільшення інвестицій у людські ресурси (значне збільшення інвестицій у людські ресурси для підняття пріоритету найважливішого надбання Європи – її людей);
- інноваційні методики викладання й навчання (розроблення нових методологій навчання для системи безперервної освіти протягом життя);
- нова система оцінки здобутої освіти (докорінна зміна підходів до розуміння і визнання навчальної діяльності та її результатів, особливо у сфері неформальної й інформальної освіти);
- розвиток наставництва й консультування (забезпечення кожному протягом усього життя вільного доступу до інформації про освітні можливості та до необхідних консультацій і рекомендацій);
- наближення освіти до місця проживання (наближення освітніх можливостей до місця проживання споживачів за допомогою мережі навчальних та консультаційних пунктів і використання інформаційних технологій) [14, с. 4–5].

Ще одним документом, який окреслює законодавче підґрунтя неперервної освіти в європейській системі освітніх координат, є Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя” від 18 грудня 2006 року. У цьому документі йдеться про сприяння “<...> розвитку якісного, орієнтованого на майбутнє навчання та професійної підготовки, що відповідатиме потребам європейського суспільства. Дорослі матимуть можливість набувати нові навички та вдосконалювати старі через запровадження системи узгодженого та повного навчання протягом усього

життя”. Основним шляхом імплементації вищезазначених дій є рекомендація “<...> розробити для всіх систему основних компетенцій як частину їх стратегій навчання протягом усього життя, включаючи стратегії досягнення загальної грамотності, та використати “Основні компетенції для навчання протягом усього життя – Європейські еталонні рамки” [10].

Вищенаведені європейські норми та стандарти у сфері неперервної освіти виступили основою й у вітчизняній законодавчій базі, яка унормовує питання неперервної освіти. Так, у Законі України про освіту (2017 рік) визначено: “<...> Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти (стаття 8). У статті 18 вищезгаданого Закону говориться, що освіта дорослих, що є складовою частиною освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки, а безперервний (*неперервний*) професійний розвиток є складником освіти для дорослих [9].

У “Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки” зазначено: “<...> Візія вищої освіти України – конкурентоспроможна система різноманітних закладів вищої освіти, яка завдяки співпраці з науковими установами та підприємницьким сектором формує фаховий та науково-освітній потенціал нації на *засадах безперервного професійного й особистісного розвитку*, орієнтована на найвищі досягнення та практики, інтегрована у світовий освітній та дослідницький простір” [13]. Розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя є однією зі стратегічних цілей вищезгаданого документа. Стратегічна ціль “Розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя” охоплює операційну ціль “Упровадження концепції “Навчання протягом життя” та операційну ціль “Розбудова гнучкої системи освіти дорослих” [13, с. 51].

Основні європейські принципи неперервної освіти закладені й у Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 рік). На континуумі навчання педагогічного працівника впродовж життя виділяють три основні етапи: відправну формальну освіту; початок професійної діяльності – педагогічну інтернатуру, яка повинна супроводжуватися комплексом спеціальних заходів сприяння входженню працівника у професію; безперервний професійний розвиток [7, с. 3]. Визначення перспективних шляхів безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників є одним із напрямів реформування педагогічної освіти відповідно до вищезгаданої Концепції. Реалізація права на безперервний професійний розвиток може відбуватися шляхом формальної, неформальної й інформальної освіти [7, с. 22].

Одним з елементів, який був успішно інтегрований в українську систему освіти, є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (далі – ЄКТС) – система трансферу та накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій і освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС. Завданнями ЄКТС обумовлено перехід на впровадження кредитно-модульної системи вищої освіти, зокрема й післядипломної, яка містить вимоги до професійної діяльності в межах конкретного навчального предмета; до професійних якостей; до соціального поведінкового досвіду [3, с. 55].

Удосконалення професійної підготовки педагогів, здатних компетентно виконувати багатофункціональну діяльність, є пріоритетною національною потребою й однією з євроінтеграційних тенденцій освітньої галузі. Неперервна освіта педагогічного працівника є однією з умов його успішного професіогенезу. Запорукою ефективного вирішення вищевказаної проблеми є, на нашу думку, орієнтація змісту неперервної освіти на компетентнісний підхід, який, у свою чергу, є складником концепції якості вищої освіти.

Теорія компетентнісного підходу в освіті широко представлена в роботах зарубіжних учених Дж. Боудена, М. Лейтера, Е. Шорт, Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена. Українські аспекти компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, В. Байденко й інші. Аналіз літературних джерел дозволяє визначити поняття “компетентнісний підхід” як “<...> спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Очікуваним результатом такого процесу є формування загальної компетентності людини як сукупності ключових компетентностей, інтегрована характеристика особистості, що має сформуватися у процесі навчання й містити знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості” [1, с. 3].

У 2006 році проблема компетентностей в освіті набула нового змісту і рівня після ухвалення Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя. У Рекомендаціях Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу від 18 грудня 2006 року визначено ключові компетентності для навчання впродовж життя (Key Competences For Lifelong Learning), які згодом (у 2018 році) були оновлені, зокрема (табл. 1).

Європейська комісія постійно співпрацює із країнами ЄС для імплементації в освітню сферу ключових компетентностей, які мають на меті допомогу учням і молоді в самореалізації, а згодом – працевлаштуванні, допомагають стати активними, відповідальними, залученими в суспільне життя громадянами. Компетентності є тими засобами, завдяки яким учні мають комплексно підійти до реалізації тих завдань і викликів, що стоять перед ними в сучасному світі. У всіх ключових компетентностях закріплено такі навички, як критичне

Таблиця 1

Було (2006 рік)	Стало (2018 рік)
1. Спілкування рідною мовою (Communication in the mother tongue). 2. Спілкування іноземними мовами (Communication in foreign languages). 3. Математична компетентність і основні компетентності у природничих і точних науках (Mathematical competence and basic competences in science and technology). 4. Цифрова компетентність (Digital competence). 5. Навчання вчитись (Learning to learn). 6. Соціальна і громадянська компетентності (Social and civic competences). 7. Почуття ініціативності та взаємодії (Sense of initiative and entrepreneurship). 8. Культурна впевненість і самовираження (Cultural awareness and expression).	1. Грамотність (Literacy competence). 2. Мовна компетентність (Languages competence). 3. Математична компетентність і компетентність у науках, технологіях та інженерії (Mathematical competence and competence in science, technology and engineering). 4. Цифрова компетентність (Digital competence). 5. Особиста, соціальна та навчальна компетентності (Personal, social and learning competence). 6. Громадянська компетентність (Civic competence). 7. Підприємницька компетентність (Entrepreneurship competence). 8. Компетентність культурної обізнаності та самовираження (Cultural awareness and expression competence).

мислення, уміння розв’язувати проблеми, робота в команді, уміння співпрацювати, навички спілкування та ведення переговорів, аналітичні навички, креативність і міжкультурні навички, саморегуляція [2, с. 13]. Відповідно до положень, затверджених Рамковою програмою, ключові компетентності розвиваються у процесі навчання впродовж усього життя, починаючи з раннього дитинства і закінчуючи дорослим життям, шляхом формального, неформального й інформального навчання [15, с. 2]. Отже, розвиток ключових компетентностей з погляду навчання впродовж усього життя – це комплексне питання, оскільки стосується забезпечення якісної освіти на всіх її рівнях: починаючи від дошкільної та шкільної освіти й закінчуючи професійною та вищою освітою [15, с. 3].

Компетентнісний підхід корелюється відповідно до вимог Болонського процесу, він має на меті відображення актуальних вимог до життєдіяльності особистості, її трудової та навчально-пізнавальної діяльності, які повстають у сучасній Європі. Так, Тетяна Молнар виділяє зовнішні та внутрішні чинники впровадження в освітню практику України компетентнісного підходу. До зовнішніх чинників належать, по-перше, стрімкий соціальний, технологічний і політичний розвиток світу, який вимагає від випускника української школи володіння певними якостями і вміннями (бути гнучким, мобільним, уміти презентувати себе на ринку праці; використовувати знання як інструмент для розв’язання життєвих проблем; ухвалювати нестандартні рішення й нести за них відповідальність; володіти комунікативною культурою, уміти працювати в команді; уміти виходити з будь-яких конфліктних ситуацій; уміти здобувати, аналізувати інформацію, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення; бути здатним до численних альтернатив, запропонованих сучасним життям). По-друге, входження України до Болонського процесу. Болонська угода передбачає розроблення й ухвалення загальноєвропейських кваліфікаційних стандартів, в основі яких – компетентнісний підхід. По-третє, загальна комп’ютеризація. Людині потрібні навички критичного мислення з метою розумного використання інформації та контролювання потоку останньої. До внутрішніх чинників упровадження компетентнісного підходу І. Бургун відносить кризу знаннєвої парадигми освіти, яка зумовлена змінами феномену знання, його співвідношенням із суспільною практикою (модель навчання, орієнтована тільки на здобуття знань, не досить ураховує діяльнісний, ціннісно-мотиваційний, емоційний аспекти навчально-пізнавальної діяльності), а також втратою актуальності потреби перевантажувати пам’ять (затребуваним є фахівець, який не очікує інструкцій, а вступає в життя зі сформованим творчим досвідом) [5, с. 55].

Висновки. Людина, у якій сформовано різні компетентності, розглядається нині як результат, на який орієнтована європейська освіта в умовах глобалізаційних процесів та сталого світового розвитку. Відповідність результату освіти встановленому стандарту компетентностей виявляється у присвоєнні тому, хто навчався, кваліфікації, яка офіційно підтверджує цінність набутих компетентностей для ринку праці та для подальшого навчання в системі неперервної освіти [11, с. 63].

Реалізація сприятиме адаптації та підготовці молоді до активного життя в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, успішній і ефективній професійній діяльності, яка буде базуватись на усвідомленій потребі постійно опановувати нові знання, уміння та навички.

Використана література:

1. Бабенко В. Компетентнісний підхід як об’єкт теоретичного аналізу в педагогічній науці. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2018. № 3 (122). С. 52–57.
2. Глушко О. Компетентнісний підхід в освіті: європейський досвід. *Науково-педагогічні студії*. 2021. № 5. С. 8–20.
3. Загородній С. Технології розвитку інноваційної компетентності керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія “Педагогіка і психологія”*. 2016. № 48. С. 55–59.
4. Інтеграція в європейській освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Вашука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с.

5. Компетентнісні індикатори стратегії “Європа 2020”: здобутки і перспективи педагогічної освіти : монографія / Г. Товканець та ін. ; за заг. ред. Г. Товканець. Мукачево : Редакційно-видавничий центр МДУ, 2020. 313 с.
6. Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти (Льовен та Лювен-ля-Ньов), 28–29 квітня 2009 року. URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique%282009%29.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
7. Концепція розвитку педагогічної освіти, затв. наказом М-ва освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 11.09.2022).
8. Закордонне стажування викладачів педагогічних університетів: можливості та перспективи / Н. Лазаренко та ін. *Вісник кафедри ЮНЕСКО “Неперервна професійна освіта XXI століття”*. 2020. № 1. С. 45–52.
9. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.09.2022).
10. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя : Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 11.09.2022).
11. Савош В. Система неперервної освіти в контексті компетентнісного підходу. *Web of Scholar*. 2018. Т. 4. № 2 (20). С. 61–65.
12. Секторальна інтеграція України до ЄС: Передумови, перспективи, виклики / Центр Разумкова. Київ, 2020. 99 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
13. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.09.2022).
14. A Memorandum on Lifelong Learning. URL: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
15. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. Paris, 2018. 21 p. URL: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf) (дата звернення: 11.09.2022).

References:

1. Babenko V. Kompetentnisnyi pidkhid yak ob'ekt teoretychnoho analizu v pedahohichnii nauksi [Competency approach as an object of theoretical analysis in pedagogical science]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. 2018. № 3 (122). S. 52–57 [in Ukrainian].
2. Hlushko O. Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: yevropeyskiy dosvid [Competency approach in education: European experience]. *Naukovo-pedahohichni studii*. 2021. № 5. S. 8–20 [in Ukrainian].
3. Zahorodnii S. P. Tekhnologii rozvytku innovatsiinoi kompetentnosti kerivnykiv ZNZ u systemi pislidyplomnoi osvity [Technologies for the development of innovative competence of the heads of scientific research institutions in the system of postgraduate education]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya “Pedahohika i psihohohiia”*. 2016. № 48. S. 55–59 [in Ukrainian].
4. Intehratsiia v yevropeyskiy osvitnii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy : monohrafiia [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects : a monograph] / Za zah. red. F. H. Vashchuka. Uzhhorod : ZakDU, 2011. 560 s. [in Ukrainian].
5. Kompetentnisni indykatory stratehii “Ievropa 2020”: zdobutky i perspektyvy pedahohichnoi osvity : monohrafiia [Competency indicators of the “Europe 2020” strategy: achievements and prospects of pedagogical education : a monograph] / H. V. Tovkanets ta kolektiv avtoriv / Za zah. red. H. V. Tovkanets. Mukachevo : Redaktsiino-vydavnychiy tsentr MDU, 2020. 313 s. [in Ukrainian].
6. Komuniike konferentsii yevropeyskykh ministriv vyshchoi osvity, Loven ta Liuvien-lia-Nov, 28–29 kvitnia 2009 roku [Communiqué of the Conference of European Ministers of Higher Education, Leuven and Leuven-la-Neuve, April 28–29, 2009]. URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique%282009%29.pdf (data zvernennia: 11.09.2022) [in Ukrainian].
7. Kontsepsiia rozvytku pedahohichnoi osvity [Concept of development of pedagogical education] : zatv. nakazom M-va osvity i nauky Ukrainy vid 16.07.2018 r. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (data zvernennia: 11.09.2022) [in Ukrainian].
8. Lazarenko N. I., Kolomiets A. M., Hromov Ye. V. Zakordonne stazhuvannia vykladachiv pedahohichnykh universytetiv: mozhlyvosti ta perspektyvy [Foreign training of teachers of pedagogical universities: opportunities and prospects]. *Visnyk kafedry YuNESKO “Neperervna profesiina osvita XXI stolittia”*. 2020. № 1. S. 45–52 [in Ukrainian].
9. Pro osvitu [On education] : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 11.09.2022) [in Ukrainian].
10. Rekomendatsiia 2006/962/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (IeS) “Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia” [Recommendation 2006/962/EU of the European Parliament and the Council (EU) “On basic competences for lifelong learning”] vid 18 hrudnia 2006 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text. (data zvernennia: 11.09.2022) [in Ukrainian].
11. Savosh V. O. Systema neperervnoi osvity v konteksti kompetentnisnoho pidkhodu [The system of continuous education in the context of the competence approach]. *Web of Scholar*. 2018. Т. 4. № 2 (20). С. 61–65 [in Ukrainian].
12. Sektoralna intehratsiia Ukrainy do YeS: Peredumovy, perspektyvy, vyklyky [Sectoral integration of Ukraine to the EU: Prerequisites, prospects, challenges] / Tsentr Razumkova. Kyiv, 2020. 99 s. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (data zvernennia: 11.09.2022) [in Ukrainian].
13. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032] : skhval. rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.02.2022 r. № 286-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (data zvernennia: 11.09.2022) [in Ukrainian].
14. A Memorandum on Lifelong Learning URL: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf (date of access: 11.09.2022).
15. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. Paris, 2018. 21 p. URL: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf) (date of access: 11.09.2022).

Zahorodnii S., Ivanichkina N. Competent approach in the process of continuous education of teachers during the European integration of Ukraine

The article attempts to outline the common points of contact of the legislative basis of the European Union and Ukraine in the field of continuing education in the context of the transformation of society, in particular, it analyzes such European documents as the Communiqué of the Conference of European Ministers of Higher Education, the Memorandum of Continuing Education of the European Union, Recommendation 2006/962/EC of the European of the Parliament and Council (EU) "On core competencies for lifelong learning" and others. Ukrainian legislative acts, such as the Law of Ukraine on Education, the Concept for the Development of Pedagogical Education, the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2021–2031, and others, which regulate the issue of continuous education in our country, are compared. It was emphasized that one of the elements that was successfully integrated into the Ukrainian education system is the European credit transfer and accumulation system. Emphasis is placed on the peculiarities of the application of the competence approach in the process of continuous education in the conditions of European integration. The European and Ukrainian approaches to the formation and development of key competences during the continuous professional development of pedagogical workers were considered and analyzed. The need to improve the professional training of teachers due to the orientation of the content of continuous education to the competency approach has been updated. The conditions for the successful professionalization of pedagogical workers through the prism of the competence approach in the modern educational space of Ukraine are clarified. A conclusion is made regarding the role of successful implementation of the competence approach in the system of continuous education in the conditions of the European integration of our country in the context of training a modern competitive personality for an active life in the conditions of world globalization.

Key words: legislative basis, European integration trends, key competences, concepts, competence approach, continuous education, professional development.

УДК 327.58+347.781.8(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.18>

Зінченко В. М., Степаненко О. К., Ніколенко К. В.,
Лопатинська І. С., Дацюк Т. К.

**ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА**

У статті проаналізовано важливість формування комунікативної компетентності як умови ефективної професійної діяльності юристів і визначено вплив євроінтеграційних процесів на змістове наповнення мовних курсів, що їх вивчають майбутні правоохоронці в процесі фахової підготовки.

Розглянуто професійну комунікативну компетентність як показник сформованості комунікативних навичок, системи професійних знань, ціннісних орієнтацій, загальної і мовної культури, що є необхідними для якісної професійної діяльності, а також комунікативну компетентність як невіддільний складник професійної культури юриста. Встановлено, що комунікативна компетентність включає ціннісні установки особистості, а оскільки європейський вибір України засвідчує відданість саме європейським цінностям свободи і демократії, особливо важливим є врахування євроінтеграційної тематики у разі добору питань, вправ і текстів для розвитку комунікативних умінь і навичок майбутніх юристів.

Підкреслено, що посилення інтеграції у загальноєвропейське інтелектуально-освітнє середовище вимагає не тільки впровадження в освіті європейських норм і стандартів, а й наповнення змісту навчання євроінтеграційною тематикою. Охарактеризовано форми і методи роботи, спрямовані на формування комунікативної компетентності майбутніх юристів з урахуванням євроінтеграції.

Наголошено, що на заняттях і під час самостійної роботи потрібно максимально зосереджувати увагу на мовленнєвих (комунікативних) вправах, створювати ситуації різних видів професійного спілкування, застосовувати такі форми і методи роботи, як диспут, дискусія, дебати, а на самостійну роботу виносити виконання завдань і написання творчих робіт на теми євроінтеграційної тематики, споріднені з майбутньою професією студента/курсанта, підготовку проектних робіт тощо.

Запропоновано зразки питань, завдань та вправ євроінтеграційного спрямування, що їх варто застосовувати у разі засвоєння майбутніми юристами курсу "Комунікативна компетентність у правоохоронній діяльності".

Ключові слова: євроінтеграція, компетентність, комунікативна компетентність юриста, правоохоронна діяльність, професійне спілкування, комунікація, професійна підготовка, форми роботи, методи роботи.

Для України європейська інтеграція є орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, свободу дії і слова, права людини, лібералізацію та інші атрибути демократичної країни. Євроінтеграційні процеси додають нового імпульсу розвитку українського суспільства, яке має давні традиції демократії.

Упровадження європейських норм в українське законодавство забезпечить Україні стрімкий політичний та економічний розвиток, а також правову державу, пріоритетами якої є соціальна захищеність громадян, високий рівень життя та відсутність корупції.

Також процес євроінтеграції сприятиме відкриттю нових можливостей для українського молодого покоління. Інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, вимагає посилення організації підготовки сучасного фахівця відповідно до вимог міжнародного співтовариства.

Саме тому важливо враховувати євроінтеграційну тематику у формуванні комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів юридичного профілю.

Формування комунікативної компетентності є важливим складником професійної підготовки юриста. Адже юридична професія немислима без уміння вирішувати комунікативні завдання в умовах професійного спілкування, створювати бездоганні та нормативні професійні тексти, володіти потенціалом дидактичного дискурсу.

Вільне володіння державною мовою, готовність до продуктивного спілкування з різними категоріями громадян є запорукою успіху майбутнього правоохоронця в професії, його конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Посилення вимог до комунікативної компетентності майбутніх юристів сприяє перегляду змісту навчання, наповненню його євроінтеграційною тематикою, впровадженню ефективних форм і методів.

Тому особливо актуальними є проблеми, пов'язані з формуванням комунікативної компетентності в процесі фахової підготовки юристів з урахуванням євроінтеграції.

Європейський вибір України задекларовано в нормативно-правових актах, де засадами зовнішньої політики визначено забезпечення інтеграції України в європейський економічний, політичний, правовий та освітній простір [8].

Проблеми інтеграції вищої освіти України в європейський освітній простір розглядають у своїх наукових працях вітчизняні вчені В. Андрущенко, М. Згуровський, М. Степко, Л. Федуллова та інші. Різні аспекти взаємозв'язку української освіти з європейською досліджують Я. Боллобаш, В. Журавський, В. Янковий, В. Москаленко, Ю. Вороненко та інші. А такі дослідники, як В. Кремень, В. Луговий, А. Сбруєва, визначають тенденції розвитку вітчизняної вищої школи в контексті євроінтеграції освіти.

Поняття комунікативної компетентності як основи будь-якої професійної діяльності досліджували учені О. Бодальов, О. Борисюк, Т. Гарасимів, Є. Герасименко, Г. Данченко, В. Захаров, М. Заброцький, Ю. Ємельянов, Г. Костюк, С. Максименко, Л. Петровська, С. Петрушин, Н. Чабанюк, В. Черевко, Н. Шалигіна, Б. Шапіро та інші.

Різні аспекти проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх правоохоронців розглянуто в працях науковців Л. Насіленко та О. Семенов.

Проаналізувавши стан цієї проблематики, доходимо висновку про важливість формування комунікативної компетентності майбутніх юристів з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Мета статті – визначення важливості використання мовленнєвих вправ із текстами та завданнями євроінтеграційного спрямування у разі формування комунікативної компетентності майбутніх правоохоронців.

Завдання статті:

- 1) проаналізувати значення та роль комунікативної компетентності в правоохоронній діяльності в науковій літературі;
- 2) визначити шляхи формування комунікативної компетентності майбутніх юристів із застосуванням текстів і вправ євроінтеграційної тематики;
- 3) запропонувати вправи й завдання для аудиторної та самостійної роботи студентів/курсантів з урахуванням процесів євроінтеграції.

Одна з базових компетентностей сучасного спеціаліста – це комунікативна компетентність. Учені виділяють такі її складники: лінгвістичний, соціолінгвістичний, соціокультурний, дискурсивний, стратегічний і соціальний [2, с. 31].

Запорука професійного успіху та конкурентоспроможності юриста – досконале володіння державною мовою, багатий лексичний запас, орфографічна й пунктуаційна грамотність, уміння продуктивно спілкуватися з різними категоріями громадян. Специфіка роботи правоохоронця (дільничного, слідчого, судді, прокурора, адвоката тощо) вимагає уміння грамотно укладати необхідні документи (клопотання, заяви, угоди, протоколи тощо), уміння викликати довіру, встановлювати контакт зі співрозмовником, переконувати, вступати в полеміку, звертатися до почуттів (свідків, судді, присяжних тощо). Отже, під час базової професійної підготовки майбутнього юриста особливо важливим є формування комунікативної компетентності.

Дослідимо, яке тлумачення поняття “комунікативна компетентність майбутнього юриста” подають О. Семенов та Л. Насіленко. Комунікативну компетентність юриста дослідниці визначають як інтегральну особистісну характеристику фахівця, що поєднує комунікативні знання, уміння, навички, здібності та ціннісні установки, які забезпечують ефективну діалогову взаємодію із суб'єктами правових відносин у певному колі професійних правових ситуацій [9, с. 69].

Поділяє думку про те, що комунікативна компетентність майбутнього працівника ОВС є інтегральним особистісним утворенням, що забезпечує ефективність здійснення комунікації у системі професійних

відносин та включає розуміння важливості для правоохоронної діяльності професійної комунікації, О. Калита [6, с. 13]. Комунікативну компетентність майбутніх правників трактує як особистісно значущі та професійно зумовлені цінності, знання, уміння та якості, які сприяють ефективній взаємодії в професійній діяльності, також О. Юхимець [10, с. 12].

Учені дійшли висновку, що в комунікативній компетентності поєднано індивідуальний (особистісний), соціальний (норми, цінності, стандарти конкретного соціуму) і загальнолюдський (культурно й історично зумовлений) досвід [2, с. 44].

Оскільки, на думку науковців, комунікативна компетентність включає ціннісні установки особистості, а європейський вибір України засвідчує відданість першочергово саме європейським цінностям свободи і демократії, важливо враховувати євроінтеграційну тематику у разі добору вправ і текстів для розвитку комунікативних умінь і навичок майбутніх юристів.

Вагомим також є вибір методів формування комунікативної компетентності, зумовлений цілями навчання. Такі методи, як проблемні лекції з активною участю слухачів, мовленнєві вправи, ділові ігри, доповіді, диспути, анкетування, тестування тощо, мають мотивувати студентів до розвитку необхідних у професійній діяльності комунікативних навичок і умінь, сприяти досконалому володінню мовою й мовленням, відповідати потребам і вимогам сучасності, зокрема процесу євроінтеграції. Тому застосування сучасних форм і методів навчання, методично правильна побудова занять і їх змістове наповнення є визначальним.

На початковому етапі вивчення курсу “Комунікативна компетентність у правоохоронній діяльності” магістрів за спеціальністю 262 “Правоохоронна діяльність” заочної форми навчання Донецького державного університету внутрішніх справ навчання передбачає спільну освітню діяльність під керівництвом педагога, а потім самостійну роботу.

Для успішного формування комунікативної компетентності майбутніх юристів важливим є проведення лекцій інтегративного змісту, які поєднують мовленнєвий, правовий, психологічний, соціальний компоненти. Доцільно також включати до змісту лекцій питання, пов’язані з євроінтеграційними процесами.

Корисними будуть також такі методи і форми роботи: твори-есе, диспути, дискусії, дебати, ділові ігри, круглі столи, проєкти тощо. У разі добору матеріалу для них слід враховувати євроінтеграційні процеси та добирати тексти та теми відповідного спрямування.

Наприклад, майбутнім юристам можна запропонувати підготувати твір-есе на тему “Європеїзація юридичної освіти”, “Реформування законодавства України у напрямі євроінтеграції”, “Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу”, “Юридичні аспекти співробітництва між Україною та Європейським Союзом”, “Загальна характеристика права Європейського Союзу” тощо. Такий твір можна також вважати за кінцевий продукт виконання майбутнім юристом проєктної роботи.

Для дискусії можна запропонувати питання: “Болонська система: плюси і мінуси”, “Чи стане Україна повноправним членом ЄС у найближчі роки?”, “Чи пришвидшить перемога над РФ членство України в Європейському Союзі?” тощо.

Ефективним буде проведення диспутів на злободенні теми: “Статус кандидата в члени ЄС – це ляпас Москві чи перемога України?”, “Чи вплинув європейський і євроатлантичний вибір українського народу на воєнний конфлікт з РФ?” та інші.

Корисним також буде застосування ділових ігор, наприклад, “Дотримання Женевської конвенції у ситуації спілкування правника з військовополоненим”, “Поведінка працівника ОВС у ситуації несподіваної атаки”, “Ситуація ведення переговорів під час воєнного конфлікту” тощо.

Важливим буде проведення аудіо- та відеозапису вищезазначених заходів з метою аналізу та самоаналізу студентами/курсантами якості власного мовлення.

У разі створення діалогічних і монологічних висловлювань на заняттях чи під час виконання самостійної роботи варто запропонувати майбутнім юристам такі теми:

1. Уявіть, що ви є відомим переговорником. Проведіть переговори, мета яких – умовити противника відпустити заручників, захоплених на АЕС, та демілітаризувати територію станції.

2. Ви проводите урок патріотичного виховання в школі. Поясніть учням важливість євроінтеграції України та причини воєнного конфлікту з РФ.

3. Ви є судовим експертом. Проведіть судово-психологічну експертизу військовополоненого, який скоїв кримінальний злочин на території України.

4. Обґрунтуйте європейський і євроатлантичний вибір України. Назвіть його переваги.

5. Допоможіть міжнародним експертам залагодити конфлікт на важливому стратегічному об’єкті.

Для самостійної роботи студентів цікавою й корисною формою роботи є виконання проєктів на теми, пов’язані як з майбутньою професійною діяльністю, так і з євроінтеграційними процесами, наприклад: “Зміни в українському законодавстві на шляху до європейської інтеграції”, “Упровадження в Україні Болонської системи”, “Статус кандидата на вступ до Європейського Союзу і європерспективи України” тощо.

На сьогодні важливим складником формування комунікативної компетентності юриста є робота з текстами та завданнями євроінтеграційної тематики. Тож для самостійного виконання з подальшою перевіркою доцільно запропонувати студентам/курсантам вправи з такими текстами для аналізу й опрацювання, наприклад:

Вправа 1. Прочитайте текст і виконайте письмово завдання до нього.

Болонська система навчання

Ця система навчання була започаткована у 1999 році шляхом підписання так званої Болонської декларації, підписанти якої таким чином створили єдиний стандартизований освітній і науковий простір. Це передбачало єдині умови визнання дипломів про освіту, сприяння в такий спосіб мобільності студентів, збільшення конкурентоспроможності та привабливості європейської вищої освіти, зміцнення її інтелектуального, соціального, науково-технічного потенціалу, а отже, акцентування центральної ролі університетів у розвитку культурних цінностей. Безумовно, після завершення навчання це полегшує і забезпечує процес мобільності європейських громадян з можливістю працевлаштування.

Окрім цього, рамки Болонського процесу включають у себе два цикли навчання. Після завершення першого циклу тривалістю 3–3,5 року присвоюється ступінь бакалавра, навчання для отримання ступеня магістра триває ще приблизно 1,5–2 роки.

У болонській системі запроваджено кредитно-трансферну систему. Кредит – це встановлений норматив мінімальної кількості годин для вивчення окремого предмета, після завершення якого документально фіксується аудиторна та самостійна робота студента з певного предмета. Це сприяє спрощенню переходу студента з одного університету до іншого і допомагає навчальним закладам перенести оцінки, виставлені попереднім закладом.

Болонська система – це також і розширення викладацької аудиторії між закладами вищої освіти країн-підписантів, що спонукатиме студентів до оціночних критеріїв методики навчання.

Це і зміни навчальних планів та програм, спрямовані на самостійне навчання студентів. Таким чином, активується власний потенціал студента та змінюється його підхід до вивчення предметів. Завданням навчального закладу є створення такої атмосфери для студента, яка б формувала прагнення до навчання, а не просто забезпечувала процес викладання.

(За матеріалами інтернет-видань)

Завдання

- 1) Поясніть, у чому, на вашу думку, полягають найважливіші переваги болонської системи.
- 2) Проаналізуйте, чи створено у вашому виші атмосферу, яка стимулює прагнення студентів до знань.
- 3) Поміркуйте, чи вважаєте ви для себе навчання за Болонською системою перспективним.

Вправа 2. Прочитайте текст і виконайте письмово завдання до нього.

Болонська система освіти в Україні

В українській системі освіти принципи Болонського процесу почали впроваджуватися в 2005 році, з моменту підписання відповідної декларації. На сьогодні в Україні вже закладені основи болонської системи. Наприклад, введено зовнішнє незалежне тестування для школярів, спрощено систему рівнів випускників, запроваджено єдину систему оцінювання, а також створено Національну групу промоутерів, яка регулює Болонський процес в Україні.

Безумовно, факту того, що Україна активно інтегрується в європейський освітній простір, залишається тільки радіти. І якщо заглянути в майбутнє, то у болонської освітньої системи в Україні є великі перспективи стати кращою.

(За матеріалами інтернет-видань)

Завдання

- 1) Проаналізуйте, який з освітніх принципів болонської системи на сьогодні діє найефективніше в Україні.
- 2) Поясніть, у чому ви бачаєте перспективи болонської системи в нашій країні.
- 3) Розкрийте, як ви ставитесь до запровадження незалежного тестування на різних освітніх рівнях (наприклад, під час вступу до магістратури). Свою відповідь обґрунтуйте.

Вправа 3. Прочитайте текст і виконайте письмово завдання до нього.

Проблеми Болонської освітньої системи в Україні

Питання перспектив і проблем Болонської освітньої системи постійно перебуває в полі обговорення країн-учасників Болонського процесу. Оскільки рейтингова система, встановлена як єдиний стандарт, викликає розбіжності у представників освітньої сфери й обурення у студентів.

Згідно з Болонською системою освіти, для того щоб студенту отримати “відмінно” з будь-якого предмета, йому необхідно вивчити 90–100% матеріалу, яким його навантажує викладач. Одна дисципліна включає у себе: лекції, семінари, лабораторні та практичні заняття, а таких предметів на курсі у середньому 10–12. При цьому приблизно 60 % навчальної програми дається на самостійне вивчення студентом і він часто не встигає засвоювати матеріал на належному рівні.

До того ж з'являється жорстка конкуренція в групах за можливість відповісти на парі й отримати свою оцінку. І чим більше студентів в академічній групі, тим складніше потрапити в ряди відмінників. Отримавши кілька двійок або трійок, змінити загальну ситуацію ви вже навряд чи зможете. Семестри поділені на модулі, які тривають по 1,5 місяці, і після закриття викладачем модульної відомості вже не можна добрати бали.

Тобто виходить, що навіть якщо студент знає предмет, але через брак часу, пропуски пар або з інших причин він не склав вчасно дисципліну, то він уже не може претендувати на відмінну оцінку і виправити ситуацію на наступних парах, бо в болонській системі оцінки студента фіксуються без права внесення змін.

Ще один мінус болонської освітньої системи полягає в тому, що в Україні досі не сприймають дипломаних бакалаврів як фахівців з вищою освітою. Це пов'язано з тим, що більшість роботодавців старшого віку звикли до радянської системи, коли бакалаврат вважався незакінченою вищою освітою.

До того ж в Україні досі не створено для студентів сприятливого клімату для вступу в закордонні виші, не проводиться на належному рівні інформаційна робота з питань навчання українців за кордоном.

Болонська система освіти в Україні на поточний момент є умовною і не повністю відповідає своїй суті. Поки що студенти не відчувають себе частиною європейського освітнього середовища і не розуміють, чому за свою відмінну оцінку їм доводиться боротися з однокурсниками, а не просто підтверджувати її знаннями.

Плюси і мінуси болонської системи не збалансовані, тому Болонському процесу ще далеко до ідеального функціонування, принаймні в Україні.

(За матеріалами інтернет-видань)

Завдання

- 1) Розкрийте, чи відчували ви на собі перелічені недоліки Болонської системи.
- 2) Поміркуйте, що перевищує в Болонській системі – переваги чи недоліки. Відповідь обґрунтуйте.
- 3) Поясніть, чи вважаєте ви європейську вищу освіту кращою за українську. Аргументуйте свою відповідь.

Вправа 4. Прочитайте текст і виконайте письмово завдання до нього.

Українська мова отримала статус майбутньої мови Євросоюзу

21 березня 2022 року відбулось позачергове засідання Генасамблеї Європейської федерації національних мовних інституцій (EFNIL), під час якого члени Генасамблеї одноголосно підтримали рішення про членство України в мовному просторі ЄС. Таке рішення дозволить сформуванню законодавчого захисту української мови як майбутньої мови ЄС.

Про це повідомив уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень. “Сьогодні фронт боротьби за Україну – це і фронт утвердження української мови. Тому для нас велика честь приєднатися до континентальної родини мовних інституцій. Адже членство в EFNIL дасть Україні можливість сформуванню стратегію законодавчого захисту української мови як майбутньої мови ЄС”, – наголосив уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень.

(За матеріалами інтернет-видань)

Завдання

- 1) Поясніть, у чому важливість статусу української мови як майбутньої мови ЄС.
- 2) Розкрийте, чому в Україні є посада уповноваженого із захисту державної мови.
- 3) Сформулюйте, що на сьогодні є найважливішим для функціонування української мови як державної.

Вправа 5. Прочитайте Звернення Президента України щодо надання нашій країні статусу країни-кандидата на членство в ЄС за посиланням https://t.me/V_Zelenskiy_official/2222

Завдання

Висловіть своє враження від промови Президента та поясніть, як ви особисто пов'язуєте своє професійне майбутнє з євроінтеграцією України.

Вправа 6. Прочитайте текст і виконайте завдання до нього.

Передумови вступу до ЄС знаходять своє відображення у ст. 40 Договору про Європейський Союз. Відповідно до положень цієї статті будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, закріплені в його 2-й статті, та є відданою їх розповсюдженню, може подати заявку на членство в ЄС. ЄС ґрунтується на таких цінностях, як: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини (включно з правами осіб, які належать до меншин).

Інші вимоги до держав – потенційних членів ЄС відображені в Копенгагенських критеріях, схвалених на засіданні Європейської Ради в Копенгагені у червні 1993 р., що включають:

- 1) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії);
- 2) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);
- 3) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії);
- 4) спроможність Європейського Союзу абсорбувати нових членів, одночасно підтримуючи динаміку європейської інтеграції.

(Юридичний науковий електронний журнал)

Завдання

1. Охарактеризуйте Копенгагенські критерії.
2. Поясніть, чому Копенгагенські критерії розташовані саме в такому порядку.
3. Розкрийте, який з критеріїв найважливіший для вас з урахуванням вашої майбутньої професії.

Вправа 7. Прочитайте текст і виконайте завдання до нього.

Європейське право – одна з найбільш динамічних правових систем сучасності, яка охоплює правові установи європейської системи захисту прав людини та європейське інтеграційне право з урегулюванням

взаємин, що складаються в процесі європейської інтеграції. У наш час не можна бути юристом вищої кваліфікації, не маючи уявлення про Європейське право, його основні положення та інститути. Знання цієї галузі права стає все більш необхідним не тільки для юристів, а й для всіх спеціалістів державного апарату, залучених до розвитку взаємин з Європейським Союзом, для представників громадських організацій, які діють у сфері захисту прав людини та забезпечення дружніх зв'язків між народами, а також для підприємців, зацікавлених в успішному співробітництві у сфері бізнесу.

(За матеріалами інтернет-видань)

Завдання

- 1) Поясніть, чому юрист вищої категорії має бути обізнаний з Європейським правом.
- 2) Підготуйте презентацію «Право Європейського Союзу» і розмістіть її у соціальних мережах.

Вправа 8. Перегляньте презентацію “Роль вищої освіти в процесі євроінтеграції України” за посиланням <https://ppt-online.org/230255>

Завдання

Проаналізуйте презентацію та підготуйте на неї рецензію, яку розмістіть у соціальних мережах.

Вправа 9. Прочитайте текст і виконайте завдання до нього.

Що дасть Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу?

По-перше, це потужний політичний сигнал Російській Федерації, що Україна офіційно увійшла в орбіту Євросоюзу і фактично приєдналась до країн Заходу. Тому це вибиває з рук Кремля аргументи про «історичні права» на Україну як колишню частину СРСР.

Україна може отримати свій голос у формуванні політики ЄС, тобто стане повноправним членом програм та ініціатив ЄС, відкритих для країн ЄС та країн зі статусом кандидатів на членство.

Статус кандидата на вступ до Євросоюзу дасть Україні доступ до фінансових інструментів ЄС, які значно відрізняються за своїми розмірами й доступністю від тих, що їх Брюссель пропонував асоційованим членам.

Після закінчення війни статус кандидата в члени ЄС стане поштовхом для залучення іноземних інвестицій в економіку України на її відбудову. Така допомога може надаватися через гранти, інвестиції або як технічна допомога.

Статус кандидата на вступ до ЄС дасть потужний поштовх до проведення реформ у нашій країні. Підготовка до членства передбачає завершення всебічної трансформації в усіх сферах. У цьому Україну постійно підтримуватиме Єврокомісія, надаючи необхідну консультаційну та іншу допомогу.

(За матеріалами інтернет-видань)

Завдання

1) Проаналізуйте, що з перелічених перспектив, які надає Україні статус країни-кандидата на членство в ЄС, є найважливішим. Свою думку обґрунтуйте.

2) Поміркуйте, чи вплинуло б членство в Європейському Союзі на плани Російської Федерації щодо України.

3) Поясніть, у чому, на вашу думку, полягає важливість європейської, а в чому – євроатлантичної інтеграції України.

Вправа 10. Прочитайте текст і виконайте завдання до нього.

Україна – кандидат у ЄС: які законодавчі зміни слід очікувати

23 червня 2022 року країни-члени Європейського Союзу проголосували за надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу.

На шляху до вступу Україні необхідно провести низку реформ та адаптувати українське законодавство відповідно до європейських критеріїв.

Європейським Союзом було надано низку вимог, які необхідно виконати на шляху до європейської інтеграції, а саме: посилення боротьби з корупцією; проведення реформи Конституційного Суду України; продовження судової реформи в Україні; антиолігархічний закон; здійснення боротьби з відмиванням коштів; проведення медіазаконодавства у відповідність до європейського; зміна законодавства про національні меншини.

Виконання зазначених Європейським Союзом кроків передбачає внесення відповідних змін у законодавство України та налагодження механізмів виконання такого законодавства.

Завдання

1) Розгляньте, які зміни вже були зроблені та які зміни очікують на Україну на шляху до членства в Європейському Союзі.

2) Поміркуйте, скільки часу потрібно Україні для здійснення всіх необхідних для вступу в ЄС реформ.

3) Розкрийте, які перспективи відкриються особисто для вас після того, як Україна стане членом ЄС.

Висновки. Аналіз наукової літератури засвідчує, що комунікативна компетентність є невіддільним складником професійної культури юриста. Учені розглядають професійну комунікативну компетентність як показник сформованості комунікативних навичок, системи професійних знань, ціннісних орієнтацій, загальної і мовної культури, що є необхідними для якісної професійної діяльності.

З урахуванням важливості комунікативної компетентності в правоохоронній діяльності, у системі юридичної освіти мають бути створені всі умови, необхідні для формування та розвитку комунікативної компетентності її випускників.

Під час аудиторних занять важливо створювати ситуації різних видів професійного спілкування майбутніх юристів, застосовувати такі форми і методи роботи, як дискусія, диспут, дебати, ділові ігри, написання творчих робіт на теми, споріднені з професією студента/курсанта. Для самостійної роботи варто пропонувати анкетування, проекти, моделювання й презентації щодо ситуацій, важливих у майбутній професійній діяльності.

Оскільки для України європейська інтеграція – це свідомий суспільний вибір, звернення до європейських культурних і політичних традицій є надзвичайно важливим. Посилення інтеграції в загальноєвропейське інтелектуально-освітнє середовище вимагає не тільки впровадження в освіті європейських норм і стандартів, адаптації української освітньої системи до європейської, а й наповнення змісту навчання євроінтеграційною тематикою. Пропонуємо зразки питань, завдань і вправ з урахуванням євроінтеграційних процесів, що їх варто застосовувати для засвоєння майбутніми юристами курсу “Комунікативна компетентність у правоохоронній діяльності”.

Перспективним для подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо вивчення питання про формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами інших навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу з урахуванням євроінтеграційної тематики.

Використана література:

1. Андрущенко Т. В. Ціннісна палітра європейського простору освіти (український вимір). *Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія “Психологічні науки”*. 2016. Вип. 4. С. 107–113.
2. Барановська Л. В., Саражинська І. А. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців правоохоронної сфери. *Мовні концептуальні проблеми української лінгвістики* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. № 8. Ч. 1. С. 45–50.
3. Жовква І. І. Критерії членства СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. Київ, 2010. 84 с.
4. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. Київ : Політехніка, 2003. 200 с.
5. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. статей за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків : Право, 2016. 536 с.
6. Калита О. П. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проєктних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти”. Київ, 2011. 20 с.
7. Луговий В. І. Управління освітою. Київ, 1997. С. 71.
8. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України : Закон України від 01.07.2010 р № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 09.09.2022).
9. Семенов О. М., Насієнко Л. А. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів: теорія і практика : монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 324 с.
10. Юхимець О. І. Інтегративний зміст комунікативної компетентності майбутніх правознавців. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 2017. № 11(19). С. 44–48.

References:

1. Andrushchenko T. V. (2016) Tsinnisna palitra yevropeiskoho prostoru osvity (ukrainskyi vymir) [Value palette of the European space of education (Ukrainian dimension)]. *Nauk. chasop. nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova. Vyp. 4. S. 107–113.* (Seriiia “Psykhologichni nauky”) [in Ukrainian].
2. Baranovska L. V., Sarazhynska I. A. (2008) Formuvannia profesiino-movlennievoi kompetentsii maibutnix fakhivtsiv zakonookhoronnoi sfery [Formation of professional speech competence of future law enforcement specialists]. *Movni kontseptualni problemy ukrainskoi lnhvistyky: zbirnyk naukovykh prats.* Kyiv: Vyd-vo KNU im. Tarasa Shevchenka. № 8. Ch. 1. S. 45–50 [in Ukrainian].
3. Zhovkva I. I. (2010) Kryterii chlenstva SOT, YeS ta NATO [Criteria for WTO, EU and NATO membership]. *Intehratsiini perspektvyv Ukrainy. Analitychne doslidzhennia.* Kyiv. 84 s. [in Ukrainian].
4. Zhuravskiy V. S. (2003) Bolonskyi protses: holovni pryntsypy vkhodzhennia v yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity [The Bologna process: the main principles of entering the European area of higher education] / V. S. Zhuravskiy, M. Z. Zghurovskiy. Kyiv: Politehnika. 200 s. [in Ukrainian].
5. Yevropeiska intehratsiia v konteksti suchasnoi heopolityky [European integration in the context of modern geopolitics]: zb. nauk. statei za materialamy nauk. konf., m. Kharkiv, 24 trav. 2016 r. Kharkiv: Pravo, 2016. 536 s. [in Ukrainian].
6. Kalyta O. P. (2011) Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnix yurystiv zasobamy proektnykh tekhnolohii [Formation of communicative competence of future lawyers by means of project technologies]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 “Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity”. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].
7. Luhovyi V. I. (1997) Upravlinnia osvitoiu [Management of education]. Kyiv. S. 71 [in Ukrainian].
8. Pro zasady vntrishnoi i zovnishnoi polityky Ukrainy [About the principles of internal and foreign policy of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. № 2411-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. № 40. St. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (data zvernennia: 09.09.2022) [in Ukrainian].
9. Semenov O. M., Nasilienko L. A. (2015) Profesiina komunikatyvna pidhotovka maibutnix yurystiv: teoriia i praktyka [Professional communicative training of future lawyers: theory and practice]: monohrafiia. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka. 324 s. [in Ukrainian].
10. Yukhymets O. I. (2017) Intehrativnyi zmist komunikativnoi kompetentnosti maibutnix pravoznavtsiv [Integrative content of communicative competence of future legal scholars]. *ScienceRise: Pedagogical Education*. № 11(19). S. 44–48 [in Ukrainian].

Zinchenko V., Stepanenko O., Nikolenko K., Lopatynska I., Datsiuk T. The influence of European integration processes on the formation of a lawyer's communicative competence

The article analyzes the importance of the formation of communicative competence as a condition for the effective professional activity of lawyers and determines the influence of European integration processes on the content of language courses that future law enforcement officers' study in the process of professional training.

Professional communicative competence is considered as an indicator of the formation of communicative skills, a system of professional knowledge, value orientations, general and linguistic culture, which are necessary for high-quality professional activity, as well as communicative competence as an inseparable component of the professional culture of a lawyer. It has been established that communicative competence includes the value attitudes of an individual, and since the European choice of Ukraine proves its commitment to the European values of freedom and democracy, it is especially important to take into account the European integration theme when selecting questions, exercises and texts for the development of communicative abilities and skills of future lawyers.

It is emphasized that the strengthening of integration into the general European intellectual and educational environment requires not only the introduction of European norms and standards in education, but also the filling of the content of education with European integration topics. The forms and methods of work aimed at forming the communicative competence of future lawyers, taking into account European integration, are characterized.

It was emphasized that in classes and during independent work, it is necessary to focus as much attention on speech (communicative) exercises as possible, to create situations of various types of professional communication, to use such forms and methods of work as disputes, discussions, debates, and to assign tasks to independent work and writing creative works on topics of European integration, related to the future profession of the student/cadet, preparation of project works, etc.

Samples of questions, tasks and exercises in the direction of European integration are proposed, which should be used when learning the course "Communicative competence in law enforcement activities" by future lawyers.

Key words: European integration, competence, communicative competence of a lawyer, law enforcement activity, professional communication, communication, professional training, work forms, work methods.

УДК 373.091.12:81'243]: 005.963 (4)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.19>

Ігнатова О. М.

**ТРАЄКТОРІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

У статті розкриваються стратегічні зміни у професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов, пов'язані з підвищенням якості освітнього процесу в закладах вищої освіти в контексті європеїзації освітнього процесу. Наголошено на потребі професійного розвитку вчителя іноземних мов як моделі нового навчання; проаналізовано нормативно-правове забезпечення освіти в Україні; акцентовано увагу на наукових дослідженнях. Встановлено зміст і напрями реалізації траєкторії професійного розвитку вчителя іноземних мов, виокремлено основні чинники професіоналізму вчителя. У статті проаналізовано позитивний європейський досвід. Звернено увагу на пріоритетні напрями, ідеї сучасної освіти; розкрито статистичні дані щодо реалізації державної політики України. Відображено євроінтеграційні прагнення України у сфері освіти і науки. Визначено пріоритетне значення формування професійної, педагогічної мотивації вчителів іноземної мови. Окреслено п'ять основних аспектів, у яких більшість учителів виявили найбільшу потребу у професійному зростанні. Подається опис чинників, які впливають на професійний розвиток вчителя, стадії їх професіоналізації. Наголошено на викликах, які матимуть вплив на профіль кваліфікації. Звернено увагу на потребу підвищення професійного рівня вчителів-мовників щодо реалізації поставлених завдань. Встановлено цілі, завдання, принципи Європейського профілю професійної компетентності. Головним завданням підготовки європейського вчителя є формування здатності до практичної навчально-виховної діяльності. Окреслено гнучкі підходи до професійного розвитку з використанням методів навчання вчителів у формі практичних семінарів, онлайн-тренінгів, обмін досвідом серед колег, а також навчання ефективних та інноваційних методів. У висновках зазначається, що вивчення й узагальнення європейського досвіду реалізації траєкторії професійного розвитку вчителів іноземних мов, аналіз загальноєвропейських тенденцій в освітній сфері важливі для розвитку вітчизняного освітнього процесу, для досягнення успіху в реформуванні системи освіти нашої країни.

Ключові слова: учитель іноземної мови, професійний розвиток, освіта, підвищення кваліфікації, євроінтеграція, європейський досвід.

Євроінтеграційні прагнення України у сфері освіти і науки відображені в реформах Міністерства освіти і науки України. Вони покликані покровоко утвердити кращі стандарти європейської освітньої і наукової традиції в українському суспільстві. Головним завданням підготовки європейського вчителя є формування здатності до практичної навчально-виховної діяльності як динамічного поєднання етичних цінностей і когнітивних, метакогнітивних, міжособистісних і практичних умінь і навичок, знань і розуміння [11]. Учителі

відіграють вирішальну роль у житті учнів. Вони ведуть їх до цілей і впливають на їхні думки. Із цієї причини Європейська стратегічна програма “Освіта та навчання 2020” приділяє особливу увагу ролі вчителів – від їх відбору, освіти та професійного розвитку до кар’єрного поступу. Освіта передає важливі цінності, як-от свобода, самовираження та толерантність, і сприяє активній громадянській позиції, соціальній згуртованості й інтеграції. Освітні системи в Європі мають структурні проблеми, які посилюються економічною кризою, як-от: фрагментація, малі інвестиції, нестача вчителів і нові технологічні розробки, які потребують нових моделей навчання. Ці завдання мають спонукати нас до оновлення та реформування наших систем освіти та навчання, адаптації їх до потреб суспільства. У часи змін освіта є вирішальним довгостроковим чинником [14].

Метою нашого дослідження є аналіз тенденцій професійного розвитку вчителів іноземних мов у європейському освітньому просторі.

Сучасні світові тенденції в підготовці педагогів, принципи модернізації педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі вивчали Н. Авшенюк, К. Дяченко, К. Котун, Н. Лазаренко, Н. Пазюра, Л. Пуховська. Учені (В. Биков, М. Жалдак, А. Коломієць, О. Падалка, О. Пехота, О. Пометун та інші) здійснюють активні пошуки щодо вдосконалення професійної освіти та моделі впровадження інноваційних та інформаційних технологій. Питанням професійно-педагогічної підготовки вчителя та стратегій формування його професіоналізму присвячено наукові праці Є. Громова, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Л. Лук’янової, Н. Ничкало, Н. Мукал.

Завдання, які стоять перед предметом “іноземна мова”, повинен вирішувати професійно підготовлений, методично грамотний учитель, який володіє сучасними технологіями навчання, знає психолого-педагогічні особливості учнів. Оскільки професійний розвиток учителів іноземних мов відбувається за умов його безперервності, то ми розглядаємо цей процес як структурну та змістову єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної роботи та самоосвіти педагогів протягом усієї професійної діяльності [10]. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів є путівником для планування подальшого професійного розвитку для покращення педагогічної майстерності вчителів [12].

Професійний розвиток викладача – це формування особистості професіонала, що відбувається у процесі опанування професійно-педагогічної діяльності та її самостійного провадження в закладах вищої освіти.

Професійний розвиток є серцевиною європейської стратегії підвищення якості освіти [8]. Висока якість надання пропозицій із підвищення кваліфікації має вирішальне значення для того, щоб учителі мали та підтримували відповідні навички, необхідні їм для досягнення успіху в сучасній освітній системі. Також підкреслюється важливість узгодження професійного розвитку зі зміною методів викладання та навчання, сприяння міждисциплінарним підходам і підходам співпраці, а також цифровим навичкам і використанню доступних навчальних матеріалів. Варто звертати увагу на більш гнучкі підходи до професійного розвитку з використанням методів навчання вчителів у формі практичних семінарів, онлайн-тренінгів, обмін досвідом серед колег, а також навчання ефективних та інноваційних методів. Потреби, які прагне задовольнити підвищення кваліфікації, різняться як між європейськими системами освіти, так і усередині них [1; 2].

Середній показник ЄС лише незначно змінюється в межах різних вікових груп. Наймолодші та найстарші вчителі мають нижчі потреби професійного розвитку, ніж учителі віком 40–49 років. В Італії, Португалії й Ісландії потреби професійного вдосконалення в усіх вікових групах вищі, ніж у середньому по ЄС.

Учителі різних вікових груп і з різним професійним досвідом виявляють потребу підвищення кваліфікації в різних сферах. Дослідження TALIS (Teaching and Learning International Survey) визначило п’ять сфер, у яких більшість учителів виявили найбільшу потребу у професійному зростанні:

- 1) навчання учнів з особливими навчальними потребами;
- 2) навички ІКТ для викладання;
- 3) цифрові технології на робочому місці;
- 4) поведінка студентів і управління аудиторією;
- 5) навчання в мультикультурному/ багатомовному середовищі [13].

У Європі також ці п’ять пунктів згадують більшість учителів, які зазначають високу потребу у професійному розвитку. Якщо відповідні дані для вчителів із “середньою потребою” підрахувати для групи з “високою потребою”, то відсоток потреби для перших двох пунктів майже однаковий, а галузь “цифрові технології на робочому місці” постійно посідає третю позицію, тоді як є зміни в порядку решти пунктів, де вчителі все частіше виявляють потребу у професійному зростанні. Пропорційно більше вчителів визначають потребу в “підході до індивідуального навчання” та “навчанні міжпредметних навичок”, за якими на шостому місці йдуть “профорієнтаційні консультації й орієнтація для учнів” [13].

Загалом, професіоналізм учителя визначається трьома основними чинниками:

- 1) Здатністю до аналізу ситуації, вибору необхідних поведінкових ролей.
- 2) Володінням теоретичними знаннями та практичними вміннями їх використовувати.
- 3) Здатністю до застосування певних моделей поведінки в конкретній ситуації [3].

Згідно з європейським досвідом, основні тенденції викладання іноземних мов в Україні такі:

– абсолютний перехід від радянських до сучасних методик, дотримання змісту загальноєвропейських рекомендацій щодо мовної освіти;

- ефективний спосіб вивчення іноземної мови та розвитку компетенцій у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, письмо та говоріння);
- забезпечення засобів спілкування іноземною мовою за допомогою інтерактивних методів навчання для виконання різноманітних завдань у динамічному ритмі;
- максимальна участь кожного учня у процесі вивчення мови;
- оцінка рівня володіння мовою за чітко визначеними критеріями;
- діяльнісний підхід забезпечує засвоєний матеріал, якомога більш відповідний життєвій ситуації та потребам учня;
- партнерство між викладачами та студентами;
- активне використання сучасних технологій, освітніх платформ, цифрових додатків, мультимедійних засобів, автентичних аудіо- та відеоматеріалів, соціальних мереж для створення середовища мовлення;
- організація проєктної роботи учнів, застосування нестандартних і творчих завдань;
- залучення учнів до культурно-просвітницької діяльності поза аудиторією іноземною мовою.

Ключові завдання та навички перелічені нижче в основному порядку загальної важливості: навчати, тренувати, збирати й оцінювати інформацію, надавати підтримку, працювати в команді, використовувати цифрові технології, переконувати, бути креативними, рішучими, освіченими.

Педагогам потрібні предметні знання та *soft skills*. Їм також необхідно відповідати викликам часу і розвиватись. Зазначені виклики, імовірно, вплинуть на профіль кваліфікації в найближчі роки [4].

Студентоцентроване навчання: дана тривала тенденція вимагатиме від учителів розвитку навичок, які допоможуть їм співпрацювати з учнями та забезпечувати індивідуальне навчання. Їм також знадобляться навички адаптації до дедалі більшої уваги до творчості, інновацій і підприємництва в освітній політиці.

Технологія: прогрес у цифровому навчанні свідчить про те, що вчителям потрібні нові технологічні навички, як-от здатність керувати навчальними онлайн-платформами, створювати відкриті освітні ресурси та використовувати цифрові медіа. Учителям можуть знадобитися спеціальні технічні знання, щоб використовувати передові технології.

Демографічні моделі: оскільки лише третина викладачів віком до 40 років, учні можуть мати вищий рівень ІКТ-грамотності, ніж викладачі. Такі прогалини в навичках необхідно буде усунути.

Глобалізація: учителям потрібна глобальна перспектива, щоб допомогти своїм учням розвинути міжнародний світогляд. У все більш різноманітних класах вони також повинні розуміти різні культури та забезпечувати інклюзивну освіту.

Європейський профіль професійної компетентності вчителів-мовців є інноваційним інструментом, пріоритетна мета якого полягає в наданні компетентної допомоги вчителям-мовцям, профільним освітнім закладам, установам з підвищення кваліфікації вчителів у визначенні компетентностей, якими володіють вчителі-мовці, та в оптимізації підвищення їхньої кваліфікації у спрямуванні їхнього професійного поступу. ЄППК прагне таким способом покращити якість і підвищити ефективність професійної підготовки вчителів іноземних мов [6].

Цілі ЄППК:

- дати можливість учителям-мовцям самостійно оцінити й унаочнити свої професійні вміння, навички та компетенції;
- дати можливість освітнім установам скласти індивідуальні або групові профілі професійної компетентності своїх учителів-мовців, у яких завдяки уніфікованим дескрипторам чітко описаний рівень компетенцій учителів у різних категоріях профілю;
- визначити нагальні потреби в підвищенні кваліфікації вчителів та допомогти розробити для них індивідуальні програми підвищення кваліфікації та професійного поступу;
- надати керівникам інструмент для визначення професійної компетентності та кваліфікації кандидатів на посаду вчителя, а також створити опорну базу для відгуку на педагогічні якості їхніх співробітників;
- ініціювати обмін інформацією про різні педагогічні концепції та традиції викладання іноземних мов у Європі, сприяти покращенню їх розуміння та сприйняття;
- підвищити прозорість стандартів викладання іноземних мов і полегшити мобільність учителів-мовців у Європі.

Головне завдання ЄППК полягає у фактичному визначенні стадії професійного розвитку, на якій перебуває вчитель, щоб показати йому можливості професійного поступу.

В основу ЄППК покладені такі принципи й ідеї.

Принцип орієнтування на компетенції (опис умінь). Подібно Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти (далі – ЗЄР), компетенції вчителя-мовця в ЄППК розглядаються позитивно, тобто увага фокусується не тому, що вчитель-мовець знає або вміє на певній стадії свого професійного становлення. Цей принцип відбиває, зокрема, активну методику у вивченні, викладанні й оцінюванні. Акумулятивний характер дескрипторів ЄППК показує тяглість професійного розвитку вчителя-мовця, ЄППК розділений на три великі етапи, кожен із яких містить два менші етапи. Етапи представлені відповідними дескрипторами професійної компетентності. Кожен наступний етап включає компетенції, описані в попередньому етапі чи етапах, розширює їх або додає нові [6].

Принцип самооцінки та зовнішнього оцінювання ЄППК виходить з того, що в кожному освітньому закладі культивується самооцінка професійної діяльності вчителів, а у зворотному випадку пропонує інструмент для її імплементації. Завдяки ЄППК учителі-мовці зможуть ґрунтовно й об'єктивно оцінювати свою викладацьку діяльність. Заохочення вчителів до самооцінки дає їм можливість спостерігати за своїм професійним розвитком і стимулювати його поступ. Для вчителів, експертів з підвищення кваліфікації різних освітніх закладів ЄППК є додатковим інструментом для визначення потреб у підвищенні кваліфікації вчителів іноземних мов і гарантування якості навчання.

Принцип рефлексії тісно пов'язаний із принципом самооцінки: якщо вчитель-мовець аналізує результати самооцінки своєї діяльності й осмислює їх, або результати його оцінки з боку колег, учителів, експертів з підвищення кваліфікації або керівника, він менш схильний переоцінювати або недооцінювати себе. У такому разі вчитель свідомий своїх прогалин і потреб у підвищенні кваліфікації. ЄППК – це дієвий стимул для рефлексії професійного стану та планування заходів для його оптимізації.

Принцип багатомовності. Той, хто навчає іноземної мови, завжди має справу принаймні із двома мовами: мовою, якої навчає (цільова або іноземна мова), та рідною або першою мовою учня. У сучасному багатокультурному просторі ймовірність того, що у групі знайдуться особи з різними рідними мовами або зі знаннями однієї або й більше іноземних мов, досить висока. Ця особливість і її наслідки для викладання іноземної мови в ЄППК експліцитно не вписані. Однак, якщо у своєму підході до навчання мови вчитель зважає на індивідуальні особливості та потреби учнів, він також бере до уваги їхню багатомовність. Завдяки власній міжкультурній компетентності та плануванню і веденню занять, зорієнтованому на індивідуальні можливості та потреби учнів, і керуванню інтерактивними процесами вчитель гарантує визнання всім мовам, якими володіє група. Таким способом у вивченні мови можна використовувати уміння, здобуті учнями раніше, під час вивчення інших мов, заохочувати учнів до пошуку й аналізу подібностей і відмінностей у мовах, а також до розвитку своєї багатомовності [7]. Потреба в загальноєвропейських стандартах мовного навчання ЄППК пропонує загальноєвропейські стандарти кваліфікації, мовних умінь і навичок, рівня усвідомлення мови, основних навчально-методичних (викладацьких) компетенцій і професійної поведінки вчителя-мовця. Такі стандарти сприяють мобільності вчителів-мовців у межах Європи, трансферу фахової експертизи, стимулюють обмін кращими практиками на місцевому та міжнародному рівнях. Потреба в постійному професійному рості ЄППК є результатом загальноєвропейського дослідження. Він відбиває широкий спектр професійних компетенцій учителя-мовця у прогресії, а тому це надійний інструмент для визначення потреб учителів у підвищенні кваліфікації, у професійному поступі й самозростанні, а для мовних центрів і освітніх закладів це надійний інструмент гарантування якості мовного навчання [6].

Відкритість профілю професійної компетентності вчителів-мовців не є кінцевою величиною. Він може доповнюватися новими категоріями та рескриптами, адаптуватися до різних контекстів. Він може і повинен постійно розвиватися й удосконалюватися. Нижче наведені декілька можливостей, як за допомогою профілю можна швидко ухвалити обґрунтоване рішення для оптимізації власного професійного розвитку.

Здобуття необхідної кваліфікації ЄППК у категорії “освіта/досвід” покаже вам, які мовні та викладацькі вміння і навички потрібні для роботи вчителем-мовцем. Можливо, варто подумати про складання іспиту на мовний сертифікат або пошукати варіанти для проведення відкритих уроків для підтвердження викладацької практики.

Категорія ЄППК “відкрите заняття” демонструє значущість проведення відкритих занять з обговоренням і відгуком. Рекомендовано викладати якомога частіше, проводити заняття разом із колегами, також лише окремі частини занять (мікрорівень) або проводити окремі заняття у групах різного мовного рівня. Важлива присутність колег на заняттях. Документування відгуків, аналіз порад і рекомендацій, рефлексія вдосконалюють рівень викладання.

Категорія “дидактика/методика” розширює знання з методики викладання іноземної мови, з теорії стилів і стратегій вивчення мов. Потрібно регулярно брати участь у семінарах, курсах, заходах підвищення кваліфікації. Щоб покращити свої вміння та навички в оцінюванні знань, із часом можна пройти вишкіл на екзаменатора [6].

Для покращення міжкультурної компетентності використовується принцип міжкультурного підходу до викладання та вивчення іноземної мови. Учні стикаються зі спільним і різним у своїх культурах і соціальних контекстах. Рекомендується почитати відповідну літературу, щоби ближче познайомити з культурним простором своїх учнів, уміти наперед розпізнавати вразливі теми в зіткненні різних культур і навчити учнів долати такі ситуації [5].

Попри досвідченість, учитель помічає, що деякі сфери життя, які мають безпосередній вплив на навчальний процес, наприклад, цифрові технології, стрімко розвиваються. Щоб бути готовим до викликів цифрового світу, необхідно постійно розвивати свою медійну грамотність [9]. Варто працювати на заняттях із різними комп'ютерними програмами, опанувати інтерактивну дошку (якщо у вас є доступ до неї) та інші форми цифрової презентації, апробувати цифрові медіа в роботі над проєктами, користуватися навчальними інтернет-платформами, як-от Moodle, LMS Collaborator тощо.

Висновки. Отже, професійний розвиток учителів іноземних мов у європейському освітньому просторі відбувається з урахуванням вимог до компетентностей, передбачених відповідним Стандартом вищої

освіти; базується на гнучких підходах, має структурну та змістову єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної роботи та самоосвіти педагогів протягом усієї професійної діяльності. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів є путівником для планування подальшого професійного розвитку для покращення педагогічної майстерності вчителів. Цей документ об'єднує професійні цінності, фахові вміння вчителя та життєві вміння. Європейський профіль професійної компетентності вчителів-мовців покращує якість і підвищує ефективність професійної підготовки вчителів іноземних мов.

Вивчення й узагальнення європейського досвіду реалізації траєкторії професійного розвитку вчителів іноземних мов, аналіз загальноєвропейських тенденцій в освітній сфері важливі для подальшого розвитку вітчизняного освітнього процесу, для досягнення успіху в реформуванні системи освіти нашої країни.

Використана література:

1. Європейські виміри модернізації сучасної педагогічної освіти : монографія / Н. Авшенюк та ін. Київ, 2011. 232 с.
2. Europeanization of the Ukrainian system of Higher education through the improvement of undergraduates' foreign languages communicative skills / Y. Gromov et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2019. Vol. 3. P. 443–454.
3. Derin A. Teacher research for professional development. *ELT Journal*. 2008. Vol. 62. № 2. P. 139–147. DOI: 10.1093/elt/cc1053.
4. European Labour Authority, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. URL: https://ec.europa.eu/eures/public/future-work-teaching-professionals-2021-01-29_en.
5. Ігнатова О., Жовнич О. Використання практико-дослідницького проекту у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови засобом саморефлексії. *Молодь і ринок* : збірник наукових праць. Дрогобич, 2021. № № 5–6. С. 114–119.
6. European Profiling Grid. URL: <http://egrid.epg-project.eu/en>.
7. The Role of language teachers associations in professional development / A. Elsheikh et al. Switzerland, Springer, 2018.
8. Міхель Д. Визначення поняття процесу “європеїзація” та його вплив на сучасне суспільство. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Політологія*. 2011. Вип. 150. Т. 162. С. 22–25.
9. Lazarenko N., Ihnatova O. Pandemic and Digital Transformation. *Challenges to Higher Education. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*. 2022. Vol. 35 (1). P. 7–17. DOI: 10.17951/j.2022.35.1.7-17.
10. Education Pedagogical promotion of professional self-realization of future teachers of philological specialties / K. Poseletska et al. *Society. Integration. Education. Rezekne*. 2020. Vol. 2. P. 246–263. URL: <https://cutt.ly/yidEu0E>.
11. Педагогічна конституція Європи. Преамбула. *Вища освіта України*. 2013. № 3. С. 111–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_3_17.
12. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів Британської Ради. URL: <https://ngschoolteacher.wixsite.com/cpdinsett>.
13. Teaching and Learning International Survey TALIS 2013 Conceptual Framework. OECD, 2013. 60 p.
14. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 pp. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.

References:

1. Avsheniuk N. M. (2011). Yevropeiski vymiry modernizatsii suchasnoi pedahohichnoi osvity [European dimensions of reforming of modern pedagogical education] : monohrafiya / N. M. Avsheniuk, V. O. Kudin, O. I. Ohiienko ta in. Kyiv. 232 s. [in Ukrainian].
2. Gromov Y. et al. (2019). Europeanization of the Ukrainian system of Higher education through the improvement of undergraduates' foreign languages communicative skills. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. Vol. 3. P. 443–454.
3. Derin A. (2008). Teacher research for professional development. *ELT Journal*. Vol. 62. № 2. P. 139–147. DOI: 10.1093/elt/cc1053.
4. European Labour Authority, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. URL: https://ec.europa.eu/eures/public/future-work-teaching-professionals-2021-01-29_en.
5. Ihnatova O., Zhovnych O. (2021). Vykorystannia praktyko-doslidnytskoho proiektu u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh vchyteliv nimetskoï movy zasobom samorefleksii [The use of a practical research project in the professional training of future teachers of the German language as a means of self-reflection]. *Molod i rynek : zb. nauk. pr. Drohobych*. № № 5–6. S. 114–119 [in Ukrainian].
6. European Profiling Grid. URL: <http://egrid.epg-project.eu/en>.
7. Elsheikh A., Coombe C., Effiong O. (2018). The Role of language teachers associations in professional development. Switzerland, Springer.
8. Mikhel D. O. (2011). Vyznachennia poniattia protsesu “ievropeizatsiia” ta yoho vplyv na suchasne suspilstvo [Definition of the concept of the process of “Europeanization” and its impact on modern society]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. Politolohiia*. Vyp. 150. T. 162. S. 22–25 [in Ukrainian].
9. Lazarenko N., Ihnatova O. Pandemic and Digital Transformation (2022). *Challenges to Higher Education. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*. Vol. 35(1). P. 7–17. DOI: 10.17951/j.2022.35.1.7-17.
10. Poseletska K., et al (2020). Education Pedagogical promotion of professional self-realization of future teachers of philological specialties. *Society. Integration. Education. Rezekne*. Vol. 2. P. 246–263. URL: <https://cutt.ly/yidEu0E>.
11. Pedahohichna Konstytutsiia Yevropy. Preambula. [Pedagogical Constitution of Europe. Preamble] *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2013. № 3. S. 111–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_3_17 [in Ukrainian].
12. Ramka bezperernvnoho profesiinoho rozvytku vchyteliv Brytanskoi Rady [The British Council Continuing Professional Development Framework]. URL: <https://ngschoolteacher.wixsite.com/cpdinsett> [in Ukrainian].
13. Teaching and Learning International Survey TALIS 2013 Conceptual Framework. OECD, 2013. 60 p.
14. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021–2031]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [in Ukrainian].

Ihnatova O. The trajectory of professional development of a teacher of foreign languages: European experience

The article reveals strategic changes in the professional training of future teachers of foreign languages, related to the improvement of the quality of the educational process in higher education institutions in the context of the Europeanization of the educational process. The need for professional development of foreign language teachers as a model of new education is emphasized; the regulatory and legal provision of education in Ukraine is analyzed; emphasis is placed on scientific research. The content and directions of implementation of the trajectory of the professional development of the foreign language teacher are established, the main factors of the teacher's professionalism are singled out. The article analyzes positive European experience about teachers. Attention is drawn to the priority directions, ideas of modern education; statistical data on the implementation of the state policy of Ukraine and on the way of its development are revealed. Ukraine's European integration aspirations in the field of education and science are reflected. The priority importance of the formation of professional, pedagogical motivation of future foreign language teachers was determined. Five main areas were outlined in which the vast majority of teachers identified the greatest need for professional growth. A description of the factors affecting the professional development of the teacher and the stages of their professionalization is provided. Challenges that will impact the skill profile are highlighted. Attention was drawn to the need to raise the professional level of language teachers in relation to the implementation of assigned tasks. The goals, tasks, and principles of the European profile of professional competence have been established. The main task of training a European teacher is the formation of the ability for practical educational activities. Flexible approaches to professional development using methods of teaching in the form of practical seminars, online trainings, exchange of experience among colleagues, as well as training in effective and innovative methods are outlined. In the conclusions, it is noted that the study and generalization of the European experience of implementing the trajectory of professional development of teachers of foreign languages, the analysis of pan-European trends in the field of education is important for the further development of the domestic educational process, for achieving success in reforming the education system of our country.

Key words: foreign language teacher, professional development, education, professional development, European integration, European experience.

УДК 373.2.091.4-044.247 (477:4)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.20>

Калічак Ю. Л.

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Статтю присвячено детальному аналізу використання нових можливостей реалізації євроінтеграційних прагнень України щодо подальшого функціонування системи дошкільної освіти, професійної підготовки фахівців дошкільного профілю.

Матеріал статті сприятиме вдосконаленню професійної компетентності майбутніх вихователів і стимулюватиме вивчення інноваційних технологій, використання яких притаманне європейському освітньому простору.

Охарактеризовано основні відмінності між національною та європейською системами дошкільної освіти, а також шляхи майбутньої інтеграції.

Виявлено найважливіші напрями вдосконалення системи освіти дітей дошкільного віку в Україні, а також виокремлено найбільш імовірні заходи щодо трансформації європейської педагогічної думки минулої та сучасності.

Сформульовано основні вимоги щодо змін у сучасній українській системі дошкільної освіти, як-от: інтеграція закладів вищої освіти України, академічна мобільність студентів, модернізація дошкільної сфери, постійний моніторинг якості дошкільної освіти, запровадження освітніх інновацій у професійну підготовку фахівців-дошкільників, зміцнення мотивації майбутніх вихователів, удосконалення соціальної компетентності дітей раннього та дошкільного віку, покращення іміджу педагога закладу дошкільної освіти тощо.

Підкреслено важливість застосування європейського досвіду дошкільної педагогіки в індивідуальному вихованні дитини, обов'язкового врахування психолого-педагогічних особливостей дошкільників із метою вирішення актуальних завдань освіти студентів у сучасних умовах функціонування національної системи підготовки фахівців дошкільного профілю в закладах вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: освіта дітей дошкільного віку, система дошкільної освіти, трансформація європейського педагогічного досвіду, інтеграція, європейський освітній простір.

Сучасні інтеграційні процеси в європейському освітньому просторі визначають стратегічний напрям розвитку дошкільної освіти України і диктують вивчення передового педагогічного досвіду країн Європейського Союзу, що є основою для переходу на якісно новий, конкурентоспроможний рівень дошкільної освіти.

Серед пріоритетних напрямів освіти державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") визначає розроблення теоретико-методологічних аспектів системи освіти з використанням європейського досвіду [9]. Це зумовлює необхідність вивчення сучасних новітніх концепцій навчання і виховання дітей

дошкільного віку, що сприятиме визначенню нових підходів до правильної організації дошкільної ланки як невід'ємної складової частини української системи освіти.

У цьому контексті основні ідеї згаданої організації дошкільної освіти можна запозичити в європейських педагогів, основні пріоритети яких спрямовані на активну участь дитини у процесі едукації, на збалансоване поєднання індивідуального та функціонального підходів щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти тощо.

Глибоко осмислена трансформація європейського педагогічного досвіду, зважаючи на реальні перспективи прийняття України найближчим часом до Європейського Союзу, сприятиме ефективності едукації дітей дошкільного віку в сучасних умовах функціонування системи дошкільної освіти в Україні, уможливить урізноманітнення діяльності закладів дошкільної освіти різних форм власності, диференціацію подальшого її розвитку.

Дослідженню зарубіжного досвіду функціонування закладів дошкільної освіти, зокрема недержавних, присвячені праці С. В. Білецької, Т. І. Поніманської й інших [8; 15].

Педагогічний досвід та інтеграція української дошкільної освіти в європейській освітній простір і проблеми тенденцій розвитку й особливості організації дошкільної освіти в Європі висвітлюються в нечисленних українських розвідках таких дослідників, як Т. М. Кузнецова, М. Г. Рожкова й інші [11; 22].

Система дошкільної освіти Європи суттєво відрізняється від української твердою визначеністю методичних засад, варіативністю концепцій, моделей, новітніми у світовому масштабі освітньо-розважальними програмами, функціонуванням ефективних педагогічних систем, інноваційними методиками та стратегіями розвитку. Окремі аспекти досвіду Європейського Союзу щодо організації якісної освіти дітей дошкільного віку частково висвітлені у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, проте не мають повної та систематизованої характеристики [1–6].

Основною **метою** статті є дослідження можливостей інтеграції української системи дошкільної освіти в європейській освітній простір.

Практично кожна національна система дошкільної освіти передбачає свої особливості та передовий досвід, який акцентує особливу увагу щодо едукації дітей раннього віку, уможлиблює широке використання інноваційних технологій, наявність приватних і конфесійних закладів дошкільної освіти. Вони зазвичай утримуються коштом муніципальних органів влади, промислових чи аграрних підприємств, релігійних громад, приватних осіб тощо.

Нинішні складні соціально-економічні та суспільно-політичні умови, ускладнені широкомасштабною російською агресією, висувають на перший план чи не найважливішу проблему українського дошкільця – “надання широким прошаркам населення якісних і доступних освітніх послуг” [25, с. 2].

Сучасний ринок дошкільних освітніх послуг має забезпечити різноманітні способи їх отримання. Батьки самостійно вирішують питання про можливість перебування дошкільника в державному, муніципальному чи приватному дитячому садку або ж обирають на власний розсуд інші форми організації едукації дитини. Соціальний статус, зайнятість родичів вихованця, система цінностей і моральних орієнтирів, специфіка місця мешкання, рівень матеріального забезпечення й освіти батьків диктують умови постачальникам освітніх послуг, які орієнтуються насамперед на джерела фінансування.

Євроінтеграційні прагнення України дозволять завдяки врахуванню досвіду країн Європейського Союзу (далі – ЄС) розв'язати найгостріші, на наш погляд, проблеми в українському дошкільці, як-от:

- занадто довгі черги в заклади дошкільної освіти;
- гарантування рівних стартових можливостей;
- забезпечення створення розмаїття альтернативних форм дошкільної освіти;
- додаткова мотивація молодих кадрів шляхом підвищення рівня заробітної плати, надання соціального пакету тощо;

- створення нових законодавчих і правових форм функціонування ЗДО;
- широке заохочення європейських фінансових інвестицій у дошкільну галузь;
- організація дієвого, а не формального стимулювання державно-приватного партнерства;
- збільшення кількості ЗДО різних типів фінансування;
- суттєве збільшення охоплення дітей раннього віку дошкільною освітою;
- стимуляція подальшого розвитку системи дошкільної освіти в сільській місцевості;
- урізноманітнення системи режимів перебування дітей у закладі дошкільної освіти [12; 19; 21; 23].

Для охоплення послугами системи дошкільної освіти дітей, які не мають можливості відвідувати дитячий садок, останнім часом популярними стали групи короткочасного перебування малюків. Завдяки такій формі здобуття дошкільної освіти вдається подолати численні перепони на шляху до повноцінного відвідування дитиною дитячого садка, зокрема такі:

- ослаблене здоров'я чи наявність серйозних проблем фізичного стану;
- підвищена стомлюваність чи інші медико-психологічні перешкоди щодо перебування в колективі тривалий час;
- невдалий досвід батьків, які в дитинстві відвідували дитячий садок;
- незадоволеність умовами життєпобутування дитини в закладі дошкільної освіти тощо [24].

Влаштування гнучкої системи освітніх послуг за європейським зразком покращить охоплення малюків дошкільною освітою, особливо тих, які з різних причин позбавлені необхідної всебічної та гармонійної підготовки до подальшого успішного навчання в початковій школі.

Європейський досвід переконливо свідчить про безумовний пріоритет сфери освіти, її визначальну роль у процесі динамічного розвитку економіки і суспільства загалом. Своєрідним поштовхом до модернізації системи дошкільної освіти вважаємо обов'язкову присутність рівноправного недержавного сектору з відповідним фінансуванням, який здатен стимулювати інноваційні підходи, що відчутно урізноманітнюють і сприяють діяльності державних органів освіти найменших, а також реагують оперативнo на швидкоплинні потреби ринку. Недержавні заклади дошкільної освіти в недалекому майбутньому стануть невід'ємною частиною української системи освіти і відчутно розширять можливості реалізації громадянами гарантованого Конституцією України права на якісну освіту.

Складна економічна ситуація, спровокована неоголошеною війною та невиправданою агресією Росії, активізувала діяльність життєздатного недержавного сектору, який успішно інтегрувався в загальнонаціональну систему. Однозначно актуальними є характерні риси недержавних закладів дошкільної освіти: “інноваційність, упровадження авторських методик навчання і виховання, багаторівневості, доступності, наявності гнучкої і мобільної системи управління, відсутність стереотипів і шаблонів в організації освітнього процесу. Не менш важливим фактом вважаємо роботу недержавних дитячих садків на принципах самофінансування, що сприяє розвитку матеріально-технічної бази. Даний досвід особливо цінний в контексті змін, що відбуваються останніми роками у сфері фінансування освіти в Україні” [10, с. 140].

Більшість країн Європи вважають дошкільну освіту первинною ланкою системи едукативної. Дитячі садки та ясла засновують, утримують і забезпечують фінансово місцеві муніципалітети, великі промислові та сільськогосподарські підприємства, численні конфесійні та громадські організації, а також приватні меценати. Найбільш популярні практично в усіх європейських країнах такі заклади дошкільної освіти: групи короткочасного перебування дітей у дитячому садку (3–5 разів на тиждень по 3–5 годин залежно від бажання батьків), стаціонарні та сезонні ясла, відділення дошкільників при початковій школі, материнські школи, дитячі майданчики тощо [7].

“Євроінтеграційні прагнення України у сфері освіти покликані покроково утвердити кращі стандарти європейської освітньої та наукової традиції в українському суспільстві” та передбачають “чотири євроінтеграційні пріоритети у сфері освіти і науки:

- інтеграцію України до Європейського дослідницького простору;
- активізацію участі українських дослідників у наукових, науково-технічних та інноваційних програмах та ініціативах ЄС;
- розбудову системи забезпечення якості освіти та навчання відповідно до європейських стандартів і рекомендацій;
- розширення можливостей академічної мобільності для учнів, студентів, викладачів і дослідників ЄС” [25, с. 3].

Функціонування системи дошкільної освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору диктує вимоги, яких необхідно дотриматися в найближчій перспективі, як-от:

- інтеграція науково-педагогічної діяльності вищів України і Європейського Союзу через різноманітні спільні наукові програми, гранти та проєкти;
- забезпечення подальшої академічної мобільності студентів спеціальності “Дошкільна освіта” в умовах євроінтеграції університетської освіти;
- розроблення програми модернізації в дошкільній галузі;
- систематичний моніторинг якості дошкільної освіти;
- реалізація освітніх інновацій у процесі підготовки фахівців галузі “Дошкільна освіта”;
- комплексний підхід з боку науковців і педагогів-практиків щодо розв’язання проблеми пошуку шляхів і засобів ефективної підготовки фахівців дошкільного профілю;
- посилення вимог до якості освіти вихователя, підвищення рівня її відповідності європейським стандартам;
- формування внутрішньої мотивації майбутніх вихователів;
- широке застосування інноваційних технологій у підготовці вихователів закладів дошкільної освіти до здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи з малюками;
- сприяння соціальній компетентності молодших дошкільників через активну взаємодію з родичами;
- створення позитивного іміджу педагога закладу дошкільної освіти;
- забезпечення умов розвитку художньо-творчих здібностей студентів спеціальності “Дошкільна освіта”;
- упровадження новітніх технологій інклюзивної освіти в Україні;
- цілеспрямоване формування логіко-математичної компетентності старших дошкільників;
- організація інноваційної здоров’язбережувальної діяльності в закладі дошкільної освіти;
- академічна мобільність фахівців дошкільного профілю шляхом євроінтеграції університетської освіти [13–18; 20].

Висновки. Євроінтеграція української системи дошкільної освіти дозволить сформулювати майбутні цілі, з урахуванням на спільні риси та національну специфіку, визначити нову парадигму дошкільної освіти, сформулювати основні вміння та навички для здійснення навчання впродовж усього життя, різноманітні системи освіти згідно з потребами суспільства (розвиток особистої мотивації, критичного мислення й уміння вчитися, напрацювання нових диференційованих стратегій тощо). Адже самобутність національних систем освіти дітей дошкільного віку передбачає наявність фундаментальних універсальних принципів, які визначають систему дошкільної освіти як загальний цивілізаційний феномен.

Використана література:

1. Do Early Care and Education Programs Improve When Enrolled in Quality Rating and Improvement Systems / C. J. Gomez et al. URL: https://www.tandfonline.com.translate.googleusercontent.com/act/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (дата звернення: 02.09.2022).
2. Quality and impact of Centre-based Early Childhood Education and Care / B. Janta et al. DOI: 10.7249/RR1670 (дата звернення: 02.09.2022).
3. Nesbitt K. T., Farran D. C. Effects of Prekindergarten Curricula: Tools of the Mind as a Case Study. URL: https://www.tandfonline.com.translate.googleusercontent.com/act/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (дата звернення: 02.09.2022).
4. Starting Strong IV. Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care. URL: <https://www.oecd.org/publications/starting-strong-iv-9789264233515-en.htm> (дата звернення: 02.09.2022).
5. Standards, curriculum, and assessment in early childhood education: Examining alignment across multiple state systems / A. A. Whitaker et al. URL: https://www.tandfonline.com.translate.googleusercontent.com/act/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (дата звернення: 02.09.2022).
6. Whitebread D., Sitabkhan Ya. Pedagogy and Curricula Content: Building Foundational Skills and Knowledge. Quality Early Learning: Nurturing Children's Potential. URL: https://www.tandfonline.com.translate.googleusercontent.com/act/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (дата звернення: 02.09.2022).
7. Ажажа М. А. Напрями державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 94–99.
8. Білецька С. В. Дитиноцентрирована педагогіка: теорія і практика західних країн. Харків : Факт, 2008. 255 с.
9. Державна національна програма "Освіта: Україна XXI століття". Київ : Райдуга, 1994. 62 с.
10. Калічак Ю. Л. Особливості функціонування недержавних закладів дошкільної освіти за кордоном. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Видавничий дім "Гельветика", 2018. № 22. Вип. 22. Т. 1. С. 138–144.
11. Кузнецова Т. М. Якість дошкільної освіти в Україні: її досягнення та проблеми. *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали Міжнародного форуму управління діяльністю, 18–19 травня 2019 р. Тернопіль : КРОК, 2019. С. 12–17.
12. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наукові доповіді / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2013. 120 с.
13. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. Київ, 2002. 24 с.
14. Підвищення ефективності вищої освіти і науки як дієвого чинника розвитку та інтеграції в європейське співтовариство. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2004. № 7. С. 3.
15. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : ВЦ "Академія", 2018. 408 с.
16. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628–III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 02.09.2022).
17. Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України № 305 від 12.03.2003 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-p> (дата звернення: 02.09.2022).
18. Про затвердження Положення про центр розвитку дитини : постанова Кабінету Міністрів України № 1124 від 05.10.2009 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1124-2009-p> (дата звернення: 02.09.2022).
19. Про затвердження Порядку проведення моніторингу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції. *Офіційний вісник України*. 2005. № 38. С. 2409.
20. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 02.09.2022).
21. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. С. 459.
22. Рожкова М. Г. До питання визначення сутності адміністративно-правових засад дошкільної освіти України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 4. С. 196–200.
23. Топузов О. М. Якість вітчизняної освіти – шлях до європейських стандартів. *Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Серія "Педагогіка". 2017. № 1. С. 12–19.
24. Хомишин І. Ю. Нормативно-правове регулювання дошкільної освіти в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* : науковий збірник. 2018. № 1. С. 178–181.
25. Шкарлет С. М. Реформи МОН, направлені на євроінтеграцію України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet> (дата звернення: 02.09.2022).

References:

1. Gomez C. J., Whitaker A. A., Cannon J. S. Do Early Care and Education Programs Improve When Enrolled in Quality Rating and Improvement Systems. URL: https://www.tandfonline.com.translate.googleusercontent.com/act/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (data zvernennia: 02.09.2022).
2. Janta B., Belle J. V., Stewart K. Quality and impact of Centre-based Early Childhood Education and Care. URL: <https://doi.org/10.7249/RR1670> (data zvernennia: 02.09.2022).
3. Nesbitt K. T., Farran D. C. Effects of Prekindergarten Curricula: Tools of the Mind as a Case Study. URL: https://www.tandfonline.com.translate.googleusercontent.com/act/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (data zvernennia: 02.09.2022).

4. Starting Strong IV. Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care. URL: <https://www.oecd.org/publications/starting-strong-iv-9789264233515-en.htm> (data zvernennia: 02.09.2022).
5. Whitaker A. A., Jenkins J. M., Duer J. K. (2022). Standards, curriculum, and assessment in early childhood education: Examining alignment across multiple state systems. URL: https://www.tandfonline.com.translate.google/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (data zvernennia: 02.09.2022).
6. Whitebread D., Sitabkhan Ya. Pedagogy and Curricula Content: Building Foundational Skills and Knowledge. Quality Early Learning: Nurturing Children's Potential. URL: https://www.tandfonline.com.translate.google/action/cookieAbsent?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc (data zvernennia: 02.09.2022).
7. Azhazha M. A. (2018). Napriamy derzhavnogo upravlinnia modernizatsiiei osvity v konteksti yevrointehratsii Ukrainy [Directions of state management of education modernization in the context of European integration of Ukraine]. Investytsii: praktyka ta dosvid. № 8. S. 94–99 [in Ukrainian].
8. Biletska S. V. (2008). Dytynotsentrovana pedahohika: teoriia i praktyka zakhidnykh krain [Child-centered pedagogy: theory and practice of Western countries]. Kharkiv: Fakt, 255 s. [in Ukrainian].
9. Derzhavna natsionalna prohrama "Osvita: Ukraina KhKhI stolittia" [State national program "Education: Ukraine of the 21st century"]. Kyiv: Raiduha, 1994. 62 s. [in Ukrainian].
10. Kalichak Yu. L. (2018). Osoblyvosti funktsionuvannia nederzhavnykh zakladiv doshkilnoi osvity za kordonom [Peculiarities of the functioning of non-state preschool education institutions abroad]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. № 22. Drohobych: Vydavnychiy dim "Helvetyka". Vyp. 22. Tom 1. S. 138–144 [in Ukrainian].
11. Kuznetsova T. M. (2019). Yakist doshkilnoi osvity v Ukraini: yii dosiahnennia ta problemy. Paradyhmalna model kerivnyka sfery osvity u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [The quality of preschool education in Ukraine: its achievements and problems. The paradigmatic model of the head of the field of education in the context of European integration processes]: Materialy mizhnar. forumu upr. diialn. (18–19 travnia 2019 r.). Ternopil: KROK. S. 12–17 [in Ukrainian].
12. Modernizatsiia derzhavnogo upravlinnia ta yevropeiska intehratsiia Ukrainy [Modernization of public administration and European integration of Ukraine]: naukovi dopovidi za zah. red. d-ra nauk z derzh. upr., prof. Kovbasiuka Yu. V. Kyiv: NADU, 2013. 120 s. [in Ukrainian].
13. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI st. [National doctrine of education development of Ukraine in the 21st c.]. Kyiv, 2002. 24 s. [in Ukrainian].
14. Pidvyshchennia efektyvnosti vyshchoi osvity i nauky yak diievoho chynnyka rozvytku ta intehratsii v yevropeiske spivtovarystvo [Increasing the efficiency of higher education and science as an effective factor of development and integration into the European community]. Inform. zbirnyk MON Ukrainy, 2004. № 7. S. 3 [in Ukrainian].
15. Ponimanska T. I. (2018) Doshkilna pedahohika: pidruchnyk [Preschool pedagogy: textbook]. Kyiv: VTs "Akademiia". 408 s. [in Ukrainian].
16. Pro doshkilnu osvitu: Zakon Ukrainy vid 11.07.2001 r. № 2628–III [On preschool education]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (data zvernennia: 02.09.2022).
17. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro doshkilnyi navchalnyi zaklad: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy № 305 vid 12 bereznia 2003 r. [On the approval of the Regulation on preschool educational institution]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-p> (data zvernennia: 02.09.2022).
18. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro tsentr rozvytku dytyny: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy № 1124 vid 5 zhovtnia 2009 r. [On the approval of the Regulation on the child development center]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1124-2009-p> (data zvernennia: 02.09.2022).
19. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia monitorynhu pidhotovky, perepidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv u sferi yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii [On the approval of the Procedure for monitoring the training, retraining and advanced training of specialists in the field of European and Euro-Atlantic integration]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 2005. № 38. P. 2409 [in Ukrainian].
20. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05 veresnia 2017 roku № 2145–VIII [On education]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia: 02.09.2022).
21. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro vyznannia kvalifikatsii z vyshchoi osvity v yevropeiskomu rehioni [On the ratification of the Convention on the Recognition of Higher Education Qualifications in the European Region]. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 1999. № 51. S. 459 [in Ukrainian].
22. Rozhkova M. H. (2017). Do pytannia vyznachennia sutnosti administratyvno-pravovykh zasad doshkilnoi osvity Ukrainy [On the issue of determining the essence of the administrative and legal foundations of preschool education in Ukraine]. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. Vypusk 1 (16). Tom 4. S. 196–200 [in Ukrainian].
23. Topuzov O. M. (2017). Yakist vitchyznianoï osvity – shliakh do yevropeiskykh standartiv [The quality of domestic education is the way to European standards]. Humanitarnyi visnyk Poltavskoho natsionalnogo tekhnichnogo universytetu imeni Yuriiia Kondratiuka, Seriia: Pedahohika. № 1. S. 12–19 [in Ukrainian].
24. Khomyshyn I. Yu. (2018). Normatyvno-pravove rehuliuвання doshkilnoi osvity v Ukraini [Normative and legal regulation of preschool education in Ukraine]. Naukovyi zbirnyk "Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii". № 1. S. 178–181 [in Ukrainian].
25. Shkarlet S. M. Reformy MON, napravleni na yevrointehratsiiu Ukrainy [Reforms of the Ministry of Education and Culture aimed at the European integration of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegraciyyu-ukrayini-sergij-shkarlet> (data zvernennia: 02.09.2022).

Kalichak Yu. New possibilities of integration of the preschool education system of Ukraine into the European educational area

The article provides a detailed analysis of the use of new opportunities for the implementation of Ukraine's European integration aspirations regarding the further functioning of the preschool education system, professional training of preschool specialists.

The material of the article will contribute to improving the professional competence of future educators and stimulate the study of innovative technologies, the use of which is inherent in the European educational space.

The main differences between the national and European systems of preschool education are characterized.

The most important areas of improvement of the system of education of preschool children in Ukraine are identified, possible measures for the transformation of the European pedagogical thought of the past and present are singled out.

The main requirements for changes in the modern Ukrainian system of preschool education are formulated, in particular, the integration of higher education institutions of Ukraine, academic mobility of students, modernization of the preschool sphere, constant monitoring of the quality of preschool education, the introduction of educational innovations in the professional training of preschool specialists, strengthening the motivation of future educators, improving the social competence of preschoolers, improving the image of a teacher of a preschool education institution, etc.

The importance of applying the European experience of preschool pedagogy in the individual education of a child, the mandatory consideration of the psychological and pedagogical features of preschoolers in order to solve the current tasks of educating students in the modern conditions of the functioning of the national system of training preschool specialists is emphasized.

Key words: education of preschool children, system of preschool education, transformation of European pedagogical experience, integration, European educational space.

УДК 374.7(-044.337):(001.83)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.21>

Калюжна Т. Г., Самко А. М.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті висвітлено шляхи модернізації системи післядипломної освіти в Україні в контексті Європейської інтеграції. Проведено теоретичний аналіз вітчизняних і європейських нормативно-правових документів, які підготовлено в рамках міжнародних проєктів. Проаналізовано перспективи розвитку безперервної освіти в умовах євроінтеграції, що сприятиме активному входженню України в ЄС. Визначено стратегічні пріоритетні напрями співробітництва між Україною та ЄС у сфері науки, технологій та інновацій з урахуванням національних і глобальних викликів, здобутків і потенціалу вітчизняної науки, нового стратегічного порядку денного ЄС. Встановлено, що основним чинником забезпечення відкритості освіти є її технологічність, що ґрунтується на використанні цифрових технологій, ресурсів Інтернету, технологій дистанційного навчання, які забезпечують інтенсифікацію, безперервність та індивідуалізацію навчання.

Зазначено, що інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації змісту освіти та формування відповідного відкритого контенту, який передбачає ціннісне використання знань, розвиток ключових компетентностей, пізнавальних здібностей і критичного мислення сучасних фахівців, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя.

Рекомендовано комплекс заходів, спрямованих на прискорення темпів інтеграції до Європейського дослідницького простору: реалізувати принципи конкурентоздатного освітнього віртуального середовища; розробляти індивідуально-освітні траєкторії професійного розвитку і саморозвитку фахівців; розробляти і впроваджувати диференційовані, багатоваріантні, диверсифіковані за профілем програми, моделі, форми освіти дорослих з урахуванням їх фахових запитів, індивідуальних потреб, соціально-економічних запитів та актуалізації розвитку креативних індустрій. Запропоновано рекомендації щодо забезпечення більш активних євроінтеграційних процесів в Україні у галузі післядипломної освіти.

Ключові слова: євроінтеграція, післядипломна освіта, освіта дорослих, компетенції, відкрита освіта, креативні індустрії.

Трансформаційні процеси у світі, які посилюються глобальними викликами у всіх сферах життєдіяльності людини, призвели до необхідності посилення ролі освіти на всіх її рівнях як невід'ємного чинника розвитку нашої країни. Особливої уваги заслуговує освіта дорослих, зокрема післядипломна освіта, яка є складником освіти впродовж життя.

Тенденції соціального та економічного розвитку Європи і України вимагають створення єдиного простору в галузі освіти та професійного розвитку, розбудови нової системи освіти – «інноваційного навчання», що формує у здобувачів здатність до проєктивного визначення майбутнього, утверджує відповідальність за нього та віру у свої можливості впливати на це майбутнє уже сьогодні. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, модернізації змісту освіти та організації його адекватно світовим тенденціям, вимогам ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання впродовж життя [8].

Окремої уваги заслуговує післядипломна освіта України, входження якої до європейського та світового освітніх просторів є складним процесом, який залежить від високого професіоналізму педагогічного персоналу, від рівня розвитку професійного потенціалу та самореалізації фахівців освіти дорослих.

Питання євроінтеграції освіти України є досить актуальними серед вітчизняних науковців. Аналіз можливості співпраці в галузі освіти і науки ще на початковому етапі цього процесу здійснювала науковець А. Круглашова, дослідниця О. Краєвська розглядала перспективи співпраці під час укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Науковець Н. Рилач аналізує діяльність Програми «Горизонт 2020» та можливості інтеграції України в Європейський дослідницький простір. Особливу увагу приділяють цьому питанню сучасні дослідники, науковці та практики, такі як: Ф. Ващук, В. Журавський, С. Квіт, Т. Корольова, К. Кириченко, В. Лозовий, Ф. Моїсєєва, Ю. Петришак, Є. Пінчук, Є. Романенко, О. Співаковський, В. Уса-чов, Т. Фініков, О. Шаров та інші, зокрема вітчизняній і зарубіжній післядипломній освіті – М. Антонович, В. Бахрушин, О. Барабаш, С. Натрошвілі, В. Андрущенко, М. Мурашка, М. Згуровський.

Мета статті полягає у висвітленні деяких аспектів модернізації післядипломної освіти України в контексті європейської інтеграції.

Інтеграція України до Європейського дослідницького простору є частиною імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Відповідно до статей 375–376 Угоди співробітництво між Україною та ЄС у сфері науки і технологій спрямоване на залучення України до Європейського дослідницького простору (European Research Area, ERA) – єдиного дослідницького та інноваційного простору, націленого на створення спільного ринку досліджень та реалізації міжнародних наукових програм, розробок та інновацій ЄС, сприяння вільному переміщенню дослідників, знань і технологій, заохочення більш конкурентоспроможної європейської промисловості, підтримку реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та наукових установ, участі у рамкових програмах ЄС з досліджень та інновацій [1].

Для українських учених інтеграція до Європейського дослідницького простору (ЄДП) є можливістю поглибити співпрацю з науковою спільнотою ЄС, а для держави – інструментом адаптації стандартів і норм Європейського Союзу у сфері науки та інновацій. У 2021 р. ЄДП перейшов до четвертої фази розвитку, у фокусі якої лежить невідкладний пріоритет відновлення Європи на тлі триваючої пандемії COVID-19, а також надолуження невиконаних цілей попередніх періодів розвитку ЄДП, серед яких – досягнення обсягів фінансування науки на рівні 3 % ВВП; успішний трансфер результатів досліджень і розробок в інноваційні продукти; висока якість наукових досліджень та інноваційної діяльності по всьому ЄС; гендерна рівність у дослідженнях та інноваціях. З огляду на це Європейська комісія визначила чотири стратегічні цілі нового ЄДП [3]:

- 1) надання переваги інвестиціям та реформам у сфері досліджень та інновацій у напрямі зеленого та цифрового переходу (подвійного переходу) для відновлення Європи і підвищення її конкурентоспроможності;
- 2) прискорення виведення на ринок результатів досліджень і розробок;
- 3) посилення мобільності дослідників і вільного руху знань і технологій завдяки тіснішій співпраці між країнами – членами ЄС;
- 4) поліпшення доступу до передових технологій та інфраструктури для дослідників по всьому ЄС.

У євроатлантичному векторі співробітництво у сфері науки та інновацій здійснюється через посилення взаємодії з міжнародними організаціями. Міністерство освіти і науки координує участь України в програмі НАТО “Наука заради миру та безпеки”. [7]. Наукова програма НАТО (2004 р.) була замінена програмою “Наука заради миру та безпеки” (Science for Peace and Security (SPS) Programme). Програма об’єднує вчених України та вчених держав-членів НАТО і держав-членів ЄС, які спільно вирішують питання безпеки за допомогою наукового співробітництва [14].

Євроінтеграційні прагнення України у сфері освіти і науки відображені в реформах Міністерства освіти і науки України. Вони покликані покроково утвердити кращі стандарти європейської освітньої та наукової традиції в українському суспільстві. На цьому наголосив С. Шкарлет під час установчого засідання Комісії з питань координації виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яке відбулося 21 жовтня 2020 року. С. Шкарлет виокремив чотири євроінтеграційні пріоритети у сфері освіти і науки, над якими працює Міністерство:

- інтеграція України до Європейського дослідницького та інноваційного простору;
- активізація участі українських дослідників у наукових, науково-технічних та інноваційних програмах та ініціативах ЄС;
- розбудова системи забезпечення якості освіти і навчання відповідно до європейських стандартів та рекомендацій;
- розширення можливостей академічної мобільності для учнів, студентів, викладачів і дослідників ЄС.

Минулого року було оновлено Дорожню карту інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), яка є стратегічним документом, що охоплює багатосторонні процеси з метою системної підтримки науки та інновацій. Пріоритетні завдання із впровадження цього документа на 2022 рік було представлено під час інфодня “Research and Innovation Day in Ukraine”, що відбувся в Міністерстві освіти і науки. Серед пріоритетів керівник експертної групи з питань інтеграції до Європейського дослідницького простору директорату науки та інновацій МОН Г. Мозолевич назвав формування пулу експертів та

забезпечення роботи українських представників у підгрупах Комітету Ради ЄС з питань Європейського дослідницького простору та інновацій (ERAC). Також одним із пріоритетів назвав визначення фінансових, організаційних та правових механізмів приєднання українських дослідницьких інфраструктур до Європейських консорціумів дослідницьких інфраструктур, але, на превеликий жаль, вторгнення РФ у нашу країну порушило плани долучення України і до програми “Горизонт Європа”, і щодо розширення участі в програмі EUREKA, приєднання до програми європейського співробітництва у сфері науки та інновацій COST, активізації участі України в Європейському інституті інновацій і технологій (ЄІТ), але наперекір планам загарбників ми отримали більшу підтримку від іноземних партнерів і більше можливостей для обміну досвідом дослідників, педагогічного персоналу як закладів вищої освіти, так і закладів післядипломної освіти.

Завдяки особливим досягненням, які випливають із Лісабонської стратегії та Болонського процесу, європейський освітньо-науковий простір стає дедалі важливішою реальністю для наукового та освітнього середовища, зокрема в Україні та Європі. Проте реалізація цілей, передбачених Болонською декларацією, Комюніке Європейського Союзу “Міжнародна значимість Європейського наукового простору”, Деклараціями Європейської Асоціації Університетів, Програмою Європейського Союзу “Креативна Європа”, можлива лише за умови використання, зміцнення та концентрації інтелектуального, культурного, соціального, дослідницького та технологічного потенціалів освітнього середовища України.

Значимо, що нова модель розвитку суспільства знань вимагає від сучасного фахівця широкого спектра навичок і компетенцій для успішного виконання професійних функцій, забезпечення всебічного та сталого розвитку освіти та наукових досліджень в Україні, соціальної згуртованості та подальшого розвитку демократичної культури.

У Рамковій програмі ключових компетенцій для навчання впродовж життя [6], яка затверджена Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу, визначено та конкретизовано такі взаємопов’язані оновлені ключові компетенції, як: 1) грамотність (*Literacy competence*); 2) багатомовна компетентність (*Languages competence*); 3) математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії (*Mathematical competence and competence in science, technology and engineering*); 4) цифрова компетентність (*Digital competence*); 5) особистісна, соціальна та навчальна компетентність (уміння вчитися) (*Personal, social and learning competence*); 6) громадянська компетентність (*Civic competence*); 7) підприємницька компетентність (*Entrepreneurship competence*); 8) компетентність культурної обізнаності та самовираження (*Cultural awareness and expression competence*).

Зауважимо, що поняття “компетентність” передбачає не тільки набуття знань і навичок, а й мобілізацію знань, навичок, ставлення та цінностей для розв’язання комплексних, складних завдань і вимог, що постають перед людиною у сучасному світі [4, с. 4–5]. Отже, важливо не саме знання, а його використання, тобто застосування здобутих знань у різноманітних ситуаціях.

На основі аналізу авторитетних джерел, залучених до досліджуваної проблеми, зокрема: Future work skills (Institute for the Future for the University of the Phoenix Research Institute, 2011), Model P21 (Partnership for 21 Century Skills, 2011), Модель ключових компетенцій OECD / PISA (2005), Матеріали Всесвітнього

Таблиця 1

Модель компетенцій майбутнього

Кластер компетентностей	Зміст
Перший кластер (23 компетенції, 21 % від загальної кількості)	здатність взаємодіяти та співпрацювати з іншими людьми включає такі навички, як: спілкування (презентація, письмо, переговори, відкритість), міжособистісні (робота в команді, емоційний інтелект, емпатія, орієнтація на клієнта), міжкультурна взаємодія (соціальна відповідальність, міжфункціональна та міждисциплінарна взаємодія)
Другий кластер (15 компетенцій, 14 % від загальної кількості)	мислення та вирішення проблем (критичне мислення, оцінка фактів і тверджень, прийняття рішень, управління стресом, адекватне сприйняття критики)
Третій кластер (13 компетенцій, 12 % від загальної кількості)	навчання та відкритість до нового (навчання, відкритість до нового досвіду)
Четвертий кластер (10 компетентностей, 9 % від загальної кількості)	інноваційність та креативність (сміливість, готовність до творчих експериментів)
П’ятий кластер (10 компетенцій, 9 % від загальної кількості)	цифрові знання та навички (обробка та аналіз даних, проектування виробничих систем, програмування та знання основ робототехніки, здатність розуміти та використовувати нові технології)
Шостий кластер (10 компетенцій, 9 % від загальної кількості)	усвідомлення та самоуправління (визначення пріоритетів, контроль уваги, пошук сенсу в роботі та житті, життєздатність, планування, саморозуміння)

Складено авторами.

Джерело: Institute for the Future for the University of the Phoenix Research Institute (2011); Partnership for 21 Century Skills (2011); Модель ключових компетенцій OECD / PISA (2005), Матеріали Всесвітнього економічного форуму в Давосі (2016).

економічного форуму в Давосі (2016), Концепція чотирирівневої освіти (Бостон, 2015), дослідниками розроблено модель компетенцій майбутнього (табл. 1), яка охоплює шість кластерів і включає понад 80% компетенцій майбутнього.

Інноваційні напрями розвитку суспільства знань потребують від сучасного фахівця широкого спектра компетенцій і можливостей його безперервного професійного розвитку. На думку дослідників [5, с. 38–44], орієнтація на інновації визначає діяльність не лише високотехнологічних і наукових галузей, але і системи освіти, рівень якої поряд з інноваційною економікою країни є показником її конкурентоздатності на світовому ринку. Отже, джерелом професійного розвитку фахівця є не стільки його здібності, скільки креативна практика та інноваційна діяльність, цінності міжкультурної взаємодії та співробітництва, можливості професійної мобільності та необхідність оволодіння варіативними професійними ролями.

У неформальній та інформальній безперервній освіті активізація новаторської діяльності науковців і педагогів можлива у створенні або долученні до простору креативних платформ [5, с. 38–44]. Тому безперервний професійний розвиток педагога має охоплювати й участь у креативних індустріях як ключового компонента у виробництві інновацій. Задля ефективної участі науковців у креативних індустріях необхідне поєднання ключових напрямів освітньої діяльності [5, с. 41–42].

Україна вже зробила перші кроки у розвитку креативних індустрій, про що свідчить участь у програмі Європейського Союзу «Креативна Європа», що дозволяє українським культурним і освітнім інституціям долучатися до європейських професійних мереж, реалізовувати різноманітні спільні міжнародні проєкти. Розроблено доктрину збалансованого розвитку “Україна-2030”, в якій зазначено, що розвиток креативної економіки є одним із драйверів економічного розвитку країни [17].

Ми погоджуємося з думкою М. Ілляхової, що післядипломна освіта як частина безперервної освіти має впроваджувати актуальні види економічної діяльності відповідно до статистичної класифікації, прийнятої на основі Європейського Парламенту та Ради ЄС, які належать до креативних індустрій, а саме: видавництво мультимедійних посібників, підручників; виробництво освітніх відеофільмів і телевізійних програм; розробка та трансляція освітніх заходів; створення віртуального освітнього простору з метою онлайн-консультацій, онлайн-коучингу; наукові дослідження та розробки у трансдисциплінарній сфері; маркетингові дослідження у сфері освіти; проведення майстер-класів, освітніх фестивалів, виставок, форумів [5, с. 42].

З огляду на вищезазначене, для інтеграції системи формальної, неформальної та інформальної післядипломної освіти у світовий освітній простір необхідно забезпечити психолого-педагогічний, андрагогічний, інформаційно-комунікативний та інноваційно-креативний супровід безперервного професійного розвитку педагога [16].

Метою модернізації післядипломної освіти в Україні на шляху до євроінтеграції є створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції. Європейська освіта не повинна конкурувати з національною освітою, а повинна поширювати та доповнювати її. Адаптація гуманістичних традицій української педагогіки та зарубіжного досвіду виховання особистості, здатної до активних самостійних дій, дозволить створити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітньої системи. Нова соціально-професійна місія педагога розглядається в контексті європейського професіоналізму зі збереженням кращих ментальних українських рис, європейського виміру педагогічних якостей.

В умовах глобальної кризи на фоні пандемії, а також під час російсько-української війни розбудова відкритої освіти в Україні відкриває нові можливості для вдосконалення професійного розвитку педагогів, спонукає до пошуку нових ідей, способів організації навчання. На думку дослідників [11, с. 178], відкрита освіта є багатогранним і багатоплановим об’єктом, її інтенсивний розвиток вносить суттєві зміни у систему вищої освіти: стирає державні кордони, розбудовує єдиний інформаційний освітній простір, розширює комунікаційні можливості, змінює засоби навчання та трансформує традиційну систему освіти в концептуальну модель нової освіти.

Ми погоджуємося з точкою зору дослідників [12, с. 245], які розглядають професійний розвиток педагогічних працівників в умовах відкритої освіти як процес (діяльність), націлений на розвиток професійної компетентності фахівця, який забезпечується постійною трансформацією його професійного системного мислення, регульованого суспільними вимогами та індивідуальними потребами, тісно пов’язаними з реальною життєдіяльністю та навчанням упродовж життя з використанням різних форм і методів відкритої освіти, зокрема з використанням інформаційних технологій та електронних освітніх ресурсів.

За результатами узагальнення [11, с. 177], назвемо низку ключових орієнтирів професійного розвитку педагогів в умовах відкритої освіти, зокрема: вдосконалення інформаційно-технологічної структури інститутів післядипломної освіти; розроблення й адаптація різних платформ та електронних освітніх ресурсів на децентралізованій основі для освіти дорослих; урізноманітнення змісту навчальних курсів та їх вибору на безкоштовній і платній основі; персоналізація освітнього процесу відповідно до особистісних потреб на основі самонавчання та саморозвитку; постійне перепроєктування навчальних програм і сприяння самостійному навчанню за допомогою технологічних ресурсів; динамічність у навчанні як здатність переміщатися між освітніми контекстами; розвиток механізмів оцінки, визнання та сертифікації, створення нормативно-правового забезпечення для їх співіснування та ефективного використання.

Як зазначає В. Сидоренко, у системі відкритої освіти створено умови для безперервного навчання впродовж усього життя, доступності в отриманні знань, відповідно до запитів і потреб особистості та суспільства. Основним чинником забезпечення відкритості освіти є її технологічність, що ґрунтується на використанні цифрових технологій, ресурсів Інтернету, технологій дистанційного навчання, що забезпечують інтенсифікацію, безперервність та індивідуалізацію навчання. Дослідниця наголошує, що саме відкритість є ключовою характеристикою освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації, що сприяє орієнтації навчального контенту на слухача як суб'єкта освітньої діяльності [15]. Основним компонентом відкритого освітнього середовища є електронні освітні ресурси: електронне навчання; мобільне навчання; мережеве навчання; змішане навчання; перегорнуте навчання; взаємонавчання тощо. Крім того, у системі формальної й неформальної освіти з'являється велика кількість навчальних онлайн-платформ, які є доступними широкому загалу.

Потрібно наголосити, що педагогу необхідно знати кілька іноземних мов, що сприятиме активізації процесів інтеграції українців у європейську спільноту та постійно використовувати їх для спілкування та взаємодії з колегами з інших країн, творення й реалізації педагогічних проєктів, проведення екскурсій, обмінів, стажування. Міністерство культури та інформаційної політики розробило законопроект про особливий статус англійської мови в Україні як мови міжнародного спілкування [9].

На шляху до євроінтеграції, з точки зору Т. Сорочан, має відбуватися трансформація професійного розвитку педагогічної еліти України, а за їхнього лідерства – усіх освітян. Серед інновацій у післядипломній освіті – поширення дистанційного навчання у відкритих університетах як цифрових екосистемах і двійниках закладів післядипломної освіти, створення освітніх технопарків, хабів і діджиталхабів [10].

Перший освітній хаб під час воєнного стану був відкритий у Хмельницькій області і дав можливість освоїти 48 професій за пришвидшеною програмою. Після цього був заснований проєкт “Освітній хаб. Діти”, який забезпечив організоване дозвілля дітей для можливості батьків у цей час працювати. Освітні хаби в Україні створюються з ініціативи Міністерства освіти і науки при обласних департаментах освіти, а за кордоном – за сприяння міністерств освіти відповідних держав. Про це у своїй доповіді на Міжнародній серпневій педагогічній науково-практичній конференції 2022 “ОСВІТА, ОСВІТЯНИ – НЕЗЛАМНІ У ВІЙНІ” зазначив С. Кученко, який презентував інноваційну діяльність щодо роботи освітніх хабів в Україні [13].

Здійснюється комунікація з донорськими організаціями щодо підтримки мережі українських освітніх хабів за кордоном. Організовано співпрацю з центральним офісом ЮНІСЕФ і регіональними офісами в Румунії, Польщі, Болгарії, Словаччині, Угорщині щодо відкриття освітніх хабів у цих країнах. Узято участь у нараді із фондом Save the Children щодо інтеграції освітніх хабів із цифровими освітніми центрами для реалізації проєкту в 10 регіонах України.

Нині за підтримки Central European Initiative (CEI) готується до відкриття Український освітній хаб у Польщі (м. Варшава), а за підтримки DVV International готується до відкриття Освітній хаб у Німеччині (м. Лейпциг). Також уже відкрито Український освітній хаб у Швейцарії (м. Женева). Зазначимо, що при Інституті педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України діє IPOOD hab. Освітній Хаб “IPOOD hab” – сучасний освітній простір самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення для різних категорій дорослого населення та всіх зацікавлених у власному неперервному професійному розвитку.

Акцентуємо увагу на зміні форм, методів і технологій професійного розвитку, які створюють умови для більшої активності й усвідомленості учасників освітнього процесу. На думку Т. Сорочан, пріоритет технологій EdTech як поєднання освітніх і цифрових технологій дозволяє охопити великі за обсягом спільноти освітян, залучити їх до професійного розвитку з метою поширення інновацій і підготовки до реформ. До методичного арсеналу входять квести, воркшопи, коворкінги, сторітелінг, інфографіка, діджитал-діалоги, відеоролики, доповнена реальність, імітаційні ігри тощо. Це дозволяє педагогам опанувати сукупність м'яких навичок, необхідних для запровадження інновацій у процесі реалізації освітніх реформ [10].

До прикладу, у рамках експериментальної роботи з педагогічним персоналом кафедри педагогіки, корекційної освіти та менеджменту Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського здійснено впровадження презентаційних матеріалів щодо сутності, структури, особливостей андрагогічної компетентності, критерії та рівні її сформованості, формування та розвитку андрагогічної компетентності; андрагогічних модусів професіоналізації; андрагогічних аспектів самореалізації; розвитку професійної мобільності педагога; андрагогічних умов професійно-особистісного саморозвитку педагога; андрагогічних засад освітнього процесу післядипломної педагогічної освіти; створено відеоролики для неформальної та інформальної освіти педагогів.

Також у межах експериментальної роботи здійснювався науково-методичний супровід через впровадження окремих блоків рукописів: практичного посібника “Тренінги з розвитку професійної компетентності”; методичних рекомендацій до курсу “Методика проведення тренінгів з розвитку професійної компетентності”; навчальної програми курсу “Професійна компетентність андрагога”; методичних рекомендацій до програми “Професійна компетентність андрагога”; монографії “Професіоналізація педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: теоретико-методичний аспект”;

анотованого бібліографічного покажчика “Підготовка педагогічного персоналу до роботи з дорослими у закладах формальної і неформальної освіти”; концепції “Концепція підготовки педагогічного персоналу до роботи з дорослими”.

В умовах безперервної підготовки педагогів розбудова гнучкої, перспективної системи підвищення кваліфікації передбачає розробку та впровадження в освіту багатофакультативних, багаторівневих, диверсифікованих за профілем освітньо-професійних програм, форм навчання дорослих, систему підвищення кваліфікації відповідно до соціально-педагогічних запитів, особистісних і професійних потреб фахівців.

Отже, для забезпечення інтеграції безперервної освіти і науки України в освітньо-дослідницький простір Європейського Союзу необхідно сприяти формуванню цілісної системи формальної, інформальної та неформальної освіти; розробити індивідуальні освітні траєкторії професійного розвитку та саморозвитку спеціалістів; розробити та впровадити диференційований, євроінтеграційний профіль, який також диверсифікований програмним профілем, формами навчання дорослих, що базуються на професійних потребах, індивідуальних потребах, соціально-економічних запитах, а також актуалізувати розвиток креативної індустрії. Різноманітність форм, моделей, технологій і напрямів підвищення кваліфікації дає змогу підготувати конкурентоспроможного спеціаліста на світовому ринку освітніх послуг, здатного до постійного саморозвитку, самоосвіти та самореалізації, навчання впродовж життя.

Висновки. Висвітлені аспекти модернізації післядипломної освіти України в контексті євроінтеграції сприяють поліпшенню мотивації, креативності педагогічних працівників, готовності до самовдосконалення та навчання впродовж життя у спільноті міжнародної єдності.

Для забезпечення більш активних євроінтеграційних процесів в Україні у галузі післядипломної освіти необхідна як активніша роль держави у створенні оптимальних умов і стимулів міжнародної співпраці ЗВО, так і керівництва закладів післядипломної освіти. На рівні держави необхідно: забезпечити модернізацію механізмів фінансування, суттєво підвищити рівень їхнього фінансового забезпечення, посилити їхню фінансову й адміністративну автономію та у сфері організації й участі в різних формах міжнародної співпраці; Міністерство освіти і науки України має більш активно стимулювати участь закладів післядипломної освіти в європейських програмах співпраці, забезпечити організаційну і методичну підтримку вітчизняних закладів післядипломної освіти в процесі укладання міжнародних угод, подання запитів на участь у міжнародних освітніх проєктах.

На рівні закладів післядипломної освіти необхідно: забезпечити впровадження новітніх моделей організації навчального процесу і технологій навчання, які широко використовуються в освітній практиці європейських університетів; проводити тренінги для педагогічного персоналу і слухачів із питань європейської інтеграції та участі в європейських освітніх програмах; поширювати освітні та наукові досягнення закладів післядипломної освіти України для залучення потенційних партнерів і замовників послуг з інших країн.

Використана література:

1. A new ERA for Research and Innovation – a spotlight on the relevance for European Partnerships. *ERA LEARN*, 2021. URL: <https://www.era-learn.eu/news-events/news/a-new-era-for-research-and-innovation-2013-a-spotlight-on-the-relevance-for-european-partnerships> (дата звернення: 05.09.2022).
2. Commission Staff Working Document Accompanying the Document Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning SWD/2018/014 final – 2018/08 (NLE). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2018:0014:FIN> (дата звернення: 06.09.2022).
3. European Research Area. European Commission. 2021. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/era_en (дата звернення: 05.09.2022).
4. OECD. Preparing our youth for an inclusive and sustainable world. The OECD PISA global competence framework. Paris, 2018. 33 p. URL: <https://www.oecd.org/pisa/Handbook-PISA-2018-Global-Competence.pdf> (дата звернення: 08.09.2022).
5. Ілляхова М. Креативні практики у безперервному професійному розвитку науково-педагогічних працівників. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 2. С. 38–44.
6. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя. 2018 р. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53> (дата звернення: 25.08.2022).
7. Європейська та Євроатлантична інтеграція. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yevropejska-ta-yevroatlantichna-integraciya> (дата звернення: 26.08.2022).
8. Кендюхова А. Розвиток системи інтернаціоналізації освітнього процесу як пріоритет інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний вісник*. № 1–2. 2022. Кропивницький : КЗ “КОІППО ім. В. Сухомлинського”. URL: https://znayshov.com/News/Details/pedahohichnyi_visnyk_1_2_2022 (дата звернення: 26.08.2022).
9. Мінкульт хоче надати англійській мові особливий статус в Україні. URL: <https://suspilne.media/270601-minkult-hocenadati-anglijskij-movi-osoblivij-status-v-ukraini/> (дата звернення: 08.09.2022).
10. Освітня подія року: Міжнародна серпнева педагогічна науково-практична конференція “Освіта, освітяни – незламні у війні” Локація “Навчання педагогічної еліти”. URL: <http://umo.edu.ua/news/osvitnja-podija-roku-mizhnarodna-serpneva-pedagoghichna-naukovo-praktichna-konferencija-osvita-osvitjani--nezlamni-u-vijni-lokacija-navchannja-pedagoghichnoji-eliti> (дата звернення: 01.09.2022).
11. Петренко Л. М. Стратегічні орієнтири професійного розвитку науково-педагогічних працівників в умовах відкритої освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. № 13 (42). С. 170–184.
12. Петренко Л. М., Романова Г. М., Пуховська Л. П., Султанова Л. Ю., Олешко П. С. Моделі неперервного професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників у контексті відкритої освіти. *Професійний розвиток фахівців в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди*. 2021. С. 243–250.

13. Проведено Локацію для ректорів (директорів) закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти за темою “НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕЛІТИ”. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/08/19/provedeno-lokatsiiu-dlia-rektoriv-dyrektoriv-zakladiv-vyshchoi-ta-pisliadyplomnoi-pedahohichnoi-osvity-za-temoiu-navchannya-pedahohichnoyi-elity/> (дата звернення: 05.09.2022).
14. Програма НАТО “Наука заради миру та безпеки”. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/nato> (дата звернення: 03.09.2022)
15. Сидоренко В. В. Забезпечення якості освітнього процесу курсів підвищення кваліфікації за різними моделями і формами навчання в умовах відкритої освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2019. № 7 (36), С. 82–88.
16. Сидоренко В. В., Ілляхова М. В., Пономаревський А. С. Модернізація системи післядипломної педагогічної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції. 2019. Assent Graphics Communications, Chicago, USA.
17. Україна-2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів : Кальварія, 2017. 164 с.

References:

1. A new ERA for Research and Innovation – a spotlight on the relevance for European Partnerships. ERA LEARN, 2021. URL: <https://www.era-learn.eu/news-events/news/a-new-era-for-research-and-innovation-2013-a-spotlight-on-the-relevance-for-european-partnerships> (Last accessed: 05.09.2022) [in English].
2. Commission Staff Working Document Accompanying the Document Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning SWD/2018/014 final – 2018/08 (NLE). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2018:0014:FIN> (Last accessed: 06.09.2022) [in English].
3. European Research Area. European Commission. 2021. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/era_en (Last accessed: 05.09.2022) [in English].
4. OECD. (2018a) Preparing our youth for an inclusive and sustainable world. The OECD PISA global competence framework. Paris. URL: <https://www.oecd.org/pisa/Handbook-PISA-2018-Global-Competence.pdf> (Last accessed: 08.09.2022) [in English].
5. Ілляхова М. (2019) Креативні практики у безперервному професійному розвитку науково-педагогічних працівників [Creative practices in continuous professional development of scientific and pedagogical workers]. *Український педагогічний журнал – Ukrainian Pedagogical Journal*, № 2. P. 38–44 [in Ukrainian].
6. Jevropejsjka dovidkova ramka ključovykh kompetentnostej dlja navchannja vprodovzh zhyttja. 2018 r. URL: <http://dlse.multy-course.com.ua/ua/page/15/53> (Last accessed: 25.08.2022) [in Ukrainian].
7. Jevropejsjka ta Jevroatlantychna integracija. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yevropejska-ta-yevroatlantychna-integraciya> (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
8. Kendyukhova A. (2022) Rozvytok systemy internatsionalizatsiyi osvitynoho protsesu yak priorityt innovatsiyoho rozvytku pislyadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Development of the system of internationalization of the educational process as a priority of innovative development of postgraduate pedagogical education]. *Pedahohichnyy visnyk – Pedagogical bulletin*, № 1–2. 2022. Kropyvnyts'kyi, KZ “KOIPPO im. V. Sukhomlyns'koho”. URL: https://znayshov.com/News/Details/pedahohichnyi_visnyk_1_2_2022 (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
9. Minkul't khoche nadaty anhlivs'kiy movi osoblyvyy status v Ukraini [The Ministry of Culture wants to give the English language a special status in Ukraine]. URL: <https://susplne.media/270601-minkult-hoce-nadati-angljskij-movi-osoblivij-status-v-ukraini/> (Last accessed: 08.09.2022) [in Ukrainian].
10. Osvitnya podiya roku: Mizhnarodna serpneva pedahohichna naukovo-praktychna konferentsiya “Osvita, osvityany – nezlamni u vinyi” Lokatsiya “Navchannya pedahohichnoi elity” [Educational event of the year: International August Pedagogical Scientific and Practical Conference “Education, Educators – Unbreakable in War” Location “Teaching the Pedagogical Elite”]. URL: <http://umo.edu.ua/news/osvitnja-podija-roku-mizhnarodna-serpneva-pedagohichna-naukovo-praktychna-konferencija-osvita-osvitjani--nezlamni-u-vyni-lokacija-navchannya-pedahohichnoji-eliti> (Last accessed: 01.09.2022) [in Ukrainian].
11. Petrenko L. M. (2020) Stratehichni oryentyry profesiynoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh vidkrytoyi osvity [Strategic guidelines for the professional development of scientific and pedagogical workers in the conditions of open education]. *Visnyk pislyadyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education*, № 13 (42). P. 170–184 [in Ukrainian].
12. Petrenko L. M., Romanova H. M., Pukhovs'ka L. P., Sultanova L. Yu. & Oleshko P. S. (2021) Modeli nepererвноho profesiynoho rozvytku pedahohichnykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv u konteksti vidkrytoyi osvity [Models of continuous professional development of pedagogical and research-pedagogical workers in the context of open education]. *Profesiynyy rozvytok fakhivtsiv v umovakh tsyvrovizatsiyi suspil'stva: suchasni trendy – Professional development of specialists in the conditions of digitalization of society: modern trends*. P. 243–250 [in Ukrainian].
13. Provedeno Lokatsiyu dlya rektoriv (dyrektoriv) zakladiv vyshchoyi ta pislyadyplomnoi pedahohichnoi osvity za temoyu “NAVCHANNYA PEDAHOHICHNOYI ELITY” [Location for rectors (directors) of institutions of higher and postgraduate pedagogical education on the topic “TRAINING OF THE TEACHING ELITE”]. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/08/19/provedeno-lokatsiiu-dlia-rektoriv-dyrektoriv-zakladiv-vyshchoi-ta-pisliadyplomnoi-pedahohichnoi-osvity-za-temoiu-navchannya-pedahohichnoyi-elity/> (Last accessed: 05.09.2022) [in Ukrainian].
14. Proghrama NATO “Nauka zarady myru ta bezpeky”. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/nato> (Last accessed: 03.09.2022) [in Ukrainian].
15. Sydorenko V. V. (2019). Zabezpechennya yakosti osvitynoho protsesu kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi za riznyimi modelyamy i formamy navchannya v umovakh vidkrytoyi osvity [Ensuring the quality of the educational process of advanced training courses according to various models and forms of education in the conditions of open education]. *Visnyk pislyadyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education*, № 7 (36), pp. 82–88 [in Ukrainian].
16. Sydorenko V. V., Ілляхова М. В., Пономаревський А. С. (2019) Модернізація системи післядипломної педагогічної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції [Modernization of the system of postgraduate pedagogical education in Ukraine in the conditions of European integration]. Assent Graphics Communications, Chicago, USA [in English].
17. Ukraina-2030: Doktryna zbalansovanoho rozvytku [Doctrine of balanced development]. Vydannia druhe. Lviv: Kalvariia, 2017, 164 p. [in Ukrainian].

Kaluzhna T., Samko A. Modernization of postgraduate education in Ukraine on the way to European integration

The article highlights ways to modernize the postgraduate education system in Ukraine in the context of European integration. A theoretical analysis of domestic and European legal documents, which were prepared as part of international projects, was conducted. The prospects for the development of continuous education in the conditions of European integration, which will contribute to Ukraine's active entry into the EU, are analyzed. The strategic priority areas of cooperation between Ukraine and the EU in the field of science, technology and innovation have been determined, taking into account national and global challenges, the achievements and potential of domestic science, the new strategic agenda of the EU. It has been established that the main factor in ensuring the openness of education is its technology, which is based on the use of digital technologies, Internet resources, distance learning technologies, which ensure the intensification, continuity and individualization of education.

It is noted that the integration of Ukraine into the global educational space requires constant improvement of the national education system, the search for effective ways to improve the quality of educational services, the testing and implementation of innovative pedagogical systems, the modernization of the content of education and the formation of appropriate open content, which involves the valuable use of knowledge, the development of key competencies, cognitive abilities and critical thinking of modern specialists, ensuring the continuity of education and training throughout life.

A set of measures aimed at accelerating the pace of integration into the European Research Area is recommended: implement the principles of a competitive educational virtual environment; develop individual educational trajectories of professional development and self-development of specialists; to develop and implement differentiated, multivariate, profile-diversified programs, models, forms of adult education taking into account their professional requests, individual needs, socio-economic requests and actualization of the development of creative industries. Recommendations are offered to ensure more active European integration processes in Ukraine in the field of postgraduate education.

Key words: European integration, postgraduate education, adult education, competences, open education, creative industries.

UDC 373.2.091.33:7.038.532

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.22>

Kardashov V., Chemerys H., Kardashov M.

**ETHNOCULTURAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF DESIGN EDUCATION
IN UKRAINE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS**

The article reveals one of the problems of training future designers – understanding the globalization of the world and at the same time mastering the national culture, culture of ethnic design in research and project activities and its application, based on domestic and foreign ethnoculture and experience in this field. The global systemic crisis of spirituality has shown the need to change the world cultural order, revealed the shortcomings of the modern cultural system, and the need to develop alternatives to world spiritual development. That is why the discussion of the problems of realization of the goals of cultural development in the conditions of post-globalism is an extremely important and urgent task. For Ukraine, this problem and the time for national thinking are long overdue. Traditional Ukrainian art culture includes fine music, theater, poetry, dance and others widely and comprehensively reveals the spiritual aspects of life and ideals of the people. All these arts complement each other and develop based on the heritage of cultural traditions. The synergy of collective folk art of Ukrainians is revealed in the achievements of spiritual culture and traditions of the people, involving the sphere of pedagogical and scientific knowledge, ethical beliefs, aesthetic views, ritual aspects and others. Expedient and well-founded use of ethno-artistic traditions to identify countries, goods and services in the world, the preservation of national cultures remains a topical issue. Ethnodesign of modern graphics has inexhaustible potential and a source of inspiration for modern graphic artists and artists, cultivates ethno-aesthetic feelings in young people, and develops creative imagination, diligence, and love for nature of the native land of the younger generation, including students in higher education.

Key words: design, design-education, ethnodesign, ethnoculture, European integration, ethnic artistic traditions, national identification, Ukrainian artistic culture, ethno-aesthetic feelings.

(статтю подано мовою оригіналу)

Together with the problem of globalization of the world and education of the 21st century we must convey to students that the problem and time of national thinking is ripe for all of us. Because the tolerance of cultures can be said when they exist. It is clear that both of these opposing trends are based on the latest scientific and technological advances, advanced technologies and materials, focus on the latest art trends and the most demanding consumer demands.

Aesthetic attitude to life, knowledge of its history and culture – the basis of the development of a talented person, his creative potential. The teacher's educational activity is aimed at educating a rationally organized society: unchanging human nature, self-expression in art, harmonious existence in the natural environment, and the desire

to learn about the world and native Ukrainian traditions and culture. Ethnodesign as a component of contemporary art can fill the gaps of aesthetic devastation by addressing the depths of folk traditions. The use of the cultural experience of one's people is the guarantee and basis of educational activity in the simultaneous conditions and contradictions of state formation and globalization of society [1].

Ethnic practices in the system of design education, in our opinion, will expand the boundaries of artistic and aesthetic, research, design, and in the future – the professional activities of future designers, because they are not only a means of aesthetic development but also patriotic and civic education [3, p. 188–191]. Art unites material and spiritual culture, carries out mass cultural and aesthetic communication, transmitting through the external environment and consumer goods a certain type of artistic and aesthetic preferences, which reflect the spirit of his time [12, p. 75]. The process of forming a national image is a symbolic expression of the nation's ideas about its essence and role in history. The national image serves as a form of ethnocultural identification of the nation [9, p. 281]. It allows an individual as a member of national-state education to perceive the ideas and values of their culture, to realize their involvement in a single national-state whole and identify with a particular nation and culture. Let us take into account that there was not only artistic culture but also symbolic ideographic writing. Imitation of ancient examples of art reveals the imagination, fosters an understanding of worldview through artistic images and develops creative potential [2]. The use of examples of ethnic culture in the South of Ukraine in a rapidly evolving design that signals the urgent need to preserve Ukraine's identity is a pressing issue. Contemporaries should not destroy traditions, but help to reproduce them at a high-tech level. It meets the demands of the times, it is a way to preserve nations in a globalized world. By revealing the “ethnic” in design, we reveal ourselves and prolong the life of the country as an ethnic group.

Many scholars have paid attention, along with various aspects of art and design technologies, to art and aesthetic culture in educational theory and practice, which indicates its relevance for solving many pressing problems. The influence of folk art on the development of personality in the pedagogical process has been the subject of attention of many scholars (I. Zyazyun, G. Vasyanovich, O. Goncharenko, N. Nichkalo, V. Figol, et al.). In the context of art education, the problem of ethnic design is covered in the works of E. Markov, L. Masol, N. Myropolska, O. Rostovsky, O. Rudnytska, G. Tarasenko.

Objective – to explore the place of ethnic design in the educational space and in the content of the professional training of the designer.

The following theoretical methods were chosen: analysis and generalization of scientific and theoretical data from psychological and pedagogical scientific sources and scientific literature on design theory, as well as systematization and generalization of the modern experience of ethnocultural trends in modern design education in Ukraine.

Analyzing the problem or design phenomenon with a national or international face, let's look at the study of L. Sokolyuk who notes that there was still a largely meaningless cultural leap, and to clarify its regularity requires recourse to historical analysis of material and the very processes of formation of Ukrainian design. The problem of convergence of art and industry in the artistic culture of Ukraine, which appears in the second half of the nineteenth century. Due to the rapid development of capitalist relations and the machine industry. This problem intersects with the artistic movement aimed at restoring the equality of different types of artistic creativity, the return of applied forms, closely intertwined with everyday life and underestimated in the nineteenth century, places in line with easel species. Such changes in the structure of the arts called for the Art Nouveau style with its focus on the mass of art, and universal beauty. The tasks of the aestheticization of life, actualized over time, proved to be especially close to the masters of applied arts, who created individual objects or architectural decor, filling them with the environment of human life. For the training of specialists, first of all, of the applied profile, revival of crafts and their convergence with professional art from the second half of the 19th century art and industrial education in Ukraine is directed [10]. The private drawing school of M. Raevska-Ivanova in Kharkiv can be considered an example of a purposeful and consistent introduction of the industrial principle into the education system. With the radical change of the socio-political situation in Ukraine at the turn of the 1910s and 1920s, in the conditions of industry destroyed by wars and revolutionary upheavals, the problem of industrial art, as well as the problem of aestheticizing the living environment, has not lost its significance. On the contrary, they became relevant in the “production” movement in Russia, acquiring a new, class color, because the program task of the “producers” was to organize a new way of life for workers led by the proletariat. The subject-artistic sphere was given a leading place in solving this problem, in the formation of a new style of the proletarian era. Representatives of the M. Boychuk School and the Association of Revolutionary Art of Ukraine, in which the Boychukists formed the main core, declared themselves supporters of the ideas of “industrial” art. However, in the wake of the Ukrainian national revival, which was accompanied by the Ukrainization of the entire spiritual sphere, the problem of the national identity of Ukrainian culture became acute. The Boychukists, and in this way they differed primarily from the “producers”, did not resort to a radical break with the traditional, centuries-old means and methods of artistic expression inherent in folk decorative and applied arts. The style of things created by them, intended for household use, has its roots in the folk art of Ukraine, avoiding the geometric passions of Russian “producers”. Unlike M. Boychuk, his contemporary V. Yermilov, who in the history of world art is considered one of the leading founders of modern design, entered the world of art in another way, taking the baton from the avant-garde. For some time, M. Boychuk and V. Yermilov became close (1920). But unlike the founder of Boychukism and Boychukists, the formation of V. Yermilov as an artist intersected with the

latest trends in the avant-garde movement in art. In pre-revolutionary times, he went through a period of fascination with cubofuturism. Close to him was Malevich's Suprematism as a transition to fundamentally new forms of understanding the world, as a leap into nonsense. In the post-revolutionary years, V. Yermilov continued the experiments started by V. Tatlin on the combination of materials, creating his counter-reliefs, making, like the Russian avant-garde, just things, not household items. Continuing the experiments started by V. Tatlin, he combined creative work with analytical work. It was a preparatory stage on the way to the artistic construction of useful things for man, which combines art and technology, art and science. He embodied his innovative principles, which had much in common with the teaching system introduced at Moscow's Vkhutemas and Bauhaus, in the educational process at the Kharkiv Art College, directing students to a new understanding of the image, moving away from its traditionally realistic thinking and moving towards nonsense. During the period of rapid social transformations in Ukraine in the 1920s, the "production" movement, which aimed to combine art with craft, and material production based on modern technology, spread, attracted not only Boychukists with their focus on national tradition. Avant-garde artists, whose creative program was associated with fundamental anti-traditionalism, also became supporters of the "producers". Their fascination with nonsense became a prerequisite for the constructivism of the last stage of the avant-garde movement in the former USSR. Continuing the line of "producers" aimed at transforming a new society born after social upheavals, constructivists proclaimed as their basic principles new aesthetic ideals of democracy and utilitarian expediency of the material world, preferring functionality and rejecting decorativeness. Constructivism in Ukraine has left a rather rich legacy. Theatrical constructivism and forms of artistic activity related to printing proved to be a particularly striking phenomenon in Ukrainian art in the second half of the 1920s and early 1930s. V. Yermilov became the leader of the constructivist movement in Ukraine. Having gone from non-objectivity to the embodiment of its principles in the subject-artistic sphere, like the Moscow constructivists, the German Bauhaus, V. Yermilov combined experimental work, in particular the study of aesthetic values of materials such as metal, glass and wood, with practical design of the subject environment, laying the foundations of modern design. Despite the strong international component of its artistic and aesthetic concept, constructivism in Ukraine has retained its unique originality, which manifested itself in bright decoration as an established feature of national art culture, especially on the stage (representatives A. Petritsky, O. Khvostenko-Khvostov, B. Kosarev et al.). The development of constructivism in Ukraine, as well as in the former USSR as a whole, was artificially interrupted. However, his legacy, in which huge formative opportunities are concentrated, continues to be mastered.

On the one hand, with the growing globalization of the economy, design is becoming an increasingly global, international phenomenon. When studying the history of design, and the history of art, it is necessary to show students the similarity of processes throughout the world's cultural space. Analyze the following parallels: domestic culture lived for some time the idea of the unity of V. Solovyov; Europe read in the lines of M. Rilke: "One – and the inner world connects everything. And in me birds fly"; the American writer E. Hemingway took the epigraph to one of his novels: "There is no man who would be like an island in itself, every man is a part of the Continent, a part of the Land ..." [13, p. 16].

On the other hand, now the design acquires more and more differential, national features. Along with understanding the problem of globalization of the world and education of the 21st century we must convey to students that for us it is also a problem and a time of national thinking.

Design works are not only in tune with their time but are often half a step ahead of modernity. Thanks to the search for designers, it has become possible to look into the future, and it is not presented in fantasies, but in real-life perspective models of tomorrow. Thus, design is a complex intersectoral project-artistic activity that integrates natural sciences, technical, humanities, and creative imagination, which aims to form through art the material world in all areas of human life without exception. The designer must not only create an attractive artistic look of the product to meet the needs of the user but also be well versed in the design, construction, and production technology. Therefore, a combination of art, artistic, and engineering thought is necessary for the training of design specialists.

Today, perhaps in conditions of war, favorable opportunities for the cultural development of an independent state and its citizens are not created by themselves but are realized. In this regard, the artistic work of the growing generation acquires special and relevant significance. D. Dontsov wrote in the article "Madness of this age": "These forces consider Ukraine as the main obstacle on the way to the dream goal. False prophets and teachers of those forces, ministers of the "God of this age" condemned her in their plans to national death". He noted with pain and sorrow the spiritual death of the environment in which he was, warning us from abroad about the danger. That is why modern art critics proceed from the doctrine of the national idea, which is a guide for creating theoretical foundations of cultural and artistic development. These principles determine, first of all, love for one's family, land, and not a commitment to the so-called stylistic device, as a result of which we have a work of the mind, not soul [4, p. 137].

Determining the path and problems of domestic design education, it is necessary to realize that these problems can be solved together with the artistic and creative development of the individual, which in our research needs improvement, spiritual and moral and aesthetic, because this depth reflects and improves its inner world without which it is impossible to create an appropriate artistic image of modernity. English experts scrupulously list such traits as creativity, speed, flexibility (variety of ideas), originality (uniqueness of forms), scale (number of elements used in the configuration) and more. But if there is a gap in school education, of course, design education with students should begin with activating the basics of artistic creativity of the student's personality, and then apply those

direct methods aimed at developing productivity, creativity, heuristics and, finally, ergonomic and graphic literacy, i.e. knowledge, skills and abilities. O. Melik-Pashayev in the article “Aesthetic attitude to life as the basis of abilities in art” notes that aesthetic attitude, especially a special attitude to everything in life, is important not only in the professional activities of the artist [7].

In this regard, the beauty of domestic space and products at Ukrainian enterprises is determined primarily not by a scholastic commitment to the so-called style, but by deep feelings, knowledge, respect and love for their family, land, art culture and the image-archetype, which is just now waking up to life. And it is the aesthetic position of the individual, his developed artistic talent, and this is primarily his talent – the talent of the first level, which activates the creative imagination, the inner artistic image of the subconscious, which can revive the style of native design culture. And in fact, the style under the sun of Ukraine existed constantly, it never disappeared, even in times of totalitarian regimes. This is folk art in all its forms.

That is, here we have the right to glorify the artistic talent of the Ukrainian people in general, because the archetype of Ukrainian image exists, so far, however, more in the unconscious, among other archetypes. Geometric painting of Podolsk houses, astral signs of Easter eggs, magical codes of sheet patterns, world-building compositions of houses, utensils, chests, stoves – in general, O. Bogomazova [13, p. 15]. And if such manifestations as folk-song custom, iconography, embroidery, and wall painting, perished before our eyes, then only the Lord can give us the strength to restore them, because they were born in us. And he will give to the one who asks, and not only by prayer but also by work. That is, it does not mean that a Ukrainian artist or designer has to give up and wait for God’s grace. In the same way, a young person who has the right gift should increase his talent, work hard, get the right education, and not bury his talent in the ground. And it is the developed talent. Talent will allow her to take a worthy place in society and earn a living. Therefore, we, educators, to get rid of the vulgar understanding of design education, do not need to reduce it only to a certain amount of knowledge, skills and abilities, but need to form a holistic approach to design education.

In his fundamental work “Pedagogical Anthropology” [11] K. Ushinsky, which has no analogs in the world pedagogical literature, wrote: “But poor results, for which human life is too short; whether we are taught by others, we gain less this way than we usually think; or, finally, we learn by subconsciously obeying the influence of the strongest, already educated characters. Education passed on in this last way, hardly the fastest, leads to amazing results”. Design education in the country was revived in the period of formation and revival of private property, which led to the concealment of the achievements and miscalculations that already had designers-teachers; the shortage of acquaintances of designers, artists, art critics, and finally teachers of fine arts with them. In this regard, there was a problem of lack of not only art in school but also art education in general.

The condition for achieving beauty and goodness is overcoming difficulties: the greater the good, the more effort it requires. This opinion was held by the above-mentioned domestic philosopher G. Skovoroda, as a teacher in colleges. He believed that works of art, in particular those studied by students, should inspire the child, and arouse in him the desire for beauty and usefulness. He highly exalts the ideal of related work, seeing in it not only one of the sources of human happiness but also a sign of his spiritual beauty. In Skovoroda’s legacy, the problem of the beautiful is subordinated to the goal of educating a true, spiritually beautiful person who finds his happiness and vocation in related creative work. He defended the unity of moral and aesthetic education, putting forward as the main principle, the assertion that the degree of beauty and goodness in man determines his deeds and actions. The external world is beautiful, but the source of this beauty is “invisible nature”, external beauty (shadow) is only an image of the true beauty of the spirit. He told his students that external beauty is a property of the world around, and internal beauty is the property of the one who gives meaning to everything.

From childhood, we need to study the experience of design schools in Ukraine and “not only the facade but also the kitchen” of specialists, studios, and methods. The problem and perspective here are contained in the understanding of the traditions of art schools of individual design institutes against the background of world design, to provide access to a wide market for further study and work. Without being afraid to share our experience, we are raising the level of design education in the region and will change and transform ourselves, change the material and spiritual environment, the economy of the region and at the same time the whole of Ukraine for the better. The course of disciplines, which introduces the basics of anatomy, physiology, and bionics, is also the content of training in artistic design, and this approach is implemented in its sections through drawing, and painting. It should be remembered that virtual modeling is anti-substantial, as has long been proven by foreign countries, especially Japan [8].

Discussion. The integration of design education and production requires the implementation of the course and diploma projects at a high professional level so that they are really useful and can be implemented in the Ukrainian space, at exhibitions on Internet sites, and more. To implement these ideas, in solving urgent problems of design education it is necessary to pay attention to and solve the main problem of training future designers – understanding the era of post-globalization and at the same time mastering national culture, culture of ethnic design in research and project activities and its application, based on domestic and foreign ethnoculture and experience in this field.

The global systemic crisis of spirituality has shown the need to change the world cultural order, revealed the shortcomings of the modern cultural system, and the need to develop alternatives to world spiritual development. That is why the discussion of the problems of realization of the goals of cultural development in the conditions of post-globalism is an extremely important and urgent task. For Ukraine, this problem and the time for national

thinking are long overdue. Because the tolerance of cultures can be said when they exist. It is clear that both of these opposing trends are based on the latest scientific and technological advances, advanced technologies and materials, focus on the latest art trends, and the most demanding consumer demands. The interests of society and future generations are guaranteed by the interests of society and its meaningfulness: by transmitting to the latter the results of their material and spiritual activities and culture, the individual thus proves that he existed in vain and provides himself with the only possible way out of empirical time. We must be thoughtful about the values of our community, our own culture, and our own country, which unites us with our neighbors if we strive for their development and well-being. We have not only prayer but also actions to show respect for the depths of our own ethical and aesthetic culture [5, p. 3–4].

Conclusions and prospects for further research. The culture of ethnic design in the diploma project activities of future designers is a priority type of graphic art, as a result of which Ukrainian goods become objects of domestic and foreign economy and market. Therefore, it is expedient in modern works of art to take into account the Ukrainian specificity and color as a universal means of artistic expression [6, p. 31]. But so that the synthesis of ethnic culture in design and modern technology does not create stylistic dissonance, the future designer must instill a sense of harmony, and aesthetic taste, so the basis of training of future designers should be aesthetics, art history, arts and crafts, which ensure not only national preservation, traditions and culture, but also allow them to develop in today's conditions. The study of archetypes of art allows us to make relevant, original design projects during state-building with deep meaning, as well as to conduct no less important and effective research and experimental work in the field of philosophy of art education, which is focused on the individual. The author [5, p. 138–154] for this in the monograph and reveals the philosophy and archetypes of education, which explain the artistic and creative activity of the individual, help to understand this complex natural substance. For its development, a theoretical model is proposed, which is based on the organic features of onto- and phylogeny, ethnogenesis and determines the principles of personality formation and also reveals the further nature of explorations in this direction.

Traditional Ukrainian folk art is an art created by the genius of the whole nation over the long centuries of the nation's existence. The visual language of design changes according to economic, political, and socio-cultural processes. In particular, it is known that a society that does not cultivate and preserve the age-old cultural heritage of its people is doomed to degradation, it will never flourish because the symbolic Tree of Life of every nation cannot grow without the soil that nourishes it. Such a ground for the Spiritual Tree of Ukrainian culture is the priceless treasures of the past people, recorded in the towel, on clothes, in ceramic ornaments, and on household items. Archaic spiritual heritage is the basis of all cultural life and the continuation of national traditions.

Therefore, folk culture and art, in particular, in the Ukrainian countryside often survive only on the own initiative of some fanatics of patriots, teachers and graphic artists. Contempt for the folk art heritage has led to the fact that it is almost disappearing, and our Ukrainian young art, which has ceased to feed on folk, loses the most important essence and feature of true art. In particular, it is appropriate to emphasize the wide potential of the visual design language with the use of ethnic artistic and stylistic features. Ethnodesign of modern graphics has inexhaustible potential and a source of inspiration for modern graphic artists and artists, cultivates ethno-aesthetic feelings in young people, and develops creative imagination, diligence, and love for nature of the native land of the younger generation, including students in higher education. Currently, the design shows the popularization of ethnic design, which brings to the urbanized standardized life a sense of artistic expression.

Bibliography:

- Oliynyk V. Book Design in Ukraine in the Late 20th Century. EUREKA: Social and Humanities, (6), 2017, 52–58.
- Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури : монографія. Харків : ХДАДМ, 2005. 244 с.
- Кардашов В. М., Чемерис Г. Ю., Скребнев В. К. Етнічні особливості дизайн-проекування соціального плакату і рекламної афіші Півдня України. *The 4-th International scientific and practical conference "Innovative development of science and education"*. ISGT Publishing House, Athens, Greece. 2020. С. 188–194.
- Кардашов В. М. Проблеми педагогічної антропології та становлення дизайнерської освіти в Україні. *Постметодика*. № 7–8. Мелітополь, 2002. С. 133–138.
- Кардашов В. М. Художньо-творчий розвиток особистості: теоретичний та методичний виміри : монографія. 3-тє вид., допов. Мелітополь, 2011. 291 с.
- Криволапов М., Мадзігон В. Дизайн і технології у системі неперервної освіти. *Пластичне мистецтво*. № 1, 2002. С. 31–33.
- Мелик-Пашаев А. А. Эстетическое отношение к жизни как первооснова способностей в художественном творчестве. *Художественное творчество: вопросы комплексного изучения*. Львов, 1983. С. 212–216.
- Неменский Б. М. Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания. Москва, 1981. 192 с.
- Рашевська А. А., Чемерис Г. Ю. Аналіз досвіду формування національно-патріотичної компетентності майбутніх дизайнерів. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 53. С. 277–283. DOI: 10.24919/2308-4863/53-2-41.
- Соколюк Л. Шляхи становлення українського дизайну. *Нариси з історії українського дизайну ХХ століття* : збірник статей. Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України. Київ : Фенікс, 2012. 256 с.
- Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Педагогическая антропология. Собр. соч. Т. 8. Москва, 1950. С. 9–679.
- Чемерис Г. Ю. Проблема розробки інтерактивної дитячої книжки-іграшки для формування пізнавальної та комунікативної активності дитини. *Педагогіка. Сучасні фундаментальні та прикладні дослідження* : матеріали науч. конф. Сопот, 2016. С. 72–78.

13. Шевнюк О. Л. Українська культура на зламі XIX–XX ст. у структурі змісту культурологічної освіти студентів. *Мистецтво та освіта*. 2001. № 3. С. 14–19.

References:

1. Oliynyk V. (2017) Book Design in Ukraine in the Late 20th Century. EUREKA: Social and Humanities, (6). Pp. 52–58.
2. Danylenko V. Ya. (2005) *Dyzayn Ukrainy u svitovomu konteksti khudozhn'o-proektnoyi kul'tury: monohrafiya* [Design of Ukraine in the world context of art and design culture]: monograph. Kharkiv: KhDADM. 244 p. [in Ukrainian].
3. Kardashov V. M., Chemerys H. Yu., Skrebnev V. K. (2020) *Etnichni osoblyvosti dyzayn-proyektuvannya sotsial'noho plakatu i reklamnoyi afishi Pivdnya Ukrainy* [Ethnic features of design-design of social poster and advertising poster of the South of Ukraine]. *The 4th International Scientific and Practical Conference "Innovative Development of Science and Education"*. ISGT Publishing House, Athens, Greece. Pp. 188–194 [in Ukrainian].
4. Kardashov V. M. (2002) *Problemy pedahohichnoyi antropolohiyi ta stanovlennya dyzayners'koyi osvity v Ukraini* [Problems of pedagogical anthropology and formation of design education in Ukraine]. *Postmetodyka*. No 7–8. Melitopol. Pp. 133–138 [in Ukrainian].
5. Kardashov V. M. (2011) *Khudozhn'o-tvorchyy rozvytok osobystosti: teoretychnyy ta metodychnyy vymiry: monohrafiya. 3-tye vyd* [Artistic and creative development of personality: theoretical and methodological dimensions: Monograph. 3rd ed.] Ext. Melitopol. 291 p. [in Ukrainian].
6. Krivolapov M., Madzigon V. (2002) *Dyzayn i tekhnolohiyi v systemi nepererвної osvity* [Design and technology in the system of continuing education]. *Plastic art*. № 1. P. 31–33 [in Ukrainian].
7. Melik-Pashaev A. A. (1983) *Esteticheskoe otnoshenie k zhizni kak pervoosnova sposobnostey v hudozhestvennom tvorchestve* [Aesthetic attitude to life as the basis of abilities in art]. *Artistic creativity: Questions of complex study*. Lviv. Pp. 212–216 [in Russian].
8. Nemensky B. M. (1981) *Mudrost krasoty: O problemah esteticheskogo vospitaniya* [The wisdom of beauty: On the problems of aesthetic education]. Moscow. 192 p. [in Russian].
9. Rashevs'ka A. A., Chemerys H. Yu. (2022) *Analiz dosvidu formuvannya natsional'no-patriotychnoyi kompetentnosti maybutnikh dyzayneriv* [Analysis of the experience of forming the national-patriotic competence of future designers]. *Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*. Drohobych: "Helvetika" publishing house. No. 53. Pp. 277–283. DOI: 10.24919/2308-4863/53-2-41 [in Ukrainian].
10. Sokolyuk L. (2012) *Shlyakhy stanovlennya ukrayins'koho dyzaynu. Narysy z istoriyi ukrayins'koho dyzaynu XX stolittya* [Ways of formation of Ukrainian design. Essays on the history of Ukrainian design of the twentieth century]: Coll. Articles. Institute of Contemporary Art NAM of Ukraine. Kyiv: Phoenix. 256 p. [in Ukrainian].
11. Ushinsky K. D. (1950) *Chelovek kak predmet vospitaniya* [Human as a subject of education]. *Pedagogical anthropology*. Vol. 8. Moscow, 1950. P. 9–679 [in Russian].
12. Chemerys H. Yu. (2016) *Problema rozrobky interaktyvnoyi dytyachoyi knyzhky-ihrashky dlya formuvannya piznaval'noyi ta komunikatyvnoyi aktyvnosti dytyny* [The problem of developing an interactive children's book-toy for the formation of cognitive and communicative activity of the child]. *Pedagogy. Modern basic and applied research: scientific materials of conf.* Sopot. Pp. 72–78 [in Ukrainian].
13. Shevnyuk O. L. (2001) *Ukrayins'ka kul'tura na zlami XIX–XX st. u strukturi zmistu kul'turolohichnoyi osvity studentiv* [Ukrainian culture at the turn of the XIX–XX centuries in the structure of the content of cultural education of students]. *Art and education*. № 3. P. 14–19 [in Ukrainian].

Кардашов В. М., Чемерис Г. Ю., Кардашов М. В. Етнокультурні тенденції розвитку дизайн-освіти в процесі євроінтеграції України

У статті розкривається одна з проблем навчання майбутніх дизайнерів – розуміння глобалізації світу і разом з тим освоєння національної культури, культури етнодизайну у науково-дослідницькій діяльності та проектній діяльності та її застосування, спираючись на вітчизняну і зарубіжну етнокультуру і досвід у цій сфері. Глобальна системна криза духовності продемонструвала необхідність зміни світового культурного порядку, виявила недоліки сучасної культурної системи, необхідність вироблення альтернатив світовому духовному розвитку. Тому обговорення проблем реалізації цілей культурного розвитку в умовах постглобалізму є надзвичайно важливим і актуальним завданням. Для України ця проблема і час національного осмислення давно назріли. Традиційна українська художня культура, котра включає у себе образотворче, музичне, театральне, поетичне, танцювальне мистецтво та ін. широко і всебічно розкриває духовні аспекти життя та ідеалів народу. Усі ці види мистецтва взаємодоповнюють і розвиваються на основі спадковості культурних традицій. Синергія колективної народної творчості українців розкривається в здобутках духовної культури та традицій народу, задіюючи при цьому і сферу педагогічних і наукових знань, етичних переконань, естетичних поглядів, смаків, звичаєво-обрядові аспекти та ін. Актуальним питанням залишається доцільне та обгрунтоване використання етномистецьких традицій для ідентифікації країн, товарів і послуг у світовому просторі, збереження національних культур. Етнодизайн має невичерпний потенціал і є джерелом натхнення для сучасних графіків і художників, виховує у молоді етно-естетичні почуття, розвиває творчу уяву, працьовитість, любов до природи рідного краю молодого покоління, в тому числі й учнівської молоді, у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: дизайн, дизайн-освіта, етнодизайн, етнокультура, євроінтеграція, етномистецькі традиції, національна ідентифікація, українська художня культура, етно-естетичні почуття.

УДК 378.091

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.23>

Карпенко Ю. П.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена ознайомленню з європейським досвідом щодо моніторингу якості освіти в закладах вищої освіти. Зазначено чинники, які сприяють активній інтеграції української освіти, серед яких бажання українців жити та здобувати якісну освіту в сучасній європейській країні. Окреслено, що “моніторинг якості освіти”, хоч і нове поняття, проте вже має певну історію вивчення. Проаналізовано досвід українських науковців щодо ефективного моніторингу, зазначено ключові позиції закордонних дослідників. Наведено складники внутрішнього та зовнішнього моніторингу закладів вищої освіти в європейських країнах та зазначено, як відбувається впровадження їх в освітній простір України. Описані принципи моніторингу, наведено досвід діяльності університетів Франції, Естонії, Ірландії. Окреслено ключові сегменти, які мають велике значення в оцінюванні діяльності закладу, як-от: наявність засобів, компетентність викладачів, безпека учасників освітнього процесу, доступність інформаційних ресурсів. Зазначено, що для ефективної інтеграції української системи освіти в європейський простір потрібно закінчити реформування освітньої сфери, яке включає і зміни у формах і методах оцінювання, термінах навчання, організації діяльності закладів вищої освіти. Обов’язковими складниками європейського закладу вищої освіти є наявність вебсайту, на якому висвітлюється інформація щодо його діяльності. На прикладі діяльності Черкаської медичної академії окреслено врахування європейських стратегій у проведенні внутрішнього моніторингу якості. Зазначено організацію проведення моніторингу навчально-методичного забезпечення занять.

Зроблено висновки, що пріоритетною ціллю моніторингу якості освіти є виокремлення труднощів, недоліків, їх усунення та прозорість і відкритість у діяльності закладу вищої освіти з урахуванням досвіду європейських університетів.

Ключові слова: моніторинг, заклад вищої освіти, якість освіти, навчальний предмет, європейський досвід, медична академія, здобувач освіти, Україна.

Медична й освітня сфери є тим фундаментом, який формує розвиток не лише особистості, а й суспільства загалом. Українці ухвалили важливе рішення – бути гідними, справедливими, освіченими, професійними, компетентними у своїй країні та формувати всі сфери існування відповідно до європейських стандартів, зокрема Європейської мережі забезпечення якості (далі – ENQA), не залежно від напрямку діяльності. Реалізація такого важливого рішення в напрямі означеного фокуса можлива лише за умови дотримання основних принципів існування європейських країн, а саме: відкритості, порядності, доброчесності, милосердя, гуманізму, етичної культури та моралі. Передували усвідомленню окреслених аспектів події в суспільно-політичному житті, економічній і освітній сферах. Українське суспільство обрало для себе європейський шлях розвитку, для цього потрібне реформування важливих сфер існування. Однією із ключових вимог європейців був відкритий моніторинг якості надання освітніх, медичних, соціальних послуг.

Зауважимо, що термін “моніторинг” розглядається науковцями з різних сегментів. Проблема оцінювання якості освіти є новою і з кінця ХХ сторіччя привертає увагу науковців і експертів. Сучасні дослідники зазначають, що конкурентоспроможні фахівці на міжнародному ринку праці і є показником якості освітніх послуг. Науковці слушно акцентують, що моніторинг якості освіти є науковим дослідженням, за результатами якого можна отримати об’єктивну інформацію про освітній процес у закладі вищої освіти, ознайомитись із критеріями аналізу, визначити рейтингові позиції закладу в межах України і на міжнародній арені [5]. На думку Т. Завгородньої, моніторинг якості освіти відіграє ключову роль у підвищенні її якості, проте, з досвіду країн Європейського Союзу (далі – ЄС), окреслений процес повинен базуватися на законодавчих документах, положеннях, рекомендаціях, стандартах. Важливо, з огляду на досвід європейських країн, реалізувати даний процес із залученням усіх учасників освітнього процесу, стейкхолдерів зовнішніх і внутрішніх [2, с. 168].

У законодавчих документах щодо освітнього процесу чітко зазначено, що освітня та професійна підготовка майбутніх фахівців повинна відбуватись відкрито, шляхом публічного доступу до основних документів і обговорення. Контроль щодо діяльності закладу вищої освіти здійснюється державними органами, громадськими організаціями. Державний контроль не є новою формою оцінки й упродовж всього існування освітньої сфери як складника суспільного життя державний нагляд здійснювався для дотримання чинного законодавства, стандартів. Громадський нагляд – це більш нова форма, яка утворилась саме тому, що українці виявили бажання орієнтуватись на європейські цінності у сфері освіти. Це право всіх членів суспільства отримувати доступ до інформації (з урахуванням законного порядку) під час надання науково-педагогічними працівниками освітніх послуг [3].

Варто зазначити, що для реалізації такої потреби суспільства заклади вищої медичної освіти створили власні сайти, на яких можна ознайомитись з інформацією, яка не суперечить реалізації права особистості на нерозголошення особистих даних. З огляду на досвід європейських країн обов’язково потрібно оприлюднювати на офіційних вебсайтах, у засобах масової інформації ключові аспекти щодо ухвалення важливих рішень, упровадження в освітній процес різних видів діяльності. Політика закладу вищої освіти будь якого

напряму регламентується чинним законодавством і досвідом європейських університетів, є прозорою та відкритою. Офіційно виноситься на громадський розгляд трудового колективу, здобувачів освіти фінансова інформація, видатки та доходи, порядок використання майна тощо.

Погоджуємося з думкою О. Артюхової, що моніторинг необхідно запроваджувати для виявлення нових тенденцій, динаміки в освіті, щоб ефективно реагувати на труднощі та долати недоліки. Важливо проводити порівняльний моніторинг, щоб використовувати досвід провідних європейських університетів [1, с. 127]. Зарубіжні дослідники висвітлюють сучасні тенденції моніторингових стратегій у різних сферах діяльності крізь призму політичних і суспільних змін у суспільстві. Наголошують, що акцент під час моніторингу повинен бути на інклюзивності, персоналізації навчального середовища, віддавати перевагу потрібно тим викладачам, які мають вищі рейтинги, краще володіють матеріалом і зможуть сприяти якості освіти. У сучасних умовах військової агресії та викликів одним із критеріїв моніторингу повинна бути і безпека здобувача під час занять [6, с. 19].

Експерти наголошують, що досвід країн ЄС є неоціненним під час інтеграції освітньої сфери в європейський простір, зокрема у визначенні показників і критеріїв моніторингу якості освіти відповідно до міжнародних вимог і стандартів.

Моніторинг якості освіти країн ЄС ґрунтується на принципах партнерства, відповідальності, інновацій, доброчесності, відкритості, прозорості, незалежності, достовірності, професіоналізму, довіри та вимогливості. Заклади вищої освіти в Україні поступово впроваджують їх у свою стратегію діяльності. Зокрема, у закладах вищої освіти створюються умови комфортної співпраці, з урахуванням думок, ідей всіх учасників освітнього процесу, з дотриманням рівності та поваги. Окрім провадження студентоцентрованого навчання, організовується студентське самоврядування, тобто студенти долучаються до розроблення освітніх програм, виборів адміністрації, керівників навчальних підрозділів, стипендіальних комісій. Активно вивчається досвід міжнародних освітніх організацій і університетів, упроваджуються нові ідеї, проекти, технології оцінювання якості освіти. В українських університетах запроваджується внутрішній моніторинг із залученням здобувачів освіти, проводяться анкетування, обговорення, диспути, опитування, за результатами ухвалюються важливі рішення щодо покращення якості освітнього процесу. Деталізуємо впровадження такого важливого принципу, як доброчесність. З досвіду міжнародних спілок і організацій у закладах вищої освіти в Україні створені підрозділи, які сприяють реалізації моральних принципів і стандартів у професійній етиці й особистій культурі. Діяльність таких комісій регламентується чинним законодавством, унормовує поширення й упровадження доброчесності в закладі вищої освіти. Дотримання принципу доброчесності сприяє формуванню в усіх учасників освітнього процесу етичного мислення, наукового пошуку, розвитку. Базові поняття цієї категорії є фундаментальними не лише під час моніторингу якості освіти, а й у майбутній професійній діяльності. Керуючись принципом доброчесності, майбутні фахівці отримують уміння дотримуватись етичних норм і у професійній сфері, суспільному житті, що сприяє формуванню високоморальної особистості. Парадигма академічної доброчесності найбільш широко висвітлена й описана в положенні Ради Європи “Етична поведінка учасників освітнього процесу”, упроваджується й адаптується до всіх положень і стратегій розвитку закладу вищої освіти. Доброчесність часто ототожнюють із плагіатом, але насправді даний принцип набагато глибше регламентує освітній процес. Безумовно, дотримання всіх складових частин, а саме чесності, щирості, прозорості, під час провадження освітньої діяльності в комплексі, посилює усвідомлення важливості етичних норм.

Залежно від того, хто здійснює моніторинг, він може бути зовнішнім і внутрішнім. З досвіду університетів Європи зазначимо, що внутрішній моніторинг – це насамперед самооцінка діяльності закладу вищої освіти, а на зовнішньому рівні моніторинг передбачає оцінку із залученням експертів із певних державних структур і громадських організацій. Останній у країнах ЄС відбувається на міжнародному рівні із залученням міжнародних організацій зі стандартизації, інтернаціоналізації. Під час зовнішнього моніторингу проводиться аналіз діяльності всіх структурних підрозділів, щоб визначити об’єктивність інформації на вебсайті закладу освіти, достовірність оприлюдненої інформації, надати неупереджені висновки. Зовнішній моніторинг проводиться систематично кваліфікованими фахівцями, які можуть провести порівняльний аналіз, дати об’єктивну характеристику діяльності закладу вищої освіти. Щодо внутрішнього моніторингу, то передбачено залучення всіх учасників освітнього процесу, а саме представників студентського самоврядування, викладачів, керівників структурних підрозділів. Передбачено використання інноваційних методик, які створені самими представниками закладу освіти, методичним об’єднанням відповідно до графіка та плану.

Наприклад, професорсько-викладацький колектив одного з найбільших університетів Ірландії *University College Dublin* щорічно ініціює різноманітні види моніторингу якості освіти за різними критеріями. Дані проекти, на думку засновників, сприяють тому, що заклад посідає 94 позицію в рейтингу найбільш престижних закладів освіти у світі. Саме велика кількість моніторингових програм дозволяє виявити прогалини і не пропустити жодних сучасних тенденцій в освіті. Відкритість і прозорість до доступу інформації є головними показниками доброчесності та порядності в політиці університету. На офіційному вебсайті деталізовано всі структурні підрозділи, приміщення, керівництво, секції, гранди, стипендії, освітні програми, правила вступу, атестацію, перспективи подальшого працевлаштування.

За критеріями ООН, якість освіти є фокусом, на якому ґрунтуються певні показники якості життя суспільства. Тому Україна у відносно швидкі терміни інтегрується в освітні структури європейських країн, за допомогою узгодження державних стандартів з показниками і критеріями держав, які входять до Європейського Союзу.

У закладах освіти Франції особлива увага приділяється моніторингу якості освіти, а саме аналізу засобів і форм забезпечення якості освіти. Ефективним у Франції вважається міжнародний моніторинг, який сприяє розвитку французьких університетів з урахуванням сучасних міжнародних тенденцій без втрати національних традицій.

Неможливо провести реформування освітньої сфери без попереднього моніторингу реального стану надання освітніх послуг і якості освіти. Зазначимо, що саме ця оцінка і стала поштовхом до розроблення, упровадження реформ.

Передбачалось, що українська освіта поступово інтегрується з європейською, будуть створені єдині шкали оцінювання, критерії, показники, стандарти. Проте агресія Росії тільки прискорила цей процес. Тому, з одного боку, українці відчувають деякий дискомфорт, розгубленість у такому новому потоку інформації, але з іншого – суспільство повинно швидше реагувати й автономізуватися від освітньої системи ворожої країни.

Реформування базується на оцінюванні освітньої сфери, завдяки чому були окреслені проблеми, недоліки української освіти, шляхи запобігання виникненню проблем, подолання наявних перешкод.

Пригадаємо положення Болонської декларації, згідно з якою українські заклади вищої освіти розпочали реформування не лише змісту, а й структури вищої освіти. Ключовими принципами Болонської декларації є власне забезпечення якості вищої освіти, відповідно до вимог сучасності та пріоритетних цінностей у суспільстві. Акцентуємо, що європейський взрєць для розвитку та реформування освітньої сфери є складним для України, проте прояви недоброчесності, надання неякісних освітніх послуг, відсутність відкритості до громадської співпраці стали тими чинниками, які звернули увагу українців на проблеми у вищій освіті. Позитивні зміни українці починають поступово відчувати, рушійною силою в цьому є бажання суспільства, досвід європейської країни.

Передусім виникли непорозуміння в системі оцінювання, шкалах, таблицях, показниках. Тому українські школярі перейшли на систему оцінювання, наближену до міжнародних стандартів, щоб мати змогу продовжувати навчання у провідних закладах освіти Європи. У закладах вищої освіти також відбулись зміни у формуванні балів із навчальних дисциплін. Зокрема, більшість закладів уже перейшли на оцінювання за Європейською кредитно-трансферною накопичувальною системою (далі – ЄКТС), яка сприяє кількісній оцінці навчальних досягнень здобувача освіти, сформованості всіх основних компетентностей. Позитивним у такій системі є дотриманість єдиних критеріїв та показників в оцінюванні досягнень у різних закладах освіти не лише України, а й міжнародних. Окреслена система сприяє доступності, безперервності, мобільності здобувача. Більшість закладів освіти, окрім оцінювання ЄКТС, проводять паралельно формування оцінок і балів у традиційній системі, щоб не втратити історичні традиції. Трансферна система сприяє перезарахуванню знань і навичок з визначених дисциплін у разі зміни спеціальності, поновленню навчання тощо. Згідно з ЄКТС на один семестр навчання в закладі вищої освіти припадає 30 кредитів, які включають обов'язкові та вибіркові компоненти, кожна окрема навчальна дисципліна повинна нараховувати 3–4 кредити. Через такі принципи в більшості закладів освіти виникли потреби оновити, змінити освітні програми, навчальні плани, щоб урахувати всі рекомендації. Також важливий момент – власне аудиторні заняття, безпосередній контакт викладача зі студентами, який повинен бути не менше 50 % від загальної кількості годин (1 кредит – це 30 академічних годин). По-друге, терміни навчання також були змінені, тільки три роки тому першокласники прийшли в “нову українську школу”, яка максимально наближена за термінами до освіти школярів у Європі і передбачає 12-річне навчання для здобуття повної освіти. У закладах вищої освіти також відбуваються поступові зміни та перехід на нові кваліфікації за певним освітнім рівнем (молодший бакалавр, бакалавр, магістр). Дані зміни врегульовані в законах України “Про вищу освіту”, “Про фахову передвищу освіту” та рекомендаціях Міністерства освіти і науки.

Утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти – це також необхідні умови інтеграції в освітній простір ЄС. Свою діяльність Агентство почало ще у 2015 р., проте ще не в повному обсязі змогло реалізувати запити держави та суспільства через труднощі в соціально-економічній сфері, військову агресію. Ключові завдання, мета Агентства – стати потужним поштовхом для позитивних змін у вищій освіті. З досвіду Естонії, серед завдань подібного центру є реєстр і ліцензування освітніх програм, проте цікавим є той факт, що якість знань здобувачів освіти під час ліцензування не перевіряється. Важливими є показники відвідування занять, бесіди з учасниками освітнього процесу, різноманітність форм контролю, автономність закладу в ухваленні певних рішень. Стратегічними цілями Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в Україні є впровадження ефективної процедури перевірки, акредитації діяльності закладів вищої освіти та водночас сприяння, консультування, інформування, надання їм допомоги. Водночас американські науковці дискутують щодо ефективності оцінювання знань студентів, щоб визначити компетентність викладача. Окремі вчені зазначають, що рівень знань і умінь студентів є індикатором оцінки якості освіти, тоді як їхні опоненти стверджують, що цей показник визначає лише популярність навчальної дисципліни і не має значення для моніторингу якості [4, с. 114].

З досвіду роботи окреслимо впровадження моніторингу в діяльність Черкаської медичної академії, що відбувається на засадах євроінтеграційних процесів в освітній сфері. Навчальний заклад співпрацює з Вищою школою агробізнесу в Ломжі (Польща) з метою обміну досвідом в освітніх проєктах, наукових програмах. У зв'язку з тим, що пріоритетною ціллю моніторингу якості освіти є поліпшення навчально-методичної документації та постійне оновлення знань і умінь викладачів, в академії створено спеціальні комісії та структурні підрозділи. Окреслимо складники внутрішнього моніторингу закладу. Зокрема, на постійній основі діє комісія з моніторингу якості освітнього процесу, яка включає окрему групу для перевірки лекційних і практичних занять. Діяльність членів комісії регламентується законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про вищу передфахову освіту”; Положенням про організацію освітнього процесу в Черкаській медичній академії; методичними рекомендаціями. Відповідно до окреслених документів у закладі вищої освіти створена комісія, склад якої постійно оновлюється для об'єктивності та прозорості діяльності. Моніторинг якості освіти в академії має на меті зібрати, обробити, зберегти, оприлюднити інформацію щодо надання освітніх послуг і орієнтований на інформаційне забезпечення, яке сприяє аналізу отриманих даних. Зазначимо, що ключовим є забезпечення зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу, що сприяє постійному оновленню навчально-методичної документації, дозволяє вносити зміни в освітні програми відповідно до запитів здобувачів освіти з метою покращення якості результатів діяльності закладу. Внутрішній моніторинг у закладі вищої медичної освіти проводиться відповідно до принципів: системності та систематичності, прозорості процедур і відкритого доступу до інформації, безпеки персональних даних учасників освітнього процесу, відповідальності за свою діяльність, щирості, добросовісності та доцільності. Внутрішній моніторинг направлений на оцінювання якості проведення лекційних і теоретичних занять, відповідності кваліфікації викладача, забезпеченням навчальної дисципліни методичними матеріалами, дотримання законодавства у сфері освіти, відповідності освітній програмі, визначення рівня навчальних досягнень здобувачів освіти, організацію діяльності, ефективність методів. Зважаючи на особливі умови проведення навчальних занять під час онлайн-освіти, обов'язково акцентується увага на дистанційному доступі до інформаційних ресурсів закладу, матеріалів викладача, кафедри. Тому завданнями викладачів є, поряд із наданням ґрунтовних медичних знань і умінь, сприяння швидкому долученню студентів до ресурсу викладача. Для цього на сайті закладу освіти створено окремий освітній портал Moodle, що дозволяє здобувачам освіти швидко долучитися до дистанційного заняття за постійним посиланням на Meet-конференцію чи іншої платформи. За наявності таких посилань у вільному доступі легко провести моніторинг навчального заняття, долучившись із дозволу викладача до заняття. На вищевикресленій платформі містяться і розробки лекцій викладачів за спеціальностями та курсами, навчальні підручники онлайн, методичні рекомендації, тестувальники, анкети, опитувальники, презентації. Це дуже полегшує внутрішній моніторинг і сприяє оптимізації процесу. Не тільки комісія, яка перевіряє забезпечення якості лекцій і практичних занять, а і здобувач освіти зацікавлений у такому відкритому форматі. Якщо за деяких обставин студент не зміг долучитися до заняття, то в будь-який час можна опрацювати матеріали, пройти тестування.

Висновки. Отже, моніторинг якості освіти – це системний процес отримання інформації, її аналізу, висвітлення у громадському просторі, орієнтований на підвищення якості освітніх послуг. Загострення економічної ситуації, суспільно-політичної кризи, військова агресія є чинниками, які сприяють усвідомленій інтеграції українського суспільства в європейський простір, вони лише посилюють бажання суспільства жити відповідно до моральних цінностей. Українці вимагають від держави запровадження нових законів, стратегій для оновлення освітньої сфери, щоб мати компетентних фахівців у всіх сферах існування суспільства. Моніторинг якості освіти відповідно до європейських стандартів сприяє підвищенню рейтингу закладу вищої освіти, залученню більшої кількості здобувачів освіти, удосконаленню діяльності, упровадженню інновацій, розвитку держави.

Використана література:

1. Артюхова О. Моніторинг якості вищої професійної освіти в українських університетах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. Вип. 7. С. 122–133.
2. Завгородня Т. Зарубіжний досвід моніторингу якості вищої освіти в дослідженнях вітчизняних науковців. *Педагогічний альманах. Збірник наукових праць*. Херсон, 2020. Вип. 45. С. 165–171.
3. Про вищу освіту : Закон України № 1556–VII від 1 липня 2014 р. URL: vzn.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrainyprovyschu-osvitu.
4. Олендар Т., Степанюк А. Моніторинг якості природничої освіти в університетах США : монографія. 2018. 260 с.
5. Проценко І., Гудименко К. Моніторинг як інструмент визначення якості освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4 (48). С. 247–255.
6. Mioko Saito and Frank van Cappelle. Monitoring the quality of education: Exploration of concept, methodology, and the link between research and policy. December 2010. *D_International Perspectives on Education and Society* 13: 3–34. DOI: 10.1108/S1479-3679(2010)0000013004.

References:

1. Artyukhova, O. (2016). *Monitoring the quality of higher professional education in Ukrainian universities*. [Monitoring the quality of higher professional education in Ukrainian universities]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]. Issue 7. P. 122–133 [in Ukrainian].

- Zavhorodnya, T. K. (2020). *Zarubizhnyy dosvid monitorynhu yakosti vyshchoyi osvity v doslidzhennyakh vitchyznyanykh naukovtsiv* [Foreign experience in monitoring the quality of higher education in the research of domestic scientists. Pedagogical almanac]. *Pedahohichnyy al'manakh. Zbirnyk naukovykh prats'* [Collection of scientific papers]. Issue 45. Kherson. P. 165–171 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" № 1556–VII vid 1 lypnia 2014 r. URL: vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrainy-provyshchu-osvitu (data zvernennia: 29.08.2022) [in Ukrainian].
- Olendar, T., & Stepaniuk, A. (2018). *Monitorynh yakosti pryrodnychoyi osvity v universytetakh SSHA* [Monitoring the quality of science education in the universities of the USA]. Monograph. 260 p. [in Ukrainian].
- Protsenko, I. I., & Gudymenko, K. M. (2015). *Monitorynh yak instrument vyznachennya yakosti osvity* [Monitoring as a tool for determining the quality of education]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]. № 4 (48). P. 247–255 [in Ukrainian].
- Mioko Saito & Frank van Cappelle (2010). Monitoring the quality of education: Exploration of concept, methodology, and the link between research and policy. December D_International Perspectives on Education and Society 13: 3–34. DOI: 10.1108/S1479-3679(2010)0000013004.

Karpenko Y. Monitoring of the quality of the educational process in institutions of higher education

The article is devoted to familiarization with the European experience in monitoring the quality of education in higher education institutions. Factors contributing to the active integration of Ukrainian education are indicated, including the desire of Ukrainians to live and obtain quality education in a modern European country. It is outlined that the monitoring of the quality of education, although a new concept, already has a certain history of study. The experience of Ukrainian scientists regarding effective monitoring is analyzed, the key positions of foreign researchers are indicated. The components of internal and external monitoring of institutions of higher education in European countries are given and it is indicated how they are implemented in the educational space of Ukraine. The principles of monitoring are described, examples of the activities of universities in France, Estonia, and Ireland are given. The key segments that are important in evaluating the institution's activity are outlined: availability of facilities, competence of teachers, safety of participants in the educational process, accessibility to information resources. It is noted that for the effective integration of the Ukrainian education system into the European space, it is necessary to complete the reform of the educational sphere, which includes changes in the forms and methods of assessment, terms of study, and organization of activities of higher education institutions. Mandatory components of a European institution of higher education are the presence of a website, which highlights information about its activities. Using the example of the activities of the Cherkasy Medical Academy, the consideration of European strategies in internal quality monitoring is outlined. The organization of monitoring of educational and methodical provision of classes is indicated.

Key words: monitoring, institution of higher education, quality of education, educational subject, European experience, medical academy, student of education, Ukraine.

УДК 37.014.5 : [37.018.43 : 004]

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.24>

Кириченко М. О., Отамась І. Г., Антонюк Л. А.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЄС: ВІД ПОТРЕБ СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО КОМПЕТЕНЦІЙ

Розглянуто нормативно-правові документи щодо цифровізації освіти в Україні та ЄС. Проаналізовано наявні електронні ресурси для фахівців освітньої галузі в Україні та ЄС. Виявлено переваги й недоліки цифрових інструментів в епоху цифрової глобалізації. Зроблено огляд емпіричного дослідження, у якому висвітлюються результати проведеного електронного опитування фахівців освітньої галузі за допомогою вебсервісу Google Forms. Розроблений опитувальник складається з питань: статі, цифрові інструменти, область проживання та інше. Аналіз діяльності освітніх організацій стосувався доступу учасників освітнього процесу до Інтернету, систем дистанційного навчання для організації освітнього процесу. Цінність цієї статті полягає у тому, щоб скласти цілісну картину про впровадження цифровізації у закладах освіти України. Проаналізовано актуальну проблему, що зумовлена трансформаційними змінами в епоху цифрової глобалізації. Зазначено, що з розвитком електронного менеджменту в Україні та ЄС працівники закладів освіти повинні володіти цифровими компетентностями в умовах індустрії 4.0, які є ключовими для навчання людини протягом життя. Висвітлено досвід європейських країн щодо пріоритетних напрямів і основних завдань з питань впровадження систем дистанційного навчання та цифрових компетентностей в умовах розвитку цифрового суспільства.

Отже, нині здійснюється цифрова трансформація освіти України та ЄС, яка спрямована на формування цифрових навичок, проте вони не мають системного характеру, забезпечують формування лише окремих цифрових навичок та цифрових компетентностей в організації систем дистанційного навчання.

Науковий практичний інтерес до явища цифрової трансформації освіти пов'язаний з такими новими освітніми можливостями, як: поглиблення і розширення джерельно-інформаційної бази навчально-дослідницьких закладів, впровадження систем дистанційного навчання, гнучкість організації навчального процесу.

Ключові слова: освітній процес, цифровізація, дистанційне навчання, електронний документообіг, Інтернет.

Цифрова трансформація освіти та виклики інформаційної глобалізації актуалізують потребу в застосуванні цифрових технологій суспільством. Унаслідок глобалізації, наслідків COVID-19, військових дій на території України виникла потреба у зміні системи організації освітнього процесу, комунікації та спілкування, систем управління закладами освіти, форм та методів навчання. В усьому світі створюють системи дистанційного навчання (LMS – learning management systems) [7]. Розвиток інформаційних технологій та Інтернету вплинув на переформатування змісту і форм освітньої діяльності в усіх країнах світу на всіх рівнях, а також інтеграцію бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти, що сприяє отриманню відкритого доступу до інформації [15].

В Україні Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 167-р. затверджено “Концепцію розвитку цифрових компетентностей”, реалізація якої матиме істотний вплив на розвиток держави в рамках виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Своєю чергою в ЄС запроваджено “Регулятор цифрових компетентностей для громадян ЄС”. Таким чином, за допомогою Концепції Україна гармонізує національний цифровий ринок із країнами ЄС [6].

Входження України до єдиного інформаційного простору та інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвели до стрімкого накопичення відцифрованих та електронних документів. Відповідно, уряд прийняв рішення про введення в дію 7 листопада 2018 року нового Закону “Про електронні довірчі послуги” з метою реформування законодавства у сфері електронного цифрового підпису шляхом гармонізації із положеннями Регламенту ЄС № 910/2014 [14].

У сучасному плані дій Європейської комісії щодо цифрової освіти (2021–2027) окреслено бачення якісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі, а також посилення співпраці на європейському рівні з метою запровадити у безпрецедентному масштабі цифрові технології в освіті та зробити систему освіти та навчання придатними для цифрової ери [2].

Проблемою трансформації освіти займаються, зокрема, такі науковці, як В. Кремень [4], В. Биков [1], М. Кириченко [5], О. Спірін [17] та ін. Привертаючи увагу до потреб у реформуванні системи освіти України, її глобальної інформатизації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій В. Кремень, зазначив, що “...гідне місце в цьому світі посяде тільки та держава, яка найефективніше працюватиме у сучасних умовах суспільного життя, опанує новітні технології” [8]. Під час дослідження Л. Петренко зазначила, що найпоширенішими системами управління змістом навчання в українській сфері освіти є LMS Moodle [16]. Помітний внесок у дослідження проблеми використання технологій відкритої освіти зробив А. Шляйхер, який зазначив, що цей сектор відіграє важливу центральну роль у забезпеченні узгодження між освітою та роботою і успішного переходу студентів на ринок праці [9].

У документі Європейської комісії “Втілимо Європейський простір навчання впродовж життя в реальність”, прийнятому 21 листопада 2001 р. у Брюсселі, таке навчання визначається як «уся освітня діяльність, здійснювана протягом життя, з метою вдосконалення знань, умінь і компетенцій...» [13].

Мета роботи – дослідити ставлення освітян до систем дистанційного навчання у проведеному 2021–2022 рр. опитуванні, сформулювати пропозиції щодо системи підвищення кваліфікації освітян та подолання перешкод і прогалин у професійному розвитку. Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі завдання: 1. Проаналізувати нові виклики, що постали перед освітянською спільнотою через глобальну пандемію COVID-19 та військові дії на території України, які детермінували не тільки прискорення процесу переформатування змісту і форм освітньої діяльності на всіх рівнях, а й актуалізували перед суб’єктами освітнього процесу інтеграцію до цифрового інформаційного простору у закладах освіти. 2. Розкрити зміст міжнародних та державних документів, у яких охарактеризувалися основні компоненти, що сприяли отриманню нових цифрових компетенцій та відкритого доступу до інформації в Україні та ЄС.

Метою цифрової трансформації освіти в Україні є: приведення її у відповідність до потреб цифрового суспільства та входження до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) й удосконалення цифрових навичок українських освітян і студентів; забезпечення безперервної освіти на основі застосування технологій індивідуалізованого навчання. Реалізації цих завдань сприятиме участь України у проєктах Світового банку, Еразмус+ та інших. Нові можливості для застосування людиноцентрованого, студентоцентрованого підходу сприятимуть створенню відкритого освітнього середовища, зручного для співпраці зі здобувачами освіти та колегами-освітянами, а також дозволять оволодіти належним рівнем цифрової компетентності. Так, Європейський Парламент і Рада ЄС 22 травня 2018 р. ухвалили “Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018/С 189/01)”, в якій цифрова компетентність визнана однією з восьми ключових компетентностей для повноцінного життя та діяльності громадян ЄС [18]. Для дослідження є важливим підсумковий документ конференції “Інновації у вищій освіті”, проведеної Провідною Європейською інституційною асоціацією відкритої та дистанційної вищої освіти 28–30 жовтня 2020 р., у якому зазначено, що цифрова освіта також повинна підтримувати співпрацю й мобільність у межах Європейського простору вищої освіти на всіх рівнях [3].

Із метою грамотного управління цими процесами та надання кваліфікованої педагогічної і методичної допомоги в оволодінні закладами освіти, освітянами і здобувачами освітніх послуг цифровими інструментами для професійної підготовки й підвищення кваліфікації необхідне проведення спеціальних педагогічних досліджень із проблеми виявлення ставлення і досвіду фахівців освітньої галузі щодо застосування

цифрових інструментів у навчальній та професійній освітній діяльності. Таке дослідження було проведене науково-педагогічними працівниками Державного закладу вищої освіти “Університет менеджменту освіти” у 2021–2022 рр. Його мета полягала у виявленні ставлення викладачів і студентів до цифрової трансформації в освіті, а також у дослідженні використання та потреб у впровадженні систем електронного управління (зокрема, цифрових освітніх платформ, соціальних медіа) у процесі навчання і професійного розвитку освітян у системі освіти в період пандемії COVID-19 та військових дій на території України. Це дозволило виявити прогалини у змісті програм професійної підготовки і підвищення цифрових компетентностей педагогів. За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації для закладів освіти щодо використання системи дистанційного навчання у період цифрової трансформації у закладах освіти.

У 2021–2022 рр. проведено опитування педагогічних і науково-педагогічних працівників про наявність Інтернету і про здійснення електронного документообігу в закладах освіти. Зібрано анонімні відповіді 259 респондентів [12] і 338 респондентів [19].

На запитання щодо області України, в якій перебувають респонденти, відповіді засвідчили, що в опитуванні взяли участь освітяни із 16 областей нашої держави (2021–2022 рр.) (таблиця 1) [19; 10; 12].

Таблиця 1

Результати опитування респондентів щодо області України, у якій вони перебувають (2021–2022 рр.)

Електронне опитування 1. 2021 р. 198 респондентів із областей України	Електронне опитування 2. 2021 р. 259 респондентів із областей України	Електронне опитування 3. 2022 р. 338 респондентів із областей України
Вінницька 34,8%, Миколаївська 20,2%, Львівська 17,7%, Одеська 6,1%, Київська 5,6%, Полтавська 4,5%, Хмельницька 3%, Волинська 3%, Черкаська 1%, Дніпропетровська 1%, Донецька 1,5%, Харківська 0,5%, Чернігівська 0,5%, Тернопільська 0,5%	Вінницька 35,9%, Львівська 17,1%, Київська 12%, Одеська 8%, Черкаська 8,4%, Миколаївська 7,2%, Хмельницька 3,2%, Дніпропетровська 1,2%, Полтавська 1,6%, Волинська 1,6%, Донецька 1,2%, Харківська 0,8%, Чернівецька 0,8%, Івано-Франківська 0,4%, Тернопільська 0,4%, Житомирська 0,4%	Вінницька 9,2%, Львівська 4,4%, Київська 12,7%, Одеська 2,4%, Черкаська 0,3%, Миколаївська 45,3%, Хмельницька 1,2%, Дніпропетровська 0,6%, Полтавська 0,6%, Донецька 16,9%, Харківська 2,4%, Чернівецька 1,2%, Івано-Франківська 0,3%, Житомирська 0,6%, Кіровоградська 0,1%, Сумська 1,2%

На запитання щодо наявності доступу до Інтернету відповіді респондентів розподілились таким чином (2021–2022 рр.) (таблиця 2) [19; 10; 12].

Таблиця 2

Результати опитування респондентів щодо наявності доступу до Інтернету (2021–2022 рр.)

2021 р. 259 респондентів із областей України	2022 р. 338 респондентів із областей України
Вдома доступ до Інтернету – 44%, на роботі доступ до Інтернету – 56%	Вдома доступ до Інтернет – 58,3%, на роботі доступ до Інтернету – 93,5%

На рис. 1 зазначено анкетні дані педагогічних та науково-педагогічних працівників, які взяли участь у опитуванні про здійснення електронного документообігу в їхніх установах. Опитування було зроблено навесні у 2022 р., відповіді розподілилися таким чином: так – 71,3%, ні – 28,7% [14].

Чи здійснюється електронний документообіг у вашій установі?
338 ответов

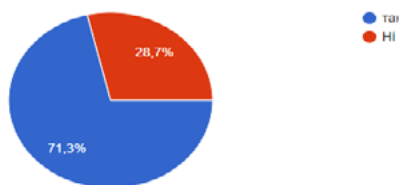

Рис. 1. Моніторинг педагогічних та науково-педагогічних працівників про здійснення електронного документообігу в їхніх установах

У 2021 році проведено опитування педагогічних та науково-педагогічних працівників про актуальність використання електронних бібліотечних фондів для навчання та професійного розвитку у період COVID-19. У процесі опитування отримано відповіді від респондентів про необхідні компетенції та компетентності бібліотекарям і освітянам (таблиця 3) [10].

Таблиця 3

Електронна бібліотека: що потрібно сучасному освітянину

№	Компетенції та компетентності бібліотекарів і освітян	Вимоги до платформ та наявності Інтернету	Вимоги до електронних ресурсів
1	Апробувати сучасні методи навчання для бібліотечної справи	Швидкий доступ до необхідної інформації	Доступ до сучасних наукових досліджень
2	Знати та інформувати колег про базу електронної бібліотеки	Доступ до Інтернету	Елементарні україномовні підручники з професійної підготовки
3	Доступність та легкість у використанні	Електронна база	Доступ до навчальних підручників, енциклопедій
4	Бути в курсі всіх новинок	Якісний Інтернет у сільській місцевості	Матеріали до уроків
5	Інформувати про сучасні педагогічні технології	Електронні бібліотеки	Доступ до електронної літератури
6	Поєднувати електронну бібліотеку та бібліотеку у стандартному форматі	Доступ до електронної бази	Найширший доступ до наукових, методичних, навчальних ресурсів
7	Знати нові інформаційні технології у бібліотечній справі	Доступ до навчальних ресурсів	Наукові та навчальні посібники

Наступне запитання в анкеті (2021 р.) стосувалося використання у професійній діяльності національних навчальних платформ та інструментів педагогічними та науково-педагогічними працівниками України. Відповіді 259 респондентів розподілилися так: не використовують – 79,3%, ЮНЕСКО – 16%, Світовий банк – 5,9%, ООН – 4,3% [10].

Як і багато інших галузей, сектор освіти зазнав серйозного впливу пандемії COVID-19 і військових дій на території України. На щастя, в наш час є безліч безкоштовних (або недорогих) простих у використанні засобів цифрового спілкування та систем дистанційного навчання, які надають широкий спектр рішень для відкритої освіти. Наразі не всі педагогічні та науково-педагогічні працівники і студенти мають можливість

Таблиця 4

Перелік освітніх програм, платформ та ресурсів (ЮНЕСКО)

2	Digital learning management systems											
	Century Tech	ClassDojo	Edmodo	Edraak	EkStep	Google Classroom	Moodle	Nafham	Paper Airplanes	Schoology	Seesaw	Skooler

Таблиця 5

Цифрові інструменти, які використовуються для професійної підготовки і перепідготовки студентів закладів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників

Цифрові інструменти, які використовуються для професійної підготовки студентів ЗВО	Цифрові інструменти, які використовуються для професійної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників
ZOOM – 98%	ZOOM – 92,6%,
Skype – 77,8%	Skype – 66,3%,
GoogleClassroom – 67,7%	GoogleClassroom – 54,7%,
Microsoft Teams – 32,3%	Microsoft Teams – 33,7%,
Coggle – 16,2%,	Coggle – 15,8%,
GoogleHangouts – 9,1%,	GoogleHangouts – 4,2%,
CiscoWebEx – 5,1%,	CiscoWebEx – 5,3%,
Canva – 4%,	Canva – 2,1%,
Quizlet – 3%,	Quizlet – 3,2%,
FreeConferenceCall.com – 2%,	FreeConferenceCall.com – 3,2%,
Kahoot – 2%,	Kahoot – 5,3%,
XMind – 1%,	XMind – 1,1%,
Asana – 0%,	Asana – 0%
Trello – 0%,	Trello – 0%,
Visme – 0%	Visme – 0%

використовувати сучасні цифрові технології для дистанційного навчання у своїх закладах освіти. Значну увагу до використання сучасних інноваційних технологій в освіті, роботі та побуті приділяють міжнародні організації. Нині ЮНЕСКО пропонує вичерпний перелік платформ та ресурсів, які мають на меті допомогти батькам, учителям, адміністраторам закладів освіти полегшити навчання учнів та забезпечити соціальну допомогу та взаємодію під час закриття закладів освіти. Вони класифікуються залежно від потреб електронного менеджменту (таблиця 4) [11].

Частина міжнародних організацій визнають перспективною і доцільною системну реалізацію відкритої освіти. Водночас проблеми у цифровій трансформації освіти пов'язані з технічним та матеріальним положенням, яке спричиняє труднощі в організації систем дистанційного навчання, а саме не досить високий рівень ІТ-грамотності у викладачів і студентів, відсутність Інтернету, недостатній рівень підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників з цифрових компетенцій.

На запитання щодо цифрових інструментів, які використовуються для професійної підготовки і підготовки студентів закладів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників (2021 р.), відповіді респондентів розподілились таким чином (таблиця 5) [12].

Висновки. Для вдосконалення освіти у період цифрової трансформації в освіті України є потреба в організації й удосконаленні систем дистанційного навчання, а також у набутті нових цифрових компетенцій працівників освіти. Опитані респонденти в Україні пропонують всебічне навчання в напрямі цифрової трансформації та змін у інформаційних аспектах. Ситуація постійно змінюється в усіх сферах життя, а також в організації відкритої освіти. Революція, яка відбувається в усьому світі, потребує найбільшої уваги до освіти. Різні підходи, що стосуються надання інформації користувачам, мають бути переглянуті відповідно до ситуації та вимог сценарію, який швидко змінюється. Тому нині важливо створювати у закладах освіти системи дистанційного навчання. Співпраця між викладачами та системи дистанційного навчання є вирішальними й важливими нині, оскільки майбутнє є непевним, і надалі спостерігатиметься ще більше технологічне втручання. Нині у світі зазначають, що потрібен лідер, який систематизує, організує, підготує зі своєю командою віртуальний світ у системі дистанційного навчання у закладах освіти. На часі є і такі питання: якими новими компетенціями повинен оволодівати майбутній керівник систем дистанційного навчання? Які освітні програми потрібно розробляти для підвищення кваліфікації? Це є надзвичайно цікавою темою, яку слід дослідити та продовжити в подальших дослідженнях.

Використана література:

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
2. Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en.
3. EADTU Message to the Ministerial EHEA Conference 2020. URL: <https://eadtu.eu/news/20-general-news/492-eadtu-message-to-the-ministerial-eha-conference-2020>.
4. Кремень В. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Київ : Пед. думка, 2011.
5. Кириченко М. О. Проблеми і перспективи розвитку післядипломної освіти в інформаційному суспільстві / М. О. Кириченко, О. М. Отич, В. В. Олійник. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65. № 3. URL: <https://cutt.ly/AC0ht2f>.
6. Концепція розвитку цифрових компетентностей до 2025 року та її значення (The concept of development of digital competencies until 2025 and its significance). URL: <https://everlegal.ua/kontseptsiya-rozvytku-tsyfrovyykh-kompetentnostey-do-2025-roku-ta-yiyi-znachennya>.
7. National learning platforms and tools. More on UNESCO's COVID-19 Education Response. 2021. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>.
8. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. Київ : Наукова думка, 2003. 853 с.
9. OECD. "VET in a time of crisis: Building foundations for resilient vocational education and training systems", Policy Brief, OECD, Paris. 2020. URL: <https://cutt.ly/FCSLiHC>.
10. Отамась І. Г. Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти: тенденції та проблеми у період COVID-19. Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання : колективна монографія за матеріалами III Міжнар. наук. конф., м. Київ, 21–22 квіт. 2021 р. / за заг. ред. І. І. Тюрменко. Київ : НАУ, 2021. 280 с. С. 120–127.
11. Otamas I. H., Anishchenko V. O., Ovsiankina L. A., Afanasieva I. A., Bieliatynskyi A. COVID-19 Pandemic: Development of Digital Technologies that Provide Connection, Collaboration and Lifelong Learning. *Development of a Market Economy in the context of the Global Financial Crisis*, 2021. 39(9), 1–15. URL: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i9.5770>; <https://cutt.ly/5CSLe2V>.
12. Otych O., Otamas I., Ostrianska O., Bryn L. The Use of Digital Tools for Training and Retraining of Education Professionals in the Context of the COVID-19 Pandemic. *17th International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer*. Volume I: Main Conference, PhD Symposium, and Posters, ICTERI 2021; 3013:226–238, 2021. URL: <http://surl.li/dabsc>.
13. Making a European Area of Lifelong Learning a Reality. Brussels : Commission of the European Communities, 2001. 40 p. URL: <https://epale.ec.europa.eu/en/resource-centre/content/making-european-area-lifelong-learning-reality-communication-commission-com>.
14. Про електронні довірчі послуги : Закон України №2155-VIII від 05 жовтня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.
15. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7, ст. 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

16. Petrenko L., Kravets S., Bazeliuk O., Maiboroda L., & Muzyka I. Analysis of the current state of distance learning in the vocational education and training institution. E3S Web of Conferences, 2020. 166. DOI: 10.1051/e3sconf/202016610010 ICSF 2020.
17. Spirin O. M. Model of formation of information and communication competence of a Ph.D. on the basis of using cloud services Google Scholar. *Information technologies and learning tools*. 2016. No. 2 (52). P. 204–218. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1374/1058>.
18. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53#1>.
19. IV Науково-практичний семінар із міжнародною участю “Організація електронного документообігу в закладах освіти та органах державної влади”. URL: https://docs.google.com/forms/d/1hJh8hBgirO1OTNLQVikVYFtzxQbLUgbY_qf8QfH9Fh4/edit.

References:

1. Bykov V. Yu. (2008) *Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity: monohrafiia* [Models of organizational systems of open education: monograph]. Kyiv: Atika. 684 s. [in Ukrainian].
2. Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en.
3. EADTU Message to the Ministerial EHEA Conference 2020. URL: <https://eadtu.eu/news/20-general-news/492-eadtu-message-to-the-ministerial-ehea-conference-2020>.
4. Kremen V. (2011) *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini* [National report on the state and prospects of education development in Ukraine]. Kyiv: Ped. dumka [in Ukrainian].
5. Kyrychenko M. O. (2018) *Problemy i perspektyvy rozvytku pisladyplomnoi osvity v informatsiinomu suspilstvi* [Problems and prospects of development of postgraduate education in the information society] / Kyrychenko M. O., Otych O. M., Oliynyk V. V. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*. (Information technologies and means of education) 2018. T. 65. № 3. URL: <https://cutt.ly/AC0ht2f> [in Ukrainian].
6. *Kontsepsiia rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei do 2025 roku ta yii znachennia* [The concept of development of digital competencies until 2025 and its significance]. URL: <https://everlegal.ua/kontsepsiya-rozvytku-tyfrovyykh-kompetentnostey-do-2025-roku-ta-yiyi-znachennya> [in Ukrainian].
7. National learning platforms and tools. (2021). More on UNESCO’s COVID-19 Education Response. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>.
8. *Neperervna profesiina osvita: filosofiia, pedahohichni paradyhmy, prohnoz: monohrafiia* [Continuous professional education: philosophy, pedagogical paradigms, prognosis: monograph] / Andriushchenko V. P., Ziaziun I. A., Kremen V. H., Maksymenko S. D. ta in.; za red. Kremen V. H. Kyiv: Naukova dumka, 2003. 853 s. [in Ukrainian].
9. OECD (2020) “VET in a time of crisis: Building foundations for resilient vocational education and training systems”, Policy Brief, OECD, Paris. URL: <https://cutt.ly/FCSLiHC>.
10. Otamas I. H. (2021) *Intehratsiia bibliotek do tsyfrovoho informatsiinoho prostoru u zakladakh osvity: tendentsii ta problemy u period COVID-19*. *Istoryko-kulturna spadshchyna: zberezhennia, dostup, vykorystannia: kolektyvna monohrafiia za materialamy III Mizhnar. nauk. konf., m. Kyiv, 21–22 kvit. 2021 r.* [Integration of libraries into the digital information space in educational institutions: trends and problems in the period of COVID-19. Historical and cultural heritage: preservation, access, use: a collective monograph based on the materials of the III International of science conference, Kyiv, April 21–22, 2021] / za zah. red. Tiurmenko I. I. Kyiv: NAU, 2021. 280 s. S. 120–127 [in Ukrainian].
11. Otamas I. H., Anishchenko V. O., Ovsiankina L. A., Afanasieva I. A., Bieliatynskyi A. (2021) COVID-19 Pandemic: Development of Digital Technologies that Provide Connection, Collaboration and Lifelong Learning. *Development of a Market Economy in the context of the Global Financial Crisis*, 39(9), 1–15. URL: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i9.5770>; <https://cutt.ly/5CSLe2V> [in English].
12. Otych O., Otamas I., Ostrianska O., Bryn L. (2021) The Use of Digital Tools for Training and Retraining of Education Professionals in the Context of the COVID-19 Pandemic. *17th International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. Volume I: Main Conference, PhD Symposium, and Posters, ICTERI 2021*; 3013:226–238. URL: <http://surl.li/dabsc> [in Ukrainian].
13. *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*. Brussels: Commission of the European Communities, 2001. 40 p. URL: <https://epale.ec.europa.eu/en/resource-centre/content/making-european-area-lifelong-learning-reality-communication-commission-com>.
14. *Pro elektronni dovirchi posluhy: Zakon Ukrainy №2155-VIII vid 05 zhovtnia 2017 roku* [About electronic trust services: Law of Ukraine No. 2155-VIII dated October 5, 2017]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> [in Ukrainian].
15. *Pro biblioteky i biblioteknu spravu: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [About libraries and librarianship: Law of Ukraine. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1995. № 7, st. 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
16. Petrenko L., Kravets S., Bazeliuk O., Maiboroda L., & Muzyka I. (2020) Analysis of the current state of distance learning in the vocational education and training institution. E3S Web of Conferences, 166. DOI: 10.1051/e3sconf/202016610010 ICSF 2020 [in Ukrainian].
17. Spirin O. M. (2016) Model of formation of information and communication competence of a Ph.D. on the basis of using cloud services Google Scholar. *Information technologies and learning tools*. 2016. No. 2 (52). P. 204–218. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1374/1058> [in Ukrainian].
18. *Ramkova prohrama YeS shchodo onovlenykh kliuchovykh kompetentnostei* [The EU framework for renewed key competences]. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53#1> [in Ukrainian].
19. *IV Naukovo-praktychnyi seminar iz mizhnarodnoiu uchastiu “Orhanizatsiia elektronnoho dokumentoobihu v zakladakh osvity ta orhanakh derzhavnoi vlady”* [IV Scientific and practical seminar with international participation “Organization of electronic document circulation in educational institutions and state authorities”]. URL: https://docs.google.com/forms/d/1hJh8hBgirO1OTNLQVikVYFtzxQbLUgbY_qf8QfH9Fh4/edit [in Ukrainian].

Kyrychenko M., Otamas I., Antonyuk L. Digital transformation of education in Ukraine and the EU: from the needs of distance learning systems to competences

The normative legal documents on digitalization of education in Ukraine and the EU were considered. The available electronic resources for education professionals in Ukraine and the EU have been analysed. The advantages and disadvantages of digital tools in the era of digital globalization were revealed. The review of an empirical research, which highlights the results of an electronic survey of specialists in the field of education using the Google Forms web service, is considered. The developed questionnaire consists of questions: gender, digital tools, region and others. The analysis of the activities of educational institutions concerned the access of the participants of the educational process to the Internet, distance learning systems for the organization of the educational process. The value of this article lies in creating a holistic picture of the implementation of digitization in educational institutions of Ukraine. The current problem caused by transformational changes in the era of digital globalization has been analysed. It is noted that with the development of electronic management in Ukraine and the EU, employees of educational institutions must possess digital competences in the conditions of Industry 4.0, which are essential for lifelong learning. The experience of European countries in implementation of priority directions and main tasks on the implementation of distance learning systems and digital competences in the conditions of the development of a digital society were highlighted.

Therefore, the digital transformation of education in Ukraine and the EU continues and is aimed at the formation of digital skills, however, they do not have a systemic nature, they provide the formation of only individual digital skills and digital competencies in the organization of distance learning systems. Scientific practical interest in the phenomenon of digital transformation of education is associated with such new educational opportunities as: deepening and expanding the source and information bases of educational and research institutions, the introduction of distance learning systems, the flexibility of the organization of the educational process.

Key words: educational process, digitalization, distance learning, electronic document management, Internet.

УДК 361.4

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.25>

Кириченко О. В.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК В УКРАЇНІ

Насильство щодо жінок залишається серйозною проблемою у психології людини, а також проблемою охорони здоров'я та прав людини у країнах Європейського Союзу та світі. Зокрема і в Україні ця тема стає актуальною, особливо в умовах євроінтеграції. Зміна пріоритетів і адаптація до новітніх трендів змушують суспільство змінюватися, насильство стало цілковито неприйнятним явищем у розвинених країнах, але, на жаль, досить часто спостерігається в пострадянських країнах. Насильство щодо жінок є складним явищем, яке необхідно розуміти в ширшому психологічному та соціальному контексті в межах психологічних, соціальних і культурних норм, які його пронизують. Ставлення та реакція громадськості щодо насильства стосовно жінок відображають ці норми та відіграють важливу роль у формуванні психологічного клімату в соціумі, де вчиняється насильство. Розуміння ставлення до насильства щодо жінок є ключовим для кращого розуміння його корінних причин, отже, розроблення більш ефективних заходів втручання. Саме виявлення, а потім подальше впровадження принципів протидії насильству є ключовими в розвинутих суспільствах.

Насильство щодо жінок можна розглядати крізь призму фундаментальних прав. Це порушення людської гідності, у найгіршій формі порушує право на життя. Це також крайнє вираження нерівності за ознакою статі. Жінки також можуть чинити насильство, а чоловіки та хлопчики можуть бути жертвами насильства з боку обох статей, але результати опитування разом з іншими даними показують, що насильство стосовно жінок вчиняється переважно чоловіками. Здебільшого це стосується сексуального насильства та сексуальних домагань. Зважаючи на це, більшість випадків насильства щодо жінок можна розуміти як насильство за тендерною ознакою. У більшості держав – членів Європейського Союзу донедавна насильство щодо жінок, особливо домашнє насильство, уважалось приватною справою, у якій держава відігравала лише обмежену роль. Лише з 1990-х років насильство щодо жінок стало проблемою фундаментальних прав, яка потребує юридичного, політичного та психологічного визнання на найвищому рівні, а також сферою, де держави-учасниці, як ті, хто зобов'язаний захищати, зобов'язані захищати жертв.

Ключові слова: насильство щодо жінок, ЄС, євроінтеграція, Стамбульська конвенція.

В Україні останніми роками було зроблено кроки щодо зменшення випадків насильства стосовно жінок, але не належною мірою, лише ратифікація Стамбульської конвенції стала значним кроком не лише до захисту прав жінок, а й до інтеграції в Європейський Союз (далі – ЄС). Важливе дослідження впливу процесів, що зближують Україну та ЄС, а сам процес євроінтеграції значною мірою вже змінив психологічний клімат в Україні.

Насильство проти жінок має багато різних форм, починаючи від насильства з боку інтимного партнера, сексуальних домагань і насильства в інтернеті до насильства, пов'язаного із честю, калічення жіночих статевих органів і, зрештою, може призвести до феміциду.

Сексуальне насильство можна навіть використовувати як зброю війни. Гендерне насильство вчиняється вдома, на підприємстві, у школі, на вулиці чи в інтернеті. Це впливає на здоров'я та благополуччя жертв, а також обмежує їхні можливості процвітати в суспільстві, навчатися та працювати. Боротьба з насильством щодо жінок за допомогою законодавчих і політичних заходів, фінансової підтримки та підвищення обізнаності є пріоритетом для Європейської комісії, тому саме процес євроінтеграції вимагає від майбутніх країн-кандидатів дотримання сучасних норм гуманітарного права.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати й емпірично визначити вплив процесу євроінтеграції на формування можливих механізмів протидії насильству щодо жінок у різних сферах життя.

У ЄС чинне законодавство та політика зосереджені на насильстві щодо жінок, розглядають такі явища, як торгівля жінками та дівчатами, калічення жіночих статевих органів, оскільки (часто) транснаціональний характер цих злочинів дає країнам ЄС можливість для їх покарання. Проте більшість жінок, які зазнають насильства, зазнають його іншими способами, наприклад насильством з боку інтимного партнера або сексуальними домаганнями – це лише два приклади, які охоплені опитуванням FRA [1].

Аналіз опитувань громади в Європі та в усьому світі підтвердив масштаби зловживань у громаді. Вони показують рівень поширеності сексуального насильства в 9,6% (13,4% у дівчат і 5,7% у хлопчиків), 22,9% у фізичному та 29,1% у психічному, без реальних гендерних відмінностей. В Україні, за даними офіційної статистики, щороку звертаються до правоохоронних органів через насильство в сім'ї понад 150 тисяч українців.

Інтеграція до міжнародних механізмів протидії насильству щодо жінок вимагає від урядів країн уніфікації процесу реагування на такі випадки.

Згідно з даними, опублікованими Ipsos, у Сербії була найбільша частка людей, які вважають домашнє насильство однією з найважливіших проблем, – 41% респондентів. На другому місці Угорщина – 30%, потім Франція – 29%, Польща – 24%, Італія – 21% [2].

Найповніше дослідження щодо насильства стосовно жінок на рівні ЄС засноване на інтерв'ю із 42 000 жінками в усіх 28 державах – членах ЄС щодо їхнього досвіду фізичного та сексуального насильства, сексуальних домагань і переслідування протягом останнього року та починаючи з 15 років було опубліковано Агентством ЄС з основних прав (FRA) у 2014 р. Результати малюють яскраву картину природи та масштабів насильства щодо жінок у всьому ЄС. Дані опитування показали, що кожна третя жінка зазнавала певної форми фізичного та/або сексуального насильства з 15 років. Кожна 10 жінка зазнавала будь-якої форми сексуального насильства з 15 років, а кожна 20 була зґвалтована. Трохи більше однієї з п'яти жінок зазнавали фізичного та/або сексуального насильства з боку нинішнього чи попереднього партнера, тоді як 43% жінок стикалися з певною формою психологічного насильства та/або контролюючої поведінки під час стосунків. На крайньому кінці спектра дані Євростату про кількість зареєстрованих випадків навмисних вбивств, зґвалтувань і сексуальних насильств показують, що в багатьох державах-членах більше половини всіх жінок – жертв убивства були вбиті інтимним партнером, родичем або членом сім'ї. За даними наукового дослідження, у ЄС щороку реєструється приблизно 3 500 смертей, пов'язаних із домашнім насильством. Тобто щодня є понад дев'ять жертв, з них аж семеро жінок. У країнах ЄС фіксується багато випадків насильства над жінками.

За даними агентства “Анадолу”, Франція та Велика Британія посідають перше місце в ЄС за кількістю злочинів проти жінок, головним чином зґвалтувань [3].

Кількість випадків насильства щодо жінок в ЄС вимагала комплексного підходу для зменшення таких, тому у 2011 р. країни ЄС спільно з Україною й іншими країнами світу розробили та задекларували Стамбульську конвенцію, яка криміналізує, захищає постраждалих і запобігає насильству проти жінок і дівчат, це стосується і домашнього насильства (включно із психологічним і економічним), сексуального насильства (зґвалтування, зокрема і шлюбні, та сексуальні домагання), убивств честі й інших злочинів, які виправдовувані “честю” (обливання кислотою, спалювання вдів, убивства наречених), калічення жіночих геніталій, примусової стерилізації, абортів і шлюбів, переслідування (сталкінг), іншого насильства, асоційованого зі статтю. Конвенція визначає насильство проти жінок порушенням прав людини та формою дискримінації, пропонує системні та контрольовані стратегії викорінення цих явищ. Як бачимо, у країнах ЄС висока кількість випадків насильства щодо жінок, але після ратифікування Стамбульської конвенції можна побачити значне збільшення кількості випадків звертання жінок для протидії насильству щодо себе.

Обмеження, уведені під час пандемії COVID-19, лише посилили ситуацію з домашнім насильством щодо жінок і дівчаток, які вимушені були ділити спільний простір із партнерами та членами сім'ї, які вдаються до рукоприкладства. Окрім того, пандемія також виявила прогалини в заходах боротьби з домашнім насильством у низці держав.

Пандемія коронавірусу показала не лише системні проблеми з охороною здоров'я в усьому світі, а й проблему домашнього насильства: у Франції під час карантину кількість таких правопорушень зросла на 30%, у Великій Британії – на 20%. В Україні вдвічі почастишали випадки домашнього насильства.

У 2020 році в Німеччині знову збільшилася кількість випадків домашнього насильства – було зареєстровано 146 655 випадків. Такі дані наведено у спільній заяві Федерального відомства у кримінальних справах та Міністерства у справах сім'ї, літніх людей, жінок та молоді. Це на 4,9% більше, ніж у 2019 р.

Але точно оцінити вплив пандемії і локдаунів, що відбувалися в Німеччині, на зростання домашнього насильства поки неможливо через брак інформації.

Водночас ситуацію з домашнім насильством у 2020 р. в ООН називають “тіньовою пандемією”, для боротьби з якою потрібні “глобальні колективні зусилля”. “У зв’язку з COVID-19 навантаження на медичні служби та служби надання першої допомоги жертвам домашнього насильства надзвичайно зросло. Необхідно вжити термінових заходів для зміцнення потенціалу цих служб”, – наголошується на сайті організації.

Домашнє насильство щодо жінок зростає з поширенням пандемії. За даними ООН, у деяких країнах кількість звернень до гарячої лінії зросла в п’ятеро [4].

За неофіційними даними (соціопитування “Фонду народонаселення ООН в Україні”), загальна кількість постраждалих від насильства та сексуальних домагань щороку сягає 1,1 млн українок. З них до правоохоронних органів звертаються лише 15,9%, лише 1% звертається до медичних закладів чи соціальних працівників.

Загалом, за даними “ООН-жінки”, під час пандемії лише одна країна з восьми вжила заходів для захисту жінок і дівчаток. У довгостроковій перспективі наслідки від санітарних обмежень на права жінок можуть бути дуже серйозними. За попередніми підрахунками правозахисників, у світі може бути зафіксовано 31 млн додаткових випадків домашнього насильства та 7 млн випадків небажаної вагітності внаслідок згвалтувань. Окрім того, пандемія суттєво вплинула на вже запущені ініціативи щодо боротьби з операціями, що калічать, на жіночих ставках органах, насильницькими шлюбами.

Ті, хто працює над боротьбою з насильством щодо жінок на рівні ЄС та держав-членів, стикаються з відсутністю вичерпних, надійних і порівнянних даних про його масштаби та характер. Існуюча поліцейська та кримінальна статистика або дані із прецедентного права малюють лише часткову картину “справжнього” масштабу та характеру насильства щодо жінок. Частково це пояснюється тим, що жінки недоповідають про широкий спектр інцидентів, а також тому, що багатьом системам кримінального правосуддя важко притягнути правопорушників до відповідальності та точно задовольнити потреби та права жертв. Наприклад, там, де дані кримінального правосуддя доступні для аналізу, вони традиційно демонструють високі “показники вибуття” згвалтувань; тобто засудження гвалтівників є низьким порівняно з кількістю заяв про згвалтування.

Досвід країн ЄС може надати механізми протидії насильству під час кризових явищ. В Україні щорічно порушується тема домашнього насильства й обговорюються шляхи вирішення цієї проблеми, однак самих дій щодо протидії насильству майже немає. Саме тому статистичні цифри залишаються такими жахливими.

Хоча насильство щодо жінок існувало завжди, лише в останні два десятиліття чи приблизно протягом цього часу міжнародна спільнота почала висвітлювати та систематично визначати цю проблему. Його все частіше розглядають як “гендерне насильство” та визнають формою порушення прав людини.

Донедавна низка актів насильства над жінками – особливо в сім’ї та в інтимних стосунках – не вважалася злочинними. Проте останнім часом ця ситуація змінилася. Держави-члени посилюють криміналізацію різних форм насильства щодо жінок, водночас зростає визнання такої форми насильства порушенням прав людини. Розвиток законодавства також супроводжувався політичними ініціативами, спрямованими на практичну боротьбу з насильством щодо жінок – як із його причинами, так і з його наслідками.

На рівні ООН існує кілька міжнародних правових інструментів і резолюцій, які стосуються насильства щодо жінок у широкому сенсі. Однією з них є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. На регіональному рівні ПАРЄ підготувала резолюції та рекомендації щодо насильства стосовно дівчат і жінок. Цільова група з боротьби з насильством стосовно жінок була створена у 2005 р. для оцінки заходів із боротьби з насильством щодо жінок і дівчат, які впроваджуються як на національному, так і на міжнародному рівнях, а кампанія з боротьби з насильством щодо жінок тривала у 2006–2008 рр. для сприяння громадській обізнаності, підтримки та захисту жертв, а також збору даних і заохочення законодавства. Конвенція зобов’язує сторони криміналізувати, серед іншого, фізичне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство, переслідування, згвалтування, сексуальні домагання. Станом на початок 2014 р. 20 країн – членів ЄС уклали Конвенцію, а 8 країн ратифікували Конвенцію, 3 з яких є державами – членами ЄС.

30 квітня 2015 р. Південний Судан приєднався до Конвенції і був останнім, хто це зробив [5].

Інструменти, запроваджені Організацією Об’єднаних Націй і Радою Європи, зокрема і Стамбульська конвенція останньої, є орієнтирами в боротьбі з насильством щодо жінок. ЄС вирішує проблему різними способами, але не має зобов’язувального інструменту, розробленого спеціально для захисту жінок від насильства. Незважаючи на схожість між національною політикою боротьби з насильством щодо жінок, держави-члени обрали різні підходи до проблеми. Зусилля парламенту були зосереджені на зміцненні політики ЄС у цій сфері. Парламент неодноразово закликав до стратегії Європейського Союзу щодо протидії насильству щодо жінок, включаючи юридично обов’язковий документ. Зацікавлені сторони висловили низку занепокоєнь, як-от вплив економічної кризи, негативної реакції на гендерну рівність на фінансування профілактики та підтримки жертв, а також наголосили на необхідності всеосяжної політичної структури ЄС щодо викорінення насильства щодо жінок. Вони також започаткували нові власні ініціативи [6].

За даними структури “ООН-жінки”, опублікованими наприкінці вересня, карантин посилює скарги щодо домашнього насильства в більшості країн світу.

Насильство має серйозні негайні та віддалені наслідки для фізичного та психічного здоров'я жінок, які є жертвами, і може мати наслідки для дітей, які стають його свідками. Опитування EU FRA показало, що емоційною реакцією жертв на віктимізацію були страх, гнів і сором. Вони страждали від втрати впевненості в собі, залишалися вразливими та тривожними. Приблизно половина постраждалих отримали травми, деякі з них – численні. Наприклад, 17% жертв сексуального насильства з боку партнера зазнали від двох до трьох різних типів тілесних ушкоджень унаслідок найсерйознішого інциденту. Окрім людських страждань, які воно спричиняє, та впливу на здоров'я, насильство щодо жінок накладає значний економічний тягар на суспільство загалом у вигляді витрат на охорону здоров'я, поліцейських і судових витрат, втрати продуктивності та соціальних витрат.

У 2017 р. Спеціальний доповідач ООН з питань насильства щодо жінок оцінив адекватність поточної міжнародно-правової бази, дійшовши висновку, що головною проблемою в боротьбі з насильством щодо жінок є неспроможність цілком включати та застосовувати міжнародні норми. Загальна рекомендація № 35 щодо гендерного насильства стосовно жінок, ухвалена в липні 2017 р. та покликана прискорити їх упровадження. Ця та попередня Загальна рекомендація № 19, яку вона оновлює, є знаковими документами, оскільки вони розглядають насильство щодо жінок як проблему прав людини та форму дискримінації за статтю (№ 19) і визнають заборону насильства за статтю як норму, розширивши визначення насильства, щоб включити порушення прав на сексуальне та репродуктивне здоров'я (№ 35).

Що стосується України, то тут побиття або приниження чоловіком жінки або будь-кого із членів сім'ї замовчується досить часто. В Україні, яка прагне стати членом ЄС, на початку 2019 р. набрали чинності зміни до Кримінального кодексу, завдяки яким тепер системне насильство в сім'ї визнають злочином.

Насамперед це має допомогти українкам. За даними Мінсоцполітики, більшість із тих, хто звернувся до органів держави через насильство в сім'ї, були жінки – 90% [7].

Якщо жінка утретє звернулася до поліції зі скаргами на побиття її чоловіком або щодо погрози стосовно неї, тепер поліція має законні підстави для відкриття кримінального провадження.

За вчинення домашнього насильства злочин може бути покараним на строк від 2 до 5 років обмеженням або позбавленням волі.

Якщо ж злочин учиняється стосовно одного з подружжя або другої особи, з якою кривдник має сімейні чи близькі стосунки, то це вважається обтяжливою обставиною.

Рада Європи має стандарт, згідно з яким у спеціалізованих притулках для жінки з дітьми має бути створене на кожні 7–10 тисяч мешканців 1 місце.

Нині в Україні ці спеціальні притулки ще тільки створюються. Правозахисники зазначають, що місць там не вистачає. Та є надія, що в умовах євроінтеграції України з ЄС створення таких притулків збільшиться.

За різними даними, кількість чоловіків, що звернулись на гарячі лінії чи в поліцію, становить від 10 до 20% від загальної кількості. Відомо, що багато жертв домашнього насильства не звертаються по допомогу, що унеможливує встановлення реальної інформації щодо постраждалих чоловічої статі. Це підтвердили результати опитування Amnesty International. За оцінками низки аналітиків, ратифікація Верховною Радою Стамбульської конвенції є важливим сигналом напередодні саміту ЄС, на якому вирішуватиметься питання про статус Києва як кандидата на вступ до спільноти.

У сфері зовнішньої діяльності ЄС керівні принципи ЄС стосовно насильства щодо жінок, ухвалені у 2008 р., підтверджують зобов'язання ЄС заохочувати та захищати права жінок у третіх країнах. Європейський Союз звертається до проблеми насильства стосовно жінок у своїх конкретних діалогах про права людини та підтримує проекти з боротьби з насильством щодо жінок за допомогою Європейського інструменту демократії та прав людини.

У 2017 р. Європейський Союз і Організація Об'єднаних Націй започаткували ініціативу Spotlight із початковими інвестиціями майже 500 млн євро, щоб підтримати заходи з усунення насильства щодо жінок і дівчат відповідно до Порядку денного сталого розвитку до 2030 ру.

ЄС нині не має спеціального зобов'язувального інструменту, призначеного для захисту жінок від насильства. Проте правові інструменти були створені в різних сферах, у яких жінки можуть бути жертвами насильства, а також у тих сферах, де насильство має перехресний характер, прикордонний елемент, тому що саме тут ЄС має найбільшу компетенцію щодо дій, пов'язаних із злочинністю. Це означає, що, на жаль, ЄС “не вирішив усебічно ширшого прояву насильства, коли його зазнають жінки”

Європейська комісія співфінансує низку загальноєвропейських, національних і місцевих проектів із запобігання насильству щодо жінок і дітей і підтримки жертв. Програма “Права, рівність і громадянство” надала фінансування для понад 200 проектів, спрямованих на запобігання та боротьбу з гендерним насильством, насильством щодо дітей і просвітницькі кампанії на національному рівні. Деякі приклади профінансованих проектів зазначені нижче.

Проект за підтримкою Німеччини розробив мультипрофесійну дорожню карту ЄС щодо шляхів перенаправлення щодо ранніх або примусових шлюбів або примусових сексуальних стосунків для професіоналів на першому місці по всьому ЄС.

Кампанія в Італії використовує великі футбольні стадіони, телевізійні матчі та футбольні програми, щоб донести до чоловіків і хлопців повідомлення про неприйнятність насильства щодо жінок.

У Хорватії нова національна лінія довідки підвищує ефективний захист і підтримку для жертв насильства за статевою ознакою шляхом вирішення проблеми недоповідання та сприяння міждисциплінарній співпраці між професіоналами. Safercities – це вебсайт, який дозволяє молодим людям, особливо жінкам, у шести містах Бельгії й Іспанії визначати та ділитися громадськими місцями, які змушують їх почуватися неспокійно, налякано або щасливо та безпечно [8].

Європейський парламент уперше забив тривогу щодо проблеми насильства стосовно жінок у резолюції від 11 червня 1986 р., він відіграв особливо важливу роль у цій сфері, зокрема завдяки роботі свого Комітету з прав жінок і гендерної рівності (FEMM). У 2015 р. Комітет створив робочу групу з питань насильства щодо жінок, щоби скликати форум для обміну думками та формулювання стратегії із цього питання. У 2009 р. Європарламент закликав Комісію розробити всеосяжну пропозицію стосовно директиви щодо запобігання, боротьби з усіма формами насильства щодо жінок, щоб гарантувати, що всі жінки в ЄС мають однаковий рівень захисту від насильства. У своїй резолюції від 25 лютого 2014 р. вона також закликала Раду додати насильство щодо жінок до сфер особливо серйозних злочинів, перелічених у статті 83 ДФЄС, і попросила Комісію розпочати процедуру приєднання ЄС до Стамбульської конвенції Ради Європи, як доповнення до майбутньої директиви ЄС.

Що стосується Стамбульської конвенції, то перед тим, як отримати офіційний запит на її згоду, Парламент розпочав розгляд питання вступу до ЄС. У своїй проміжній резолюції від 12 вересня 2017 р. віталосся укладання Конвенції ЄС і містився заклик до Ради прискорити ратифікацію ЄС. Однак також висловлений жаль через те того, що вступ до ЄС був обмежений двома сферами (судова співпраця у кримінальних справах і надання притулку та невидворення). На думку Парламенту, це створює правову невизначеність щодо масштабів вступу до ЄС і спричиняє занепокоєння щодо його реалізації. Оцінка європейської доданої вартості, проведена для Парламенту, показала, що директива ЄС матиме набагато більший вплив на національні правопорядки, ніж приєднання ЄС до Стамбульської конвенції, але разом узяті два інструменти “гарантують справжню європейську зону свободи, безпеки та правосуддя, де насильство щодо жінок стає не лише риторично, але і юридично забороненим” [9].

Стамбульська конвенція була створена для запобігання насильству та боротьби з домашнім насильством стосовно жінок. Це золотий стандарт, який може врятувати життя мільйонів жінок і дівчаток.

Стамбульська конвенція – це новаторський договір, який включає чіткі рекомендації, як держави можуть і повинні працювати над тим, щоб Європа стала регіоном, вільним від гендерного насильства.

Стамбульська конвенція – це юридично зобов’язувальний документ (усі держави-учасники повинні дотримуватися її положень). У глобальному масштабі це третій міжнародний договір про боротьбу з насильством стосовно жінок і найбільш всеосяжний після Конвенції Белен-ду-Пара.

Ключовим елементом Стамбульської конвенції є зобов’язання, яке вона покладає на держави, – дотримуватися її положень без дискримінації з будь-яких причин, щоб ніхто не залишився поза увагою.

У Стамбульській конвенції немає “прихованої повістки”. Її єдина мета – запобігати насильству щодо жінок і дівчаток та домашньому насильству.

Київ уклав Конвенцію у 2011 р. Документ був підтриманий у Стамбулі всіма 47 державами – учасницями Ради Європи 11 травня 2011 р. [10]. Це перша європейська угода, спрямована на боротьбу з насильством над жінками та в сім’ї. У Конвенції сформульовано мінімальні стандарти запобігання жорстокому поведінню, забезпечення захисту та кримінального переслідування.

У червні 2022 р. Верховна Рада України підтримала ратифікацію Стамбульської конвенції.

Висновки. За оцінками низки аналітиків, ратифікація – важливий сигнал напередодні саміту ЄС 23–24 червня, під час якого обговорюватиметься питання надання Україні статусу кандидата на вступ до спільноти.

Насильство над жінками порушує права людини та є формою дискримінації за ознакою статі. Це є основною перешкодою для гендерної рівності. Незважаючи на підвищену увагу, проблема все ще стосується всіх верств суспільства та всіх держав-членів. Причини та форми насильства щодо жінок кореняться в соціальній нерівності між чоловіками та жінками. Іноді для виправдання цього посиляються на традиційні та релігійні цінності. Деякі чинники, зокрема й відсутність економічної незалежності, підвищують вразливість жінок. Насильство набуває різних форм, як-от: фізичне та сексуальне насильство, переслідування, психологічне насильство, примусові шлюби, калічення жіночих статевих органів, примусові аборти та стерилізація, сексуальні домагання. Деякі конкретні групи, серед яких жінки-мігранти чи жінки-інваліди, або жінки, які живуть в інституціях, частіше зазнають насильства.

Ратифікація Стамбульської конвенції в Україні у 2022 р. в дуже складні часи може надалі привести до збільшення кількості звернень жінок до правозахисників, а потім зумовить зменшення кількості випадків насильства щодо жінок.

Використана література:

1. FRA – Promoting and protecting your fundamental rights across the EU. URL: <https://fra.europa.eu/en>.
2. Share of people in selected European countries who believe that domestic abuse is one of the top three issues facing women in their country 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/1072970/domestic-abuse-in-europe/>.
3. Şerife Çetin, Ülviyya Amuyeva. Франция и Великобритания – первые в ЕС по насилию над женщинами. URL: <https://www.aa.com.tr/ru/мир/франция-и-великобритания-первые-в-ес-по-насилию-над-женщинами-/1677095>.
4. Unated Nation. International Day for the Elimination of Violence against Women. URL: <https://www.un.org/ua/observances/ending-violence-against-women>.
5. Violence against women: an EU-wide survey Main results. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.
6. Violence against women in the EU. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2018\)630296](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2018)630296).
7. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua>.
8. Violence against Women – European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/factsheet_lets_put_an_end_to_violence_against_women_en.pdf.
9. Female genital mutilation in the European Union – Report. URL: <https://eige.europa.eu/node/330>.
10. Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством. URL: <https://rm.coe.int/168046253f>.

References:

1. FRA – Promoting and protecting your fundamental rights across the EU. URL: <https://fra.europa.eu/en>.
2. Share of people in selected European countries who believe that domestic abuse is one of the top three issues facing women in their country 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/1072970/domestic-abuse-in-europe/>.
3. Şerife Çetin, Ülviyya Amuyeva. ranciya i Velikobritaniya – pervyye v ES po nasiliyu nad zhenshchinami. URL: <https://www.aa.com.tr/ru/мир/франция-и-великобритания-первые-в-ес-по-насилию-над-женщинами-/1677095>.
4. Unated Nation. International Day for the Elimination of Violence against Women. URL: <https://www.un.org/ua/observances/ending-violence-against-women>.
5. Violence against women: an EU-wide survey Main results. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.
6. Violence against women in the EU. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2018\)630296](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2018)630296).
7. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <https://www.msp.gov.ua>.
8. Violence against Women – European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/factsheet_lets_put_an_end_to_violence_against_women_en.pdf.
9. Female genital mutilation in the European Union – Report. URL: <https://eige.europa.eu/node/330>.
10. Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia ta borotbu z nasylystvom shchodo zhinok ta domashnim nasylystvom. URL: <https://rm.coe.int/168046253f>.

Kyrychenko O. European integration as a way to overcome violence against women in Ukraine

Violence against women remains a serious problem in human psychology, as well as a problem of health care and human rights in EU countries and the world. In particular, this topic is becoming very relevant in Ukraine, especially in the context of European integration. Changing priorities and adapting to the latest trends force society to change, violence has become a completely unacceptable phenomenon in developed countries, but unfortunately it is quite common in post-Soviet countries. Violence against women is a complex phenomenon that needs to be understood in a broader psychological and social context within the psychological, social and cultural norms that permeate it. Public attitudes and reactions to violence against women reflect these norms and play an important role in shaping the psychological climate in the society in which violence occurs. Understanding attitudes toward violence against women is key to better understanding its root causes and thus developing more effective interventions. It is the identification and subsequent implementation of anti-violence principles that are key in developed societies.

Violence against women can be viewed through the lens of fundamental rights. This is a violation of human dignity and, in the worst form, violates the right to life. It is also an extreme expression of gender inequality. Women can also be the perpetrators of violence, and men and boys can be victims of violence by both sexes, but the survey results, along with other data, show that violence against women is predominantly perpetrated by men. In the vast majority of cases, this concerns sexual violence and sexual harassment. With this in mind, most violence against women can be understood as gender-based violence. In most EU member states, until recently, violence against women, especially domestic violence, was considered a private matter in which the state played only a limited role. Only since the 1990's has violence against women become a fundamental rights issue requiring legal, political and psychological recognition at the highest level, and as an area where States Parties, as those with a duty to protect, have an obligation to protect victims.

Key words: violence against women, EU, European integration, Istanbul Convention.

УДК 378: [005.336.5:005.57(4)]-048.42 (045)
DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.26>

Кисельова О. Б., Хміль Н. А., Хміль А. М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: ДОСВІД ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СПІВПРАЦІ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства, упровадження євроінтеграційних процесів в освітній галузі постає гостра потреба у високопрофесійних учителях, які здатні спільно працювати над реалізацією різних освітніх проєктів, ефективно застосовувати цифрові технології й організовувати міжнародну професійну взаємодію у віртуальному просторі. Авторками підкреслено, що проєктне навчання є перспективним і сприяє формуванню необхідних життєвих компетенцій учнів. У статті наголошено на проблемі підготовки майбутніх учителів до ефективної його організації, залучення їх до послуговування закордонним досвідом, імплементації європейських гуманістичних цінностей. Метою роботи є висвітлення досвіду євроінтеграційної співпраці учасників освітнього процесу Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради та International School Premjers (місто Рига, Латвійська Республіка) щодо організації проєктного навчання на уроках цифрового дизайну. Учням 5–8 класів пропонувалося взяти участь у виконанні соціального проєкту “Save the pet”. Його метою було створення соціальної реклами (авторських плакатів і наклеюнок) для участі у благодійній акції заради допомоги притулку для домашніх тварин “Labās Mājas” (місто Рига, Латвійська Республіка). Співпраця між учасниками освітнього процесу здійснювалася в контексті розробки та впровадження методики організації проєктної діяльності учнів у межах роботи студентського гуртка “Світ комп’ютерної графіки та мультимедіа”. Розглянуто основні етапи роботи над проєктом “Save the pet”: передпроєктна підготовка, планування, дослідницький, реалізація проєкту, демонстрація його результатів. Наведено приклади використання у проєктному навчанні онлайн-сервісів (Trello, Miro, Jamboard, Canva, Figma, Google Диск, Google Meet). Для майбутніх учителів інформатики з України долучення до європейського освітнього простору стало перспективною можливістю взаємодії з педагогічною спільнотою Європейського Союзу.

Ключові слова: євроінтеграція, проєктне навчання, соціальний проєкт, здобувачі освіти, навчальний курс “Цифровий дизайн”, онлайн-сервіси.

Сучасна євроінтеграція України в освітній простір, інформатизація суспільства зумовлюють потребу в учителях високого професійного рівня, здатних спільно працювати над реалізацією різних освітніх проєктів, ефективно застосовувати цифрові технології в освітньому процесі й організовувати міжнародну професійну взаємодію у віртуальному просторі. Нині проєктне навчання в системі освіти дедалі більше набирає оберті, оскільки є перспективним і сприяє формуванню всіх необхідних життєвих компетенцій учнів. За таких умов актуалізується проблема підготовки майбутніх учителів до ефективної його організації, залучення їх до послуговування закордонним досвідом, імплементації європейських гуманістичних цінностей.

У кризових умовах, у яких опинилося сучасне суспільство, виникло дуже багато важливих соціальних проблем, однією з яких є порятунок безхатніх домашніх тварин, які потребують особливого догляду. Організація різних соціальних проєктів допомагає привернути увагу багатьох людей до їх розв’язання, зокрема й учнів основної школи. У цьому контексті важливим завданням учителів різних предметів є застосування проєктного навчання.

Вивчення науково-педагогічних праць свідчить про постійний інтерес українських дослідників до проєктної діяльності як однієї з важливих технологій навчання (А. Вдовиченко, О. Коберник, О. Косович, Л. Лук’янова, І. Петрова, О. Пехота, Є. Полат, Г. Селевко, С. Сисоева, М. Уйсімбаєва, Л. Хоменко, І. Шендрік та інші). Виокремлюються наукові розвідки, у яких обґрунтовуються різні аспекти проєктного навчання учнів основної школи (І. Єрмаков, О. Коберник, Ю. Момот, Н. Морзе, О. Барна, Л. Романенко, С. Яшук та інші). Водночас, незважаючи на достатню кількість вищезазначених досліджень, проблема організації проєктного навчання учнів потребує подальшої теоретичної та практичної розробки.

Мета роботи полягає у висвітленні досвіду євроінтеграційної співпраці учасників освітнього процесу Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради та International School Premjers (м. Рига, Латвійська Республіка) щодо організації проєктного навчання на уроках цифрового дизайну.

За визначенням Buck Institute for Education, проєктне навчання – це метод, навчаючись за яким, учні, певний час досліджуючи і реагуючи на справжні, цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички; це метод навчання, за якого учні навчаються, активно беручи участь у реальних і особисто значущих проєктах [5]. На думку дослідників [4], навчання на основі проєкту передбачає таке:

- учні застосовують знання та навички для розв’язання реалістичних проблем у реальному світі;
- підвищується рівень відповідальності учня за виконаний обсяг роботи;
- учителі виконують ролі тренерів і фасилітаторів дослідження, проводять рефлексії;
- часто учні працюють у парах або групах.

International School Premjers (м. Рига, Латвійська Республіка) у 5–8 класах реалізує програму основної середньої школи (Middle Years Programme, МYP) міжнародної освітньої некомерційної фундації International

Baccalaureate. Згідно із цією програмою в навчальному плані запроваджено курс “Цифровий дизайн”. Його метою є фокусування на цілісному процесі проектування, а не на кінцевих продуктах і рішеннях. Головні завдання вивчення предмета у програмі МҮР такі: формування в учнів практичних навичок і навичок творчого мислення для вирішення проектних проблем, умінь аналізувати роль дизайну як в історичному, так і в сучасному контекстах; формування відповідальності під час ухвалення проектних рішень. Процес навчання побудовано з урахуванням таких принципів:

А. *Дослідження й аналіз*. Учні пропонують проектну ситуацію, із якої вони виокремлюють проблему, яку необхідно розв’язати. Вони її аналізують, досліджують і обґрунтовують необхідність свого проекту.

В. *Розроблення ідей*. Учні складають технічне завдання, визначають, скільки часу їм необхідно для реалізації проекту, представляють у класі власні ідеї для вирішення проблеми, а також розроблені ескізи.

С. *Створення дизайн-продукту/рішення*. Учні відповідно до технічного завдання створюють власний продукт або рішення.

Д. *Оцінка або етап тестування*. Учні використовують різні методи тестування власного продукту, проводять опитування серед учнів школи, оцінюють успішність власного рішення, пояснюють, як їхнє рішення вплине на цільову аудиторію, та визначають, що необхідно вдосконалити для вирішення проблеми.

З огляду на вищезазначене, одним із продуктивних методів, що доцільно застосовувати у процесі реалізації навчального курсу “Цифровий дизайн”, є метод проектів – це спосіб досягнення дидактичної мети через детальне розроблення проблеми, яка має завершитися цілком реальним, відчутним, практичним результатом, оформленим тим чи іншим чином (Є. Полат). Практика проектної діяльності на уроках “Цифрового дизайну” передбачає розв’язання учнем або групою учнів будь-якої проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а із другого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості. Вона зумовлюється розвитком в учнів розуміння повного циклу створення продукту, який складається з аналізу наявної інформації, складання брифу та специфікації проекту, розроблення прототипу та готового продукту, проведення опитування цільової аудиторії та представлення результату. Учні за допомогою проектної діяльності покращують свої комунікативні, організаційні навички та навички критичного та творчого мислення [6]. Такий формат навчання передбачає залучення учнів до систематизації та набуття знань, створення власних продуктів. Він розвиває навички критичного мислення, співпраці, спілкування, міркування, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети [4].

У рамках реалізації євроінтеграційної співпраці між освітніми закладами України та Латвійської Республіки здобувачі вищої освіти Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради долучилися до підготовки соціального проекту латвійських учнів школи International School Premjers із програми “The Middle Years Programme (MYP)” міжнародної освітньої некомерційної фундації International Baccalaureate. Проектна діяльність учнів реалізовувалася в межах навчальної дисципліни “Цифровий дизайн”. Учні 5–8 класів пропонувалося взяти участь у виконанні соціального проекту “Save the pet”. Його метою було створення соціальної реклами (авторських плакатів і наклеюк) для участі у благодійній акції щодо збирання коштів заради допомоги притулку для домашніх тварин “Labās Mājas” (м. Рига, Латвійська Республіка).

Співпраця між учасниками освітнього процесу здійснювалася в контексті розроблення та впровадження методики організації проектної діяльності учнів щодо реалізації соціального проекту в межах роботи студентського гуртка “Світ комп’ютерної графіки та мультимедіа” (Харківська гуманітарно-педагогічна академія).

Під керівництвом викладачів студентами разом із вчителем із цифрового дизайну було виокремлено критерії організації проектної діяльності учнів [2]:

– *соціальна значущість*: орієнтація на актуальну для сьогодення проблему (проблема захисту домашніх тварин);

– *самостійність*: самостійне проведення дослідження;

– *практико-зорієнтованість*: орієнтація на кінцевий продукт (створення авторського плаката та наклеюк);

– *партнерство учасників проекту*: учитель виконує партнерську роль, є помічником, допомагає учням у пошуку шляхів розв’язання проблеми.

Окрім того, розроблено основні етапи роботи над проектом “Save the pet” і методичні матеріали для учнів щодо послугоування графічними онлайн-ресурсами. Розглянемо більш детально зміст і реалізацію запропонованих етапів.

На *етапі передпроектної підготовки* вчитель ознайомив учнів зі змістом проекту, його соціальною значущістю, завданнями й етапами виконання. З метою організації процесу обговорення проблеми, що досліджувалась, і формування технічного завдання вчитель послугоувався віртуальною дошкою, створеною засобами сервісу Miro (<https://miro.com/>). На ній було розміщено презентацію про проект, лист замовника, план роботи над проектом (рис. 1, 2), приклади попередніх робіт замовника, документ із технічним завданням, посилання на векторні онлайн-сервіси Figma та Canva для створення готового продукту проекту (плакати та наклеюки) та інструкції роботи з ними.

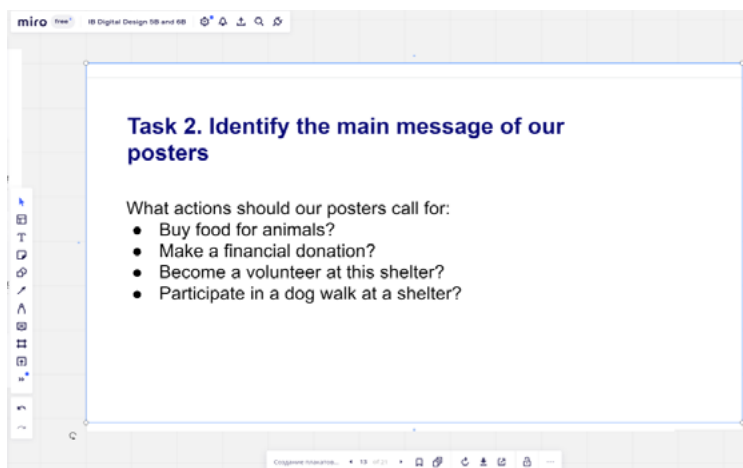

Рис. 1. Екранна копія віртуальної дошки вчителя з активним стікером “Identify the main message of our posters”

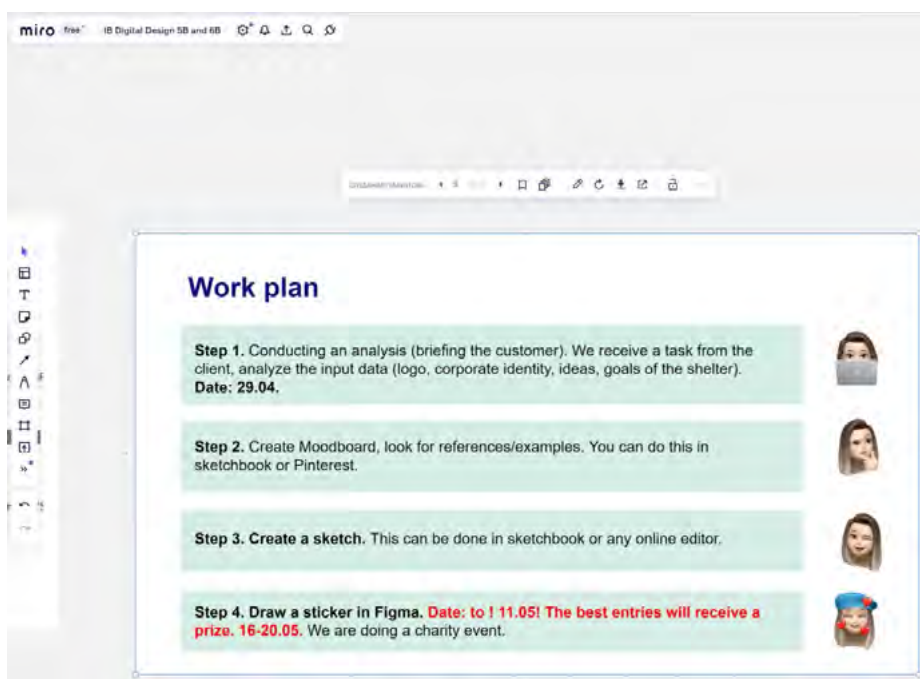

Рис. 2. Екранна копія віртуальної дошки вчителя з активним стікером “Work plan”

Етап планування передбачав складання відповідного плану дій (створення списку завдань для учнів і вчителя) щодо реалізації проєкту. Для його автоматизації та наочного представлення було застосовано можливості багатоплатформної системи управління проєктами Trello (<https://trello.com/tour>) (рис. 3, 4). Це зручний сервіс для організації командної роботи, що дозволяє налагодити чіткий розподіл обов’язків і візуалізувати важливі аспекти взаємодії з дітьми: планування та терміни виконання роботи, обмін ідеями та корисними посиланнями, коментування завдань у режимі реального часу, контроль на кожному з етапів. Програма має спеціальні маркери (картки, позначки та кольори). Нею можна послуговуватися зі смартфона (дозволяє постійно тримати зв’язок між учасниками). За допомогою Trello в учнів формуються навички онлайн-комунікації, планування та структурування своєї роботи та відповідальності за її результати.

На дослідницькому етапі, досліджуючи сутність соціальної проблеми проєкту, школярі вивчали різноманітну інформацію про притулок для домашніх тварин “Labās Mājas”, зокрема його історію створення, потреби, інформацію про бренд-елементи дизайну фірмової продукції, аналізували наявні проєкти та сайт організації [3].

На етапі реалізації проєкту учні разом з учителем працювали над складанням технічного завдання для розроблення дизайн-продукту (плакат чи наклейка). Під час його створення здобувачі використовували розроблені студентами інструкції щодо створення візуального матеріалу засобами онлайн-сервісів Canva та Figma.

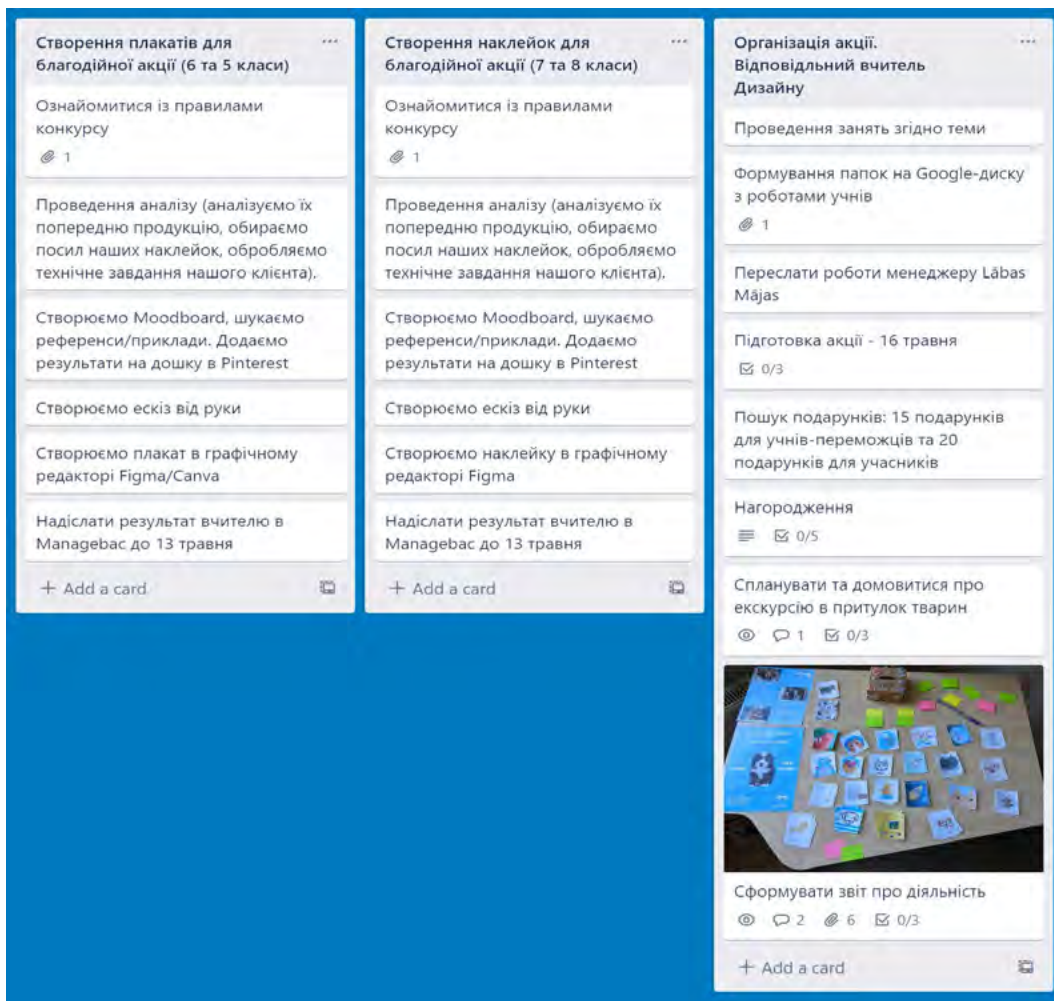

Рис. 3. Екранна копія планування діяльності учнів і вчителя для реалізації проєкту “Save the pet” у сервісі Trello

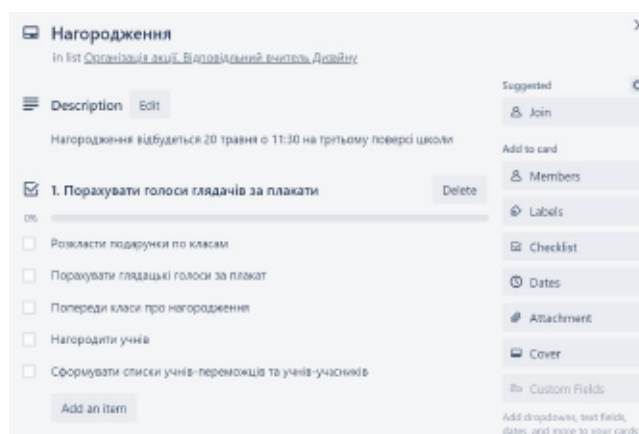

Рис. 4. Екранна копія чек-листа запланованих активностей усередині завдання “Нагородження”

Учням пропонувалося створити соціальні плакати, послуговуючись можливостями сервісу Canva (https://www.canva.com/uk_ua/), який призначений для реалізації актуальних дизайнерських рішень: створення плакатів, брошур, буклетів, логотипів, історій і презентацій; покращення та творчого редагування зображень, застосування різних художніх фільтрів і ефектів. Canva зручна тим, що має велику бібліотеку шаблонів, зображень, піктограм, шрифтів і функцій на вибір (завантаження та редагування власних зображень і графічних об'єктів тощо). Для роботи з об'єктами в сервісі використовується такий принцип: обирається об'єкт з панелі та завантажується в область редагування, у якій можна змінювати колір, кут повороту об'єкта, копіювати його. Після завершення роботи із сервісом можна зберегти результат на своєму комп'ютері у форматах PNG або PDF або ж опублікувати в соціальних мережах [1, с. 156].

Для створення наклейок учням було запропоновано векторний онлайн-сервіс розроблення інтерфейсів Figma (<https://www.figma.com/>), який призначено для дизайну та прототипування різних графічних продуктів (презентації, банери, плакати, сайти, платформи тощо). Він працює у двох форматах: онлайн у браузері або встановлюється на персональний комп'ютер (працює лише з підключеним інтернет-доступом). Розроблені види дизайну зберігаються у хмарі, є можливість налаштувати спільний доступ або командний доступ до файлів у хмарі. Перевагою Figma є можливість роботи із шарами; різними інструментами малювання (перо й олівець); плагінами для обробки графічних об'єктів/зображень або роботи з бібліотеками зображень, піктограм тощо; системними шрифтами та темами, які завантажені на особистий ПК користувача тощо.

На етапі реалізації проєкту важливо стимулювати розумову діяльність і розвивати творчий потенціал учнів, який вони мали можливість продемонструвати у своїх дизайн-продуктах (рис. 5, 6).

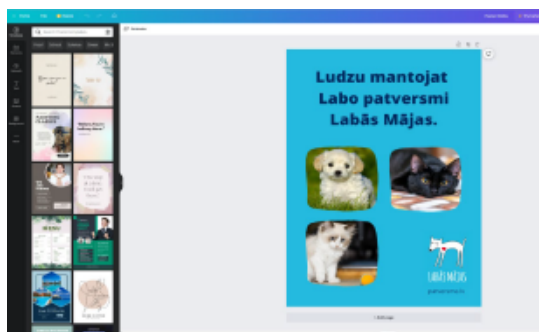

Рис. 5. Екранна копія створеного плаката засобами Canva

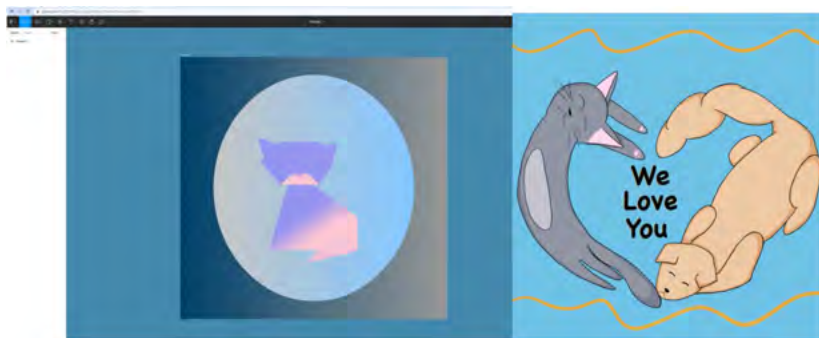

Рис. 6. Екранні копії створених наклейок засобами Figma

Демонстрація результатів. Результати проєкту учні представили громадськості на рівні школи та при-тулку для тварин “Labās Mājas” (рис. 7). Кожен охочий міг зробити благодійний внесок і обрати собі одну наклейку із запропонованих. Найкращі роботи учнів були відзначені подарунками [3].

Рис. 7. Результати проєкту “Save the pet” (ліворуч – створені наклейки та плакати для проведення благодійної акції для притулку тварин; праворуч – благодійні внески) [3]

Для збереження результатів проєкту та забезпечення постійного доступу до них як його учасників, так і замовника (притулок для тварин “Labās Mājas”) учителем було розміщено створені учнівські плакати та наклейки на Google Диску.

Рефлексія. Наприкінці виконання проєкту важливим було проведення самоаналізу роботи, систематизації знань і усвідомлення значення отриманого результату. За допомогою віртуальної дошки Jamboard (<https://jamboard.google.com/>) учні на уроці цифрового дизайну мали змогу відповісти на такі запитання: яка необхідна допомога для безхатніх домашніх тварин? з якими проблемами стикаються ці тварини? як створення та поширення соціальних плакатів і наклейок можуть допомогти притулку для збирання коштів на потреби тварин тощо? [3].

За допомогою Google Meet (<https://meet.google.com/>) було проведено фінальну зустріч учасників з України та Латвії: учителя школи, студентів і викладачів. Під час обговорення з'ясовано, що робота над такими проєктами розвиває в учнівської молоді емпатію, що допомагає їм найкраще винайти дизайн-рішення. Проєктна, дослідницька діяльність учнів сприяє розвитку навичок творчого, критичного мислення, навичок мислення високого рівня, що полягає у здійсненні аналізу, синтезу й оцінювання.

Висновки. Отже, результати співпраці між учасниками освітнього процесу Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради (Україна) та International School Premjers (Латвійська Республіка) під час розроблення проєкту “Save the pet” виявилися загалом позитивними. Проєктне навчання на уроках цифрового дизайну сприяло стимуляції інтересу учнів до розв’язання соціально важливих проблем, розвитку їхніх творчих здібностей, удосконаленню навичок цілепокладання, самоорганізації; виробленню вмінь репрезентувати процес і результати дослідження, осмислювати власну навчально-пізнавальну діяльність.

Для майбутніх учителів інформатики з України долучення до Європейського освітнього простору є вкрай перспективною можливістю активної взаємодії з педагогічною спільнотою Європейського Союзу. Реалізація співпраці сприяла підвищенню рівня їхньої мотивації, прищепленню європейських гуманістичних цінностей і підтримці інтересу до навчання, зацікавленості щодо організації пізнавальної діяльності учнів, удосконаленню вмінь і навичок із самостійного розроблення методичних матеріалів для послуговування ними в закордонній освітній практиці.

Використана література:

1. Біос Джон Ендрю. Інформатика. Цифрові підлітки : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Лінгвіст, 2022. 175 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1653-informatyka-bios-5-klas.html> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Коберник О. Проєктна діяльність у системі національно-патріотичного виховання учнів. *Рідна школа*. 2016. № № 11–12. С. 13–17.
3. Хміль А., Хміль Н. Проєктне навчання учнів на уроках дизайну у програмі “The Middle Years Programme” (MYP) організації міжнародного бакалаврату (досвід Латвійської Республіки). *Підвищення якості національної освіти у контексті викликів сьогодення* : матеріали Регіональної науково-практичної конференції, м. Харків, 26 травня 2022 р. / Комун. заклад “Харків. гум.-пед. акад.” Харків. обл. ради. Харків, 2022. С. 294–297.
4. Barron B. When Smart Groups Fail. *The Journal Of The Learning Sciences*. 2003. № 12 (3). P. 307–359.
5. Buck Institute for Education. *PBL Work*. URL: <https://www.pblworks.org/> (дата звернення: 05.09.2022).
6. Lenny Dutton. Design for the IB MYP 1–3. *Hodder Education*. 2021. 280 p.

References:

1. Dzhon Endriu Bios (2022). *Informatyka. Tsyfrovii pidlitky [Informatics. Digital teenagers]*. Pidruchnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Kyiv : Linhvist. 175 s. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1653-informatyka-bios-5-klas.html> (data zvernennia: 10.09.2022).
2. Kobernyk O. (2016). Proektne diialnist u systemi natsionalno-patriotychnoho vykhovannia uchniv [Project activity in the system of national-patriotic education of students]. *Ridna shkola*. 2016. № № 11–12. P. 13–17 [in Ukrainian].
3. Khmil A. M., Khmil N. A. (2022). Proiektne navchannia uchniv na urokakh Dyzainu v prohrami “The Middle Years Programme” (MYP) orhanizatsii mizhnarodnogo bakalavratu (dosvid Latviiskoi respubliky) [Project-based learning of students in Design lessons in the program “The Middle Years Program” (MYP) of the international baccalaureate organization (experience of the Republic of Latvia)]. *Pidvyschennia yakosti natsionalnoi osvity u konteksti vyklykiv sohodennia* : materialy Rehiion. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 26 trav. 2022 r. / Komun. zaklad “Kharkiv. hum.-ped. akad.” Kharkiv. obl. rady. Kharkiv : FOP Petrov V. V., 2022. S. 294–297 [in Ukrainian].
4. Barron B. (2003). When Smart Groups Fail. *The Journal of The Learning Sciences*. 12 (3). P. 307–359.
5. Buck Institute for Education. *PBL Work*. URL: <https://www.pblworks.org/> (data zvernennia: 05.09.2022).
6. Lenny Dutton (2021). Design for the IB MYP 1–3. *Hodder Education*. 280 p.

Kyselova O., Khmil N., Khmil N. Organization of project learning of education applicants: experience of European integration cooperation

In today’s conditions of rapid development of the information society, and the introduction of European integration processes in the education sector, there is an urgent need for highly professional teachers who are able to work together on the implementation of various educational projects, effectively apply digital technologies and organize international professional interaction in the virtual space. The authors emphasized that project-based learning is promising and contributes to the formation of students’ necessary life competencies. The article emphasizes the problem of preparing future teachers for effective organization, involving them in using foreign experience, and implementing European humanistic values. The purpose of the work is to high-

light the experience of European integration cooperation of the participants in the educational process of the Municipal establishment “Kharkiv humanitarian-pedagogical academy” of Kharkiv regional council and the International School Premjers (Riga, Republic of Latvia) regarding the organization of project training in the lessons of “Digital Design”. Pupils of grades 5–8 were offered to take part in the social project “Save the pet”. Its goal was to create social advertising (author’s posters and stickers) for participation in a charity event to help the shelter for pets “Labās Mājas” (Riga, Republic of Latvia). Cooperation between the participants of the educational process was carried out in the context of the development and implementation of the method of organizing pupils’ project activities as part of the work of the student group “World of Computer Graphics and Multimedia”. The main stages of work on the “Save the pet” project are considered: pre-project preparation, planning, research, implementation of the project, and demonstration of its results. Examples of the use of online services (Trello, Miro, Jamboard, Canva, Figma, Google Drive, Google Meet) in project training are given. For future computer science teachers from Ukraine joining the European Educational Space became a promising opportunity to interact with the pedagogical community of the European Union.

Key words: European integration, project training, social project, education seekers, training course “Digital Design”, online services.

УДК 378.014.6 (477):061.1 ЄС

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.27>

Кірдан О. Л., Кірдан О. П.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті окреслено особливості забезпечення якості й ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції. Для досягнення мети використано загальнонаукові методи, як-от: аналіз, синтез, порівняння, конкретизації, узагальнення, контент-аналіз. Охарактеризовано зміст Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом в аспекті викликів для оновлення освітньої діяльності університетів у контексті статусу України як країни-кандидата. Акцентовано на пріоритетних завданнях наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності у вітчизняних закладах вищої освіти. Обґрунтовано зміст понять “ефективність освітньої діяльності” та “якість освітньої діяльності”. Охарактеризовано підходи до визначення критеріїв і показників ефективності освітньої діяльності в університетах. Константовано, що забезпечення якості й ефективності освітньої діяльності в університетах України узалежене від політики закладів вищої освіти та локальних нормативних документів, які формалізують ці процеси на інституційному рівні. Окреслено спектр освітніх компонентів (обов’язкових і вибіркових) підготовки здобувачів вищої освіти з питань європейської інтеграції України, які нині реалізуються вітчизняними університетами. Константовано потребу введення у професійну підготовку здобувачів вищої освіти різних галузей і спеціальностей освітніх компонентів щодо економічного, соціального, комунікаційного та правового вимірів інтеграції України і Європейського Союзу та доцільність проведення підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з питань методики викладання європейської інтеграції, проведення науково-комунікаційних заходів для академічного й адміністративно-управлінського складу вітчизняних університетів з актуальних питань євроінтеграції.

Ключові слова: освітня діяльність, євроінтеграція, університет, якість освітньої діяльності, якість вищої освіти, критерії ефективності, показники ефективності, науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти.

З ухваленням у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) на законодавчому рівні закріплено курс України на європейську інтеграцію в освіті. У законах України “Про вищу освіту” (2014 р.), “Про освіту” (2017 р.), “Про фахову передвищу освіту” (2019 р.) тощо закладено правові основи для інтеграції української освіти до європейського освітнього простору, синхронізовано кроки до забезпечення якості вищої освіти й освітньої діяльності. У “Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні” зазначено, що “зусилля ЄС із 2017 р. спрямовано на побудову до 2025 р. Європейського освітнього простору. Створення Європейського освітнього простору вважається квінтесенцією європейської інтеграційної кооперації в освіті та реалізується за напрямками якості, інклюзії та гендерної рівності, трансформації в зелене та цифрове суспільство (включно з економікою), удосконалення підготовки освітян” [7, с. 134]. Отже, якість освітньої діяльності та підготовка освітян є пріоритетними завданнями закладів вищої освіти України.

Актуальність проблеми розроблення та впровадження механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції наголошено в дослідженні науковців Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України [10]. Авторами акцентовано на безпосередньому зв’язку з дослідженням проблем “розвитку вищої освіти, імплементації провідних зарубіжних підходів до забезпечення якості вищої освіти, управління та врядування у вітчизняній системі вищої освіти, розробленням політики щодо управління якістю вищої освіти та забезпечення ефективності освітньої

діяльності в сучасних умовах, а також засвідчується положеннями низки міжнародних аналітичних документів (UNESCO, OECD, World Bank), стратегічних документів Європейського простору вищої освіти, зокрема досліджень EUA, а також законодавства України. Головним вектором розвитку Європейського простору вищої освіти залишається забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти, що перебуває у фокусі підходів та інструментів Болонського процесу” [10, с. 179].

Мета статті – схарактеризувати основні складники механізмів забезпечення якості й ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції.

У гл. 9 “Співробітництво у сфері науки та технологій” Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вказано на посилення наукового та технологічного співробітництва з метою “як наукового розвитку як такого, так і зміцнення свого наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів” (ст. 374); “сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки та суспільства, яке базується на знаннях” (ст. 375) [11].

Акцентуємо, що статус України як країни – кандидата на вступ до Європейського Союзу зумовлює необхідність пошуку ефективних механізмів забезпечення якості й ефективності освітньої діяльності вітчизняних університетів. У зв’язку з тим, що відповідно до ст. 15 Закону України “Про освіту” наукова, науково-технічна й інноваційна діяльність закладів вищої освіти є обов’язковою та невід’ємною складовою частиною їхньої освітньої діяльності, окреслимо пріоритетні завдання співробітництва України та ЄС у сфері наукової й інноваційної діяльності. Так, у ст. 376 зазначено, що таке співробітництво забезпечується шляхом: “а) обміну інформацією щодо політики Сторін у сфері науки та технологій; б) участі в наступній Рамковій програмі ЄС із досліджень та інновацій “Горизонт 2020”; в) спільної реалізації наукових програм і дослідної діяльності; г) спільного дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій і ноу-хау; д) навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників і спеціалістів; е) організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку; ж) ужиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень і впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень; з) активізації регіонального й іншого міжнародного співробітництва, зокрема в Чорноморському контексті та в рамках багатосторонніх організацій, зокрема: Організації Об’єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Великої вісімки (G8), а також у контексті багатосторонніх угод; и) обміну досвідом у сфері управління науково-дослідними установами з метою розвитку та покращення їхніх спроможностей щодо здійснення й участі в наукових дослідженнях” [11].

Зважаючи на зобов’язання України щодо зближення з ЄС у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу, нині поглиблено співробітництво між закладами вищої освіти, адаптовано законодавство України, а саме: відбувся перехід на триступеневу систему вищої освіти (закон України “Про вищу освіту”, 2014 р.); ухвалено законодавчі зміни щодо визнання неформальної освіти через встановлення вимог щодо зарахування її результатів частково або в повному обсязі; схвалено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти; розпочато впровадження реформи “Нова українська школи” (із 2018 р.); участь у програмах ЄС (наприклад, Erasmus+) тощо.

Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України в розділі “Європейська та євроатлантична інтеграція” інформує про те, що інтеграція України до Європейського дослідницького простору є частиною імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Відповідно до ст. ст. 375–376 Угоди співробітництво між Україною та ЄС у сфері науки і технологій спрямоване на залучення України до Європейського дослідницького простору через підтримку реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та наукових установ, участі в рамкових програмах ЄС із досліджень та інновацій, спільної реалізації міжнародних наукових програм і проведення спільних досліджень. Для українських учених інтеграція до Європейського дослідницького простору (далі – ЄДП) є можливістю поглибити співпрацю з науковою спільнотою ЄС, а для держави – інструментом адаптації стандартів і норм Європейського Союзу у сфері науки й інновацій. У 2021 р. наказом Міністерства освіти і науки (від 10 лютого 2021 р. № 167) було затверджено оновлену Дорожню карту інтеграції України до ЄДП, яка є стратегічним документом, що охоплює багатосторонні процеси з метою системної підтримки науки й інновацій [2].

Відповідно до ст. 75 Закону України “Про вищу освіту” основними напрямками міжнародного співробітництва закладів вищої освіти є: “1) участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; 2) проведення спільних наукових досліджень; 3) організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; 4) участь у міжнародних освітніх і наукових програмах; 5) спільна видавнича діяльність; 6) надання послуг, пов’язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні; 7) створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними вищими навчальними закладами, науковими установами, організаціями; 8) відрядження за кордон педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими вищими навчальними закладами й іноземними партнерами; 9) залучення педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників іноземних вищих навчальних закладів для участі в педагогічній, науково-педагогічній і науковій роботі у вищих навчальних закладах України; 10) направлення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

України, на навчання в закордонних вищих навчальних закладах; 11) сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників і осіб, які навчаються; 12) інші напрями і форми, не заборонені законом” [3]. Отже, у контексті євроінтеграції пріоритетні напрями наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності науково-педагогічних працівників університетів України спрямовані на розширення залучення академічної спільноти до програм наукової й академічної міжнародної мобільності; проведення спільних досліджень і науково-комунікаційних заходів; науково-публікаційну активність тощо.

Зважаючи на мету статті, констатуємо, що в сучасному науковому дискурсі більшого поширення набуло поняття “якість освітньої діяльності”. Поняття “ефективність освітньої діяльності” здебільшого вживається в економічних дослідженнях (І. Грищенко, С. Матюх, Н. Хворостяна й інші) як складник ефективності діяльності закладу вищої освіти. На наш погляд, поняття “якість освітньої діяльності” й “ефективність освітньої діяльності” є близькими за своїм змістом, проте не тотожними. Поняття “ефективність освітньої діяльності” розуміємо як результативність освітньої діяльності закладу вищої освіти та результативність освітнього процесу з реалізації освітніх програм, що вимірюються кількісно та якісно.

Дослідники, які обстоюють педагогічне трактування поняття “якість освітнього процесу”, наголошують на тому, що “це сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають йому здатність формувати такий рівень професійної компетентності особи, який задовольняє його потреби, потреби суспільства і держави” [8, с. 284].

У Законі України “Про освіту” поняття “якість освітньої діяльності” визначено як “рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, установленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг” [4].

У дослідженні О. Черниш виокремлено такі різновиди ефективності освітньої діяльності: економічну, педагогічну, соціальну, ресурсну та технічну. На думку дослідниці, ефективність як критерій, на основі якого оцінюється освітня діяльність, відображає те, які витрати ресурсів (матеріальних, фінансових, людських, часових) були здійснені (або необхідно здійснити) для того, щоб отримати необхідний результат у вигляді кваліфікованості й освіченості випускників навчальних закладів, інших складників якості освіти. Ефективність показує вартість і зусилля, якими досягнуто того чи іншого рівня якості освіти, наскільки виправдані ті чи ті витрати з погляду можливості їх покриття, наскільки вони доцільні та прийнятні з погляду наявних в освітній галузі норм витрачання ресурсів” [12].

На нашу думку, поняття “ефективність освітньої діяльності” є комплексним, адже охоплює педагогічні, психологічні, соціальні, економічні й інші складники. Критерії ефективності освітньої діяльності мають відповідати сучасним аспектам діяльності закладів вищої освіти й охоплювати ефективність: використання науково-педагогічного потенціалу, матеріально-технічної бази, інформаційного (ресурсного) забезпечення освітнього процесу, наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності. Під час побудови системи критеріїв оцінки ефективності освітньої діяльності, на наш погляд, доцільно дотримуватись низки принципів, а саме: система показників повинна охоплювати місію та візію закладу вищої освіти на загальнодержавному, галузевому, регіональному (містоутворювальний) рівнях, система показників повинна уможливити систематичний збір і аналіз отриманої статистичної інформації; показники, як складники критеріїв оцінки, мають бути релевантними, однозначними, репрезентативними та порівнюваними.

В аспекті досліджуваної проблеми, на наш погляд, значущим є підхід вітчизняних науковців, відповідно до якого визначено такі “загальні теоретичні основи забезпечення ефективності освітньої діяльності в Європейському просторі вищої освіти: принципи (навчання на основі досліджень, навчання через дослідження, інтеграція вищої освіти та досліджень (“трикутник знань”), студентоцентрованість навчання, викладання й оцінювання, університетська автономія), підходи (студентоцентрований, інклюзивний, компетентнісний, результативний (програмні результати навчання), інтернаціоналізація, цифровізація/діджиталізація); інструменти (Національна рамка кваліфікацій – NQF, результати навчання – LO, Європейські стандарти та рекомендації – ESG, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система – ECTS, Додаток до диплома – DS); механізми (стандартизація (ISO, ISCED, ISCO, UNSNA, KBED, ДКПП тощо); рейтингування (ARWU, Times, QS, The Europe Teaching Rankings тощо)” [10, с. 183]. Отже, науковцями до механізмів ефективності освітньої діяльності віднесено стандартизацію та рейтингування.

Окрім того, ученими О. Воробйовою, М. Дебич, В. Луговим, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Талановою, К. Тримою схарактеризовано механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції [6].

У підсумку акцентуємо, зважаючи на автономію закладів вищої освіти, механізми забезпечення якості й ефективності освітньої діяльності в університетах України узалежнено від політики закладів вищої освіти та локальних нормативних документів, які формалізують ці процеси на інституційному рівні.

У попередніх дослідженнях нами зазначено потребу введення освітнього компоненту “Угода про асоціацію з ЄС” як складника професійної підготовки здобувачів вищої освіти [5].

На основі аналізу офіційних сайтів університетів України констатуємо, що нині в низці закладів уведено освітні компоненти з питань європейської інтеграції України в підготовку здобувачів вищої освіти. Так, у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника із 2022/2023 н.р. під час реалізації магістерської освітньої програми “Управління навчальним закладом” спеціальності 073 “Менеджмент” заплановано вивчення обов’язкової навчальної дисципліни “Євроінтеграційні процеси в освіті”.

Метою вивчення дисципліни є “ознайомлення здобувачів з євроінтеграційними засадами освітньої діяльності; ознайомити з особливостями виникнення й розвитку європейської інтеграції; навчити аналізувати проблеми євроінтеграції та сучасної співпраці України із країнами Європейського Союзу та міжнародними організаціями, надання знань щодо організації системи вищої освіти в Україні й інших європейських країнах; розуміння концептуальних основ її модернізації, трансформації та реформування у процесі інтеграції в європейський освітній простір для ефективного управління закладами освіти для забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації, ухвалювати ефективні управлінські рішення в умовах реформування системи освіти з урахуванням регіональних особливостей” [9].

На бакалаврських програмах з політології (обов’язкова навчальна дисципліна “Європейська інтеграція” Полтавської державної аграрної академії), публічного управління й адміністрування (вибіркова навчальна дисципліна “Євроінтеграційні процеси та збереження національної ідентичності”, ОНАХТ; “Європейська інтеграція: етапи, досягнення та результати” у Національному технічному університеті “Дніпровська політехніка”) тощо запроваджено вивчення освітніх компонентів з актуальних питань європейської інтеграції України.

У ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” із 2018 р. на бакалаврській освітній програмі “Міжнародна економіка” викладається обов’язкова навчальна дисципліна “Європейська інтеграція” та вибіркова “Європейські стратегії України”.

Із 2018 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка для студентів I курсу спеціальностей 051 “Економіка”, 071 “Облік і оподаткування”, 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”, 281 “Публічне управління та адміністрування” започатковано вивчення навчальної дисципліни “Економіка у європейській інтеграції”.

В Ізмаїльському державному гуманітарному університеті із 2016 р. на бакалаврській освітній програмі “Історія та археологія: історія. Європейські студії” передбачено вивчення обов’язкової навчальної дисципліни “Історія європейської інтеграції”.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка до вибіркового спеціалізованого блоку “Економіка європейської інтеграції” бакалаврської програми “Міжнародні економічні відносини” [1] включено такі навчальні дисципліни, як: економіка країн Європейського Союзу; валютна та фінансова інтеграція в ЄС; конкурентна політика ЄС; єдина сільськогосподарська політика ЄС; спільна комерційна політика ЄС; єдиний внутрішній ринок ЄС; фондовий ринок ЄС; соціальна та міграційна політика ЄС.

Висновки. Отже, на підставі вказаного резюмуємо, що нині необхідне розширення практики введення освітніх компонентів щодо економічного, соціального, комунікаційного та правового вимірів інтеграції України і ЄС у професійну підготовку здобувачів вищої освіти різних галузей і спеціальностей у вітчизняних закладах вищої освіти. На наш погляд, необхідно започаткувати проведення підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників із питань методики викладання дисципліни “європейська інтеграція”, провести низку науково-комунікаційних заходів для академічного й адміністративно-управлінського складу вітчизняних університетів.

Використана література:

1. Економіка європейської інтеграції : збірник робочих навчальних програм курсів для вибіркового спеціалізованого блоку бакалаврської програми / за ред. О. Шниркова. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. 130 с.
2. Європейська та Євроатлантична інтеграція. *Міністерство освіти і науки України* : офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/evropejska-ta-evroatlantichna-integraciya> (дата звернення: 06.09.2022).
3. Про вищу освіту : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 06.09.2022).
4. Про освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.09.2022).
5. Кірдан О. Освітній компонент “Угода про асоціацію з ЄС” як складник професійної підготовки здобувачів вищої освіти. *Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 листопада 2021 року, м. Київ : у 2-х ч. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. Ч. 2. С. 80–81.
6. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції : монографія / О. Воробйова та ін. ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / Нац. акад. пед. наук України ; редкол. : В. Кремень (голова) та ін. ; за заг. ред. В. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.
8. Педагогічна освіта в Україні: теорія і практика : словник / М. Вовк та ін. ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ, 2021. 312 с.
9. Силабус навчальної дисципліни “Євроінтеграційні процеси в освіті”. URL: <https://pnu.edu.ua/> (дата звернення: 06.09.2022).
10. Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції : препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк та ін. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. 192 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf (дата звернення: 06.09.2022).
11. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> (дата звернення: 06.09.2022).
12. Черниш О. Сутність ефективності освітньої діяльності ВНЗ. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4788/1/20160428-29_TEZY_V3_P256.pdf (дата звернення: 06.09.2022).

References:

1. Shnyrkov O., ed. by (2022). *Ekonomika yevropeiskoi intehratsii: zbirnyk robochykh navchalnykh prohram kursiv dlia vybirkovoho spetsializovanoho bloku bakalavrskoi prohram* [Economics of European Integration: Collection of syllabi for bachelor specialization program]. K.: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Navchalno-naukovyi instytut mizhnarodnykh vidnosyn, Tsentri doskonalosti Zhana Mone, 130 s. [in Ukrainian].
2. Yevropeiska ta Yevroatlantychna intehratsiia. Ofitsiinyi sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [European and Euro-Atlantic integration. Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yevropejska-ta-yevroatlantichna-integraciya> (data zvernennia: 06.09.2022).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Higher Education"] (2014). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 06.09.2022).
4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"] (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 06.09.2022).
5. Kirdan O. L. (2022). Osvitnii komponent "Uhoda pro asotsiatsiiu z YeS" yak skladnyk profesiinoi pidgotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity [The educational component "of the Association Agreement with the EU" as a component of professional training for students of higher education]. K.: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Navchalno-naukovyi instytut mizhnarodnykh vidnosyn, Tsentri doskonalosti Zhana Mone, Ch. 2, s. 80–81 [in Ukrainian].
6. Mekhanizmy otsiniuvannya yakosti vyshchoi osvity v umovakh yevrointehratsii [Mechanisms for evaluating the quality of higher education in the conditions of European integration] (2020). Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukraini, 220 s. [in Ukrainian].
7. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National report on the state and prospects of education development in Ukraine] (2021). Kyiv : KONVI PRINT, 384 s. [in Ukrainian].
8. Pedahohichna osvita v Ukraini: teoriia i praktyka : slovnyk [Pedagogical education in Ukraine: theory and practice: dictionary] (2021). Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy. Kyiv, 312 s. [in Ukrainian].
9. Sylabus navchalnoi dystsypliny "Ievrointehratsiini protsesy v osviti" [Syllabus of the educational discipline "European integration processes in education"]. URL: <https://pnu.edu.ua/> (data zvernennia: 06.09.2022).
10. Teoretychni osnovy polityky ta mekhanizmiv zabezpechennia efektyvnosti osvitnoi diialnosti v universytetakh u konteksti yevrointehratsii: prepynt (analytychni materialy) [Theoretical foundations of policy and mechanisms for ensuring the effectiveness of educational activities in universities in the context of European integration: preprint (analytical materials)] (2021). Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 192 s. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf (data zvernennia: 06.09.2022).
11. Uhoda pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS [Association Agreement between Ukraine and the EU]. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> (data zvernennia: 06.09.2022).
12. Chernysh O. V. (2016). Sutnist efektyvnosti osvitnoi diialnosti VNZ [The essence of the effectiveness of educational activities of universities]. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4788/1/20160428-29_TEZY_V3_P256.pdf (data zvernennia: 06.09.2022).

Kirdan O., Kirdan O. Mechanisms for ensuring the quality and efficiency of educational activities in the universities of Ukraine in the context of European integration

The article characterizes the mechanisms of ensuring the quality and efficiency of educational activities in Ukrainian universities in the context of European integration. To achieve the goal, general scientific methods were used: analysis, synthesis, comparison, specification, generalization, content analysis. The association agreement between Ukraine and the European Union is characterized in terms of challenges for updating the educational and scientific components of university activity in the context of Ukraine's status as a candidate country. Emphasis is placed on the priority tasks of scientific and innovative activities in domestic institutions of higher education. The content of the concepts "effectiveness of educational activity" and "quality of educational activity" is substantiated. The criteria and indicators of the effectiveness of the educational activity of scientific and pedagogical workers are singled out. The educational components of the training of higher education applicants on the issues of European integration of Ukraine, which are currently implemented by domestic universities, are analyzed. The need to introduce educational components regarding the economic, social, communication and legal dimensions of the integration of Ukraine and the EU into the professional training of future specialists was noted. It is emphasized that the mechanisms for ensuring the quality and efficiency of educational activities in Ukrainian universities depend on the policy of higher education institutions and local normative documents that formalize these processes at the institutional level.

Key words: *educational activity, European integration, university, quality of educational activity, quality of higher education, efficiency criteria, indicators of efficiency, scientific and pedagogical workers, students of higher education.*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ДОМІНАНТА СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті доведено актуальність застосування компетентнісного підходу у вітчизняній професійно-педагогічній освіті в умовах євроінтеграції з метою підвищення якості та результативності фахової підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників для закладів освіти всіх типів, які безпосередньо забезпечують повноцінне виконання соціальних функцій освіти. На основі аналізу джерельної бази схарактеризовано сутність ключових понять компетентнісного підходу – “компетенція” і “компетентність”, їхні основні якісні характеристики, що дозволяють чітко їх ідентифікувати, маркувати, розрізняти й усвідомлювати підпорядкування, взаємозалежність і взаємозумовленість. Доведено, що в зазначеній діаді компетенція виступає концептуальним орієнтиром, зовнішньою вимогою, попередньо заданою нормою і пов’язана з певною сферою або конкретним видом діяльності, тоді як компетентність варто розглядати як особистісну якість, що характеризує “володіння цією нормою”, ставлення особистості до такої норми і набуті нею здібності та якості. Охарактеризовано чинники, що впливають на формування компетентності: рівень і якість освіти, здобутий досвід, наявні особистісні властивості, умотивованість, потяг до самовдосконалення і самоосвіти, здатність відповідально і творчо вирішувати життєві та професійні завдання. У роботі представлено основні положеннями, що характеризують компетентнісний підхід як домінанту сучасної професійно-педагогічної освіти, визначено основні принципи (гуманізації, суб’єктності, єдності змістово-технологічного забезпечення освітнього процесу, міждисциплінарності й інтегративності, діагностичності) та етапи (організаційний, сутнісно-змістовний, технолого-методичний) його запровадження.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, майбутні педагоги, професійно-педагогічна освіта, принципи, етапи.

Усвідомлення тісної залежності економічного та культурного розвитку та процвітання держави від якості наявної в ній системи освіти спричиняє пошуки шляхів підвищення її якості, модернізації діяльності закладів дошкільної, загальної середньої та вищої освіти, перегляд її теоретико-методологічних домінант. Однією з таких домінант є компетентнісний підхід, що виник у відповідь на запит суспільства загалом і конкретних роботодавців зокрема, у конкурентоспроможних, освічених, мобільних, готових до творчої конструктивної умотивованої діяльності, здатних динамічно і компетентно ухвалювати оптимальні рішення вибору, таких, які мають високий рівень духовно-морального розвитку, сформоване почуття відповідальності за долю країни. Реалізація цього запиту великою мірою залежить від належної професійної підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників для закладів освіти всіх типів, які безпосередньо забезпечують повноцінне здійснювання соціальних функцій освіти в умовах євроінтеграції.

Висвітленню концептуальних засад компетентнісного підходу в освітній галузі присвячено увагу численних зарубіжних дослідників (М. Бомензат, Ш. Деррі, І. Зимня, А. Кларк, Дж. Коллаган, С. Крашен, Д. Мертенс, С. Перрі, Дж. Равен, Д. Селін, В. Сластьонін, Е. Тоффлер, П. Фрейре, А. Хуторської, М. Чошанов та інші). Особливості впровадження ключових засад компетентнісного підходу в умовах євроінтеграції на різних щаблях вітчизняної освітньої системи, можливості спрямування її не на передавання та відтворення готових знань, а на досягнення здобувачами освіти інтегральних показників ефективності в особистісному і професійному розвитку розкрито в наукових працях В. Андрущенко, Н. Бібік, В. Бондаря, Н. Дворнікової, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, О. Локшиної, О. Пометун, О. Савченко, О. Семенов, С. Сисоевої, Л. Хомич та інших українських учених. Продовжуються пошуки оптимального компонентного наповнення і механізмів формування професійної компетентності, зокрема й педагогічної (О. Алексюк, В. Бездухова, С. Вітвицька, М. Головань, О. Гура, І. Драч, О. Дубасенюк, Л. Зеленська, Є. Кудріна, Н. Кузьміна, В. Лозова, Н. Мачинська, Л. Мітіна, Л. Орбан-Лембрик, М. Пірен, С. Яшук та інші).

Попри незгасиму увагу до проблем, пов’язаних із теоретичним обґрунтуванням і практичною реалізацією компетентнісного підходу, у сучасному науковому просторі й досі залишаються дискусійні моменти щодо його застосування в умовах євроінтеграції.

Мета статті – доведення ролі реалізації компетентнісного підходу у професійно-педагогічній освіті, визначення його понятійного ядра, основних принципів і етапів запровадження.

Зазначимо, що історико-педагогічні дослідження засвідчують такі часові межі зародження компетентнісного підходу: середина ХХ століття – у зарубіжній науковій літературі (як “Competency-Based Education”), кінець 80-х – початок 90-х років – у вітчизняній.

Важливим є той факт, що усвідомлення компетентнісного підходу як пріоритетної основи освітньої політики нашої держави тісно пов’язано з євроінтеграційними процесами в Україні (зокрема, приєднанням нашої країни до Болонського процесу) і ухваленням впливовими міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, Рада Європи, Організація Європейського співробітництва та розвитку, ЮНІСЕФ, Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти тощо) відповідних настановних документів, що визначають

його загальні концептуальні орієнтири, основні цілі (навчити вчитися; учитися, щоб жити в суспільстві цікаво і достойно), також зобов'язують уживати прийняту в західних країнах освітню термінологію, зокрема й такі конструкти, як “компетенції” та “компетентності”.

Як і будь-який підхід в освіті (діяльнісний, особистісно зорієнтований, контекстний, культурологічний, аксіологічний тощо), компетентнісний підхід має провідну ідею, наукову концепцію, на основі якої здійснюються проектування й організація освітнього процесу, властивий саме йому категоріальний апарат.

Терміни “компетенція” і “компетентність” становлять понятійне ядро і виступають основними категоріями компетентнісного підходу. Визначимо сутність і основні якісні характеристики зазначених категорій, що дозволяють чітко їх ідентифікувати, маркувати, розрізняти й усвідомлювати підпорядкування, взаємозалежність і взаємозумовленість. Одразу зазначимо, що наявні дотепер дискусії щодо сутності цих понять значною мірою спричинені проблемами їх перекладу, наприклад, слово “competency” перекладалося і як “компетенція”, і як “компетентність”, навіть більше, у деяких зарубіжних і вітчизняних виданнях поняття ототожнюються, або й “розводяться”, але по-різному. Не маючи на меті глибоке занурення в цю проблематику, проаналізуємо ті джерела, які є суголосні нашим міркуванням і аналіз яких дозволив авторів визначитися щодо їхнього сутнісного змісту.

Зазначені поняття є запозиченими і мають латинський корінь (від “compete” – *добиваюсь, відповідаю, підхожу*). Проаналізуємо спочатку словникові джерела для усвідомлення їх первинного найширшого тлумачення. Так, і у “Словнику іншомовних слів” і в “Новому тлумачному словнику української мови” “компетенція” трактується як “добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи” [5, с. 874]; “коло питань, у яких особа добре поінформована, має знання, досвід, що дає їй змогу фахово розв'язувати проблеми” [7]. Натомість вказані джерела дозволяють провести послідовний аналіз слова “компетентність”, що визначається як авторитетність, поінформованість, обізнаність, “володіння компетенцією” [7], і такого, що походить від нього, терміна “компетентний”, що характеризує особу, яка “має достатні знання в якій-небудь галузі”, “добре обізнану; тямущу”, кваліфіковану; яка “має певні повноваження; повноправну, повновладну” [5, с. 874].

Л. Мровицький зауважує, що компетенції “включають в себе опис основних навичок, знань, ставлень і поведінки, необхідних суб'єкту для ефективного здійснення в реальному житті тих чи тих завдань і дій” [10, с. 144]. С. Паррі характеризує компетенції (competencies) як “сукупність знань у певній сфері, навичок і ставлень, що впливають на значну частину професійної діяльності та пов'язані з її виконанням, які можуть бути оцінені, усупереч прийнятим стандартам, і розвинуті шляхом навчання” [11, с. 50].

Отже, будемо розуміти компетентність як об'єктивну категорію, установлену суспільну норму, вимогу щодо необхідних для успішної життєтворчості й успіху в певній сфері діяльності знань, умінь, навичок, ставлень, поведінкових стратегій.

Особистісний контекст компетентності обґрунтовується в наукових працях Ж. Делора, І. Зязюна, Р. Джонсона, О. Савченко, С. Сисоєвої, А. Хуторського й інших. Таке бачення сутності цього феномену підтримують й автори “Енциклопедії освіти”, де вказується, що “результатом набуття компетенцій є компетентність, яка, на відміну від компетенції, передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності” [2, с. 409].

“Екзистенціальною властивістю людини” маркує компетентність І. Зязюн, акцентуючи на тому, що вона є результатом життєтворчої душевно-духовно-фізичної активності особистості. Учений зазначає, що як особистісна властивість компетентність здатна виявлятися в різних формах, а саме: “як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей” [3, с. 17].

Компетентність розглядають як інтегровану якість особистості, сформовану в результаті опанування сукупності компетенцій [9, с. 121]; як інтегративну якість особистості, що “системно характеризує її реальну здатність адекватно і відповідально реагувати на стрімкі соціальні зміни”, самореалізовуватися і здійснювати на цій основі “відбір способів і засобів досягнення бажаного майбутнього, застосовувати набуті знання, навички та вміння адекватно різним життєвим ситуаціям, як наявним, так і очікуваним” [8, с. 3]. Як оцінну категорію позиціонує компетентність С. Сисоєва, яка зазначає, що вона “характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільної праці, що має досвід у певній сфері; вирізняється відповідальністю за досягнуті результати, є здатною вчитися на помилках” [6, с. 4]. На її формування впливають такі чинники: рівень та якість освіти, здобутий досвід, наявні особистісні властивості, умотивованість, потяг до самовдосконалення і самоосвіти, здатність відповідально і творчо вирішувати життєві та професійні завдання тощо [6, с. 152].

Розмежовуючи терміни “компетенція” і “компетентність”, і ми повною мірою солідарні з ученими, які вказують на те, що компетенція виступає концептуальним орієнтиром, зовнішньою вимогою, попередньо заданою нормою і пов'язана з певною сферою або конкретним видом діяльності, тоді як компетентність варто розглядати як особистісну якість, що характеризує “володіння цією нормою”, ставлення особистості до такої норми і набуті нею здібності та якості [3; 4; 6; 8; 9 та ін.].

Ученими встановлено, що компетентнісний підхід в освіті являє собою взаємопов'язану “сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору її змісту, організації освітнього процесу й оцінки

освітніх результатів” [4], якими визнано сформованість загальних (ключових, базових, основних, життєвих) і спеціальних (предметних, фахових, професійних) компетентностей особистості. Його реалізація передбачає такі “цілі-вектори” освітнього процесу, як: розвиток індивідуальності, соціалізація, уміння навчатися, усвідомлені знання та здатності їх застосувати, самоактуалізація, самодетермінація, самовизначення тощо.

Основними положеннями, що характеризують компетентнісний підхід як домінують сучасної професійно-педагогічної освіти в Україні, можна визначити такі: практико-орієнтовальна спрямованість змісту професійно-педагогічної освіти; навчання впродовж життя і для життя; синергія взаємодії змісту освіти і технологічних механізмів його реалізації; освітні результати мають вимірюватися не лише знаннями, а й уміннями їх застосовувати для вирішення практичних освітньо-виховних завдань, ставленням до них, ціннісними орієнтирами суб’єктів освітнього процесу, набутим досвідом професійно-педагогічної діяльності й опануванням оптимальних для успішної соціальної адаптації поведінкових моделей і особистісних якостей, що відповідають цінностям демократичного суспільства й особистісно зорієнтованої освіти; головними індикаторами якості освіти визнано компетенції та компетентності; освітній процес має відповідати соціальним, культурним, професійним і особистісним потребам, розглядається як технологічний, центром якого є не викладання, а свідоме й умотивоване учіння; урахування вимог європейського і світового ринку праці щодо затребуваності освітніх досягнень здобувача освіти як майбутнього педагога, забезпечення його конкурентоспроможності й адаптивності у змінюваних умовах сучасної соціоекономічної реальності.

У характеристиці компетентнісного підходу як домінують професійно-педагогічної освіти не можна оминути принципи як основні вихідні положення, що виступають основою реалізації та засобом регламентації застосування будь-якої освітньої концепції, бо являють собою науково обґрунтовану сукупність правил і вимог її здійснення.

Основні принципи такі:

– принцип гуманізації – як націленість освітнього процесу на розвиток і самореалізацію особистості відповідно до її можливостей, потреб і запитів;

– принцип суб’єктності, в основі якого є “визнання самобутності й самоцінності кожної особистості як індивіда, наділеного своїми неповторними природними даними, набутим соціальним досвідом і компетенціями, здатного до ініціативи, активності та самостійності” [1, с. 15];

– принцип єдності змістово-технологічного забезпечення освітнього процесу (характеризується залежністю змісту освіти від соціального замовлення ринку праці, що, у свою чергу, потребує розроблення гарантовано результативних інструментів організації освітнього процесу);

– принцип міждисциплінарності й інтегративності, що націлює на посилення взаємозв’язків і взаємодії навчальних дисциплін, синтез знань різних наук;

– принцип діагностичності, що передбачає розроблення чіткого різнорівневого діагностичного інструментарію вимірювання результативності освітнього процесу, причому не тільки його знаннєвої, а й особистісної компонент.

Як відомо, існують державний (ухвалення низки документів, що регламентують і націлюють на реалізацію в умовах євроінтеграції), науковий (відбувається розроблення теоретико-методологічних засад і концептуальних основ, обґрунтування й апробація методичного інструментарію) і практико-реалізаційний (заклади освіти) рівні впровадження компетентнісного підходу. Проаналізуємо етапи його реалізації саме на рівні закладу вищої освіти, автономність якого не лише проголошується, а й є реальною вимогою в умовах євроінтеграції. Перший етап, організаційний, не може бути повною мірою здійснений тільки на рівні ЗВО, але вони беруть активну участь у його реалізації. Цей етап включає визначення складу і змісту компетенцій відповідно до освітніх рівнів підготовки майбутніх педагогів, узгодження кваліфікаційних вимог із змістом фахових компетенцій з урахуванням відповідно функцій і типових завдань професійно-педагогічної діяльності фахівця. Наступний – сутнісно-змістовний етап – передбачає розроблення й оновлення освітньо-професійних програм, складу і змісту освітніх компонент, змісту практичної підготовки щодо їхньої відповідності євроінтеграційним запитам, компетентнісним основам професійно-педагогічної освіти, забезпечення інформаційно-методичного супроводу самостійної роботи здобувачів освіти. Технологічно-методичний етап включає опанування, розроблення і застосування активних суб’єктних форм і особистісно зорієнтованих методів і технологій навчання з урахуванням його контекстного характеру.

Висновки. Реалізація компетентнісного підходу у професійно-педагогічній освіті в умовах євроінтеграції сприяє її гармонізації з архітектурою світової, зокрема й європейської, освіти, підвищенню її якості, конкурентоспроможності, результативності, практичної спрямованості, інноваційності.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні концептуальної моделі реалізації компетентнісного підходу щодо професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в умовах євроінтеграційних змін у вітчизняній вищій освіті.

Використана література:

1. Бойко А. Феномен “суб’єкт-суб’єктні відносини” – стратегія подальшого розвитку педагогічної теорії і практики. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць. 2012. Спецвипуск 8. Ч. I. С. 3–17.
2. *Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України* ; гол. ред. В. Кремень. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.

3. Зязюн І. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Глухів : РВВ ГАПУ, 2005. С. 10–18.
4. Компетентнісний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
5. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. Т. 1 : А – К / уклад. : В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконті, 2006. 926 с.
6. Сисоєва С., Соколова І. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження. Київ : ЕКМО, 2012. 362 с.
7. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. : Л. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
8. Степаненко М. Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Харків, 2006. С. 3.
9. Яремчук Н. Психолого-педагогічні компетенції як складова професійної підготовки фахівців непедагогічних спеціальностей. *Вісник Львівського університету. Серія “Педагогічна”*. 2016. Вип. 30. С. 119–128.
10. Mrowicki L. Project Work English Competency-Based Curriculum. Portland. OR : Northwest Educational Cooperative, 1986. P. 144.
11. Parry S. The quest for competencies: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study. *Training*. 1996. 33. P. 48–56.

References:

1. Boiko A. M. (2012). Fenomen “subiekt-subiektni vidnosyny” – stratehiia podalshoho rozvytku pedahohichnoi teorii i praktyky [The phenomenon of “subject-subject relations” is a strategy for the further development of pedagogical theory and practice]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zb. nauk. prats. Spetsvypusk 8. Ch. I. 3–17* [in Ukrainian].
2. Entsyklopediia osvity (2008) [Encyclopedia of education]. Akademia ped. nauk Ukrainy ; holovnyi redaktor. V. H. Kremin. Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 s. [in Ukrainian].
3. Ziaziun I. A. (2005). Filosofiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy [Philosophy of the progress and forecast of the educational system]. *Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy: monohrafiia*. Hlukhiv: RVV HAPU. 10–18 [in Ukrainian].
4. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni ukrainiskii osviti: svitovyi dosvid ta ukrainiski perspektyvy (2004) [Competency approach in modern Ukrainian education: world experience and Ukrainian perspectives]. Pid zah. red. O. Ovcharuk. Kyiv: K.I.S. 112 s. [in Ukrainian].
5. Novyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy (2006) [New explanatory dictionary of the Ukrainian language] (u 3-kh tomakh). T. 1 : A – K. Ukladachi: V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. Kyiv: AKONIT. 926 s. [in Ukrainian].
6. Sysoieva S. O., Sokolova I. V. (2012). Problemy nepererвної profesiinnoi osvity: tezaurus naukovoho doslidzhennia [Problems of continuing professional education: thesaurus of scientific research]. Kyiv: EKMO. 362 s. [in Ukrainian].
7. Slovnyk inshomovnykh sliv: 23 000 sliv ta terminolohichnykh slovospoluchen (2000) [Dictionary of foreign words: 23,000 words and terminological phrases]. Uklad. L. O. Pustovit, O. I. Skopnenko, H. M. Siuta, T. V. Tsybaliuk. Kyiv: Dovira. 1018 s. [in Ukrainian].
8. Stepanenko M. D. (2006). Zhyttieva kompetentnist osobystosti: kontseptualni zasady ta sotsialni vymiry [Life competence of the individual: conceptual foundations and social dimensions]: Avtoref. dys... kand. filoz. nauk. Kharkivskiyi nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kharkiv. S. 3. [in Ukrainian].
9. Yaremchuk N. (2016). Psykholoho-pedahohichni kompetentsii yak skladova profesiinnoi pidhotovky fakhivtsiv nepedahohichnykh spetsialnostei [Psychological and pedagogical competencies as a component of professional training of specialists in non-pedagogical specialties]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia pedahohichna*. Vyp. 30. 119–128 [in Ukrainian].
10. Mrowicki L. (1986). Project Work English Competency-Based Curriculum. Portland. OR: Northwest Educational Cooperative. P. 144.
11. Parry S. B. (1996). The quest for competencies: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study. *Training*, 33. P. 48–56.

Knyazheva I. Competency approach as the dominant of modern professional and pedagogical education in the conditions of European integration

The article proves the relevance of the application of the competency approach in domestic professional and pedagogical education in the conditions of European integration in order to improve the quality and effectiveness of professional training of highly qualified pedagogical workers for educational institutions of all types, which directly ensure the full implementation of the social functions of education. On the basis of the analysis of the source base, the essence of the key concepts of the competence approach – “competence” and “competency”, their main qualitative characteristics, which allow them to be clearly identified, marked, distinguished and aware of their subordination, interdependence and interdependence – have been characterized. It is proved that in the mentioned dyad, competence acts as a conceptual guideline, an external requirement, a predetermined norm and is related to a certain sphere or a specific type of activity, while competency should be considered as a personal quality that characterizes “possession of this norm”, the attitude of an individual to such norms and acquired abilities and qualities. The factors affecting the formation of competency are characterized: the level and quality of education, acquired experience, available personal qualities, motivation, the desire for self-improvement and self-education, the ability to responsibly and creatively solve life and professional tasks. The work presents the main provisions characterizing the competency-based approach as a dominant feature of modern professional and pedagogical education, defines the main principles (humanization, subjectivity, unity of the content-technological support of the educational process, interdisciplinary and integrative, diagnostic) and stages (organizational, essential-content, technological and methodical) its introduction.

Key words: *competency, competence, competency approach, future teachers, professional and pedagogical education, principles, stages.*

ВІЗІЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Трансформація освіти відбувається під впливом різних чинників: глобалізації, пандемії тощо. Як цінність освіта формується під впливом цих змін. Єдиний можливий спосіб зберігати та передавати власну історію, культуру, традиції й ідентичність наступному поколінню – це освіта. Освіта – це ключова цінність світового надбання, смисловий код минулого та ключ до майбутнього, культурно-моральний фундамент сьогодення.

Можливість захисту економічних, соціальних і культурних прав давно визнана в багатьох країнах. Суди в таких різних країнах, як Аргентина, Канада, Фінляндія, Франція, Філіппіни, Південна Африка, виносили рішення у справах щодо економічних, соціальних і культурних прав. У багатьох випадках Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права прямо посилався як в аргументах, висунутих заявниками, так і в остаточних рішеннях, винесених судами. Окрім дії на національному рівні, розвивається регіональна юриспруденція з економічних, соціальних і культурних прав, яка базується на рішеннях регіональних органів з прав людини, як-от Європейський суд з прав людини. Зокрема, стаття 2 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини поширює свою дію на всі форми освіти: початкову, середню та вищу. Водночас індивідуальні права, гарантовані щодо одного рівня освіти, можуть бути абсолютно іншими стосовно другого. Ця стаття поширюється також на приватні школи й університети.

Проаналізовано низку справ страсбурзької юрисдикції на підтвердження практики, що передбачене статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції право на освіту не може тлумачитися обмежено. Іншим чином це б не відповідало його цілі, з огляду на те, що «у демократичному суспільстві право на освіту, яке незамінне для розвитку інших прав, відіграє фундаментальну роль».

Ключові слова: освіта, правоосвітня діяльність, соціальні права, Європейський суд з прав людини, євроінтеграція.

Немає швидкого способу набутти навички: для цього потрібні час, практика та поради від досвідчених фахівців цієї галузі.

Томас Ніколс. «Диванні експерти». 2019 р.

Право на освіту, як і всі інші права людини, передбачає набір узгоджених у всьому світі норм або стандартів, які породжують державні зобов'язання, щодо яких потрібні ефективні та прозорі механізми моніторингу та підзвітності. Ця комбінація глобально узаконених норм, зобов'язань, моніторингу та підзвітності розширює можливості знедолених і маргіналізованих осіб і спільнот. Це сприяє зменшенню бідності, рівності, недискримінації й участі. Із цієї причини важливо інтегрувати право на освіту в діяльність усіх європейських держав у місцевих, національних і міжнародних процесах, стратегіях і програмах розроблення політики.

Мета статті – зробити аналіз і висвітлити багатоаспектності права на освіту, зокрема питання трансформації освіти, гарантування та механізми захисту права на освіту через практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Трансформація освіти відбувається під впливом різних чинників: глобалізації, пандемії тощо. Як цінність освіта формується під впливом цих змін. Глобалізація створює нові виклики для освіти: поява нових провайдерів освіти, як-от мультинаціональні корпорації, корпоративні університети та медіакомпанії; нові форми забезпечення освіти, включаючи дистанційну, віртуальну та пряму (безпосередню) освіту, що надається, зокрема, приватними компаніями; велика диверсифікація кваліфікацій і свідоцтва про освіту; велика мобільність здобувачів освіти, програм, провайдерів і грантових проєктів, які виходять за межі національних кордонів; акцент на навчання протягом усього життя, що, зі свого боку, приводить до збільшення попиту на післясередню освіту; збільшення обсягу приватних інвестицій у сферу послуг, що надаються у сфері освіти (наприклад, стейкхолдери – зацікавлені сторони, фізичні та юридичні особи, які мають легітимний інтерес щодо освітньої діяльності) [1, с. 185].

Пандемія COVID-19 стала безпрецедентною подією, викликом системам освіти та навчання, що призвело до раптового та масштабного переходу до режимів цифрової освіти, зокрема й онлайн-навчання та викладання. Водночас пандемія COVID-19 стала каталізатором як викликів, так і можливостей для цифрової трансформації. Так, у цілях підтримки ефективної адаптації системи освіти та професійної підготовки державами – членами Європейського Союзу (далі – ЄС) на рівні ЄС були ініційовані підготовки й ухвалення Плану дій цифрової освіти (2021–2027 рр.) (Digital Education Action Plan (2021–2027 рр.)) [2]. План дій цифрової освіти надав довгострокове стратегічне бачення високоякісної, інклюзивної та доступної європейської цифрової освіти. Цифрова трансформація змінила суспільство й економіку, дедалі глибше вплинула на повсякденне життя, продемонструвала потребу у вищих рівнях цифрової спроможності систем і установ освіти та навчання. Освіта в сучасних умовах стала основою поєднання традицій та інновацій. Політика та діяльність у галузі освіти спрямована на реалізацію конкретних завдань: усунення неграмотності, створення національних освітніх систем у незалежних державах, формування навчальних закладів і розвитку “соціального капіталу” з почуттям національної ідентичності тощо.

Право кожного на освіту з метою забезпечення ефективного здійснення та гарантування незалежно від місцеперебування визнано в чинних міжнародно-правових актах, як-от: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Європейська соціальна Хартія (переглянута) 1966 р. Ці положення є основоположними принципами юридичних гарантій захисту права на освіту у статті 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. [3]. Європейський суд з прав людини для тлумачення понять, які містить стаття 2 Протоколу № 1, у своїй практиці неодноразово спирався на міжнародно-правові документи. Доречно згадати перифраз, який був застосований під час ухвалення цієї норми (статті 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод). У першоджерелі було вказано “кожен має право на освіту”, нинішній текст – “нікому не може бути відмовлено у праві на освіту”. Підставою стала можливість уникнути позитивних зобов’язань, які для держав могли б стати досить обтяжливими (невиконаними).

У бельгійській лінгвістичній справі [3] Суд зазначив, що незважаючи на негативне формулювання, перше речення статті 2 Протоколу № 1 гарантує право: “Незважаючи на своє негативне формулювання, у цьому положенні вживає термін “право” і говорить про “право на освіту””. Так само у преамбулі до Протоколу зазначено, що мета Протоколу полягає в колективному забезпеченні “прав і свобод”. Тому немає жодних сумнівів, що стаття 2 (P1-2) справді закріплює право. Однак залишається визначити зміст цього права й обсяг зобов’язання, яке таким чином покладається на держави.

Негативне формулювання вказує, як це підтверджено “підготовчою роботою” (особливо документами CM/WP VI (51) 7, с. 4, та AS/JA (3) 13, с. 4), що Договірні сторони не визнають таке право на освіту, яке вимагатиме від них створення власним коштом або субсидування освіти будь-якого конкретного типу або на будь-якому конкретному рівні. Проте із цього не можна зробити висновок, що держава не має позитивного зобов’язання забезпечити дотримання такого права, яке захищене статтею 2 Протоколу (P1-2). Оскільки “право” справді існує, воно забезпечується відповідно до статті 1 (ст. 1) Конвенції кожному, хто перебуває під юрисдикцією Договірної держави” [4]. Однак воно не давало права вимагати від влади встановлення певного типу чи рівня освіти. Натомість він надав право доступу до освітніх закладів, які вже існують.

Комісія постановила, що право на освіту стосується передусім початкової освіти, а не обов’язково поглибленого навчання. Здається, стаття 2 Протоколу № 1 зараз вимагає загального доступу до початкової освіти. Проте Комісія постановила, що держави можуть обмежити доступ до вищої освіти для тих студентів, які досягли необхідного академічного рівня. “Суд також зазначає, що не заперечується, що гарантії статті 2 Протоколу № 1 застосовуються до існуючих вищих навчальних закладів у державах – членах Ради Європи. Нещодавно він підтвердив цей принцип у справі “Лейла Шахін проти Туреччини” ([GC], № 44774/98, § § 134–42, ECHR 2005–XI), у якій він постановив, що доступ до будь-якого вищого навчального закладу, існуючого в цей час, є невід’ємною частиною права, викладеного в першому реченні статті 2 Протоколу № 1” [5].

Деякі заявники стверджували, що держава позбавила їх права на освіту, не забезпечивши спеціальну освіту для їхніх дітей-інвалідів. У справі “Сімсон проти Сполученого Королівства” [6] органи влади відмовилися фінансувати навчання дитини-заявника, яка мала дислексію, у спеціальній школі, оскільки вважали, що вона може здобути належну освіту у звичайній державній школі. Виявивши відсутність порушення статті 2 Протоколу № 1, “Комісія визнає, що відповідним органам влади має бути надано широку свободу дій щодо того, як найкращим чином використовувати наявні в них ресурси в інтересах дітей-інвалідів загалом. Поки ці органи влади мають віддавати вагу поглядам батьків і учнів, не можна сказати, що перше речення статті 2 Протоколу № 1 (P1-2) вимагає поміщення дитини з дислексією до приватної спеціалізованої школи за збори, які сплачує держава, якщо є місце у звичайній державній школі, яка має спеціальні навчальні приміщення для дітей-інвалідів” [6]. Відповідним органам має бути надано широку свободу дій щодо того, щоб якнайкраще використовувати наявні в них ресурси в інтересах дітей-інвалідів загалом.

Питання про дискримінацію щодо права на освіту вперше було розглянуто в Бельгійській лінгвістичній справі (№ 2), де деякі франкомовні діти були позбавлені доступу до французької мови суто на підставі місця проживання їхніх батьків. Мовні школи (розташовані в шести комунах на периферії Брюсселя, які мали особливий статус щодо використання мов). Суд постановив, що мало місце порушення статті 14 разом із статтею 2 Протоколу № 1, оскільки така перешкода не застосовувалася б до нідерландськомовних дітей. У справі Г. Л. проти Італії “Суд також уважає, що дискримінація, якої зазнав заявник, є особливо серйозною, оскільки вона мала місце в рамках початкової школи, коли закладаються основи загальної освіти та соціальної інтеграції та перший досвід спільного життя – і який є обов’язковим у більшості країн. Беручи до уваги всі ці міркування, Суд доходить висновку, що в цій справі Уряд не зміг продемонструвати, що національні органи влади відреагували з необхідною старанністю, щоб гарантувати, що заявниця могла користуватися своїм правом на освіту нарівні з іншими учнями, щоб знайти справедливий баланс між конкуруючими інтересами. Отже, мало місце порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1” [7].

Заявники до Європейського суду з прав людини стикаються з особливою складністю, оскільки Суд вимагає, щоб твердження були доведені поза розумним сумнівом. Що стосується скарг щодо дискримінаційного надання соціально-економічних пільг, це неминуче спричинило значні проблеми. Справа “D. Н. та інші проти Чеської Республіки” [8] стосувалася практики сегрегації ромських дітей у школах для дітей із розумовими вадами. “Як впливає з документації, підготовленої ЄКРН, і звіту Комісара з прав людини Ради

Європи, Чеська Республіка не єдина, хто зіткнувся із труднощами в забезпеченні шкільного навчання для ромських дітей: інші європейські держави мали подібні труднощі. Суд із задоволенням відзначає, що, на відміну від деяких країн, Чеська Республіка намагалася вирішити цю проблему та визнає, що у своїх спробах досягти соціальної й освітньої інтеграції незахищеної групи, яку утворюють роми, їй довелося боротися із численними труднощами внаслідок, серед іншого, культурних особливостей цієї меншини та певної ворожості з боку батьків неромських дітей. За цих обставин та визнаючи зусилля, докладені чеською владою для забезпечення ромських дітей навчанням, Суд не переконаний, що різниця в поводженні між ромськими та неромськими дітьми була об'єктивно та розумно виправданою, що було розумне співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою. У зв'язку із цим він із цікавістю зазначає, що нове законодавство скасувало спеціальні школи та передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема й соціально незахищених дітей, у звичайних школах. Насамкінець, оскільки було встановлено, що відповідне законодавство, яке застосовувалося на практиці у відповідний час, мало непропорційно шкідливий вплив на ромську громаду, Суд уважає, що заявники як члени цієї спільноти обов'язково зазнали такого ж дискримінаційного поводження. Відповідно, немає необхідності розглядати їхні окремі справи" [8]. Отже, у цій справі мало місце порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1 стосовно кожного із заявників.

Велика палата (на скасування рішення Палати 114) визнала, що у справах, пов'язаних із заявами про непрямую расову дискримінацію, Суду необхідно адаптувати свою попередню прецедентну практику щодо доказів. Він постановив, що коли заявник довів (шляхом надання статистичних доказів, якщо це було необхідно), що практика мала різнірідний расовий вплив, тоді тягар перекладався на державу, щоб продемонструвати справедливую причину для різниці в поводженні. Встановлюючи порушення, Суд постановив, що (1) відповідне законодавство, застосоване на практиці, мало непропорційно шкідливий вплив на ромську громаду; (2) що різниця в поводженні не була об'єктивно та розумно виправданою; і (3) що не існувало розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою.

Друге речення статті 1 Протоколу № 1 вимагає від держави поваги до релігійних і філософських переконань батьків. Під час виконання будь-яких функцій, які вона бере на себе щодо освіти та навчання, держава вважає право батьків забезпечувати таку освіту та навчання відповідно до їхніх релігійних і філософських переконань.

Доцільно навести стислий зміст справи "Lautsi та інші проти Італії" [9]. Справа стосувалася дотримання вимог статті 2 Протоколу № 1 (Право на освіту) в аспекті поваги до філософських і релігійних переконань батьків. ЄСПЛ у цій справі встановив, що наявність розп'яття у класах державних шкіл не становить порушення Конвенції.

Факти. На зустрічі з керівниками державної школи, яку відвідували діти заявниці, заявниця зазначила, що наявність розп'яття у шкільних класах становила порушення принципу світськості, згідно з яким вона хотіла виховувати своїх дітей. Після того, як керівники школи вирішили залишити розп'яття у класах, вона порушила провадження в адміністративному суді. Тим часом міністр освіти видав наказ і зобов'язав керівництво шкіл забезпечити у класах наявність розп'яття. Скаргу заявниці відхилили рішенням, яке зрештою залишило чинним Державною радою. Заявниця та двоє її синів (другий і третій заявники) подали скаргу до Суду, який виніс рішення 3 листопада 2009 р., згідно з яким судді одностайно постановили, що мало місце порушення статті 2 Протоколу № 1, у поєднанні зі статтею 9 Конвенції.

Право. Стаття 2 Протоколу № 1. Рішення про те, чи повинні розп'яття бути наявними в класах державної школи, було частиною функцій, узятих на себе державою-відповідачем у сфері освіти та навчання, отже, підпадало під сферу застосування другого речення статті 2 Протоколу № 1. Це робило його галуззю, у якій починало діяти зобов'язання держави поважати право батьків на забезпечення освіти та навчання своїх дітей відповідно із власними релігійними та філософськими переконаннями. Розп'яття було передусім релігійним символом. Хоча й було зрозуміло те, що перша заявниця могла побачити в зображенні розп'яття у класах державної школи, яку раніше відвідували її діти, відсутність поваги з боку держави до її права на забезпечення освіти та навчання своїх дітей згідно із власними філософськими переконаннями, її суб'єктивного сприйняття не було досить для того, щоб встановити порушення статті 2 Протоколу № 1.

Рішення про те, чи повинні розп'яття бути наявними у класах державних шкіл, було питанням, що входить до свободи розсуду держави-відповідача. Факт, що будь-якого європейського консенсусу з питання наявності релігійних символів у державних школах не існувало, свідчив на користь такого підходу. Однак така свобода розсуду супроводжувалась європейським наглядом. Справді, наказавши забезпечити наявність розп'яття у класах державних шкіл – символу, який, безсумнівно, посилався на християнство, – нормативні документи віддали перевагу релігії більшості в цій країні. Проте цього факту не було досить для позначення процесу ідеологічної обробки з боку держави-відповідача. Окрім того, розп'яття на стіні було по суті пасивним символом, який не можна вважати таким, що має на учнів вплив, порівняний із дидактичною промовою або участю в релігійній діяльності. Велика палата не погодилась з підходом Палати, яка дійшла висновку, що зображення розп'яття у класах мало значний вплив на другого та третього заявників, яким було одинадцять і тринадцять років у відповідний час. Ефект більшої видимості, яку наявність розп'яття надавала християнству у школах, варто було розглядати з погляду таких елементів. По-перше, наявність розп'яття не

була пов'язана з обов'язковим викладанням християнства. По-друге, Італія паралельно відкрила шкільне середовище для інших релігій. Окрім того, заявники не стверджували, що присутність розп'яття у класах закликала до розвитку викладання з тенденціями прозелітизму, як і не стверджували, що другий і третій заявники коли-небудь бачили тенденційні посилання на таку присутність із боку вчителів під час здійснення ними своїх функцій. Нарешті, перша заявниця зберегла в повному обсязі своє батьківське право просвіщати та консультувати своїх дітей, здійснювати щодо них свої природні функції педагога та направляти їх на той шлях, що відповідає її власним філософським переконанням. Отже, коли органи влади вирішили зберегти розп'яття у класах державної школи, яку відвідували діти першої заявниці, вони діяли в межах свободи розсуду держави-відповідача в рамках її зобов'язання у здійсненні функцій, які вона приймає на себе у сфері освіти та навчання, поважати право батьків забезпечувати такі освіти та навчання, які відповідають їхнім релігійним і філософським переконанням. Висновок: немає порушення (15 голосів проти 2) [10].

Отже, у вказаній справі розглядалося питання взаємовідношення (зіставлення) релігії й освіти. Європейський суд посилався на доктрину “поля розсуду держави”, із ціллю ухвалити рішення на користь держави, коли вирішував питання, щодо якого була тверда позиція. Захист права на освіту у страсбурзькій риториці відіграє фундаментальну роль у демократичному суспільстві.

Щодо позитивних зобов'язань держави, зокрема реалізації права на освіту. Щоб людина могла ним скористатись, держава повинна побудувати навчальні заклади, обладнати приміщення, забезпечити кадрами тощо. З іншого боку, із правом на освіту пов'язані й деякі свободи: свобода освіти, що полягає у виборі способу освіти, фаху, закладу здобуття освіти, а також академічна свобода, що охоплює свободу викладання [11, с. 167].

Україна прагне створення таких умов, що забезпечують гідне життя, вільний розвиток людини, дотримання соціальних стандартів. Досягнення європейського рівня соціального й економічного розвитку України передбачає належну реалізацію державою конституційних функцій.

Основний закон України досить системно визначає умови реалізації права на освіту та засади його захисту. Окрім того, ці положення є основоположними принципами юридичних гарантій захисту права на освіту та можуть кореспондуватися зі статтею 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), яка відповідно до частини 1 статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України, тож забезпечує гарантії конвенційних прав як у сенсі її матеріальних норм, так і відповідними юрисдикційними механізмами їх захисту. Окрім цього, Законом України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23 лютого 2006 р. джерелом національного права визначено не лише положення Конвенції, а й практику Суду, яку національні суди мають застосовувати в розгляді справ (стаття 17).

Отже, право на освіту закріплене в наявних широко ратифікованих міжнародних договорах як юридично обов'язкове право людини, його реалізація є фундаментальною для здійснення всіх інших прав людини. Як стверджувалося вище, право на освіту в міжнародному праві зобов'язує держави зробити (початкову, базову, середню та вищу) освіту доступною, прийнятною й адаптованою. Варто відзначити, що конституції демократичних держав захищають різні аспекти права на освіту. На жаль, розрив між наявністю та доступністю освітніх закладів між розвиненими державами та державами, що розвиваються, збільшується. Навіть у деяких розвинутих країнах існують “серйозні відмінності, які, здається, переважають, рівень освіти залежить від соціального походження учня” та існують “регіональні відмінності в якості освіти, що надається дітям”. Це вимагає відновлення зобов'язань уряду й інвестування відповідних людських і фінансових ресурсів, а також міжнародного співробітництва для досягнення права на освіту “кожного” на практиці.

Щоб не підривати зусилля держави щодо поваги, захисту та реалізації права на освіту, європейські інституції повинні ефективно співпрацювати з державами та приділяти більше уваги реалізації права на освіту (особливо маргіналізованим і вразливим верствами населення). Це вимагає проведення оцінки впливу на освіту перед впровадженням усіх політик і рішень, які можуть негативно вплинути на наявність і доступність освіти. Ця функція може бути важливою для сприяння кращому визнанню та забезпеченню економічних, соціальних і культурних прав судами.

З огляду на конституційний вектор розвитку України, який виражає підтвердження європейської ідентичності українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, необхідно імплементувати освітні цінності ЄС.

Використана література:

1. Клімова Г. П. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобальних викликів. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія “Філософія, філософія права, політологія, соціологія”. 2021. № 1 (48). С. 185–205. DOI: 10.21564/2075-7190.48.224425.
2. Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (дата звернення: 15.09.2022).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (із протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 15.09.2022).
4. Case “Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium” V. Belgium (Merits) (Application no 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64) : Judgment European Court of Human Rights, 23 July 1968. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (дата звернення: 15.09.2022).

5. Case of *Mürsel Eren v. Turkey* (Application № 60856/00) : Judgment European Court of Human Rights, 7 February 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72293> (дата звернення: 15.09.2022).
6. Case by *André SIMPSON* against the United Kingdom (Application № 14688/89) : The European Commission of Human Rights sitting in private on 4 December 1989. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-1141&filename=SIMPSON%20%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf&logEvent=False> (дата звернення: 15.09.2022).
7. Case of *G.L. v. Italy* (Application № 59751/15) : Judgment European Court of Human Rights, 10 September 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204685> (дата звернення: 15.09.2022).
8. Case of *D.H. and others v. the Czech Republic* (Application № 57325/00) : Judgment European Court of Human Rights, 13 November 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256> (дата звернення: 15.09.2022).
9. Case of *Lautsi and others v. Italy* (Application № 30814/06) : Judgment European Court of Human Rights, 18 March 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-104040&filename=001-104040.pdf> (дата звернення: 15.09.2022).
10. Правові позиції Європейського суду з прав людини : аналітичний огляд / О. М. Дроздов, О. В. Дроздова ; за заг. ред. О. М. Дроздова та ін. Харків : Видавничий будинок "Фактор", 2018. 624 с.
11. Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш та ін. ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

References:

1. Klimova H. P. (2021). Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity v umovakh hlobalnykh vyklykiv [Internationalization of higher education in conditions global challenges]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriia "Filosofia, filosofii prava, politolohiia, sotsiologhiia"*. № 1 (48). S. 185–205. DOI: 10.21564/2075-7190.48.224425 [in Ukrainian].
2. Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (data zvernennia: 15.09.2022).
3. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiia z prav liudyny) (1950) [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (data zvernennia: 15.09.2022) [in Ukrainian].
4. Case "Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" V. Belgium (Merits) (1968) (Application № 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64): Judgment European Court of Human Rights, 23 July 1968. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (Last accessed: 15.09.2022).
5. Case of *Mürsel Eren v. Turkey* (2006) (Application № 60856/00): Judgment European Court of Human Rights, 7 February 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72293> (Last accessed: 15.09.2022).
6. Case by *André SIMPSON* against the United Kingdom (1989) (Application № 14688/89): The European Commission of Human Rights sitting in private on 4 December 1989. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-1141&filename=SIMPSON%20%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf&logEvent=False> (Last accessed: 15.09.2022).
7. Case of *G.L. v. Italy* (2020) (Application № 59751/15): Judgment European Court of Human Rights, 10 September 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204685> (Last accessed: 15.09.2022).
8. Case of *D.H. and others v. the Czech Republic* (2007) (Application № 57325/00): Judgment European Court of Human Rights, 13 November 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256> (Last accessed: 15.09.2022).
9. Case of *Lautsi and others v. Italy* (2011) (Application № 30814/06): Judgment European Court of Human Rights, 18 March 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-104040&filename=001-104040.pdf> (Last accessed: 15.09.2022) [in English].
10. Pravovi pozytsii Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: analitychnyi ohliad (2018) [Legal positions of the European Court of Human Rights: an analytical review] / O. M. Drozdov, O. V. Drozdova ; za zah. red. O. M. Drozdova, M. S. Kovtun, V. I. Kovtuna. Kharkiv : Vydavnychiy budynok "Faktor". 624 s. [in Ukrainian].
11. Konstytutsiine parvo (2021). [Constitutional law]. Pidruchnyk / za zahalnoiu redaktsiieiu M. I. Kozubryu / Yu. H. Barabash, O. M. Boryslavska, V. M. Venher, M. I. Kozubra, A. A. Meleshevych. Kyiv : Vaite. 528 s. [in Ukrainian].

Kovtun V. Vision of legal education in the context of European integration

The transformation of education takes place under the influence of various factors: globalization, pandemic, etc. As a value, education is formed under the influence of these changes. The only possible way to preserve and pass on one's own history, culture, traditions and identity to the next generation is through education. Education is the key value of the world heritage, the semantic code of the past and the key to the future, the cultural and moral foundation of the present.

The possibility of protecting economic, social and cultural rights has long been recognized in many countries. Courts in countries as diverse as Argentina, Canada, Finland, France, the Philippines, South Africa, and many others have ruled on economic, social, and cultural rights cases. In many cases, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights has been directly invoked both in the arguments put forward by the applicants and in the final decisions handed down by the courts. In addition to actions at the national level, regional jurisprudence on economic, social and cultural rights is developing, which is based on the decisions of regional human rights bodies, such as the European Court of Human Rights. In particular, Article 2 of Protocol № 1 of the European Convention on Human Rights extends its effect to all forms of education: primary, secondary and higher. At the same time, individual rights guaranteed in relation to one level of education may be completely different in relation to another. This article also applies to private schools and universities.

A number of cases of the Strasbourg jurisdiction were analyzed to confirm the practice that the right to education provided for in Article 2 of Protocol № 1 to the Convention cannot be interpreted in a limited manner. Otherwise, it would not meet its purpose, given that "in a democratic society, the right to education, which is indispensable for the development of other rights, plays a fundamental role".

Key words: education, legal educational activity, social rights, European Court of Human Rights, European integration.

УДК 378.147:51:371.134

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.30>

Козловський Ю. М., Савка І. В., Білик О. С., Кушніт У. В., Заячківська Н. М.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті проаналізовано інноваційні підходи до наукової діяльності закладів вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів. Показано, що під інтеграцією науки й освіти найчастіше розуміють міжгалузеву міжвідомчу інтеграцію, а формальне розділення науки й освіти наприкінці минулого століття завдало суттєвої шкоди науковому процесу вищої школи в Україні. Аналіз проблем інтеграції педагогічної освіти України в європейський простір дозволив зробити висновок про те, що науково-педагогічна спільнота робить вагомі кроки, зосередженні на забезпеченні гідного місця у світовому освітянському середовищі, і дав можливість визначити низку проблем реформування системи вищої педагогічної освіти України. Водночас заклади вищої освіти не можуть у найближчій перспективі стати повноцінною заміною академічній науці, яка б поєднувала фундаментальність і прикладну спрямованість, через відсутність кадрів, лабораторій і методології для проведення комплексних наукових досліджень. Підвищення репутації України в царині науки й освіти передбачає інтенсивне використання позитивного історичного та сучасного досвіду вітчизняних і зарубіжних університетів, розроблення та впровадження інноваційних підходів до наукової діяльності. Науково-дослідну роботу в закладах вищої освіти розглядають як один з основних напрямів розвитку інноваційного освітнього середовища. Особливе значення вона має стосовно її внутрішньої складової частини, пов'язаної з розробленням науково-методичних основ змісту освіти. На сучасному етапі є низка прикладів поєднання в закладах вищої освіти, насамперед в університетах, наукової й освітньої діяльності та співпраці з різноманітними виробничими й академічними структурами. У проєктах підтримується саме наука в закладах вищої освіти, де розміщується нове устаткування, що слугує стимулом для академічних організацій до співпраці, з метою залучення талановитих науковців і проведення спільних наукових досліджень. Інноваційна система освіти передбачає, що наука виступає основою діяльності педагогів-новаторів, базисною підставою для якісного навчання і виховання студентів.

Ключові слова: євроінтеграція, наукова діяльність, інноваційна діяльність, система, заклад вищої освіти, професорсько-викладацький склад.

Формування та розвиток наукового потенціалу України передбачають оновлення системи наукової діяльності в закладах вищої освіти, що нині ще досить сильно відрізняється від європейських стандартів. Це насамперед: мала кількість часу, відведеного професорсько-викладацькому складу на наукову діяльність, що негативно позначається на їхній потенційній продуктивності; неналежне фінансування наукового сектору, що знижує як мотивацію до наукової діяльності, так і престиж професії науковця; переваженість викладачів навчально-виховною й організаційною роботою, що екстраполюється у формально-звітний характер наукової діяльності, знижує тим самим рейтинг вітчизняних закладів вищої освіти серед провідних університетів світу тощо.

Важливу роль у цьому відіграють Закон України “Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” (2003 р.), а також “Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу” (1998 р.), “Програма інтеграції України до Європейського Союзу” (2000 р.) та інші. Ці документи базуються на положеннях міжнародних документів (“Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні: Конвенція Ради Європи” (1997 р.), “Стратегія європейського співробітництва у сфері освіти та професійної підготовки до 2020 р.” (УЕ-2020) (2009 р.), “Європейські стандарти і рекомендації для гарантії забезпечення якості вищої освіти” (ESG) (2015 р.) та інші.

В Україні на державному рівні починають реалізовуватися заходи щодо інтеграції науки й освіти у процесі підготовки фахівців [1]. У результаті проведеного аналізу змісту державних заходів щодо інтеграції науки й освіти зазначають, що “переважно вони розкривають механізми інтеграції через удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення функціонування університетів дослідницького типу, забезпечення економічної привабливості наукової діяльності в університетах, створення нормативно-правових засад стимулювання залучення позабюджетних коштів для розвитку наукової діяльності університетів тощо” [10, с. 3].

До стратегічно важливих напрямів діяльності сучасних педагогічних університетів відносять “зростання рівня представництва університетської науки в міжнародному інформаційному просторі. Для цього потрібно забезпечувати науковців потужними вітчизняними та світовими інформаційними ресурсами, дбати про інтенсифікацію процесів інформатизації діяльності університету, підвищення публікаційної активності викладачів і здійснення заходів щодо дотримання науково-педагогічними працівниками та студентами правил академічної доброчесності. Першочерговим є те, щоб фахові збірники увійшли до якомога ширшого кола реферативних і наукометричних баз наукової літератури, а в перспективі – до баз Scopus та/або Web of Science” [8, с. 21].

В Україні вже здійснено низку позитивних зрушень у розвитку наукової діяльності закладів вищої освіти, зокрема створено дослідницькі університети, у яких наукові дослідження викладачів посідають чільне місце. Проте розвиток наукової діяльності в умовах ЗВО потребує вдосконалення й оптимізації.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що різні аспекти цієї проблеми представлені в науково-педагогічній літературі дуже нерівномірно.

Рівень освіти та стан науки у країні безпосередньо пов'язані один з одним. З метою уможливлення європейської інтеграції “українська система освіти має орієнтуватися на основні цінності західної культури (парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізація, свобода пересування, свобода здобуття освіти будь-якого рівня, освіта впродовж життя тощо)” [7, с. 14].

Інноваційний процес у закладах вищої освіти – це послідовне здійснення наукових досліджень, маркетингові дослідження, продаж розробок, навчання студентів на основі нових технологій і використання сучасних технічних засобів. Водночас “здійснюється процес комерціалізації наукових розробок і вихід на ринок товарів і послуг. На цьому етапі визначається реакція ринку на нововведення, відбувається визнання або невизнання нових розробок споживачами” [3, с. 64].

Важливими складовими частинами наукової діяльності вищого навчального закладу є “креативний дидактичний підхід. Якщо: на державному рівні науково-освітня діяльність не стане національною програмою; викладач ЗВО з низки соціально-професійних напрямів не буде прагнути до науково-викладацької діяльності; ця діяльність не стане особистісною духовно-моральною цінністю сучасного освітняського процесу в Україні” [6, с. 317].

Досліджувана проблема викликала інтерес науковців, зокрема, досліджувалися: становлення і розвиток інновацій у вищій школі (В. Євтушевський, Л. Шаповалова); парадигмальний підхід до розвитку теорії та практики освіти (О. Касьянова); методологічні засади проєктування наукової діяльності закладів вищої освіти в контексті сучасних освітніх парадигм (Ю. Козловський, І. Савка, О. Кривошеєва); історичний досвід наукової діяльності закладу вищої освіти (Ю. Козловський, І. Зінчук); організація наукової діяльності у вищому навчальному закладі (К. Кольченко); сучасні тенденції розвитку системи освіти у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) (Н. Лазаренко); інтеграція університетської науки й освіти (Н. Лазаренко); структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу (В. Прошкін); проблемний характер пошуку нової освітньої парадигми (Л. Савченко, О. Потапенко й інші).

Водночас наукова діяльність закладів вищої освіти як педагогічна проблема є не досить дослідженою, зокрема в контексті євроінтеграційних процесів.

Мета статті – проаналізувати інноваційні підходи до наукової діяльності закладів вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів

Формальне розділення науки й освіти, яке проявилось наприкінці минулого століття в їх організаційно-управлінському, правовому та фінансовому забезпеченні, завдало суттєвої шкоди науковому авторитету вищої школи України. Дослідження, що проводяться в закладах вищої освіти (за винятком небагатьох елітарних університетів), зазвичай є малозначущими.

Науково-дослідну роботу у ЗВО розглядають як один з основних напрямів розвитку інноваційного освітнього середовища ВНЗ. Особливе значення вона має стосовно її внутрішньої складової частини, пов'язаної з розробленням науково-методичних основ змісту освіти. Зокрема, розвиток науково-дослідної роботи в недержавних вишах має, окрім традиційних, і специфічні труднощі.

Унаслідок наукових досліджень у закладах вищої освіти відбувається становлення ринку новинок. Його об'єктом виступають продукти інтелектуальної діяльності професорсько-викладацького складу у вигляді комплексних програм розвитку виробництва, техніко-економічного обґрунтування інвестиційних проєктів, пропозицій щодо вдосконалення управління суб'єктами господарювання. Участь вищого навчального закладу в ринку новинок відбувається в таких формах, як: розвиток власної науково-дослідної бази для створення і впровадження новинок у процесі навчання студентів; проведення наукових досліджень на основі договорів з іншими замовниками; купівля завершених розробок, нових технологій навчання й іншої інтелектуальної власності.

З одного боку, інтеграція сприяє: підвищенню результативності й ефективності досліджень; підвищенню якості освіти та підготовки науково-технічних кадрів, ефективності використання бюджетних коштів, активізації взаємозв'язку з бізнесом і процесів комерціалізації результатів прикладних наукових досліджень і розробок; притоку молоді у сферу досліджень і розробок тощо. З іншого – можливі її результати та негативні наслідки досі не проаналізовані. Варто також зауважити, що для успішної інтеграції наукових досліджень і освітньої діяльності ЗВО за сучасного розвитку інформаційності та комунікаційних технологій необхідно знайти рішення проблеми інтеграції освітніх і науково-виробничих інформаційних ресурсів.

Розвиток науки у ЗВО необхідний, щоб підвищити їхню конкурентоспроможність на світовому освітньому просторі. Це можливо на основі інтеграції освітньої та наукової діяльності, координації наукових досліджень ЗВО з потребами та замовленнями бізнес-структур. Особлива роль сектору науки визначається його впливом на проблеми соціально-економічних і технологічних перетворень у регіонах, у більшості яких він становить основу їхнього науково-технічного й економічного потенціалу.

Під час навчання поряд із широким використанням тренінгів і практичних занять значна увага спрямовується на обговорення конкретних ситуацій дослідницького, виробничого, організаційного характеру. Цьому сприяє широке залучення до навчального процесу не професійних викладачів, а спеціалістів із практичної сфери (науково-дослідні інститути, підприємства, де проєктується, виробляється й експлуатується техніка,

здійснюються технологічні процеси, але часто йому важче схарактеризувати суспільне використання цих знань у практиці, в умовах конкретного виробництва). Таких труднощів немає в ученого, спеціаліста, професійна діяльність якого спрямована на практичну реалізацію знань.

Виділяють чотири типи дослідження (на відміну від інших авторів, які констатують наявність двох типів наукових досліджень) у вищій школі: власне наукові дослідження і розробки, пов'язані з розвитком предметної реальності тієї або тієї науки; наукові дослідження, пов'язані з удосконаленням педагогічного процесу та змісту навчальних дисциплін; робота зі студентами; спільна робота колективу інституту з виробництвом, бізнесом, адміністрацією тощо. Для інноваційного педагогічного співтовариства поєднання педагогічної діяльності з науково-дослідною роботою є атрибутом. Інноваційна система освіти передбачає, що наука виступає основою діяльності педагогів-новаторів, базисною підставою для якісного навчання і виховання студентів.

Поряд із науково-дослідними інститутами осередками наукової активності завжди виступали університети, які об'єднують науковий і педагогічний потенціал. У розвинених країнах поширення інноваційних процесів зумовило розвиток концепції дослідницько-підприємницького університету. Вона є синтезом концепцій підприємницького і дослідницького університетів. Сутність моделі дослідницького університету "полягає в інтеграції навчального процесу і фундаментальних наукових досліджень, тобто у виконанні функцій виробництва, накопичення і збереження, передачі та поширення знань. Як випливає з назви, модель дослідницько-підприємницького університету поєднує в собі основні риси першого і другого, її можна вважати однією з перспективних у сучасному розвитку вищих навчальних закладів, оскільки в ній підприємницька організаційна культура поширюється на науково-дослідницьку діяльність. Основна відмінність дослідницько-підприємницького університету від класичного полягає в тому, що в його межах відбувається інтеграція освіти, науки і практичної діяльності, наслідком чого є підготовка не лише теоретичних спеціалістів, а й випускників, спроможних до розв'язання прикладних завдань.

Проблемному полю науки, поряд із дисциплінарною, властива і рівнева структура, яка виникає в результаті розвитку наукової думки: фундаментальні та прикладні дослідження і наукові розробки (рівневі дослідження). Кожен рівень є деякою множиною, статистикою різних типів досліджень, тому кожному з них властива величина, яка характеризує число завдань і їхню глибину. На фундаментальному рівні число завдань мінімальне, а глибина їх максимальна, на розробному, навпаки, число завдань максимальне, а глибина – мінімальна.

На сучасному етапі є низка прикладів поєднання в закладах вищої освіти, насамперед в університетах, наукової й освітньої діяльності та співпраці з різноманітними виробничими й академічними структурами. Наприклад, в університетах формуються оригінальні системи науково-дослідної роботи, що полягає в інтеграції в єдиний комплекс багаторівневих і багатоманітних елементів інституційної, господарської та фінансової підсистем вищого навчального закладу. У цьому разі до пріоритетних напрямів розвитку віднесені розвиток наявних і формування нових науково-педагогічних шкіл; комплексний підхід до формування наукового напрямку із проблем інформаційно-телекомунікаційних технологій; розширення можливостей доступу до сучасного інформаційного простору для проведення наукових досліджень; інтеграція та кооперація з інститутами міжнародного співтовариства в галузі реалізації інноваційних проєктів, фундаментальних, прикладних наукових досліджень і підготовки наукових кадрів; зміцнення прямих і зворотних зв'язків "університетська наука – потреби регіону" тощо.

Водночас відбувається формування кластерів наукових досліджень як форми здійснення міждисциплінарних наукових досліджень. Це дозволяє успішно вирішувати проблему формування знань, адаптованих до потреб економіки регіону, країни та конкретних професійних груп. Для досягнення цієї мети необхідне розв'язання таких основних завдань, як: розвиток наукових досліджень як основи фундаменталізації освіти, бази підготовки сучасного фахівця; органічне поєднання фундаментальних, пошукових і прикладних досліджень із конкурентоспроможними розробками комерційного характеру; пріоритетний розвиток наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення системи освіти всіх рівнів, широке використання нових освітніх та інформаційних технологій, удосконалення науково-методичного забезпечення навчального процесу, поліпшення якості підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів; удосконалення системи планування та фінансування наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності; підтримка розробок у сфері високих технологій з метою виробництва на їхній основі товарів і надання послуг з виходом на внутрішні та зовнішні ринки; розширення міжнародної інтеграції, залучення зарубіжних інвестицій; створення умов для підготовки та перепідготовки кадрів у сфері інновацій і науково-технічного підприємництва, що забезпечують підвищення інноваційної активності, комерціалізацію результатів наукових досліджень; розвиток правової бази інтелектуальної власності.

Наприклад, головними цілями створення інтегрованого навчально-науково-виробничого комплексу є такі: перехід на якісно новий рівень підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів, що відповідають міжнародним кваліфікаційним вимогам, на основі активізації, інтенсифікації й інтеграції фундаментальних і прикладних наукових досліджень, інноваційної діяльності, освітнього процесу та виробництва; розроблення та впровадження новітніх освітніх та інформаційних технологій, науково-методичного і матеріально-технічного забезпечення на базі створення такого освітнього простору, якість якого не може

бути досягнута іншими організаційними засобами; створення інтегрованого освітнього й інформаційного середовища, де процес навчання безпосередньо пов'язаний із виробництвом і здобуттям фундаментальних знань, їх використанням у прикладних розробках нової техніки та технології, проведенням експериментальних досліджень і виробничих випробувань, доведенням технічних проєктів до дослідних і серійних зразків, коли студент, аспірант, докторант, професор працюють пліч-о-пліч з інженером, конструктором, технологом і є безпосередніми учасниками творчого процесу, а не сторонніми спостерігачами; проведення повного комплексу досліджень і створення наукомісткої високотехнологічної продукції світового рівня, упродовження її у виробництво й освіту, комерціалізація результатів наукових досліджень, вихід на внутрішні і зовнішні ринки, залучення зарубіжних інвестицій через спільні науково-виробничі й освітні підприємства; істотне скорочення витрат і часового циклу – від зародження наукової ідеї до реалізації наукових результатів у нових технологіях, устаткуванні, “ноу-хау” – і формування нових механізмів планування та фінансування всіх видів діяльності університету; відпрацювання моделі участі ЗВО в управлінні державною власністю через довічне управління пакетом профільних акцій підприємств, створення центрів розвитку різних галузей економіки на сучасній науковій, технічній і технологічній основі; перетворення університету на центр підйому економіки регіону, інноваційної й інвестиційної активності, духовного та культурного розвитку, об'єднання всіх творчих сил.

Висновки. Науково-педагогічна спільнота України робить значні кроки, спрямовані на забезпечення належного місця у світовому освітянському середовищі, дозволяє визначити низку проблем реформування системи вищої педагогічної освіти України. Однак заклади вищої освіти не можуть у найближчій перспективі стати повноцінною заміною академічній науці, яка б поєднувала фундаментальність і прикладну спрямованість, через відсутність кадрів, лабораторій і методології для проведення комплексних наукових досліджень. Вони ще змушені залишатись помічниками науки, співвиконавцями під час виконання наукових робіт, як це було впродовж багатьох десятиліть. Науково-дослідну роботу в закладах вищої освіти розглядають як один з основних напрямів розвитку інноваційного освітнього середовища. Особливе значення вона має стосовно її внутрішньої складової частини, пов'язаної з розробленням науково-методичних основ змісту освіти. На сучасному етапі є низка прикладів поєднання в закладах вищої освіти, передусім університетах, наукової й освітньої діяльності та співпраці з різноманітними виробничими й академічними структурами. У проєктах підтримується саме наука в закладах вищої освіти, де розміщується нове устаткування, що слугує стимулом до співпраці для академічних організацій, з метою залучення талановитих науковців і проведення спільних наукових досліджень. Інноваційна система освіти передбачає, що наука виступає основою діяльності педагогів-новаторів, базисною підставою для якісного навчання та виховання студентів.

Перспективними напрямками дослідження вважаємо розроблення спеціальних моделей взаємодії наукової та навчальної діяльності для закладів вищої освіти України, які спираються на позитивний вітчизняний і зарубіжний досвід, а також відповідають освітнім і науковим стандартам європейських країн.

Використана література:

1. Державна цільова науково-технічна та соціальна програма “Наука в університетах” на 2008–2012 рр. / Кабінет Міністрів України. Київ, 2007. Офіц. вид. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Євтушевський В., Шаповалова Л. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі. *Вища освіта України*. 2006. № 2. С. 62–66.
3. Касьянова О. Парадигмальний підхід до розвитку теорії та практики освіти. *Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини*. 2017. № 1. С. 89–94.
4. Методологічні засади проєктування наукової діяльності закладів вищої освіти в контексті сучасних освітніх парадигм / Ю. Козловський та ін. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 50. С. 322–328.
5. Козловський Ю., Зінчук І. Історичний досвід наукової діяльності закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36. Т. 2. С. 176–180.
6. Кольченко К. Організація наукової діяльності у вищому навчальному закладі *Методологія наук. діяльності*. Київ, 2008. С. 314–344.
7. Лазаренко Н. Сучасні тенденції розвитку системи освіти в країнах ЄС. *Рідна школа*. 2019. № № 3–4 (1063). С. 12–17.
8. Лазаренко Н. Структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія “Педагогіка і психологія”*: збірник наукових праць. 2016. Вип. 47. С. 18–22.
9. Методологія наукової діяльності: навчальний посібник / за ред. Д. Чернілевського. Вінниця, 2008. 476 с.
10. Прошкін В. Інтеграція університетської науки й освіти: історичний аспект. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*: е-журнал. 2001. Вип. № 2. С. 1–6.
11. Савченко Л., Потапенко О. Проблемний характер пошуку нової освітньої парадигми. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 178. С. 65–70.
12. Buckingham D. *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge, UK: Polity Press, 2013. 220 p. P. 98.
13. University in Early Modern Europe (1500–1800) / Ed. by H. De Ridder-Symoens. *A History of the University in Europe*. Cambridge University Press, 1996. Vol. II. P. 649.

References:

1. Derzhavna tsilova naukovo-tekhniczna ta sotsialna prohrama "Nauka v universytetakh" na 2008–2012 roky / Kabinet Ministriv Ukrainy [State targeted scientific, technical and social program "Science in universities" for 2008–2012 / Cabinet of Ministers of Ukraine]. Ofits. vyd. K., 2007. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> [in Ukrainian].
2. Yevtushevskiy V., Shapovalova L. Stanovlennia i rozvytok innovatsii u vyshchii shkoli [Formation and development of innovation in higher schools]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2006. № 2. S. 62–66 [in Ukrainian].
3. Kasianova O. M. Paradyhmalnyi pidkhid do rozvytku teorii ta praktyky osvity [A paradigmatic approach to the development of theory and practice of education]. *Skhidnoevropeiskiy zhurnal vnutrishnoi ta simeinoi medytsyny*. 2017. № 1. S. 89–94 [in Ukrainian].
4. Kozlovskiy Yu., Savka I., Kryvosheieva O. Metodolohichni zasady proiektuvannia naukovoi diialnosti zakladiv vyshchoi osvity v konteksti suchasnykh osvitynykh paradyhm [Methodological principles of the design of scientific activities of institutions of higher education in the context of modern educational paradigms]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 2022. Vyp. 50. S. 322–328 [in Ukrainian].
5. Kozlovskiy Yu., Zinchuk I. Istorychnyi dosvid naukovoi diialnosti zakladu vyshchoi osvity [Historical experience of scientific activity of the institution of higher education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 36, Tom 2, 2021. S. 176–180 [in Ukrainian].
6. Kolchenko K. Orhanizatsiia naukovoi diialnosti u vyshchomu navchalnomu zakladi [Organization of scientific activity in a higher educational institution]. *Metodolohiia nauk. diialnosti*. K. : Un-t "Ukraina", 2008. S. 314–344 [in Ukrainian].
7. Lazarenko N. I. Suchasni tendentsii rozvytku systemy osvity v krainakh Yes [Modern trends in the development of the education system in EU countries]. *Ridna shkola*. 2019. № № 3–4 (1063). S. 12–17 [in Ukrainian].
8. Lazarenko N. I. Strukturni komponenty informatsiinoi kultury vykladacha pedahohichnoho vyshchoho navchalnoho zakladu [Structural components of the information culture of a teacher of a pedagogical higher education institution]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Seriiia : Pedahohika i psykholohiia : zb. nauk. pr. Vinnytsia : TOV "Nilan LTD", 2016. Vyp. 47. S. 18–22 [in Ukrainian].
9. Metodolohiia naukovoi diialnosti : navch. posib. [Methodology of scientific activity : manual] / za red. D. V. Chernilevskoho. Vinnytsia : Vyd-vo AMSKP, 2008. 476 s. [in Ukrainian].
10. Proshkin V. V. Intehratsiia universytetskoï nauky y osvity: istorychnyi aspekt [Integration of university science and education: historical aspect]. *E-zhurnal "Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku"*. 2001. Vypusk № 2. S. 1–6 [in Ukrainian].
11. Savchenko L. O., Potapenko O. B. Problemnyi kharakter poshuku novoi osvitnoi paradyhmy [The problematic nature of the search for a new educational paradigm]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky*. 2019. Vyp. 178. S. 65–70 [in Ukrainian].
12. Buckingham D. *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge, UK : Polity Press, 2013. 220 p. P. 98.
13. *University in Early Modern Europe (1500–1800)* / Ed. by H. De Ridder-Symoens. A History of the University in Europe. Cambridge University Press, 1996. Vol. II. P. 649.

Kozlovsky Yu. M., Savka I. V., Bilyk O. S., Kushpit U. V., Zayachkivska N. M. Innovative approaches to scientific activities of higher education institutions in the context of European integration processes

The article analyzes innovative approaches to the scientific activity of higher education institutions in the context of European integration processes. It is shown that the integration of science and education is most often understood as interdisciplinary interdepartmental integration, and the formal separation of science and education at the end of the last century caused significant damage to the scientific process of higher education in Ukraine. The analysis of the problems of the integration of pedagogical education of Ukraine into the European space makes it possible to conclude that the scientific and pedagogical community is taking significant steps, focusing on ensuring an important place in the world educational environment, and gives the opportunity to identify a number of problems of reforming the system of higher pedagogical education of Ukraine. At the same time, institutions of higher education cannot in the near future become a full-fledged substitute for academic science, which combines fundamentality and applied orientation, due to the lack of personnel, laboratories and methodology for conducting complex scientific research. Increasing the reputation of Ukraine in the field of science and education involves the intensive use of positive historical and modern experience of domestic and foreign universities, the development and implementation of innovative approaches to scientific activity. Research work in institutions of higher education is considered one of the main areas of development of an innovative educational environment. It has a special significance in relation to its internal component related to the development of the scientific and methodological foundations of the content of education. At the current stage, there are a number of examples of combining scientific and educational activities and cooperation with various industrial and academic structures in institutions of higher education, primarily universities. The projects specifically support science in institutions of higher education, where new equipment is placed, which serves as an incentive for academic organizations to cooperate, with the aim of attracting talented scientists and conducting joint scientific research. The innovative system of education assumes that science is the basis of the activity of innovative teachers, the basic ground of students quality education.

Key words: *European integration, scientific activity, innovative activity, system, higher education institution, teaching staff.*

НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

У статті проаналізовано завдання педагогів щодо організації та здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації воєнного характеру та захистом від їхніх ймовірних факторів ураження учасників освітнього процесу. Дослідження базується на припущенні, що значною мірою місія підготовки дошкільників, шкільної молоді та студентів до життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема й під час воєнного стану, покладена на педагогів. Доведено актуальність потреби в розробленні теоретичних основ і практичних методик підготовки педагогів до формування культури безпечної поведінки шкільної молоді в умовах надзвичайних ситуацій, особливо у воєнний і післявоєнний час. Здійснено аналіз наявних досліджень українських і закордонних науковців щодо організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. Вказано на необхідність вивчення європейського досвіду організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. З'ясовано, що на диво мало опублікованих досліджень щодо проблем організації освітнього процесу та ролі освіти в умовах воєнного стану чи в повоєнний час. Зроблено висновок щодо необхідності імплементації кращих європейських практик організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій у зміст професійної підготовки майбутніх педагогів із метою формування в них культури безпечної професійної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, спричинених природними катаклізмами, військовими діями тощо. Автори також наголошують на необхідності проведення подальших досліджень, спрямованих на визначення компонентів, критеріїв і показників культури безпечної професійної поведінки педагога в умовах надзвичайних ситуацій та розроблення механізмів імплементації відповідних елементів європейського досвіду у зміст навчальних дисциплін українських закладів освіти.

Ключові слова: воєнний час, захист учасників освітнього процесу, культура безпечної поведінки, надзвичайні ситуації, післявоєнний час, повномасштабне вторгнення.

Протягом останнього десятиліття населення України живе в умовах надзвичайних ситуацій, до яких не були підготовленими ні молодь, ні доросле населення. Поняття надзвичайної ситуації визначене в Кодексі цивільного захисту України, прийнятому 2 жовтня 2012 р., який зазнав редакції у 2017 та 2021 рр: надзвичайна ситуація – це “обстановка, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності” [2].

Більшість зазначених подій, що можуть спричинити надзвичайну ситуацію, зазвичай не мали масового характеру та були епізодичними й досить рідкісними в окремих регіонах нашої країни. Проте пандемія коронавірусної інфекції 2019 року COVID-19 зачепила увесь світ, створивши надзвичайну ситуацію для всіх верств населення. Педагогам також довелося перебудовувати освітній процес і навчати учнів до поведінки в нових умовах, коли є загрози їхньому життю та здоров'ю.

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. майже в усій Україні кількість надзвичайних ситуацій стала безпрецедентною, оскільки з боку агресора кожного дня застосовуються засоби ураження, що призводять до значних руйнувань, пожеж, поранень і смертей. Досвід безпечної поведінки людей у таких умовах формується в процесі війни, але частини втрат, зокрема й серед дошкільників, учнів і студентів, можна було б уникнути, якби їх цього вчасно навчили. За цих обставин набуває особливої актуальності Постанова КМ України від 26.06.2013 р. № 444 “Про затвердження порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях”, Наказ МВС України від 21.10.2014 р. № 1112 “Про затвердження Положення про організацію навчального процесу з функціонального навчання”, Наказ МОН України від 21.11.2016 р. № 1400 “Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту”.

У цих документах визначено мету, завдання, організацію управління, склад сил і засобів, порядок їх взаємодії і діяльності функціональної підсистеми навчання дітей дошкільного віку, учнів і студентів дій у надзвичайних ситуаціях (із питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту. Завданнями такої функціональної підсистеми визначено організацію та здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних із запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації техногенного, природного, соціального, воєнного характеру та захисту від їх факторів ураження учасників освітнього процесу, організацію та здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних із навчанням дітей дошкільного віку, учнів і студентів дій у надзвичайних ситуаціях, здобуття вихованцями і учнями загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів знань і вмінь із питань особистої безпеки в умовах загрози та виникнення надзвичайної

ситуації, користування засобами захисту від її наслідків, вивчення правил пожежної безпеки та основ цивільного захисту, формування в дітей старшого дошкільного віку достатнього та необхідного рівня знань і умінь для безпечного перебування в навколишньому середовищі, елементарних норм поведінки в надзвичайних ситуаціях, організаційно-методичне керівництво з проведення в навчальних закладах всіх рівнів об'єктових тренувань, днів цивільного захисту, тижнів безпеки дитини, здійснення контролю якості підготовки в навчальних закладах дітей дошкільного віку, вихованців, учнів та студентів із питань навчання дій у надзвичайних ситуаціях. Безпосереднє керівництво функціональною підсистемою здійснюється Міністром освіти і науки України.

Отже, значною мірою місія підготовки дошкільників, шкільної молоді та студентів до життєдіяльності в умовах надзвичайної ситуації, зокрема й під час воєнного стану, покладена на педагогів. Саме їм необхідно навчити всіх учасників освітнього процесу, як діяти в окремих надзвичайних ситуаціях. А з огляду на пролонгованість окремих надзвичайних ситуацій у часі (пандемії, воєнний стан, післявоєнний час), є потреба у формуванні в учасників освітнього процесу культури безпечної поведінки в умовах надзвичайної ситуації. Йдеться про розуміння всіма учасниками освітнього процесу потенційних і реальних загроз (воєнних, техногенних, екологічних, соціальних, психологічних) життю та здоров'ю і про готовність до адекватної реакції на ці загрози.

Певні кроки в цьому напрямі вже зроблено. У багатьох громадах розроблено й доведено до відома населення правила безпечної поведінки в надзвичайних ситуаціях, розроблені пам'ятки для дітей і дорослих, у ЗВО проводять лекції на тему "Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій" тощо. Враховуючи те, що певна частина вчителів і учнів проживає на особливо небезпечних територіях і на тимчасово окупованих територіях, МОН України розробляє низку інструкцій та рекомендацій щодо організації необхідних просвітницьких заходів. Зокрема, в листі МОН України від 22.04.2022 р. № 1/4408-22 запропоновано "Рекомендації щодо проведення бесід із здобувачами фахової передвищої, вищої освіти з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами та поведінки у надзвичайній ситуації".

Тривалий час увага науковців була прикута до документів і матеріалів, які ілюструють вплив Другої світової війни, щоб дослідити зв'язок між війною та навчанням. Було зроблено висновок, що в початкових школах, середніх школах та університетах війна вплинула на кількість учнів, наявність учителів і професорів, уроки та навчальний план, позакласні заходи та культуру студентів. Мали місце парамілітарні форми залучення студентів і стимулювання патріотичних кампаній зі збору коштів (фандрайзингу), взаємодопомоги, ощадливості, енергозбереження, які визнані важливими для підвищення обороноздатності та рівня безпеки в країні. Завдяки відповідному навчанню молодь отримала уроки про значення війни, що дало їй змогу зрозуміти свою роль у цьому глобальному конфлікті [8, с. 112; 10, с. 87].

З того часу воєнні конфлікти були не такі глобальні, але їх зв'язок з освітою не став слабшим. Результати досліджень багатьох науковців показують, що, незважаючи на освітні програми, ініційовані різними організаціями, постраждали у воєнних конфліктах народи продовжують стикатися з численними політичними, фінансовими, психологічними, економічними, адміністративними чи інституційними проблемами щодо організації освіти [6, с. 574]. Тому є потреба посилити зусилля, щоб задовольнити освітні потреби величезної кількості дітей, які навчаються в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних із воєнними конфліктами.

Тематика безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій дедалі частіше присутня на науково-практичних конференціях, які проводяться під егідою МОН України та ДСНС України. Проблеми формування культури безпечної поведінки присвячені праці Д. Журбинського, С. Ісаєва, В. Мошкіна, А. Пашкова, А. Тарасенка, формування культури безпеки життєдіяльності визначено соціально-педагогічною проблемою сучасної системи освіти України науковцями М. Бутиріною, В. Бабенко, Д. Бірюковим, М. Зоріною, Л. Кравченко, О. Мартюшевою, Ю. Скалецьким, Л. Яценко. Світовий досвід формування культури безпеки діяльності та можливість імплементації його в Україні проаналізовані А. Гавазою, А. Терентьевою, О. Твердохліб.

Реалії останніх років зумовлюють посилення уваги науковців і практиків до організації безпечного освітнього процесу та безпечної поведінки учнів в умовах надзвичайної ситуації. Більшість науковців розв'язання цієї проблеми пов'язують із викладанням у ЗВО дисциплін "Безпека життєдіяльності" (О. Белова, О. Богатов, Н. Волненко, О. Запорожець, Ю. Кулявець, В. Лапіна, В. Литвиненко) та "Цивільний захист" (Т. Віхтинська, С. Горденко, В. Гречка, Д. Коломієць), а також із необхідністю проведення спеціальних просвітницьких заходів серед учасників освітнього процесу та зі створенням системи інформаційно-аналітичного забезпечення цивільного захисту України (О. Барило, К. Белікова) [1, с. 28; 4, с. 79; 5, с. 12]. Проте проблема формування в учасників освітнього процесу культури безпечної поведінки та життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій різного характеру, зокрема й спричинених війною, в Україні ще не стала предметом ґрунтовних наукових педагогічних досліджень.

Оскільки безпека освітнього процесу та формування культури безпечної поведінки учнів в умовах надзвичайної ситуації значною мірою залежать від учителів, саме в педагогічних ЗВО потрібно осучаснити методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти [3, с. 49], оновити зміст відповідних навчальних дисциплін [4, с. 80], і мають бути реалізовані спеціальні організаційно-педагогічні умови формування в майбутніх учителів культури безпеки професійної діяльності в надзвичайних ситуаціях, зокрема під час воєнного стану та в повоєнний час.

Здійснений нами аналіз наукових публікацій показав, що на диво мало опублікованих досліджень щодо проблем організації освітнього процесу та ролі освіти в умовах воєнного стану чи в повоєнний час.

Мета статті – проаналізувати досвід європейських країн щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного часу, визначити цілі та форми освітніх змін і роль учителя у воєнному та післявоєнному контекстах з урахуванням європейського досвіду.

Актуальність проблеми дослідження, відсутність її цілісного наукового аналізу зумовлюють потребу в розробленні теоретичних основ і практичних методик підготовки педагогів до формування культури безпечної поведінки шкільної молоді в умовах надзвичайної ситуації, особливо у воєнний і післявоєнний час з урахуванням досвіду інших країн. Вважаємо, що розроблення таких методик буде ефективнішим, якщо використати світовий, зокрема європейський, досвід і напрацювання науковців, які досліджували проблеми організації освітнього процесу в умовах надзвичайної ситуації.

Загалом навчання в надзвичайних ситуаціях надає дітям і громадам інформацію, яка рятує життя, включаючи готовність до стихійних лих, усвідомлення їхніх прав і обов'язків, знання про протипіхотні міни, гігієну та інші навички виживання, характерні для воєнного стану та післявоєнного часу.

Гарантування неперервності освіти в надзвичайних ситуаціях значно зменшує соціальні та економічні витрати, а також фізичні та психосоціальні наслідки для дітей. Для українських дітей під час війни освіта – це більше, ніж право вчитися. Школи захищають дітей від фізичних небезпек, часто забезпечують дітей необхідними продуктами харчування, водою, медичними та гігієнічними засобами.

Світові лідери визнали, що освіта в надзвичайних ситуаціях має бути пріоритетним чинником запобігання та подолання можливих негативних наслідків. Освіта є важливим інструментом, який забезпечує дітям і громадам відчуття нормальності перебігу життєвих подій, вселяючи надію на тимчасовість воєнного стану та пом'якшуючи психосоціальний вплив руйнувань, насильства та переміщення.

Проте, розпочинаючи 2022–2023 навчальний рік, усі учасники освітнього процесу в будь-якій точці України не почувалися повною мірою безпечно. Більшої впевненості та спокою, на нашу думку, можна було б досягти, якби всі учасники освітнього процесу були озброєні знаннями про правила поведінки під час тривоги, у сховищах, у незнайомій місцевості та в умовах різних надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Такі правила поступово розробляються, але вчителі ще не отримали вичерпних інструкцій щодо проведення освітнього процесу в умовах війни.

Тому вважаємо, що необхідно вивчити досвід європейських країн, які в недалекому минулому змушені були організувати освітній процес в умовах воєнного стану або активної конфронтації на прикордонних (спірних) територіях, а також в часи повоєнного відновлення. З цієї позиції корисним є досвід таких європейських країн, як Албанія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Сербія, Словенія, Хорватія, а також таких частково признаних державних утворень, як Республіка Косово та Турецька Республіка Південного Кіпру.

На перший погляд, уроки попередніх конфліктів можуть здаватися мало актуальними нині, частково тому, що сама війна еволюціонувала. Якщо попередні війни, як правило, велися впливовими урядами або регіональними угрупованнями, а армії послуговувалися переважно кулями та бомбами, то нинішні арсенали також включають складні мікроскопічні економічні та технологічні інструменти. Якщо колись політичні та економічні наслідки війни були порівняно обмежені, то нині її наслідки проявляються в усьому світі. Незважаючи на ці зміни у формі, першопричини війни – боротьба за владу чи ресурси, етнічне чи релігійне панування та політична чи соціальна ідеологія – залишаються незмінними. Більше того, соціальні та політичні розбіжності, які спричиняють війну, продовжують переплітатися з освітніми процесами, навчальними закладами та програмами, незалежно від того, коли і де відбуваються війни.

Тому сучасні педагоги повинні мати чіткі уявлення про форми та цілі навчання і виховання під час і після війни, а також про методики організації безпечного освітнього середовища.

Серед наявних досліджень ми зустріли підтвердження хорватськими науковцями того, що воєнні дії суттєво вплинули на фізичне здоров'я та емоційний стан учнів [7, с. 575], на освітні результати тих, хто пережив жахіття війни [9, с. 994].

Цікавим і пізнавальним для України вважаємо дослідження науковців про період між 1980 і 1999 роками, коли була перерва в навчанні албанських студентів у Косово. Сербським учням було дозволено відвідувати школу, де в цей час викладання було сербською мовою, тому в країні розвивалася паралельна система освіти, в якій створювалися таємні домашні школи, щоб навчати албаномовних дітей рідною мовою. Корисними для нашої держави можуть бути результати досліджень, у яких проаналізовано ефективність заходів, що були вжиті для відновлення освіти албанців у Косово, наслідки для майбутнього та застереження, про які слід пам'ятати. У більшості досліджень щодо зв'язків освіти з постійними конфліктами та сучасними проблемами безпеки в Косово освіта визнана важливим чинником розбудови безпечного та комфортного життя суспільства [11, с. 98; 13, с. 103; 14, с. 15].

Загалом у європейських країнах, які раніше зазнали воєнних конфліктів, донині науковці продовжують напрацьовувати інституційні механізми програмування необхідних життєвих навичок із метою виховання фізично і морально здорового покоління молоді. Визначаючи педагогів ключовими мультиплікаторами і каталізаторами сталого розвитку, в освітні програми педагогічних закладів вищої освіти імплементують відповідні технології та методи підготовки вчителів до виховання в учнів культури безпечної поведінки в умовах надзвичайної ситуації, до формування в молоді навичок соціальної безпеки.

Зокрема, в посібнику старшої радниці з питань освіти та зменшення ризику стихійних лих Міжнародного ресурсного центру з прав дитини “Save the Children” М. Петал (M. Petal) визначено алгоритми дій у разі різних надзвичайних ситуацій, знання яких дасть змогу кожному працівнику закладу освіти швидко оцінити ситуацію та вибрати правильний порядок дій, тобто професійну поведінку, від чого може залежати життя та здоров’я як дітей, так і працівників [12].

Висновки. Матеріали наявних у європейських країнах посібників такого типу варто було б адаптувати під українські реалії та імплементувати в зміст професійної підготовки майбутніх педагогів із метою формування в них культури безпечної професійної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій. Для того, щоб визначити, з яких компонентів складається культура безпечної професійної поведінки педагога в умовах надзвичайної ситуації, необхідно з’ясувати, які саме знання, вміння та ціннісні орієнтації необхідні педагогам для безпечної організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. Тому до напремів подальших досліджень зараховуємо визначення компонентів, критеріїв і показників культури безпечної професійної поведінки педагога в умовах надзвичайних ситуацій та розроблення механізмів імплементатії у зміст навчальних дисциплін відповідних елементів європейського досвіду.

Використана література:

1. Ісаєв С. А., Пашков А. П. Формування культури безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах України. *Культура безпеки, екології та здоров’я*. 2010. № 2. С. 27–29.
2. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Коломієць А. М., Ільчук В. В. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Серія : Педагогіка. 2016. № 3(110). С. 47–52.
4. Коломієць Д. І., Гречка В. М. Нові завдання дисципліни “Цивільний захист” у підготовці майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2021. № 65. С. 76–81.
5. Скалецький Ю. М., Бірюков Д. С., Мартюшева О. О., Яценко Л. Д. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні. 2012. 17 с.
6. Badrasawi K. J. I., Ahmed I. O., Eid I. M. Exploring Ways to Provide Education in Conflict Zones: Implementation and Challenges. *Intellectual Discourse*. 2018. № 26(2). P. 567–594.
7. Jovanović H., Prebeg Z., Stanić I., Vuletić G. Impact of war on growth patterns in school children in Croatia. *Collegium Antropologicum*. 2004. № 27(2). P. 573–579.
8. Kiefer N. The Impact of the Second World War on Female Students at the University of Toronto, 1939–1949. M.A. thesis, University of Toronto, 1984. 365 p.
9. Kecmanovic M. The Short-run Effects of the Croatian War on Education, Employment, and Earnings. *Journal of Conflict Resolution*. 2012. № 57(6). P. 991–1010.
10. Lorenkowski B. The Children’s War in Occupied St. John’s: A Social History of a City at War 1939-1945, edited by Steven High (Montreal: McGill-Queen’s University Press, 2010. 219 p.
11. Llapi G., Peterson C. M. Education Interrupted: Kosovo 1980–1999. *Commission for International Adult Education, Proceedings of the Commission for International Adult Education (CIAE) International Conference (64th, Oklahoma City, Nov 15–17. 2015. № 1. P. 95–105.*
12. Petal M. Standard Operating Procedures and Safety Rules for Students. International Child Rights Resource Center “Save the Children”, 2015. URL: https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/355_sops_and_safety_rules.pdf/
13. Shatri B. Albanian education in Kosovo 1990-1999: House-schools-Challenges, achievements, and aspirations. Prishtina, Kosovo: Libri Shkollor-Prishtinë. 2010. 159 p.
14. Wenderoth A., Sang B. M. Situational analysis of education in Kosovo. Prishtina, Kosovo: United Nations Children’s Fund – UNICEF. 2004. 186 p.

References:

1. Isayev S. A., Pashkov A. P. Formuvannya kultury bezpeky zhyttyedyalnosti u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrayiny. [Formation of life safety culture in higher educational institutions of Ukraine] *Kultura bezpeky, ekolohiyi ta zdorovyva*. 2010. № 2. S. 27–29 [in Ukrainian].
2. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrayiny. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR). 2013. № 34–35. st. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (data zvernennya 22.08.2022) [in Ukrainian].
3. Kolomiyets A. M., Ilchuk V. V. Suchasni metodolohichni pidkhody v orhanizatsiyi vyshchoyi pedahohichnoyi osvity. [Modern methodological approaches in the organization of higher pedagogical education] *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho. Seriya : Pedahohika*. 2016. № 3(110). S. 47–52 [in Ukrainian].
4. Kolomiyets D. I., Hrechka V. M. Novi zavdannya dystsypliny “Tsyvilnyy zakhyst” u pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv. [New tasks of the discipline “Civil Defense” in the training of future teachers] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubynskoho. Seriya: Pedahohika i psykholohiya*. 2021. № 65. S. 76–81 [in Ukrainian].
5. Skaletsky YU. M., Biryukov D. S., Martyusheva O. O., Yatsenko L. D. Problemy vprovadzhennya kul'tury bezpeky v Ukrayini [Problems of safety culture implementation in Ukraine]. 2012. 17 s. [in Ukrainian].
6. Badrasawi K. J. I., Ahmed I. O., Eid I. M. Exploring Ways to Provide Education in Conflict Zones: Implementation and Challenges. *Intellectual Discourse*. 2018. № 26(2). P. 567–594.
7. Jovanović H., Prebeg Z., Stanić I., Vuletić G. Impact of war on growth patterns in school children in Croatia. *Collegium Antropologicum*. 2004. № 27(2). P. 573–579.
8. Kiefer N. The Impact of the Second World War on Female Students at the University of Toronto, 1939–1949. M.A. thesis, University of Toronto, 1984. 365 p.

9. Kecmanovic M. The Short-run Effects of the Croatian War on Education, Employment, and Earnings. *Journal of Conflict Resolution*. 2012. № 57(6). P. 991–1010.
10. Lorenkowski B. The Children's War in Occupied St. John's: A Social History of a City at War 1939–1945, edited by Steven High (Montreal: McGill-Queen's University Press, 2010. 219 p.
11. Llapi G., Peterson C. M. Education Interrupted: Kosovo 1980-1999. *Commission for International Adult Education*, Proceedings of the Commission for International Adult Education (CIAE) International Conference (64th, Oklahoma City, Nov 15–17. 2015. № 1. P. 95–105.
12. Petal M. Standard Operating Procedures and Safety Rules for Students. International Child Rights Resource Center "Save the Children", 2015. URL: https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/355_sops_and_safety_rules.pdf/
13. Shatri B. Albanian education in Kosovo 1990–1999: House-schools-Challenges, achievements, and aspirations. Prishtina, Kosovo: Libri Shkollor-Prishtinë. 2010. 159 p.
14. Wenderoth A., Sang B. M. Situational analysis of education in Kosovo. Prishtina, Kosovo: United Nations Children's Fund – UNICEF. 2004. 186 p.

Kolomiiets D., Ivashkevych V., Hrytsak A., Dobrynskyi V., Khomik O. The necessity of studying the European experience of the educational process organization under conditions of the war time and in the post-war period

The article analyzes the tasks of teachers in organizing and implementing effective measures which are related to the prevention and response to emergency situations of a military nature and protection from their probable factors of damage to the educational process participants. The research is based on the assumption that to a large extent the mission of preparing preschoolers, school youth and students for life activities in emergency situations, in particular during martial law, is entrusted to educators and teachers. The relevance of the need for the development of theoretical foundations and practical methods of training teachers for the formation of safe behavior culture on school youth in emergency situations, especially in war and post-war times, has been proven. The analysis of available investigations by Ukrainian and foreign scientists on the organization of the educational process in emergency situations was carried out. The necessity of studying the European experience of organizing the safe educational process in emergency situations is indicated. It was found that there are surprisingly few published studies on the problems of organizing the educational process and the role of education in the conditions of war time or in the post-war period. A conclusion was made regarding the need to implement the best European practices of organizing the educational process in emergency situations in the content of future teachers' professional training with the aim of forming their culture of safe professional behavior in emergency situations caused by natural disasters, military actions, etc. The authors also emphasize the need for further research aimed at determining the components, criteria and indicators of teachers' safe behavior professional culture in emergency situations and developing mechanisms for implementing relevant elements of European experience into the content of academic disciplines of Ukrainian educational institutions.

Key words: wartime, protection of the educational process participants, safe behavior culture, emergency situations, post-war time, full-scale invasion.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.32>

Король С. В.

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В НІМЕЧЧИНІ

У статті розглянуто систему професійної підготовки вчителів німецької мови як іноземної в Німеччині на прикладі університету Грайфсвальд. Проаналізовано підготовку вчителів іноземної мови для закладів середньої освіти, констатовано відсутність розподілу на освітньо-кваліфікаційні рівні. Зазначено основні етапи професійної підготовки вчителів для закладів середньої освіти: університетська підготовка протягом п'яти років та проходження практики-стажування протягом 18–24 місяців. З'ясовано, що професійна підготовка вчителів німецької мови як іноземної відбувається іншим чином та передбачає три різні варіанти набуття кваліфікації вчителя німецької мови як іноземної: навчання за додатковою спеціальністю поряд з отриманням спеціальності "Середня освіта"; навчання за основною спеціальністю на бакалаврському рівні; навчання з обранням додаткового курсу поряд із філологічною спеціальністю на магістерському рівні. Розглянуто та охарактеризовано всі освітні пропозиції щодо отримання кваліфікації вчителя німецької мови як іноземної, проаналізовано змістове наповнення їх модулів. Констатовано гнучкість системи освіти в Німеччині, яка дозволяє поєднання різних варіантів отримання спеціальності, акцентовано на студентоцентрованому навчанні, яке характеризується свободою вибору здобувачів. Зазначено переваги професійної підготовки вчителів німецької мови як іноземної в Німеччині. Зроблено висновок, що доцільним є впровадження позитивного досвіду професійної підготовки вчителів німецької мови як іноземної в освітній процес додаткової спеціальності "Середня освіта. Мова і література (німецька)" Хмельницького національного університету.

Визначено, що подальшим перспективним напрямом досліджень може бути вивчення дистанційних форм підготовки майбутніх вчителів іноземної мови в Німеччині.

Ключові слова: професійна підготовка вчителів іноземної мови, німецька як іноземна мова, закордонний досвід.

Необхідність вивчення іноземних мов є тим фактом, який у сучасному суспільстві не викликає жодного сумніву, оскільки це джерело нових знань, доступу до інформації, кар'єрних можливостей тощо. Навчання молодого покоління іноземних мов стає головним завданням вчителів, професійна підготовка яких набуває дедалі більшого значення. У цьому контексті доцільно вивчати досвід педагогічної освіти інших країн, щоб екстраполювати його позитивні досягнення у площину вітчизняної системи освіти.

Так, Німеччина, відома своєю високою якістю вищої освіти, також має потужне підґрунтя дидактико-методичних напрацювань щодо викладання німецької мови як іноземної, створених компетентними лінгвістами, методистами, дидактиками, і, на нашу думку, вартим уваги в рамках науково-педагогічного стажування є дослідження підготовки майбутніх учителів німецької мови як іноземної в Німеччині на прикладі одного з найстаріших німецьких університетів, а саме університету Грайфсвальд.

Слід зазначити, що загальні питання педагогічної освіти Німеччини вивчали вітчизняні науковці (Т. Вакулєнко, В. Гаманюк, М. Махія, Л. Чулкова, О. Шапочкіна та ін.). Проблеми підготовки майбутніх вчителів до викладання в закладах середньої освіти в Німеччині відображені у працях німецьких дослідників (E. Kiel, N. Well, T. Ewald, C. Porcher, K. Trampe). Особливі аспекти викладання німецької мови як іноземної були висвітлені у працях науковців R. Koepfel, C. Altmayer, K. Biebighäuser, S. Habertzettl, A. Heine, U. Winfried, J. Roche, W. Gehring, K. Ende, I. Mohr.

Мета статті – виявити особливості професійної підготовки вчителів німецької мови як іноземної в німецькому закладі вищої освіти, визначити їх переваги з метою вдосконалення професійної підготовки вчителів іноземної мови у вітчизняному закладі вищої освіти.

Задля створення Європейського простору вищої освіти основним чинником змін у системі освіти європейських держав стала Болонська конвенція. Відповідно до вимог та стандартів мовної політики Ради Європи відбулись зміни у сфері викладання іноземних мов та, відповідно, у підготовці майбутніх вчителів іноземної мови, тому цікаво в рамках порівняльного дослідження проаналізувати результати реформувань та вдосконалень у підготовці вчителів іноземної мови, зокрема вчителів німецької мови як іноземної у вищезгаданому університеті.

У результаті імплементації Болонського процесу багато спеціальностей у Німеччині трансформовані у дворівневу систему навчання з відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями – бакалавр та магістр. Однак зовсім інакше за структурою виглядає підготовка вчителів для закладів середньої освіти в університеті Грайфсвальд, зокрема вчителів іноземної мови. Реформаційні процеси, які передбачають упровадження ступеневої системи освіти, не торкнулись підготовки вчителів для закладів середньої освіти, тобто тут не спостерігається розподілу на ступені, а навчальний процес триває, як і раніше, десять семестрів, наприкінці якого складається державний іспит, що засвідчує закінчення першого етапу підготовки вчителя. За ним слідує наступний обов'язковий етап – проходження практики-стажування у школі, так званий “референдаріат”, який може тривати від 18 до 24 місяців. “Ця стажування має особливе значення в контексті підготовки вчителів. Після першого етапу навчання, на якому здобуваються перш за все теоретичні та фахові знання, вивчається зміст шкільної педагогіки, починається другий етап – педагогічне стажування, основна увага якого зосереджена безпосередньо на різних видах діяльності у школі та на уроках, а також на їхній критичній рефлексії та оцінці” [3, с. 9]. Під час референдаріату майбутні вчителі спочатку спостерігають за проведенням уроків вчителями закладів середньої освіти, потім проводять уроки під наглядом старших колег, а лише після того викладають самостійно. Після завершення потрібно скласти державний іспит, що є дозволом на працевлаштування в закладах середньої освіти [3; 4]. Така ґрунтовна підготовка до викладання у школах стає запорукою впевненості для молодих вчителів, з одного боку, але з іншого боку, вимагає багато часу, щоб нарешті отримати право займатись викладацькою діяльністю у школах.

Вивчення документації, що врегульовує освітній процес університету Грайфсвальд, стосовно спеціальності, за якою навчаються майбутні вчителі старшої школи першого та другого ступеня, дозволило констатувати, що студенти можуть вибирати дві спеціальності, які вивчаються рівнозначно і не мають жодних ознак пріоритетності. Варто зазначити, що комбінуванню підлягають не лише мовні спеціальності, це можуть бути такі спеціальності, як “Англійська мова” та “Географія”. Крім двох обов'язкових спеціальностей на вибір, студентам університету Грайфсвальд пропонують третю предметну спеціальність, однаково за обсягом з першими двома. До того ж, якщо одна з перших є мовою, то можна вибирати між вивченням норвезької, данської і шведської мови.

Що ж стосується “Німецької мови як іноземної”, то ця спеціальність не належить до професійної підготовки вчителів для закладів середньої освіти, адже у школах німецька мова викладається як рідна. Однак можна в різний спосіб отримати цю додаткову кваліфікацію для збільшення шансів працевлаштування, які сягають за межі закладів середньої освіти. Так, із цією кваліфікацією можна працювати в освітніх закладах Німеччини, де німецьку мову викладають як іноземну: на мовних курсах у центрах освіти для дорослих, мовних школах та університетах, на інтеграційних курсах для мігрантів та біженців, на спеціалізованих мовних курсах (наприклад, німецької мови для професії) тощо. Крім того, можна влаштуватись вчителем німецької мови за кордоном в одному з численних філіалів Гете-інституту, в іноземних навчальних закладах, таких як університети та школи, або в компаніях, які мають економічні зв'язки з німецькомовними країнами і співробітники яких потребують знання німецької мови. До того ж можна знайти роботу в інших сферах, таких як видавнича справа, бізнес і торгівля чи туризм [1].

В університеті Грайфсвальд є три освітні пропозиції щодо отримання кваліфікації “Німецька мова як іноземна”, а саме:

- студенти, які навчаються за спеціальністю “Німецька мова” або “Сучасна іноземна мова” для закладів середньої освіти, можуть вибрати додаткову спеціальність “Німецька мова як друга мова або як іноземна мова”. Обсяг навчального навантаження додаткової спеціальності є меншим за дві основні і становить 30 кредитів, відповідно, 900 годин;

- студенти можуть пройти навчання за бакалаврською освітньою програмою “Німецька мова як іноземна” із загальною сумою кредитів – 65 кредитів (1950 годин) в поєднанні з однією рівнозначною за обсягом спеціальністю;

- на магістерській освітній програмі студенти можуть поряд з основною спеціальністю пройти додатковий курс навчання з метою отримання сертифікату, який надає право викладання німецької мови як іноземної, обсяг якого 20 кредитів (600 годин).

Вищевикладене дає змогу говорити про гнучкість системи освіти в Німеччині, де можна поєднувати різні варіанти отримання спеціальності, а також про студентоцентроване навчання, адже вибір залишається за студентом, що, в який спосіб та термін йому вивчати.

Згідно з аналізом положень про порядок навчального процесу університету Грайфсвальд із метою отримання додаткової кваліфікації вчителя німецької мови як іноземної з’ясовано, що всі три вищезгадані освітні пропозиції спрямовані на те, щоб майбутні вчителі німецької мови як іноземної здобули базові наукові знання та компетентності, розглядаючи німецьку мову, літературу та культуру під кутом іноземного сприйняття. Крізь призму критичного вивчення відповідних дисциплін, особливо лінгвістики, літературознавства та культурології, розглядається їх значення в контексті вивчення німецької мови як іноземної. У процесі навчання студенти знайомляться з історією, методами та дискусійними питаннями спеціальності та мають змогу самостійно використовувати ці основи в різних професійних сферах.

У контексті дослідження підготовки вчителів німецької мови в Німеччині вартим уваги є вивчення змістового наповнення освітніх програм, яке відображається у відповідних модулях. Кожен модуль може тривати один або два семестри та включати лекційні, семінарські та практичні заняття з різних дисциплін, поєднаних загальною тематикою модуля.

Так, у рамках бакалаврату спеціальності “Німецька мова як іноземна” вивчаються наведені нижче модулі та, відповідно, після завершення модуля відбувається контроль досягнень студентів у різний спосіб, зазначений для прикладу в дужках після назви модуля:

1. Мовознавство (письмовий іспит);
2. Країно- та культурознавство країн Східної Європи (усний іспит).
3. Лінгводидактика (письмовий іспит).
4. Тексти (наукова письмова робота).
5. Міжкультурність (реферат із письмовим стислим викладом або усний іспит).
6. Методика викладання іноземної мови (портфоліо).

У межах додаткової спеціальності “Німецька мова як іноземна” до основної спеціальності, як, наприклад, “Німецька мова для закладів середньої школи”, кількість модулів є меншою, а саме:

1. Німецька мова як іноземна мова (письмовий іспит).
2. Німецька мова як іноземна мова в суспільстві (усний іспит).
3. Німецька мова як іноземна мова в практиці викладання (письмовий іспит).

Акцент у цій програмі припадає переважно на німецьку мову як іноземну, оскільки інші питання німецької мови детально розглядаються в процесі вивчення основної спеціальності.

Отримання сертифікату для додаткової кваліфікації, який надає право викладати німецьку мову як іноземну, можливе для студентів таких магістерських програм:

1. Культура – Міжкультурність – Література: Англїстика / Американїстика; Германїстика, Скандинавістика; Славїстика.
2. Мовне різноманїття. Лінгвістика англїмовних, балтїйських, фїнських, скандинавських та слов’янських культур.
3. Міжкультурна лінгвістика. Германські сучасні мови.
4. Мова та комунїкація.

У рамках цих програм навчання вивчаються такі модулі:

1. а) Мовознавчі аспекти для студентів магістерської програми “Культура – Міжкультурність – Література” (письмовий іспит);
б) Суспільно-культурні аспекти для студентів лінгвістичних освітніх програм (письмовий іспит);
2. Дидактично-методичні аспекти для всіх вищезгаданих освітніх програм (портфоліо).

У результаті аналізу змістового наповнення модулів освітньої програми бакалаврату за спеціальністю “Німецька мова як іноземна” з’ясовано, що під час вивчення модулю “Мовознавство” передбачено курс “Вступ до мовознавства”, семінари з “Вибраних феноменів німецької граматики”, “Сучасної німецької мови”, метою яких є ознайомлення студентів з основними теоріями і методами (германської) лінгвістики як основи для вивчення подальших курсів, набуття ними знань з різних лінгвістичних галузей (семіотики,

морфології, синтаксису, семантики, фонетики/фонології, прагматики, лексикології), оволодіння базовою термінологією лінгвістики [4].

Другий модуль “Країно- та культурознавство країн Східної Європи” передбачає вибір країни, яка стане предметом вивчення (Україна, Польща, Чехія, Росія). У процесі навчання вивчаються основи історії та культури вибраної країни, здобуваються знання та вміння аналізувати політичні, соціальні та культурно-історичні контексти історичних епох та їх подій, інтерпретувати їх подання в засобах масової інформації, презентувати інформацію про відповідну культуру в науково обґрунтований спосіб [4].

У рамках модуля “Лінгводидактика” проводяться семінари з “Основ методики/дидактики викладання німецької мови як іноземної”, “Вступ до спеціальності – німецька мова як друга або іноземна мова”, “Планування та проведення уроків”. Крім того, обов’язковою складовою частиною модуля є відвідування уроків-спостережень мовних курсів, де німецька викладається іноземцям, з подальшим обговоренням результатів спостереження на одному із семінарів. Для того щоб зорієнтувати студентів, на що їм потрібно звернути увагу під час спостереження, вони отримують бланки з питаннями, на які відповідають, аналізуючи відвідуване заняття. Крім того, є також практика проведення відкритих уроків студентами старших курсів на курсах німецької мови як іноземної для закордонних студентів. Після завершення уроку триває його обговорення, під час якого викладач висловлює свої зауваження та поради, урок записується на відео задля саморефлексії, а також використання його як навчального матеріалу для подальших семінарських занять. На думку Р. Кепеля, звичайною практикою у підготовці вчителів є те, що майбутні вчителі планують і проводять уроки, а також паралельно відвідують і роблять нотатки спостережень уроків. Завдяки досвіду проведення власних уроків виникають питання до спостереження уроків інших, а також результати спостережень можуть своєю чергою вплинути на зміни в плануванні та проведенні власних уроків [2, с. 415].

Вартим особливої уваги, на нашу думку, є модуль “Тексти”, який передбачає курс лекцій з “Основ текстолінгвістики” та семінари щодо вивчення наукових та літературних текстів. На розсуд викладача теми семінарів можуть змінюватись залежно від їх релевантності до сучасного стану та актуальності проблематики. Так, аналіз курсів у модульному середовищі інституту німецької філології університету Грайфсвальд для бакалаврів спеціальності “Німецька мова як іноземна” свідчить про проведення низки семінарських занять за такими темами, як “Види текстів у підручниках та у комунікації вищої школи”, “Лінгвістика варіативності в контексті вивчення німецької як іноземної мови”. Питання, які розглядаються під час цих семінарських занять, є надзвичайно важливими для набуття майбутніми вчителями лінгводидактичної та методичної компетентності. Особлива увага приділяється, наприклад, лінгводидактичному аналізу текстів, що використовуються в навчальних підручниках із німецької мови, для того щоб майбутні вчителі вміли бачити та ефективно використовувати їхній дидактичний потенціал, а також у майбутньому самостійно підбирати автентичні тексти, дидактизуючи їх, для використання в навчальному процесі [6]. На нашу думку, такі знання є особливо цінними в наш час, оскільки все змінюється дуже швидко і тексти з підручників не завжди відображають актуальні події сучасності, що вимагає від вчителя пошуку автентичних матеріалів та вміння перетворити їх на навчальний матеріал та використати в процесі викладання іноземної мови.

Що стосується модуля “Міжкультурність” то він включає, наприклад, семінари “Країнознавчі та культурні аспекти у викладанні німецької як іноземної мови”. Під час цих занять студенти навчаються, яким чином можна інтегрувати країнознавчу та культурну складову частину країни, мова якої вивчається, в навчальні матеріали, більш детально вивчається розуміння понять “культура” та “країнознавство”. Важливим аспектом є також розвиток здатності майбутніх вчителів розуміти особливості різних культур, щоб виступати посередником між ними. Зміст семінарів передбачає вивчення культурно-антропологічних концепцій задля аналізу та розуміння інших культур, пізнання іноземної і власної культури, ознайомлення з міжкультурними підходами в мові та літературі, вивчення регіональних та культурних особливостей країн. На нашу думку, включення модуля такого змісту у програму підготовки вчителів німецької мови як іноземної є доцільним, тому що формування і розвиток міжкультурної компетентності є одним з основних завдань їх підготовки. Ми повністю погоджуємось у цьому сенсі з твердженням науковців Ю. Штрауба та В. Нібель, що “некомпетентність у ситуаціях міжкультурних стосунків призводить не лише до неадекватної та неефективної поведінки, а до краху спілкування, співпраці та співіснування” [9, с. 125]. Не слід забувати, що в Німеччині вчителі німецької мови як іноземної працюють переважно з інтернаціональними групами студентів, тому вони мають розуміти культуру інших та вміти транслювати через навчальний контекст власну культуру [6].

Метою модуля “Методика викладання іноземної мови” є формування та розвиток методичної компетентності. У процесі проходження цього модуля студенти ознайомлюються з методами викладання німецької мови та спеціальними підручниками та навчальними матеріалами, вчать розподіляти навчальний матеріал, планувати уроки, використовувати медійні засоби (електронні медіаджерела, фільми, аудіотреки) в контексті викладання німецької мови як іноземної.

Після завершення бакалаврської програми передбачається складання іспиту, який має на меті визначити наявність у студентів професійних умінь і навичок. Це включає базові вміння та навички наукової роботи, а також базові знання методології, систематики, термінології та основних дослідницьких підходів у галузі німецької мови як іноземної, усні та письмові навички, компетенції в самостійному теоретико-методичному вирішенні завдань, аналітичні, рефлексивні, комунікативні та дидактичні компетенції для різних соціальних сфер [6].

У рамках додаткової спеціальності “Німецька мова як іноземна” опрацьовуються три модулі із загальною сумою кредитів – 30. Перший модуль “Німецька як іноземна мова” схожий за змістом на модуль “Мовознавство” для бакалаврів, оскільки так само має на меті вивчення студентами основних теорій і методів германістики, набуття ними знань із різних лінгвістичних галузей (семіотики, морфології, синтаксису, семантики, фонетики/фонології, прагматики, лексикології), оволодіння базовою термінологією лінгвістики [7].

Другий модуль “Німецька мова як іноземна у суспільстві” відображає значення німецької мови як іноземної в різних сферах суспільства: в освіті, інтеграційній політиці, культурі та науці. Тому модуль представлений такими темами до вивчення, як мовна політика, заходи заохочення до вивчення мови, стандартні рівні володіння мовою, визнані міжнародні мовні іспити, концепції навчання та підручники, завдання навчальних закладів, міжнародна університетська політика та німецька як мова науки, погляд на іноземну та власну культуру [7].

Третій модуль “Німецька мова у практиці викладання” тісно переплітається з модулем “Методика викладання німецької мови” за бакалаврською програмою, тому що тут вивчаються організація та планування уроків, підбір, розробка та розподіл навчальних матеріалів, методи викладання німецької як іноземної тощо [7]. Після завершення курсу не передбачено окремого підсумкового контролю за весь курс, а до уваги беруться оцінки за кожен пройдений модуль.

Студенти магістерських програм, як зазначалось вище, можуть отримати додатковий сертифікат, який забезпечує право викладання німецької мови як іноземної. У результаті проведеного аналізу можна зазначити подібність змісту модулів до попередніх програм. Так, наприклад, модуль “Мовознавчі аспекти” повністю відповідає змісту модуля бакалаврської програми “Мовознавство” та модуля “Німецька як іноземна мова” для додаткової мовної спеціальності. Модуль “Суспільно-культурні аспекти” також містить теми, які розглядаються під час проходження модуля “Німецька мова як іноземна в суспільстві” для додаткової мовної спеціальності [8].

Проведений аналіз змістового наповнення модулів різних програм підготовки вчителя німецької мови як іноземної дає змогу констатувати, що їх тематика охоплює всі важливі аспекти викладання німецької мови як іноземної зі сфери лінгвістики, методики та дидактики, країнознавства та культури. У результаті формується професійна компетентність вчителя іноземної мови, яка має складну структуру і відбиває взаємодію і взаємопроникнення комунікативної, лінгвістичної, соціокультурної, країнознавчої, дидактичної, методичної компетенцій, рівень сформованості яких дає змогу майбутньому вчителю ефективно навчати учнів іноземної мови.

Відвідування різних видів занять в Інституті німецької філології в ході стажування в університеті Грайфсвальд дало змогу побачити на практиці, як проходить підготовка майбутніх вчителів німецької мови як іноземної за представленими вище модулями. Особливим позитивом можна позначити високий рівень професіоналізму доцентів, які компетентно подають навчальний матеріал та залучають до дискусій та обговорень студентів. Примітно, що ціниться не переказ навчального матеріалу, а критична думка студентів, їхнє ставлення і розуміння проблеми. Порівняно з українською системою навчання спостерігається менше контролю за успішністю студентів, адже відвідування занять не є обов’язковою вимогою, а також не потрібно заробляти бали впродовж семестру, все вирішує підсумковий контроль знань після завершення модуля. Такий стан речей створює, з одного боку, спокійну та невимушену атмосферу заняття, а, з іншого боку, вимагає від студентів самостійності, відповідальності та самодисципліни. Гнучкість німецької системи вищої освіти проявляється і в тому, що, самостійно вибираючи навчальні курси та складаючи свій розклад занять, студенти самостійно вирішують, чи реєструватись їм на іспити, оцінюючи стан своєї підготовки. Тобто вони, буквально, самостійно керують власним процесом навчання.

Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження можемо констатувати існування гнучкої форми професійної підготовки вчителів німецької мови як іноземної в Німеччині, яка характеризується ґрунтовним змістом, що є необхідним для їхньої подальшої викладацької діяльності. Зазначена підготовка досягається завдяки компетентному науково-педагогічному персоналу університету, високому рівню технічного забезпечення навчальних аудиторій, що в сукупності дає змогу підготувати висококваліфікованих вчителів.

Подальшого вивчення потребують дистанційні форми підготовки майбутніх вчителів іноземної мови в Німеччині з огляду на реалії сучасного суспільства, яке страждає від пандемій та війн.

Використана література:

1. DeutschalsFremdsprache.UniversitätGreifswald.URL:<https://www.uni-greifswald.de/studium/vor-dem-studium/studienangebot/studienfaecher/d/daf-bachelor/>
2. Koepfel R. Deutsch als Fremdsprache – Spracherwerblich reflektierte Unterrichtspraxis. Schneider Hohengehren Verlag; 3. überarbeitete und erweiterte Aufl. Edition (1. Mai 2016), 450 s.
3. Lehramtsausbildung. Die wichtigsten Fragen rund um das Referendariat. URL: <https://deutsches-schulportal.de/bildungswesen/lehrerbildung-die-wichtigsten-fragen-rund-um-das-referendariat/>
4. Lehramtsreferendariat. URL: <https://www.fit4ref.de/referendariat/lehramtsreferendariat.html>
5. Peitz J., Harring M. Das Referendariat : ein systematischer Blick auf den schulpraktischen Vorbereitungsdienst. Verlag: Waxmann, 2021. 282 s.

6. Prüfungs- und Studienordnung für den Bachelorteilstudiengang Deutsch als Fremdsprache (DaF) an der Universität Greifswald. URL: <https://germanistik.uni-greifswald.de/institut/arbeitsbereiche/deutsch-als-fremdsprache/hinweise-zum-studium-und-praktikum/>
7. Prüfungs- und Studienordnung für das Beifach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache (DaF/DaZ) in den Lehramtsstudiengängen an der Philosophischen Fakultät der Ernst-Moritz-Arndt-Universität. URL: <https://germanistik.uni-greifswald.de/institut/arbeitsbereiche/deutsch-als-fremdsprache/hinweise-zum-studium-und-praktikum/>
8. Prüfungs- und Studienordnung für das Zusatzzertifikat Deutsch als Fremdsprache an der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald. URL: <https://germanistik.uni-greifswald.de/institut/arbeitsbereiche/deutsch-als-fremdsprache/hinweise-zum-studium-und-praktikum/>
9. Straub J., Niebel V. Kulturen verstehen, kompetent handeln Eine Einführung in das interdisziplinäre Feld der Interkulturalität. Gießen : Psychosozial-Verlag, 2021. 187 s.

References:

1. Deutsch als Fremdsprache. Universität Greifswald. URL: <https://www.uni-greifswald.de/studium/vor-dem-studium/studienangebot/studienfaecher/d/daf-bachelor/>
2. Koeppel R. Deutsch als Fremdsprache – Spracherwerblich reflektierte Unterrichtspraxis. Schneider Hohengehren Verlag; 3. überarbeitete und erweiterte Aufl. Edition (1. Mai 2016), 450 s.
3. Lehramtsausbildung. Die wichtigsten Fragen rund um das Referendariat. URL: <https://deutsches-schulportal.de/bildungswesen/lehrerbildung-die-wichtigsten-fragen-rund-um-das-referendariat/>
4. Lehramtsreferendariat. URL: <https://www.fit4ref.de/referendariat/lehramtsreferendariat.html>
5. Peitz J., Harring M. Das Referendariat : ein systematischer Blick auf den schulpraktischen Vorbereitungsdienst. Verlag: Waxmann, 2021. 282 s.
6. Prüfungs- und Studienordnung für den Bachelorteilstudiengang Deutsch als Fremdsprache (DaF) an der Universität Greifswald. URL: <https://germanistik.uni-greifswald.de/institut/arbeitsbereiche/deutsch-als-fremdsprache/hinweise-zum-studium-und-praktikum/>
7. Prüfungs- und Studienordnung für das Beifach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache (DaF/DaZ) in den Lehramtsstudiengängen an der Philosophischen Fakultät der Ernst-Moritz-Arndt-Universität. URL: <https://germanistik.uni-greifswald.de/institut/arbeitsbereiche/deutsch-als-fremdsprache/hinweise-zum-studium-und-praktikum/>
8. Prüfungs- und Studienordnung für das Zusatzzertifikat Deutsch als Fremdsprache an der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald. URL: <https://germanistik.uni-greifswald.de/institut/arbeitsbereiche/deutsch-als-fremdsprache/hinweise-zum-studium-und-praktikum/>
9. Straub J., Niebel V. Kulturen verstehen, kompetent handeln Eine Einführung in das interdisziplinäre Feld der Interkulturalität. Gießen : Psychosozial-Verlag, 2021. 187 S.

Korol S. System of Preparation German Language Teachers as Foreign Language

The article represents the system of professional preparation of teachers of German as a foreign language in Germany on the example of Greifswald University. The preparation of foreign language teachers for secondary education institutions is analyzed, the lack of division into educational and qualification levels is stated. The main stages of the professional preparation of teachers for secondary education institutions are identified: university study for five years and internship practice for eighteen to twenty-four months. It is found that the professional preparation of teachers of German as a foreign language takes place in a different way and involves three different options for acquiring the qualification of a teacher of German as a foreign language: preparation in an additional specialty along with obtaining the specialty "Secondary Education"; study in the main specialty at the bachelor's level; study with the choice of an additional course along with a philological specialty at the master's level. All educational programs for obtaining the qualification of a teacher of German as a foreign language are considered and characterized, the content of their modules is analyzed. The advantages of professional training of teachers of German as a foreign language in Germany are noted. It is concluded that it is expedient to introduce the positive experience of professional training of teachers of German as a foreign language into the educational process of the additional specialty "Secondary Education. Language and Literature (German)" of Khmelnytskyi National University.

It is determined that the study of remote forms of training of future foreign language teachers in German can be further perspective area of research.

Key words: *professional preparation of foreign language teachers, German as a foreign language, foreign experience.*

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ МОЛОДІ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ГРОМАДИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ

Україна та європейські країни нині перебувають у тісній співпраці на багатьох рівнях – від волонтерської діяльності та зв'язку окремих її громадян та громад до вирішення важливих питань на державному рівні. Українці вже неодноразово висловлювали бачення майбутнього власної держави саме у взаємодії із країнами Європи. Стаття розкриває поняття соціальної активності, активізації та мобілізації громади, що на пряму вказує на активні дії громад брати вирішення важливих для себе питань на себе, а не займати пасивну позицію очікування.

Детально розкривається поняття соціальної згуртованості громади, оскільки досвід політики згуртованості покладений в основу підтримки та єдності Європи. Українські громади зараз проживають унікальний досвід та демонструють не лише здатність до вирішення складних проблем, що іноді без перебільшення є питаннями життя та смерті.

Авторами розглянута праця О. Дейнеко “Дискурс-устрій соціальної згуртованості як категорії соціальної політики: досвід застосування критичного дискурс-аналізу”, у якій науковиця робить порівняльний аналіз поняття “соціальної згуртованості” в Європейському Союзі, що також висвітлено у нашому дослідженні.

Одним з основних інструментів згуртованості суспільства є волонтерство, яке стає популярним у молоді та ефективно себе зарекомендувало. У статті робиться акцент на волонтерській діяльності молоді та можливостях для українців стати волонтерами в країнах Європи. Зокрема, розглядається діяльність Європейської волонтерської служби – одного з напрямів програми “Молодь у дії”. У межах такої програми розглянемо детальніше кожен етап, який має пройти бажаний стати волонтером: пошук проєкту; пошук та налагодження співпраці з висилаючою організацією; подання кандидатури; заповнення аплікаційної форми; очікування; залагодження усіх формальностей; збір та виїзд.

Ключові слова: соціальна активність, соціальна згуртованість, громади, волонтерство, європейський досвід, євроінтеграція.

Останніми роками в українському суспільстві почали розвиватися і набирати обертів нові явища та процеси, такі як соціальна активність, соціальна мобілізація, розкриття ресурсного потенціалу та, як наслідок, згуртованість громади навколо спільної проблеми. Метою таких явищ є створення результативної, надійної та стабільної безпеки, забезпечення комфортного та безпечного проживання населення. Це своєю чергою передбачає активну та ініціативну участь жителів у розв'язанні актуальних проблем, об'єднання суспільства навколо спільної мети, ідеї розв'язання проблеми. Головною ідеєю таких явищ є не лише продуктивна взаємодія суспільства, а досягнення її активізації, включеності, згуртованості на спільних цінностях, ідеях, інтересах.

Досвід європейських країн показує, що соціальна згуртованість – це не нове явище, а процес, який розвивається впродовж багатьох поколінь суспільства, передається з покоління в покоління та є сталою, усіма прийнятою нормою.

Важливо зосередити увагу і на активізації громади, що є важливою для нашого суспільства та сприяє формуванню відповідальності громади за те, що в ній відбувається; визначеності актуальних проблем суспільства; свідомості та виражених рішеннях для покращення та вирішення визначених проблем; контролі та можливості керування ситуацією на користь громадськості залежно від ситуації; згуртованості та об'єднанні громади [1].

Явище соціальної мобілізації громади також набирає обертів у реаліях сьогодення. Саме усвідомлений вибір та добровільна участь – реакція на порушення інтересів громади, бажання змінити ситуацію та розуміння власної спроможності покращити життя громади – є ефективним спонукаючим механізмом, який підштовхує мешканців громади до дій. Самосвідомість, яка дає позитивний та ефективний результат у разі таких явищ, як активізація громади, соціальна мобільність та, як наслідок, соціальна згуртованість, що слугує мотивацією населення.

Ці процеси стали більш актуальними із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року та наданням Україні Європейською радою статусу кандидата на вступ в Європейський Союз 23 червня 2022 року.

Питання соціальної згуртованості досліджували: А. Гриценко [3], В. Кирилук [3], О. Дейнеко [15], А. Колот [6], М. Бондаренко [14], С. Бабенко [14], О. Боровський [14], О. Оржель [9], Т. Попова [10], Т. Кицак [5], А. Черкаський [13]. Технології активізації громад вивчали О. Безпалько [1], Т. Авельцева [1], Н. Мацевко [1], Н. Махначова [7]. Питання соціальної мобілізації розкривали у своїх дослідженнях А. Садовенко [12], Л. Масловська [12], В. Середа [12], Т. Тимочко [12]. Розвиток волонтерських ініціатив як інструменту активізації людських ресурсів місцевих громад висвітлено у наукових доробках Т. Лях [17], Т. Спіріна [17].

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз досвіду розвитку соціальної згуртованості молоді у країнах Європи; розкрити можливості розвитку громад в Україні у сучасних реаліях, зокрема шляхом волонтерської діяльності.

Методологія дослідження базується на теоретичному аналізі даних. Застосовані методи порівняння та узагальнення, синтезу та систематизації.

Нині в українському суспільстві питання активізації громади вийшло на перший план. Активізація громади має на меті об'єднання людей для обміну досвідом, а також для спільного вирішення проблем за допомогою своїх ресурсів і вмінь. Пошук загальної ідеї може додати окремій людині волі і сили для розв'язання складних проблем. Оскільки нині українське суспільство стикається з безліччю проблем та викликів, саме цей механізм є дієвим для вирішення багатьох ситуацій. Включення і заглиблення суспільства в проблеми спільноти сприяє свідомому розумінню проблем громади та виваженому пошуку шляхів їх вирішення, що підштовхує людей до розуміння важливості наслідків своїх рішень та дій. Залучення громадян до прийняття рішень щодо вирішення проблем суспільства, що сприяє формуванню свідомості та відповідальності громадян [1].

Супутнім та дотичним явищем до процесу активізації громади є соціальна мобілізація. Активне залучення всіх верств населення суспільства до вирішення пріоритетних соціальних, економічних, екологічних проблем місцевого значення – це соціальна мобілізація. Вона об'єднує всі сегменти суспільства (чоловіків, жінок, молодь, бідних/багатих, приватний сектор, місцеву владу, представників громадянського суспільства, освітні заклади) у формі партнерства заради досягнення спільної мети і призводить до активної участі громади в процесі місцевого розвитку. Соціальна мобілізація – це приведення територіальної громади у такий стан (організаційний, інституційний, ментальний), коли вона здатна вирішити проблеми, що виникли перед нею, із використанням власних ресурсів. Це включає і зміну способу мислення людей, які мають конкретну проблему, таким чином, щоб вони об'єдналися, використали свій прихований потенціал у допомозі собі самостійно [7].

Соціальна згуртованість – це стан, за якого група людей у межах певної території демонструє здатність до співпраці, що, своєю чергою, створює ініціативу можливості для продуктивних змін; це можливість без втрати індивідуальних відмінностей забезпечити координацію, співпрацю заради реалізації критично важливих цілей суспільства [3, с. 17]. Таким чином, соціальна згуртованість – це об'єднання жителів навколо однієї спільної ідеї, яка спрямована на розв'язання соціальних проблем громади, готовність мешканців до спільної дії задля продуктивних змін.

Соціальна згуртованість, включеність жителів, їхня зацікавленість і участь членів громади в житті суспільства впливає на соціально-економічний складник, соціально-політичний складник, культурний. Тож, соціальна згуртованість – це почуття солідарності й належності до суспільства, що заснований на ефективному використанні громадянських прав та інших надбань демократичного суспільства [6, с. 11].

Досвід європейських країн свідчить, що соціальна згуртованість – це процес, який розвивається впродовж багатьох поколінь суспільства. Явище, яке передається з покоління в покоління та є сталою, усіма прийнятою нормою.

О. Дейнеко у своїй праці “Дискурс-устрій соціальної згуртованості як категорії соціальної політики: досвід застосування критичного дискурс-аналізу” пропонує порівняльний аналіз поняття “соціальна згуртованість” (табл. 1) та розгляд деглумачення цього поняття в Європейському Союзі. Ми виокремили поняття та джерела, що відповідають інтересам нашого дослідження.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз поняття “соціальна згуртованість”

№	Поняття “соціальна згуртованість”	Суб'єкт запропонованого визначення, рік
1.	Соціальна згуртованість – сукупність соціальних процесів, які допомагають прищепити особам почуття приналежності до однієї спільноти та відчувати, що їх визнають членами цієї спільноти.	Комісія генерального планування Франції, 1997 р.
2.	Соціальна згуртованість – це концепція, яка охоплює цінності та принципи, що спрямовані на те, щоб усі громадяни без дискримінації та на рівних умовах мали доступ до основних соціальних і економічних прав. Соціальна згуртованість – це флагманська концепція, яка постійно нагадує про необхідність бути колективно уважними до будь-якого виду дискримінації. Це концепція для відкритого та полікультурного суспільства.	Рада Європи, 2001 р.
3.	Спроможність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, мінімізуючи розбіжності (диспропорції) та уникаючи маргіналізації. Згуртоване суспільство – це спільнота вільних людей, які здатні до взаємної підтримки та досягають спільних цілей демократичними засобами.	Рада Європи, 2004 р.
4.	Згуртоване суспільство працює “для добробуту всіх своїх членів, протидіє відчуженню (виключенню) та маргіналізації, формує відчуття приналежності, сприяє довірі та пропонує своїм членам можливість висхідної мобільності”.	Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), 2011 р.
5.	Визначає соціальну згуртованість як досягну, коли відбувається “возз'єднання системної організації, заснованої на ринкових відносинах, свободі можливостей і підприємстві, з прагненням до цінностей внутрішньої солідарності та взаємопідтримки, що забезпечує відкритий доступ до вигод і захист для всіх членів суспільства”.	Європейська фундація з питань поліпшення умов життя та праці (Eurofound), 1999 р.

Джерело: [15, с. 144–145]

Отже, порівнюючи це явище в Україні та європейських країнах, можна узагальнити, що в країнах Європи соціальна згуртованість сприймається як стала норма та підтримується владою на законодавчому рівні. Україна почала свій шлях до всебічної інтеграції таких явищ у суспільство на всіх рівнях – від громад до підтримки на законодавчому рівні та влади на місцях.

Як показує Європейський досвід політики згуртованості, згуртованість (cohesion) покладена в основу підтримки та єдності Європи ще з часів заснування ЄС, починаючи, щонайменше, із середини минулого століття [4, с. 6]. Однак, на думку вчених, узагальнюючого сталого визначення поняття територіальної згуртованості досі не створено. Як зазначається у Зеленій книзі з питань територіальної згуртованості, нині розуміння цього поняття відбувається через підходи:

- поліпшення використання регіонального потенціалу та територіального капіталу;
- подолання чинників відстані у доступі до послуг, які становлять спільний економічний інтерес, та до енергетичних ресурсів;

- підтримки взаємодії через кордони та межі регіонів;

- кращої координації національних та європейських політик, які мають територіальний ефект;

- диференціації політик щодо різних територій, зокрема тих, що зустрілися з певними викликами [4, с. 6].

Однак одним з основних інструментів згуртованості суспільства є волонтерство, яке стає популярним у молоді та ефективно себе зарекомендувало. Волонтерство – це благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом [8].

Таким чином, на нашу думку, соціальна згуртованість та волонтерство мають спільні риси, це добровільна діяльність, яка здійснюється зацікавленими особами, об'єднаними спільною ідеєю, націлена на розв'язання соціальних проблем. Волонтерська діяльність виступає значним інструментом, який згуртовує людей навколо спільної ідеї, розв'язання соціальних проблем, що постають перед суспільством останнім часом.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року зазначається, що волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [11].

У Довіднику Е-Волонтерства запропоновано твердження, що волонтерська робота – це формальна чи неформальна діяльність, що здійснюється добровільно та без очікуваної винагороди, яка сприяє загальному благу, як правило, здійснюється від імені неурядової організації, об'єднання або громади [16, с. 7].

На думку вчених Т. Лях та Т. Спіріної, волонтерська діяльність – це спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, які виникають [17, с. 24].

Початком сучасного волонтерського руху в західних країнах зазвичай вважають створення Міжнародного комітету Червоного Хреста, яке ініціював 1859 року Жан Анрі Дюнан. Його ідеями стали керуватися волонтери по всьому світі. Прикладом першого волонтерського табору у сучасному розумінні можна вважати ініціативу німецької та французької молоді, в рамках якої у 1920 році у Франції під Страсбургом волонтери відновлювали зруйновані після Першої світової війни ферми в районі найбільш запеклих боїв між німецькими та французькими військами. З того часу волонтерство почало набирати розмаху і популярності всесвітнього масштабу [2, с. 5]. Нині українська держава, на жаль, вимушена продовжувати волонтерський рух у військовому напрямі, зокрема займатися відновленням пошкодженого майна громадян – від приватних будівель до парків та будівель громадського значення.

У сучасних реаліях Україна та Європейський Союз тісно співпрацюють не лише на рівні влади, а й на рівні громад та волонтерських ініціатив. Європейський Союз – це єдина система, яка складається з дружніх 27 країн-партнерів, котрі підтримують та співпрацюють між собою, одним зі спільних напрямів для всіх членів ЄС є волонтерська діяльність, розвиток молодіжних ініціатив та покращення соціального життя громадянської України. Українські волонтери взаємодіють із волонтерами з усієї Європи заради забезпечення необхідним українських військових та людей, що опинилися у скрутному становищі через повномасштабне вторгнення Росії в Україну.

У європейських країнах підтримуються молодіжні волонтерські ініціативи, є велика кількість можливостей, програм та проєктів волонтерської діяльності для молоді. Підтримка Європейським Союзом таких ініціатив молоді здійснюється через діяльність Європейської волонтерської служби – одного з напрямів програми “Молодь у дії” [2, с. 10].

Європейська волонтерська служба ЄВС (European Voluntary Service – EVS), або Європейське волонтерство, – це одна з підпрограм програми “Молодь у дії” Європейського Союзу. ЄВС дає змогу волонтерів або груп волонтерів займатися суспільно корисною діяльністю у країнах Євросоюзу та партнерських країнах, зокрема в Україні. Європейське волонтерство спрямоване на здобуття волонтерами нових необхідних компетентностей та умінь, які надалі впливатимуть на їхній особистий і професійний розвиток, за допомогою неформальної освіти. Це розвиток солідарності та толерантності серед молодих людей, популяризує та активізує до участі молоді у соціальному житті громади.

У Європейському волонтерстві може брати участь молодь віком від 18 до 30 років. До проєкту можуть брати волонтерів без досвіду чи певної кваліфікації, знання іноземної мови не є обов'язковою умовою.

Спільні для всіх та головні критерії для участі – це мотивація, вік і громадянство однієї з країн Програми. Зазвичай волонтери працюють у сфері культури, спорту, охорони довкілля, займаються з дітьми тощо [2, с. 21].

Щоб узяти участь у Програмі “Молодь у дії” за підтримки Європейської волонтерської служби, потрібно пройти певні етапи (рис. 1).

Рис. 1. Етапи реєстрації у Програмі “Молодь у дії”
(власна розробка авторів за матеріалами “Волонтером у Європу. Путівник альтруїста”)

Розглянемо детальніше кожен етап, який має пройти бажуючий стати волонтером.

1 етап. Пошук проєкту.

На сайті Європейського молодіжного порталу в Інтернеті (<http://ec.europa.eu/youth/evs/aod/>) знайти організації і описи проєктів для волонтерів за кордоном.

2 етап. Пошук та налагодження співпраці з висилаючою організацією.

Це може бути громадська організація, яка має статус юридичної особи, або можна звернутися до одного з інформаційних представників програми “Молодь у дії”, який допоможе знайти висилаючу організацію і владнати всі формальності.

3 етап. Подання кандидатури.

Наступним етапом є надсилання документів, резюме і мотиваційного листа.

4 етап. Заповнення аплікаційної форми.

На цьому етапі приймаюча і висилаюча організації узгоджують між собою, хто подаватиме заявку на фінансування проєкту. Переговори тривають до одного з п’яти термінів (1 лютого, 1 квітня, 1 червня, 1 вересня, 1 листопада). З моменту заповнення аплікаційної форми до виїзду пройде щонайменше 3 місяці.

5 етап. Очікування.

Рішення про фінансування поїздок волонтерів ухвалює Національне агентство Програми “Молодь у дії” у країні, в яку планувалася поїздка. Термін – до 8 тижнів з моменту подання заявки.

6 етап. Залагодження усіх формальностей.

Від моменту, коли надійшло позитивне рішення, до самого виїзду мине, щонайменше, 6 тижнів. Цей час потрібний, щоб залагодити всі формальності: підписати угоду, оформити закордонний паспорт, візу тощо. Перед виїздом висилаюча організація проводить для своїх волонтерів підготовчий семінар.

7 етап. Збір та виїзд.

Важливо врахувати не лише кліматичні умови країни, у яку їде волонтер, а й безпосередньо умови, у яких він буде жити. Варто звернути увагу на вид діяльності волонтера та все це врахувати під час зборів [2, с. 2–24].

Таким чином, бачимо, що така програма “Молодь у дії” за підтримки Європейської волонтерської служби слугує ще одним кроком до євроінтеграції, взаємодії України з Європейським Союзом через волонтерську діяльність. Допомагає розвитку таких явищ, як активізація молоді, мобілізація та згуртованість громади.

Висновки

Отже, згуртованість громади є шансом зближення та налагодження стосунків суспільства як у державі, так і за її межами, що слугує свідомому розумінню громадськістю своїх потреб та важливості взяття на себе відповідальності за їх вирішення шляхом волонтерства. Європейський досвід, який переймає українське суспільство, свідчить про позитивну динаміку вирішення питань громади на місцях, якщо є всі вищезазначені складники у її арсеналі.

Використана література:

- Безпалько О., Авельцева Т., Мацевко Н. Технології активізації громади : методичний посібник. Київ : Наук. світ, 2006. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/Tehnologii_Aktivizatsii_Gromady.pdf (дата звернення: 09.09.2022).
- Волонтером у Європу. Путівник альтруїста / упоряд.: О. Процак, М. Дуткевич. Львів : Дизайн-студія “Папуга”, 2010. 80 с. URL: [https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/\[www.youth-worker.org.ua\]%20Волонтером%20у%20Європу.%20Путівник%20альтруїста%20\(2010\).pdf](https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/[www.youth-worker.org.ua]%20Волонтером%20у%20Європу.%20Путівник%20альтруїста%20(2010).pdf) (дата звернення: 09.09.2022).

3. Гриненко А., Кирилук В. Вплив менталітету на соціальну згуртованість українського суспільства. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2017. Т. 12, № 2. С. 15–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12(2)_4) (дата звернення: 09.09.2022).
4. Жаліло Я. А. Пріоритет “згуртована країна” у вимірах регіональних стратегій. Київ : УНЦПД, 2021. 32 с. URL: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/Regioplatt.pdf> (дата звернення: 09.09.2022).
5. Кицак Т., Кирилук В. Соціально-трудові аспекти соціальної згуртованості суспільства. 2013. № 2. С. 171–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2013_2_27 (дата звернення: 09.09.2022).
6. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 7. С. 11–19.
7. Махначова Н. М. Соціальна мобілізація та ресурсний потенціал громади. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5175> (дата звернення: 09.09.2022).
8. Мінченко Г., Ігнатуша А. Волонтерський рух: становлення та розвиток. *Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Лисичанськ, 27 лют. 2017 р. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2025/1/Minenko.pdf> (дата звернення: 09.09.2022).
9. Оржель О. Територіальні виміри згуртованості ЄС. *Вісник Національної академії державного управління*. С. 151–158.
10. Попова Т. Соціальне залучення: концептуальні підходи до визначення. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_16 (дата звернення: 09.09.2022).
11. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI: станом на 3 верес. 2022 р. *База даних “Закондавство України”* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 09.09.2022).
12. Сталлий розвиток суспільства : навчальний посібник / А. Садовенко та ін. Київ, 2011. 392 с. URL: http://msdp.undp.org.ua/data/publications/rozvytok_suspilstva_undp.pdf (дата звернення: 09.09.2022).
13. Черкаський А. Соціально-психологічні особливості групової згуртованості та їх вплив на ефективність спільної діяльності. 2012. С. 966–974. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v10/i23/99.pdf> (дата звернення: 09.09.2022).
14. Bondarenko M., Babenko S., Borovskiy O. Social cohesion in Ukraine (the experience of application of Bertelsmann Stiftung method to European social survey data). *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Sociology*. 2017. Vol. 8. P. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7979/8.10>.
15. Deineko O. O. Discourse-structure of social cohesion as a category of social policy: experience of critical discourse-analysis application. *Ukrainian society*. 2021. Vol. 77, No. 2. P. 140–153. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2021.02.140>.
16. Kasproicz M., Borowiecka B. E-volunteering handbook. 2014. 50 p. URL: <http://e-volunteering.eu/wp-content/uploads/2014/11/evolunteering-handbook.pdf> (дата звернення: 09.09.2022).
17. Lyakh T., Spirina T. Rozwój inicjatyw wolontariackich jako narzędzia aktywizacji zasobów ludzkich społeczności lokalnych. *Aktualne problemy społeczne Ukrainy i Polski. Aspekty partnerstwa instytucji państwowych i organizacji pozarządowych: monografia*. Chelm, 2021. P. 22–30. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35471/1/T_Liakh_T_Spirina_Monograph_2021L.pdf (дата звернення: 09.09.2022).

References:

1. Bezpalko O., Aveltseva T., & Matsevko N. (2006) *Tekhnologii aktyvizatsii hromady [Technologies of community activation]*. Kyiv: Nauk. Svit. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/Tehnologii_Aktyvizatsii_Gromady.pdf (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
2. Protsak O., & Dutkevych M. (Uporiad.) (2010) *Volonterom u Yevropu. Putivnyk altruista [Volunteer in Europe. The altruist's guide]*. Lviv: Dyzzain-studiia “Papuha”. 80 s. URL: [https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/\[www.youth-worker.org.ua\]%20Волонтером%20у%20Європі.%20Путівник%20альтруїста%20\(2010\).pdf](https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/[www.youth-worker.org.ua]%20Волонтером%20у%20Європі.%20Путівник%20альтруїста%20(2010).pdf) (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
3. Hrynenko A., & Kyryliuk V. (2017) Vplyv mentalitetu na sotsialnu zghurtovanist ukrainskoho suspilstva [The influence of mentality on the social cohesion of Ukrainian society]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Ekonomichni nauky*, 12(2), 15–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12(2)_4) (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
4. Zhalilo Ya. A. (2021) *Priorytet “zghurtovana kraina” u vymirakh rehionalnykh stratehii [Priority “cohesive country” in terms of regional strategies]*. Kyiv: UNTsPD. 32 s. URL: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/Regioplatt.pdf> (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
5. Kytsak T., & Kyryliuk V. (2013) Sotsialno-trudovi aspekty sotsialnoi zghurtovanosti suspilstva [Social and labor aspects of social cohesion of society]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, 2, 171–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2013_2_27 (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
6. Kolot A. (2009) Sotsialna zghurtovanist yak doktryna zabezpechennia stiikosti rozvytku suspilstva v umovakh hlobalnykh vyklykiv [Social cohesion as a doctrine of ensuring the sustainability of society's development in the face of global challenges]. *Ukraina: aspekty pratsi*, 7, 11–19 [in Ukrainian].
7. Makhnachova N. M. (2016) Sotsialna mobilizatsiia ta resursnyi potentsial hromady [Social mobilization and resource potential of the community]. *Efektivna ekonomika*, 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5175> (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
8. Minienko H., & Ihnatusha A. (2017) Volonterskyi rukh: stanovlennia ta rozvitok [Volunteer movement: formation and development]. *Osvita Ukrainy v umovakh viiskovoho konfliktu na Donbasi*. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2025/1/Minenko.pdf> (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
9. Orzhel O. (2011) Terytorialni vymiry zghurtovanosti YeS [Territorial dimensions of EU cohesion]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia*, 3, 151–158 [in Ukrainian].
10. Popova T. (2013) Sotsialne zaluchennia: kontseptualni pidkhody do vyznachennia [Social involvement: conceptual approaches to definition]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_16 (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
11. Pro volontersku diialnist: Zakon Ukrainy vid 19.04.2011 r. № 3236-VI: stanom na 3 veres. 2022 r. *Baza danykh “Zakondavstvo Ukrainy”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
12. Sadovenko A. (2011). *Stalyi rozvytok suspilstva [Sustainable development of society]*. Kyiv. 392 s. URL: http://msdp.undp.org.ua/data/publications/rozvytok_suspilstva_undp.pdf (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].

13. Cherkaskyi A. (2012) Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti hrupovoi zghurtovanosti ta yikh vplyv na efektyvnist spilnoi diialnosti [Socio-psychological features of group cohesion and their impact on the effectiveness of joint activities], 966–974. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v10/i23/99.pdf> (Last accessed: 26.08.2022) [in Ukrainian].
14. Bondarenko M., Babenko S., & Borovskiy O. (2017) Social cohesion in Ukraine (the experience of application of Bertelsmann Stiftung method to European social survey data). *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Sociology*, 8, 58–65. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7979/8.10> [in English].
15. Deineko O. O. (2021) Discourse-structure of social cohesion as a category of social policy: experience of critical discourse-analysis application. *Ukrainian society*, 77(2), 140–153. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2021.02.140> [in English].
16. Kacprowicz M., & Borowiecka B. (2014) *E-volunteering handbook*. URL: <http://e-volunteering.eu/wp-content/uploads/2014/11/evolunteering-handbook.pdf> (Last accessed: 09.09.2022) [in English].
17. Lyakh T., & Spirina T. (2021). Rozwój inicjatyw wolontariackich jako narzędzia aktywizacji zasobów ludzkich społeczności lokalnych [Development of voluntary initiatives as a tool for activating the human resources of local communities]. *Aktualne problemy społeczne Ukrainy i Polski. Aspekty partnerstwa instytucji państwowych i organizacji pozarządowych*, 22–30. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35471/1/T_Liakh_T_Spirina_Monograph_202_IL.pdf (Last accessed: 09.09.2022) [in Polish].

Kotelevets A. M., Martyniuk Ya. V. Social cohesion of youth as a resource for community development: experience of European countries and Ukraine

Ukraine and European countries today are in close cooperation at many levels – from volunteering and communication of its individual citizens and communities to solving important issues at the state level. Ukrainians have repeatedly expressed their vision of the future of their state in cooperation with European countries. The article reveals the concepts of social activity, activation and mobilization of the community, which directly indicates the active actions of communities to take on the solution of important issues for themselves, and not to take a passive position of waiting.

The concept of social cohesion of the community is revealed in detail, as the experience of cohesion policy is the basis for the support and unity of Europe. Ukrainian communities are now living a unique experience and demonstrate not only the ability to solve complex problems, which are sometimes, without exaggeration, matters of life and death.

The authors considered O. Deineko's work "Discourse structure of social cohesion as a category of social policy: the experience of applying critical discourse analysis", in which the scientist makes a comparative analysis of the concept of social cohesion in the European Union, which is also covered in our research.

One of the main tools of social cohesion is volunteering, which is becoming popular among young people and has proven itself effectively. The article focuses on youth volunteering and opportunities for Ukrainians to become volunteers in Europe. In particular, the activity of the European Volunteer Service – one of the directions of the program "Youth in Action" is considered. Within the framework of this program, we will consider in more detail each stage that a person who wants to become a volunteer must go through: searching for a project; searching for and establishing cooperation with the sending organization; submitting a candidacy; filling out an application form; waiting; settling all formalities; collection and departure.

Key words: social activity, social cohesion, communities, volunteering, European experience, European integration.

УДК 371.134

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.34>

Кошелева Н. Г.

**ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ ВИЩОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

У статті розглянуто важливу проблему формування гендерної компетентності майбутніх психологів. Актуальність цього завдання зумовлена європейським вибором нашої країни та необхідністю формування гендерної культури, егалітарного мислення і толерантності українського суспільства. Визначено, що психологи можуть ефективно сприяти цьому процесу засобами психологічної просвіти і психологічної допомоги. Показано, що сформованість гендерної культури є одним із вагомих чинників, який дасть змогу нашому суспільству ментально наблизитись до європейської свідомості та способу мислення. Обґрунтовано, що надання психологічної допомоги має здійснюватися з урахуванням гендерних аспектів, оскільки основою багатьох психологічних проблем є гендерні характеристики особистості.

Проаналізовані наукові праці, присвячені вивченню феномена гендерної компетентності. Визначено, що в основі її формування лежить науковий підхід, що базується на принципі гендерної рівності. Запропоноване авторське визначення гендерної компетентності майбутніх психологів. Проаналізовані підходи дослідників до визначення компонентів гендерної компетентності. На підставі проведеного аналізу автором запропоновано структуру гендерної компетентності майбутніх психологів, яка містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти. Описано та обґрунтовано зміст кожного компонента досліджуваної компетентності.

Із метою формування гендерної компетентності майбутніх психологів розроблено для використання в процесі підготовки бакалаврів спеціальності 053 "Психологія" авторський вибірковий спецкурс "Гендерна психологія". Описано дидактичні цілі, зміст та методику його викладання, охарактеризовано методи, форми і засоби навчання. Показано,

що вивчення запропонованого спецкурсу сприяє формуванню мотивації, знань та практичних умінь майбутніх психологів щодо надання психологічної просвіти й допомоги з урахуванням гендерних аспектів. Визначено напрями подальших наукових пошуків у досліджуваній галузі.

Ключові слова: європейський вибір, гендерна компетентність, гендерна культура, гендерна рівність, гендерні проблеми, дискримінація, гендерні стереотипи, майбутні психологи, вища психологічна освіта, психологічна допомога.

Європейський вибір, зроблений Україною, зумовлює актуальність змін у різних сферах життя нашої країни, зокрема і в царині вищої освіти, цілі, зміст та технології якої мають наблизитись до європейських стандартів. Саме освіта є одним із найпотужніших механізмів соціалізації молодого покоління, і ця соціалізація має відповідати європейським принципам рівності, гідності, свободи та поваги до прав усіх громадян країни. Одним із важливих проявів реалізації цих принципів є дотримання гендерної рівності в суспільстві, оскільки “будь-яка демократична держава не має оминати проблеми, окреслені відносинами статей” [9, с. 74]. Гендерна рівність визначається як “рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дає змогу особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства” [7, с. 64]. І хоча початок активної боротьби за гендерну рівність сягає своїм корінням, щонайменше, першої хвилі феміністичного руху в ХІХ ст. і відтоді жінки досягли значних успіхів у відстоюванні своїх прав, проте ця проблема не втратила актуальності та не є повністю вирішеною. Підтвердженням цього є постійний інтерес сучасних європейських країн до гендерних проблем, що знайшло своє втілення, зокрема, у Стратегіях гендерної рівності Ради Європи (2014–2017 та 2018–2023 рр.). У них визнано наявність в європейських країнах таких гендерно зумовлених проблем, як насильство проти жінок, обмеження їхнього доступу до політичних та керівних посад, гендерні стереотипи й упередження стосовно потреб та можливостей жінок, сексизм і дискримінація жінок, професійні та кар’єрні обмеження тощо. Ключовою метою цих стратегій є досягнення економічної незалежності та розширення прав і можливостей жінок. Зокрема, у Стратегії 2018–2023 рр. зазначається, що реалізація політики гендерної рівності має базуватися на таких напрямках, як “запобігання гендерним стереотипам та сексизму й боротьба з такими явищами, запобігання та боротьба з насильством щодо жінок і домашнім насильством, забезпечення рівного доступу жінок до правосуддя, досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень, захист прав жінок-мігрантів, жінок-біженців та жінок-шукачів притулку; реалізація стратегії досягнення гендерної рівності в усіх політиках та заходах” [8, с. 17]. В Україні проблема гендерної рівності є так само актуальною, оскільки у вітчизняному суспільстві ще є вагомими культурні патріархатні стереотипи, проте наша країна обрала європейський вектор розвитку і наразі виборює право рухатись ним у запеклій боротьбі з російським агресором. І для того щоб запроваджувати європейські цінності та принципи буття в нашій країні, дуже важливо виховувати в нашої молоді гендерну компетентність, яка забезпечить обізнаність у гендерній проблематиці, толерантність, повагу до дотримання прав чоловіків та жінок, відсутність гендерних стереотипів та упереджень, здатність протистояти гендерній дискримінації тощо. Зокрема, дуже важливим завданням для європейського руху нашого суспільства є формування в українців гендерної культури як “частини загальної культури суб’єкта, що містить гендерну компетентність, гендерну картину світу, специфічні ціннісні орієнтації й моделі поведінки” [7, с. 59–60]. І важливу роль у цьому процесі можуть і мають здійснювати засобами психологічної просвіти і допомоги наші вітчизняні психологи, суспільна значущість діяльності яких наразі невинно і стрімко зростає. Тому формування гендерної компетентності майбутніх психологів є важливим завданням вищої психологічної освіти і потребує теоретичного та практичного вирішення, що й зумовило мету нашої роботи.

Мета статті – визначити зміст і структуру гендерної компетентності майбутніх психологів та описати методику її формування засобами авторського спецкурсу “Гендерна психологія”.

Питання гендерної компетентності розглядалося такими науковцями, як О. Вороніна, І. Зайганов, О. Кікінежді, І. Кльоцина, В. Ковтун, Л. Лунякова, І. Мунтян, О. Нежинська, О. Остапчук, Л. Попова, О. Слободянюк, З. Шевченко та ін. Проте проблема формування гендерної компетентності майбутніх психологів не знайшла поки що детального й системного висвітлення в наукових публікаціях і потребує опрацювання. Саме базове поняття компетентності висвітлене у великій кількості наукових праць і в узагальненому вигляді може бути визначене як “характеристика особистості, що являє собою сукупність взаємопов’язаних знань і вмінь, які дають змогу особистості бути ефективною в певному виді діяльності” [1, с. 10]. У науковій літературі виділяють величезну кількість видів людської компетентності: професійну, психологічну, комунікативну, соціальну, культурну, лінгвістичну та багато інших. Можна стверджувати, що для ефективною життєдіяльності сучасна людина має володіти широким набором компетентностей. З огляду на те, що гендерна проблематика набула значного поширення в наукових дослідженнях та громадських обговореннях ще починаючи з минулого століття, нині є сенс дослідження феномена гендерної компетентності, оскільки гендерні характеристики (гендерна ідентичність, маскуліність/фемінність, гендерні ролі та стереотипи та ін.) є складниками Я-концепції людини і дуже сильно впливають на її життя. Нині співіснують два підходи до розуміння гендеру як соціокультурного конструкту, охарактеризовані О. Бондарчук та О. Нежинською: традиційна модель гендерної соціалізації, що ґрунтується на полярності та протиставленні осіб різної статі, та новий підхід до розуміння гендеру, який базується на ідеях гендерної рівності [1, с. 10–11]. Гендерна

компетентність формується на засадах другого підходу, який стверджує і пропонує рівні права й можливості для всіх людей незалежно від їхньої статі, і може бути визначена як “соціально-психологічна характеристика людини, що дозволяє їй бути ефективною в системі міжстатевої взаємодії” [7, с. 56]. Сформованість гендерної компетентності особистості передбачає “знання про існуючі ситуації гендерної нерівності, фактори й умови, що їх викликають, вміння помічати й адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності, здатність не проявляти у своїй поведінці гендерно дискримінаційних практик, здатність вирішувати свої гендерні проблеми і конфлікти, якщо вони виникають” [7, с. 56].

Стосовно майбутніх психологів, яким треба буде в їхній професійній діяльності аналізувати численні психологічні проблеми клієнтів, надавати їм різні види психологічної допомоги, формувати психологічну культуру населення, вважаємо дуже важливим, щоб вони робили це з урахуванням гендерних аспектів. Дуже багато проблемних ситуацій у житті і спілкуванні людей пов’язані саме з гендерними характеристиками. Так, зокрема, для багатьох людей серйозною життєвою проблемою є наявність внутрішньоособистісного гендерного конфлікту, який є “станом нервової напруги, що виникає, коли індивіду важко підтримувати стандарт традиційної гендерної ролі, або він змушений проявляти поведінку, що характерна для протилежної гендерної ролі” [10, с. 145]. Так відбувається, коли, наприклад, жінка відмовляється від традиційної ролі дружини й матері на користь професійної чи політичної кар’єри, або ж чоловік присвячує себе догляду за будинком та дітьми. І якщо тиск гендерних стереотипів та упереджень є занадто сильним (це особливо характерно для суспільств із патріархатними соціокультурними нормами та цінностями), то він змушує багатьох людей імітувати не властиву їм гендерну поведінку, тобто жити чужим життям, що стає підставою для виникнення внутрішньоособистісного конфлікту, який згодом призводить до постійного незадоволення та численних міжособистісних зіткнень. Або ж згадаємо про численні побутові чи професійні ситуації, в яких чітко виявляються гендерна дискримінація, гендерно зумовлене насильство, обмеження прав та можливостей особистості тощо. Людям, постраждалим від таких ексцесів, потрібна кваліфікована психологічна допомога, щоб зрозуміти власну гендерну ідентичність, відстоювати свої права й можливості, протистояти дискримінаційним впливам та зберігати власну гідність і ментальне здоров’я. І в українському суспільстві, яке вибрало європейський шлях розвитку, необхідно формувати в усіх без винятку громадян навички гендерно коректної поведінки, яка передбачає розуміння важливості гендерної рівності і відсутність дій, що призводять до гендерної дискримінації. Велику роль у цьому відіграє психологічна просвіта, яку також мають здійснювати психологи і яка покликана формувати гендерну культуру наших співвітчизників. За визначенням С. Котової-Олійник, “гендерна культура – це система уявлень, цінностей, знань, норм, інтересів та потреб, які формують соціокультурні аспекти статі, встановлюють відповідні статуси жінок і чоловіків, визначають їхні ролі, взаємовідносини й моделі поведінки у різних сферах життя, впливають на форми та результати творчої діяльності статей, визначають їхнє місце в картині світу” [3]. Саме сформованість гендерної культури нашого населення є одним із вагомих чинників, який дасть нам змогу ментально наблизитись до європейської свідомості та способу мислення. Таким чином, формування гендерної компетентності майбутніх психологів із метою надання ними кваліфікованої психологічної допомоги людям, що мають гендерно зумовлені проблеми, є важливим завданням сучасної психологічної освіти.

В якості теоретико-методологічних засад формування досліджуваної компетентності важливо визначити її змістовно-структурні характеристики. Майже всі дослідники феномена компетентності включають до її складу знання, вміння, навички, досвід діяльності в певній сфері, особисті якості тощо. Пропонуємо визначити гендерну компетентність майбутніх психологів як їхню здатність надавати ефективну психологічну допомогу клієнтам у ситуаціях гендерної нерівності та дискримінації, вирішувати гендерні проблеми і конфлікти на основі сформованої системи гендерних знань, навичок гендерно коректної поведінки, професійних фахових умінь та егалітарного мислення.

Що стосується структури, то ми проаналізували підходи низки дослідників до визначення компонентів гендерної компетентності. Так, О. Бондарчук та О. Нежинська пропонують виділяти у структурі гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів такі компоненти: когнітивний (сукупність знань із гендерної проблематики загалом і щодо специфіки її відображення в практиці управління ЗНЗ), операційний (здатність розв’язувати гендерні проблеми й конфлікти, не виявляти в своїй поведінці гендерних упереджень тощо) та особистісний (гендерні характеристики особистості, що зможуть забезпечити управління закладом освіти на засадах гендерної рівності) [1, с. 25–28].

В. Ковтун включає до складу гендерної компетентності педагогів знання основ гендерної теорії, сучасних проблем і тенденцій гендерної політики, законодавчих та нормативних актів, розуміння особливостей гендерної соціалізації, володіння формами та методами гендерного навчання та виховання, уміння керувати процесом гендерної соціалізації учнів, уміння організувати навчальний процес на основі гендерної рівності, здатність сформувати власну гендерну ідентичність, уміння мотивувати учнів до гендерної самоосвіти тощо [2, с. 25].

О. Остапчук у структурі гендерної компетентності соціальних педагогів виділяє сукупність знань у сфері гендерної проблематики, умінь використовувати ці знання для вирішення соціальних проблем, навичок гендерного аналізу та організації заходів гендерної тематики; цінностей гендерної демократії, потреб, мотивів, цілей, дій, спрямованих на утвердження ідеї гендерної рівності [5, с. 147–148].

І. Мунтян виділяє такі компоненти гендерної компетентності майбутніх педагогів: предметно-змістовий (розуміння феноменів гендеру і гендерного підходу в освіті), операціонально-діяльнісний (гендерне виховання та освіта підростаючого покоління), особистісно-професійний (подолання власних застарілих гендерних стереотипів й усвідомлення своїх нових потенційних можливостей самореалізації) [4, с. 11].

О. Слободянюк, розглядаючи проблеми формування гендерної компетентності в культурологічній освіті студентів, виділяє такі її компоненти, як загальнокультурний (знання гендерних моделей різних народів), ціннісний (знання та прийняття гендерних цінностей), навчально-пізнавальний (вміння набувати знань із гендерних питань), інформаційний (орієнтація в інформаційному просторі, який торкається гендерної проблематики), комунікативний (ефективна комунікація у сфері гендерної взаємодії), соціально-трудова (знання та досвід у гендерних аспектах громадської, соціально-трудова сфери), особистісний (оволодіння способами гендерного самоконструювання та саморозвитку) [6, с. 198].

На підставі проведеного аналізу ми пропонуємо структуру гендерної компетентності майбутніх психологів, яка містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти (рис. 1). Вважаємо, що найважливішою для психолога є мотивація до надання психологічної допомоги на основі сформованих ціннісних уявлень про рівність всіх людей незалежно від їхніх гендерних ролей, неприпустимість дискримінації та насильства в будь-якій сфері людського життя. Другим важливим компонентом є знання про психологічні механізми створення гендеру та його вияву в суспільній та приватній сферах, у різних системах відносин, проблеми психологічного благополуччя чоловіків та жінок, а також про їхню самореалізацію, породжену диференціацією та ієрархією гендерних ролей та статусів.

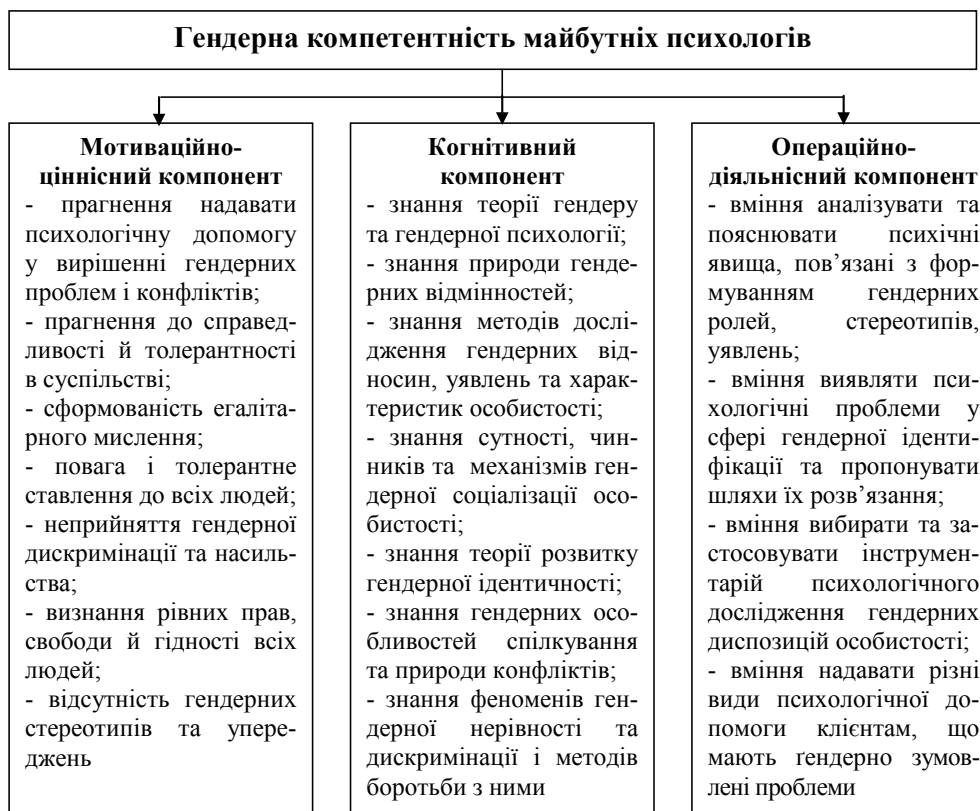

Рис. 1. Структура гендерної компетентності майбутніх психологів

Третій компонент передбачає практичну здатність психолога організувати та надавати психологічну просвіту й допомогу (індивідуальну та групову) різним верствам населення з метою підвищення рівня гендерної культури й толерантності: досліджувати й діагностувати гендерні проблеми особистості; проводити консультативний процес із гендерних проблем з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта; складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги з гендерних проблем.

З метою формування гендерної компетентності майбутніх психологів на основі її запропонованої структури нами розроблено для використання в процесі підготовки бакалаврів спеціальності 053 “Психологія” авторський вибіркового спецкурсу “Гендерна психологія”. Мета курсу – формування у здобувачів першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти теоретичних основ гендерних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для впровадження принципів, методик і технологій гендерної соціалізації, виховання і освіти в практику педагогічної та психологічної діяльності. Предметом вивчення дисципліни є психологічні

закономірності та механізми творення, перетворення та вияву різних форм гендеру (гендерної ідентичності) в інтерперсональній взаємодії. Курс гендерної психології має велике значення у справі формування загального уявлення про психологічні механізми створення гендеру та його вияву в суспільній та приватній сферах, у різних системах відносин, про проблеми психологічного благополуччя чоловіків та жінок, а також їх самореалізацію, породжену диференціацією та ієрархією гендерних ролей та статусів.

Зміст курсу передбачає вивчення 6 тем:

1. Гендер: основні поняття, історія, методи дослідження.
2. Гендерна ідентичність та соціалізація особистості.
3. Гендерні ролі і стереотипи.
4. Психологія гендерних відносин. Гендерні відмінності у спілкуванні.
5. Гендер, робота та сім'я.
6. Гендерна нерівність та дискримінація.

Формування теоретичних знань (когнітивного компонента гендерної компетентності майбутніх психологів) відбувається на лекційних та семінарських заняттях. Основне коло питань, яке розглядається на них: стать і гендер, система категорій гендерної психології, гендер у соціокультурному вимірі, гендерна поляризація; гендерна ідентичність, її психологічна сутність, структура, види, етапи розвитку; гендерна соціалізація, її зміст, механізми та чинники; гендерні ролі та стереотипи, гендерні характерологічні особливості, гендерно-рольові конфлікти; гендерні зміни в сучасному суспільстві, трансформація гендерних образів та гендерних ролей; проблеми гендерно зумовленого насильства, віктимізація жінок у суспільстві, психологічні аспекти насильства щодо жінок у контексті військових дій, методи психологічної роботи з наслідками насильства; проблема балансу "кар'єра-сім'я", гендерні стереотипи та професійний розвиток, психологія жіночого лідерства та кар'єри, дискримінація та мобінг на роботі за гендерною ознакою, гендерні конфлікти в організаціях та їх урегулювання; гендерні аспекти сімейних відносин та виховання; феміністичний рух і гендерні проблеми в Україні; гендерна нерівність та дискримінаційні процеси в суспільстві, їхні чинники, харасмент як прояв гендерної дискримінації в сучасному суспільстві, боротьба з гендерною дискримінацією та інші.

На практичних заняттях та під час самостійної роботи студентів відпрацьовуються складники операційно-діяльнісного компонента гендерної компетентності майбутніх психологів і відбувається формування практичних умінь аналізувати та пояснювати психічні явища, пов'язані з формуванням гендерних ролей, стереотипів, уявлень, ідентифікувати психологічні проблеми у сфері гендерної ідентифікації та пропонувати шляхи їх розв'язання, розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ у контексті професійних завдань щодо вивчення гендерних характеристик особистості, вибирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження гендерних диспозицій особистості та технології психологічної допомоги особам, що постраждали від гендерної дискримінації чи насильства, формувати аргументовані висновки щодо гендерних диспозицій та проблем особистості, складати та реалізовувати план консультативного процесу з гендерних проблем з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій, складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги з гендерних проблем у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів тощо.

Використовуються такі методи і форми навчання, як різноманітні дискусії за результатами перегляду відеороликів та презентацій (стосовно прав людини, дискримінації, гендерної нерівності, зокрема у професійній сфері, гендерних стереотипів та їхніх наслідків для чоловіків та жінок, гендерно зумовленого насильства, відповідального батьківства та ін.), аналіз документів у галузі гендерної політики, рольові ігри з гендерної проблематики, мозкові штурми з проблемних гендерних питань, перегляд та обговорення фільмів із гендерною тематикою, розв'язання кейсів проблемних ситуацій, гендерний аналіз літературних творів, психологічні вправи (наприклад, малювання особистого гендерного образу, його презентація та обговорення та ін.), моделювання консультативного процесу для клієнтів із гендерно зумовленими проблемами, розробка програм гендерної психологічної просвіти, психопрофілактики та психокорекції гендерних проблем тощо. Завдяки високому ступеню індивідуалізації завдань, активному спільному обговоренню гендерних проблем, емоційному впливу від перегляду відеоресурсів, знайомству з великою кількістю гендерно зумовлених проблемних ситуацій формується мотивація студентів щодо надання допомоги людям, що постраждали від гендерної дискримінації або насильства, вибудовується система сучасних європейських цінностей (повага і толерантне ставлення до всіх людей, неприйняття гендерної дискримінації та насильства, визнання рівних прав, свободи й гідності всіх людей, відсутність гендерних стереотипів та упереджень), утверджується егалітарне мислення молоді. Вважаємо, що таким чином під час вивчення нашого спецкурсу "Гендерна психологія" формуються всі окреслені вище складники гендерної компетентності майбутніх психологів. Значимим, що оскільки курс є вибіркоким, то студенти, що відвідують його, є зацікавленими й високомотивованими щодо вивчення гендерних проблем, а отже, результативність роботи з ними є, безсумнівно, доволі високою.

Таким чином, формування гендерної компетентності майбутніх психологів є важливим завданням вищої психологічної освіти та має забезпечити підвищення гендерної культури українського суспільства, яке рухається європейським шляхом розвитку, і надання кваліфікованої психологічної допомоги людям, що мають

гендерно зумовлені проблеми. Для формування компонентів досліджуваної компетентності (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного) було розроблено й запроваджено в процес підготовки бакалаврів спеціальності 053 “Психологія” авторський вибірковий спецкурс “Гендерна психологія”. Подальші дослідження можуть бути пов’язані з проведенням педагогічного експерименту щодо визначення ефективності запропонованої методики формування гендерної компетентності майбутніх психологів та її вдосконаленням.

Використана література:

1. Бондарчук О. І., Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : монографія. Київ : ТОВ “НВП “Інтерсервіс”, 2014. 180 с.
2. Ковтун В. В. Гендерна компетентність педагога – запорука особистісного підходу в освіті. *Гендерна освіта в Україні : світоглядні та прагматичні аспекти реалізації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 24 листоп. 2011 р. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. С. 23–29.
3. Котова-Олійник С. Гендерна культура. *Zhytomyr State University Library*: вебсайт. URL: http://eprints.zu.edu.ua/23722/1/Kotova-Oliinyk_S.PDF (дата звернення: 09.08.2022).
4. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 23 с.
5. Остапчук О. Л. Формування гендерної компетентності соціальних педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2008. Вип. 363. С. 146–152.
6. Слободянюк О. М. Гендерна теорія як фактор формування гендерної компетентності в культурологічній освіті студентів. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2011. № 4. С. 196–199.
7. Словник гендерних термінів / уклад. З. В. Шевченко. Черкаси : вид. Чабаненко Ю. 2016. 336 с.
8. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4> (дата звернення: 08.08.2022).
9. Шевченко З. В. Гендерна рівність та соціальне регулювання суспільного життя: філософське осмислення. *Політологічний вісник*. 2020. № 84. С. 72–80.
10. Шевченко З. В. До поняття внутрішньоособистісного гендерного конфлікту. *Гендер. Екологія. Здоров’я*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 22–23 квіт. 2021 р. Харків: ХНМУ, 2021. С. 145 – 147.

References:

1. Bondarchuk O. I., Nezhynska O. O. (2014) *Psychological conditions for the formation of gender competence of heads of general education institutions* : monohrafiia. K.: TOV “NVP “Interservis”. 180 s.
2. Kovtun V. V. (2011) *Gender competence of the educator – the key to a personal approach in education*. *Gender education in Ukraine: worldview and pragmatic aspects of realization*: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference, Dnipropetrovsk, 24 October 2011. Dnipropetrovsk: Royal Print. S. 23–29.
3. Kotova-Oliinyk S. Gender culture [Gender culture]. *Zhytomyr State University Library*: website. URL: http://eprints.zu.edu.ua/23722/1/Kotova-Oliinyk_S.PDF (data zvernennia: 09.08.2022).
4. Muntian I. S. (2004) *Gender approach in professional training of university teacher training students* : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Odesa. 23 s.
5. Ostapchuk O. L. (2008) *Formation of gender competence of social educators in preparation for professional practice*. *Pedagogika i psykholohiia*. Vyp. 363. S. 146–152.
6. Slobodianiuk O. M. (2011) *Gender theory as a factor in the formation of gender competence in cultural education of students*. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*. № 4. S. 196–199.
7. Slovyk gendernykh terminiv [Dictionary of Gender Terms] (2016) / uklad. Z. V. Shevchenko. Cherkasy : vyd. Chabanenko Yu. 336 s.
8. *Strategy of gender equality of the Council of Europe for 2018–2023*. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4> (data zvernennia: 08.08.2022).
9. Shevchenko Z. V. (2020) *Gender equality and social regulation of public life: a philosophical reflection*. *Politolohichniy visnyk*. № 84. S. 72–80.
10. Shevchenko Z. V. (2021) *Towards a concept of intrapersonal gender conflict*. *Gender. Ekologiya. Zdorovia* : materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 22–23 kvit. 2021 r. Kharkiv: KhNMU. S. 145–147.

Kosheleva N. Gender competence formation of future psychologists in the European dimension of higher psychological education

In this article an important problem of gender competence formation of future psychologists is considered. Relevance of this problem is caused by the European choice of our country and the necessity of formation of gender culture, egalitarian thinking and tolerance in the Ukrainian society. It is determined that psychologists can effectively contribute to this process through psychological education and psychological help. It is shown, that formation of the gender culture is one of the important factors which will allow our society to approach mentally the European consciousness and way of thinking. It is proved, that psychological help should be carried out with gender aspects taken into account as many psychological problems are based on gender characteristics of the person.

The scientific works, devoted to the study of the phenomenon of gender competence are analyzed. It is defined that at the heart of its formation is a scientific approach based on the principle of gender equality. The author’s definition of future psychologists’ gender competence is offered. The researchers’ approaches to the definition of gender competence components were analyzed.

ed. Based on the results of the analysis the author proposed the structure of future psychologists' gender competence, which contains motivational-valuable, cognitive and operational-activity components. Each component's contents of the investigated competence are described and grounded. The author's special course "Gender Psychology" was elaborated and is used in the course of the bachelors training in the specialty 053 "Psychology". The didactic goals, contents and teaching methods of the course are described as well as methods, forms and means of education. It is shown that the study of the proposed special course contributes to the formation of motivation, knowledge and practical skills of future psychologists in the provision of psychological education and assistance with regard to gender aspects. The directions of further scientific researches in the investigated sphere are determined.

Key words: *European choice, gender competence, gender culture, gender equality, gender problems, discrimination, gender stereotypes, future psychologists, higher psychological education, psychological help.*

НАШІ АВТОРИ

АНТОНЮК ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА	старший викладач кафедри професійної і вищої освіти, Центральний інститут післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» <i>ludmillaa007@ukr.net</i>
БАСАРАБ НАТАЛІЯ ЯРОСЛАВІВНА	аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника <i>natalia.basarab@pnu.edu.ua</i>
БЛИК ОКСАНА СЕРГІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний університет «Львівська політехніка» <i>Lubik.anelia@gmail.com</i>
БОДИК ОСТАП ПЕТРОВИЧ	доктор філософії, доцент кафедри англійської філології, Маріупольський державний університет; викладач-тренер центру розвитку людського потенціалу, Маріупольський державний університет <i>Ostapb74@gmail.com</i>
БОРОВИК ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА	старший викладач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж <i>boroviktm@ukr.net</i>
ГАВРАН МАР'ЯНА ІВАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний університет «Львівська політехніка» <i>mariana.i.havran@lpnu.ua</i>
ГАВРИЛЮК МАРІАННА ВАСИЛІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Національний університет «Львівська політехніка» <i>Mhavrilyuk@gmail.com</i>
ГЕРАСИМЕНКО ОЛЬГА ЮРІЇВНА	аспірант кафедри педагогіки, Криворізький державний педагогічний університет, асистент кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін, Донецький національний університет економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського <i>Gerasimenko_ou@donnmet.edu.ua</i>
ГІНЕТОВА ТЕТЯНА ЛЕОНТІЇВНА	завідувач сектору відділу роботи з обдарованою молоддю, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» <i>obdarovani.iitzo@ukr.net</i>
ГЛАДКИХ ГАННА ВАЛЕРІЇВНА	викладач англійської та німецької мов кафедри іноземних мов, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного <i>annagladkikh@gmail.com</i>
ГЛІНЧУК ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА	доктор педагогічних наук, професор кафедри загальнотехнічних дисциплін, технологій та цивільної безпеки, Рівненський державний гуманітарний університет <i>yuliyaglinchuk@ukr.net</i>
ГНАТІВ ЗОРЯНА ЯРОСЛАВІВНА	кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка <i>gnativz@ukr.net</i>
ГОЛЄВА МАРІЯ СЕРГІЇВНА	аспірантка кафедри педагогіки гуманітарно-педагогічного факультету, Національний університет біоресурсів та природокористування України <i>brown7cold@gmail.com</i>
ГОРБАЧ-КУДРЯ ІВАННА АНАТОЛІЇВНА	кандидат юридичних наук, викладач кафедри поліцейського права, Національна академія внутрішніх справ <i>gorbachkudria@ukr.net</i>
ГОРДІЄНКО ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА	магістр педагогічних наук, аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>yuliiahordiienko1984@gmail.com</i>
ГРИНЮК СВІТЛАНА ПЕТРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів, Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка <i>grynyuk.svetlana@gmail.com</i>
ГРИЦАК АНАТОЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ	кандидат технічних наук, старший викладач кафедри менеджменту та безпеки інформаційних систем, Вінницький національний технічний університет <i>grytsak.a.v@gmail.com</i>

ГРОМОВ ЄВГЕН ВОЛОДИМИРОВИЧ	доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, професійної освіти і управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>yevhen.hromov@vspu.edu.ua</i>
ГРУБИ ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА	кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін факультету, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького <i>bitavi_21@ukr.net</i>
ДАЦЮК ТЕТЯНА КУЗЬМІВНА	кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ <i>t.k.datsiuk@gmail.com</i>
ДЕРНОВА ІРИНА АНАТОЛІВНА	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж <i>dernova@ukr.net</i>
ДОБРИНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТЕПАНОВИЧ	кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри освітніх, педагогічних технологій, Приватний вищий навчальний заклад «Академія рекреаційних технологій і права» <i>dobrynskiy.vladimir@eenu.edu.ua</i>
ДУБРОВІНА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, науковий співробітник, Інститут книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського <i>iradubrovina@ukr.net</i>
ЄМЕЛЬЯНОВА ДАРЬЯ ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського <i>olga2445@ukr.net</i>
ЗАВГОРОДНЯ ТЕТЯНА КОСТЯНТИНІВНА	професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника <i>tetiana.zavgorodnia@pnu.edu.ua</i>
ЗАГОРОДНІЙ СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>sv12@meta.ua</i>
ЗАЙЦЕВА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу, Державний торговельно-економічний університет <i>irenenazaruk8@gmail.com</i>
ЗАЛОЗНА ТАМІЛА ГРИГОРІВНА	викладач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж <i>Rudenkoalona31@gmail.com</i>
ЗАЯЧКІВСЬКА НАДІЯ МИХАЙЛІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, Львівський національний університет імені Івана Франка <i>Nadiyastrem@gmail.com</i>
ЗІНЧЕНКО ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ <i>vicik-210898@ukr.net</i>
ІВАНІЧКІНА НАТАЛЯ ПЕТРІВНА	аспірантка кафедри педагогіки, професійної освіти і управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>international.vspu@gmail.com</i>
ІВАНОВА ІРИНА ВІКТОРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Черкаський державний бізнес-коледж <i>irivik@gmail.com</i>
ІВАШКЕВИЧ ЄВГЕН МИХАЙЛОВИЧ	аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти і управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>iem240377@gmail.com</i>
ІГНАТОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької філології, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>oihnatova@vspu.edu.ua</i>

КАЛЧАК ЮРІЙ ЛЬВОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка <i>yukalichak@gmail.com</i>
КАЛЮЖНА ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА	кандидат філософських наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу андрагогіки, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України <i>tt-dd-kk@ukr.net</i>
КАРДАШОВ ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ	кандидат педагогічних наук, професор кафедри дизайну, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» <i>Kentavr.melitor@gmail.com</i>
КАРДАШОВ МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ	викладач кафедри дизайну, Запорізький національний університет <i>Sonawer@gmail.com</i>
КАРПЕНКО ЮЛІЯ ПЕТРІВНА	доктор філософії, завідувач кафедри фахових медичних та фармацевтичних дисциплін, Черкаська медична академія <i>Yulia_karpenko1976@ukr.net</i>
КИРИЧЕНКО МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри філософії і освіти дорослих, ректор, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України <i>kmumo@i.ua</i>
КИРИЧЕНКО ОЛЬГА ВЯЧЕСЛАВІВНА	аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова <i>kir.olga456@gmail.com</i>
КИСЕЛЬОВА ОЛЕСЯ БОРИСІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформатики, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради <i>o.kyselyova@gmail.com</i>
КІРДАН ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ	доктор педагогічних наук, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини <i>kirdan_alex@ukr.net</i>
КІРДАН ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини <i>kirdan_olena@ukr.net</i>
КНЯЖЕВА ІРИНА АНАТОЛІВНА	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» <i>irina.knyazheva@gmail.com</i>
КОВТУН ВІТАЛІЙ ІВАНОВИЧ	кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого <i>Vi.kovtun@nlu.edu.ua</i>
КОЗЛОВСЬКИЙ ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-педагогічної роботи, Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» <i>Yuriy.m.kozlovskiy@lpnu.ua</i>
КОЛОМІЄЦЬ АЛЛА МИКОЛАЇВНА	доктор педагогічних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри педагогіки, професійної освіти і управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>alla.kolomiets@vspu.edu.ua</i>
КОЛОМІЄЦЬ ДМИТРО ІВАНОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри технологій та безпеки життєдіяльності, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>dmytro.kolomiets@vspu.edu.ua</i>
КОЛОМІЄЦЬ ТАРАС ДМИТРОВИЧ	кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського <i>taras.kolomiets@gmail.com</i>
КОРОЛЬ СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації, Хмельницький національний університет <i>svit_korol@ukr.net</i>

КОТЕЛЕВЕЦЬ АНАСТАСІЯ МИХАЙЛІВНА	аспірантка факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка <i>a.kotelevets.asp@kubg.edu.ua</i>
КОШЕЛЕВА НАТАЛІЯ ГЕННАДІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології, Горлівський інститут іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету <i>cosheleva.natali@ukr.net</i>
КРОХМАЛЬНА ЗОРЯНА СЕРГІЇВНА	студентка II курсу спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», Національний університет «Львівська політехніка» <i>zoriana.krokhmalna.mv.2021@lpnu.ua</i>
КУШПІТ УЛЯНА ВОЛОДИМИРІВНА	доктор філософії, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів, Львівський національний університет імені Івана Франка <i>Ulianakushpit9@gmail.com</i>
ЛОПАТИНСЬКА ІРИНА СЕРГІЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ <i>irina.s.lopatinskaia@gmail.com</i>
МАРТИНЮК ЯНА ВЯЧЕСЛАВІВНА	аспірантка факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка <i>y.martyniuk.asp@kubg.edu.ua</i>
МІРОШНІЧЕНКО ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА	доктор педагогічних наук, професор, начальник кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького <i>Mvi_2016@ukr.net</i>
МОЦАК СВІТЛАНА ІВАНІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка <i>mocacki@ukr.net</i>
НІКОЛЕНКО КСЕНІЯ ВІКТОРІВНА	кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ <i>nikolenkoksena985@gmail.com</i>
ОТАМАСЬ ІННА ГРИГОРІВНА	кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри професійної і вищої освіти центрального, Інститут післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, завідувач відділу наукової роботи, Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України <i>otamasinna@ukr.net</i>
ПАЛІЄНКО АЛЬОНА ВОЛОДИМИРІВНА	викладач циклової комісії іноземних мов, Черкаський державний бізнес-коледж <i>Palienko130487@gmail.com</i>
САВКА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА	доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів, Львівський національний університет імені Івана Франка <i>savka68@meta.ua</i>
САЛАГУБ ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА	старша викладачка кафедри вітчизняної та зарубіжної історії, провідна фахівчиня Навчально-наукового центру сучасних технологій формування професійної компетентності, Горлівський інститут іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» <i>luda.s1993@ukr.net</i>
САМКО АЛЛА МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України <i>alla-samko@ukr.net</i>
СМІРНОВ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління судом, Навчально-науковий інститут морських перевезень і технологій Національного університету «Одеська морська академія» <i>sergiy2004@gmail.com</i>
СНЕГІРЬОВ ІГОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ	кандидат філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін, Сумський державний педагогічний університет імені А. С.Макаренка <i>snegilecter@gmail.com</i>

СТЕПАНЕНКО ОЛЕНА КОСТЯНТИНІВНА	кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради <i>olena.step@ukr.net</i>
СУПРУН МАЙЯ ВОЛОДИМИРІВНА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей, Волинський національний університет імені Лесі Українки <i>suprun.maiia@vnu.edu.ua</i>
ХМІЛЬ АНАСТАСІЯ МИКОЛАЇВНА	вчитель цифрового дизайну, Школа «International School Premjers» (Рига, Латвія), освітній спеціаліст, Ризька перша дистанційна школа (R1TV). <i>khmilasya@gmail.com</i>
ХМІЛЬ НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА	доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформатики, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради <i>nkravc0@gmail.com</i>
ХОМІК ОКСАНА МИКОЛАЇВНА	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри освітніх, педагогічних технологій, Приватний вищий навчальний заклад «Академія рекреаційних технологій і права» <i>okshom2017@ukr.net</i>
ЧЕМЕРИС ГАННА ЮРІЇВНА	доктор філософії у галузі педагогіки, доцент, в.о. завідувача кафедри дизайну, Запорізький національний університет <i>Anyta.chemerys@gmail.com</i>
ШАРОВА ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА	доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю відділу роботи з обдарованою молоддю, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» <i>tanya_sharova@ukr.net</i>
ЯКИМОВИЧ ТЕТЯНА ДМИТРІВНА	кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова <i>Tanlviv1959@gmail.com</i>

OUR AUTHORS

ANTONYUK LYUDMYLA ANATOLIYIVNA	Senior Lecturer at the Department of Vocational and Higher Education, Central Institute of Postgraduate Education of the State Higher Educational Institution “University of Education Management” <i>ludmillaa007@ukr.net</i>
BASARAB NATALIA YAROSLAVIVNA	Postgraduate Student at the Department of Pedagogy and Educational Management named after Bohdan Stuparyk, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University <i>natalia.basarab@pnu.edu.ua</i>
BILYK OKSANA SERHIYIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages, Lviv Polytechnic National University <i>Lubik.anelia@gmail.com</i>
BODYK OSTAP PETROVYCH	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the English Philology Department, Mariupol State University; Teacher-Trainer, Centre for Development of Human Potential of Mariupol State University <i>ostapb74@gmail.com</i>
BOROVYK TETIANA MYKHAILIVNA	Senior Lecturer at the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, Cherkasy State Business College <i>boroviktm@ukr.net</i>
CHEMERYS HANNA YURIIVNA	Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Department of Design, Zaporizhzhia National University <i>Anyta.Chemerys@gmail.com</i>
DATSIUK TETIANA KUZMIVNA	Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Humanities and Legal Disciplines, Donetsk State University of Internal Affairs <i>t.k.datsiuk@gmail.com</i>
DERNOVA IRYNA ANATOLIIVNA	PhD (Economics), Associate Professor at the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, Cherkasy State Business College <i>dernova@ukr.net</i>
DOBRYNSKYI VOLODYMYR STEPANOVYCH	PhD (Physical Training and Sports), Associate Professor at the Department of Educational and Pedagogical Technologies, Academy of Recreational Technologies and Law <i>dobrynskiy.vladimir@eenu.edu.ua</i>
DUBROVINA IRYNA VOLODYMYRIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University, Researcher, Institute of Book Research of the Vernadsky National Library of Ukraine <i>iradubrovina@ukr.net</i>
EMELYANOVA DARYA VOLODYMYRIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Western and Eastern Languages and Methods of Their Teaching, K. D. Ushinsky National Pedagogical University of South Ukraine <i>olga2445@ukr.net</i>
GAVRYLYUK MARIANNA VASYLIVNA	<i>Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Languages, National University "Lviv Polytechnic"</i> <i>mhavrilyuk@gmail.com</i>
GLADKYKH HANNA VALERIYIVNA	English and German Teacher of the Department of Foreign Languages, Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University <i>annagladkikh@gmail.com</i>
GROMOV IEVGEN VOLODYMYROVYCH	Doctor of Arts (Pedagogy), Associate Professor, Professor at the Department of Pedagogy, Professional Education and Educational Institutions Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University <i>yevhen.hromov@vspu.edu.ua</i>
GRUBI TETIANA VIKTORIVNA	Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Head of the Psychology, Pedagogy and Social and Economic Disciplines Department, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi <i>bitavi_21@ukr.net</i>
GRYNYUK SVITLANA PETRIVNA	PhD, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties, Taras Shevchenko National University of Kyiv <i>grynyuk.svetlana@gmail.com</i>

HAVRAN MARYANA IVANIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages of Lviv Polytechnic National University <i>Mariana.i.havran@lpnu.ua</i>
HERASYMENKO OLHA YURIIVNA	4 th year PhD student at the Pedagogy Department, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Assistant at the Department of Foreign Philology, Ukrainian Studies and Social and Law Disciplines of Mykhailo Tuhon-Baranovskiy Donetsk National University of Economics and Trade <i>gerasimenko_ou@donnuet.edu.ua</i>
HINETOVA TETIANA LEONTIIVNA	Head of the Sector Department of Work with Gifted Youth, State Scientific Institution «Institute of Education Content Modernization» <i>obdarovani.iitzo@ukr.net</i>
HLINCHUK YULIYA OLEXANDRIVNA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of General Technical Disciplines, Technologies and Civil Security, Rivne State University of Humanities <i>yuliyaglinchuk@ukr.net</i>
HNATIV ZORIANA YAROSLAVIVNA	Sc. D. (Philosophy), Associate Professor at the Department of Teshnique of Musical Education and Conducting, Drohodych Ivan Franko State Pedagogical University <i>gnativz@ukr.net</i>
HOLIEVA MARIYA SERHIIVNA	Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine <i>brown7cold@gmail.com</i>
HOMYK OKSANA MYKOLAIIVNA	PhD (Pedagogy), Associate Professor, Head of the Department of Educational and Pedagogical Technologies, Academy of Recreational Technologies and Law <i>Okshom2017@ukr.net</i>
HORBACH-KUDRIA IVANNA ANATOLIIVNA	Candidate of Sciences of Law, Lecturer at the Department of Police Law, National Academy of Internal Affairs <i>gorbachkudria@ukr.net</i>
HORDIENKO YULIYA ANATOLIIVNA	MA (Pedagogy), Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, Professional Education and Educational Institutions Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University <i>yuliiahordienko1984@gmail.com</i>
HRYTSAK ANATOLII VASYLIOVYCH	PhD (Technical Science), Senior Lecturer at the Department of Management and Security of Informational Systems, Vinnytsia National Technical University <i>grytsak.a.v@gmail.com</i>
IHNATOVA OLENA MYKOLAIIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of German Philology, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University <i>oihnatova@vspu.edu.ua</i>
IVANICHKINA NATALYA PETRIVNA	Doctoral Student at the Department of Pedagogy, Professional Education and Educational Institutions Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University <i>international.vspu@gmail.com</i>
IVANOVA IRYNA VIKTORIVNA	PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, Cherkasy State Business College <i>irivik@gmail.com</i>
IVASHKEVYCH YEUGEN MYKHAILOVYCH	Doctoral Student at the Department of Pedagogy, Professional Education and Educational Institutions' Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University <i>iem240377@gmail.com</i>
KALICHAK YURII LVOVYCH	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Pre-school Education, Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych <i>yukalichak@gmail.com</i>
KALUZHNA TATIANA HRYHORIVNA	Candidate of Philosophy, Senior Researcher, Leading Researcher at the Andragogy Department of Ivan Ziaziun Institute, Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine <i>tt-dd-kk@ukr.net</i>
KARDASHOV MYKOLA VOLODYMYROVYCH	Lecturer at the Department of Design, Zaporizhzhia National University <i>sonawer@gmail.com</i>

KARDASHOV VOLODYMYR MYKOLAYOVYCH	Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Design, Taras Shevchenko Luhansk National University <i>kentavr.melitop@gmail.com</i>
KARPENKO YULIIA PETRIVNA	Doctor of Philosophy, Head of the Department of Professional Medical and Pharmaceutical Disciplines, Cherkasy Medical Academy <i>yulia_karpenko1976@ukr.net</i>
KHMIL ANASTASIIA MYKOLAIIVNA	Design Teacher, International School Premjers (Riga, Latvia), Educational Specialist, Riga First Distance School (R1TV). <i>khmilasya@gmail.com</i>
KHMIL NATALIIA ANATOLIIVNA	Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Informatics, Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogical academy» of Kharkiv regional council <i>nkravc0@gmail.com</i>
KIRDAN OLEKSANDR PETROVICH	Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Economics and Social-Behavioral Sciences, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University <i>kirdan_alex@ukr.net</i>
KIRDAN OLENA LEONIDIIVNA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Pedagogy and Educational Management Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University <i>kirdan_olena@ukr.net</i>
KNYAZHEVA IRYNA ANATOLIIVNA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky <i>irina.knyazheva@gmail.com</i>
KOLOMIETS ALLA MYKOLAIIVNA,	Doctor of Arts (Pedagogy), PhD (Phys. & Math.), Professor, Vice-Rector in Scientific Activity, Professor at the Department of Pedagogy, Professional Education and Educational Institutions Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University <i>alla.kolomiets@vspu.edu.ua</i>
KOLOMIETS DMYTRO IVANOVYCH	PhD (Pedagogy), Professor at the Department of Technologies and Safe Behavior Culture, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University <i>dmytro.kolomiets@vspu.edu.ua</i>
KOLOMIETS TARAS DMYTROYVYCH	PhD (Pedagogy), Doctoral Student at the Department of Pedagogy, Professional Education and Educational Institutions Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University <i>taras.kolomiets@gmail.com</i>
KOROL SVITLANA VOLODYMYRIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Language Education and Intercultural Communication, Khmelnytsky National University <i>svit_korol@ukr.net</i>
KOSHELEVA NATALIA HENNADIIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Psychology, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment «Donbas State Pedagogical University» <i>cosheleva.natali@ukr.net</i>
KOTELEVETS ANASTASIIA MYKHAILIVNA	PhD student at the Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University <i>a.kotelevets.asp@kubg.edu.ua</i>
KOVTUN VITALII IVANOVICH	Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Constitution Law of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University <i>v.i.kovtun@nlu.edu.ua</i>
KOZLOVSKY YURIY MYKHAILOVYCH	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, Institute of Law, Psychology and Innovative Education of the Lviv Polytechnic National University <i>yuriy.m.kozlovskiy@lpnu.ua</i>
KROKHMALNA ZORYANA SERHIIIVNA	Second-year student of International Relations, Public Communications and Regional Studies, Lviv Polytechnic National University <i>zoryana.krokhmalna.mv.2021@lpnu.ua</i>
KUSHPIT ULYANA VOLODYMYRIVNA	Doctor of Philosophy, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for the Natural Sciences Faculties, Ivan Franko National University of Lviv <i>ulianakushpit9@gmail.com</i>

KYRYCHENKO MYKOLA OLEKSIYOVYCH	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Philosophy and Adult Education, Rector, State Higher Educational Institution “University of Education Management” of the National Academy of Sciences of Ukraine <i>kmumo@i.ua</i>
KYRYCHENKO OLGA VYACHESLAVIVNA	Graduate Student of World Economy and International Economic Relations Department, Odesa I. I. Mechnikov National University <i>kir.olga456@gmail.com</i>
KYSELOVA OLESIA BORYSIVNA	Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Informatics, Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogical academy» of Kharkiv regional council <i>o.kyselyova@gmail.com</i>
LOPATYNSKA IRYNA SERHIIVNA	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Social Humanities and Legal Disciplines, Donetsk State University of Internal Affairs <i>irina.s.lopatinskaia@gmail.com</i>
MARTYNIUK YANA VIACHESLAVIVNA	PhD student at the Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University <i>y.martyniuk.asp@kubg.edu.ua</i>
MIROSHNICHENKO VALENTINA IVANIVNA	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Psychology, Pedagogy and Social and Economic Disciplines Department, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi <i>mvi_2016@ukr.net</i>
MOTSAK SVITLANA IVANIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of World History, International Relations and Methods of Teaching History Disciplines, Makarenko Sumy State Pedagogical University <i>mocakci@ukr.net</i>
NIKOLENKO KSENIIA VIKTORIVNA	PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Humanities and Legal Disciplines, Donetsk State University of Internal Affairs <i>nikolenkoksenia985@gmail.com</i>
OTAMAS INNA HRYHORIVNA	Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Professional and Higher Education, Central Institute of Postgraduate Education of the State Higher Educational Institution “University of Education Management” of the National Academy of Sciences of Ukraine, Head of the Scientific Work Department, “University of Education Management” of the National Academy of Sciences of Ukraine <i>OtamasInna@ukr.net</i>
PALIENKO ALONA VOLODYMYRIVNA	Teacher at the Foreign Languages Cycle Commission, Cherkasy State Business College <i>palienko130487@gmail.com</i>
SALAHUB LYUDMILA IVANIVNA	Senior Lecturer at the Domestic and Foreign History Department, Horlivka Institute of Foreign Languages of Donbas State Pedagogical University; Leading Specialist of Educational and Scientific Centre of Modern Technologies for the Formation of Professional Competence, Horlivka Institute of Foreign Languages of Donbas State Pedagogical University <i>luda.s1993@ukr.net</i>
SAMKO ALLA MYKOLAIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Senior Researcher at the Andragogy Department of the Ivan Zyazyun Institute, Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine <i>alla-samko@ukr.net</i>
SAVKA IRYNA VOLODYMYRIVNA	Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Humanities Faculties, Ivan Franko National University of Lviv <i>savka68@meta.ua</i>
SHAROVA TETIANA MYKHAYLIVNA	Doctor of Philology, Professor, Head of the Sector of Scientific and Methodological Support of Work with Gifted Youth of the Department of Work with Gifted Youth, State Scientific Institution «Institute of Education Content Modernization» <i>Tanya_sharova@ukr.net</i>
SMIRNOV SERGIY VOLODYMYROVYCH	Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Ship Management Department, National University «Odessa Maritime Academy», Training and Research, Institute of Maritime Transport and Technology <i>sergiy2004@gmail.com</i>

SNEGIREV IGOR OLEKSANDROVUCH	Doctor in Philosophy, Associate Professor at the Department of World History, International Relations and Methods of Teaching History Disciplines, Sumy State Pedagogical University named after A. Makarenko <i>snegilecter@gmail.com</i>
STEPANENKO OLENA KOSTIANTYNIVNA	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Education, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council <i>olena.step@ukr.net</i>
SUPRUN MAIIA VOLODYMYRIVNA	PhD (Pedagogy), Associate Professor at the Department of Foreign Languages for the Humanities, Lesya Ukrainka Volyn National University <i>Suprun.Maiia@vnu.edu.ua</i>
YAKYMOVYCH TETYANA DMYTRIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Technological Education, Drawing and Computer Graphics, National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov <i>tanlviv1959@gmail.com</i>
ZAHORODNII SERHII PETROVYCH	PhD (Pedagogy), Associate Professor, Vice-rector for Scientific and Pedagogical Work and International Affairs, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical <i>sv12@meta.ua</i>
ZALOZNA TAMILA HRYHORIVNA	Lecturer at the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, Cherkasy State Business College <i>lobunectamila@gmail.com</i>
ZAVGORODNIA TETIANA KOSTYANTYNIVNA	Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management after Bohdan Stuparyk, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University <i>tetiana.zavgorodnia@pnu.edu.ua</i>
ZAYACHKIVSKA NADIYA MYKHAYLIVNA	Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School, Ivan Franko National University of Lviv <i>nadiyastrem@gmail.com</i>
ZAYTSEVA IRENE VOLODYMYRIVNA	PhD, Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation, State University of Trade and Economics <i>irenenazaruk8@gmail.com,</i>
ZINCHENKO VIKTORIIA MYKOLAIIVNA	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Humanities and Legal Disciplines, Donetsk State University of Internal Affairs <i>vicik-210898@ukr.net</i>

ЗМІСТ

<i>Бодик О. П., Салазуб Л. І.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ТА СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ФОКУС СУЧАСНИХ НАРАТИВІВ ІЅ ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ.....	5
<i>Nayran M., Krokhtalna Z.</i> IMPROVING INTERNATIONAL RELATIONS SPECIALISTS TRAINING SYSTEM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION (EXPERIENCE OF POLAND).....	11
<i>Гаврилюк М. В., Якимович Т. Д.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ БАГАТОМІРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	16
<i>Herasyumenko O.</i> EUROPEAN EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF LIFELONG LEARNING OF UKRAINE.....	21
<i>Гладких А. В., Шарова Т. М., Гінетова Т. Л.</i> ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ В УКРАЇНІ: ДИСТАНЦІЙНА ПІДГОТОВКА ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ ДО КОНКУРСІВ ТА ОЛІМПІАД.....	26
<i>Глінчук Ю. О.</i> РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З ОХОРОНИ ПРАЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ.....	31
<i>Гнатів З. Я.</i> ПАТЕРНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ОСВІТА, КУЛЬТУРА, МИСТЕЦТВО.....	35
<i>Голева М. С.</i> РОЗВИТОК ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ЄВРОПІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ	39
<i>Горбач-Кудря І. А.</i> ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ДИДАКТИКИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКИХ ВИШІВ.....	44
<i>Гринюк С. П., Зайцева І. В.</i> МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИК ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	50
<i>Gromov I., Kolomiets A., Suprun M., Kolomiets T., Hordiienko Y.</i> INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE GLOBALIZATION PROCESS.....	56
<i>Грубі Т. В., Мірошніченко В. І.</i> ЯКІСТЬ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР.....	61
<i>Дернова І. А., Іванова І. В., Боровик Т. М., Залозна Т. Г., Палієнко А. В.</i> АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	67
<i>Дубровіна І. В., Моцак С. І., Смірнов С. В., Снегірьов І. О.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СТУДЕНТАМИ ТА ВИКЛАДАЧАМИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.....	73
<i>Ємельянова Д. В.</i> АНГЛІЙСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	78
<i>Завгородня Т. К., Басараб Н. Я.</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЕКОЛОГІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	84
<i>Загородній С. П., Іванічкіна Н. П.</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	88
<i>Зінченко В. М., Степаненко О. К., Ніколенко К. В., Лопатинська І. С., Дацюк Т. К.</i> ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА.....	93

<i>Ігнатова О. М.</i> ТРАЄКТОРІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....	100
<i>Калічак Ю. Л.</i> НОВІ МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР.....	105
<i>Калюжна Т. Г., Самко А. М.</i> МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	110
<i>Kardashov V., Chemerys H., Kardashov M.</i> ETHNOCULTURAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF DESIGN EDUCATION IN UKRAINE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS.....	117
<i>Карпенко Ю. П.</i> МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	123
<i>Кириченко М. О., Отамась І. Г., Антонюк Л. А.</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЄС: ВІД ПОТРЕБ СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО КОМПЕТЕНЦІЙ.....	127
<i>Кириченко О. В.</i> ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК В УКРАЇНІ.....	133
<i>Кисельова О. Б., Хміль Н. А., Хміль А. М.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: ДОСВІД ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СПІВПРАЦІ.....	139
<i>Кірдан О. Л., Кірдан О. П.</i> МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	145
<i>Княжева І. А.</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ДОМІНАНТА СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	150
<i>Ковтун В. І.</i> ВІЗІЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	154
<i>Козловський Ю. М., Савка І. В., Білик О. С., Кушніт У. В., Заячківська Н. М.</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	159
<i>Коломієць Д. І., Івашикевич В. М., Грицак А. В., Добринський В. С., Хомік О. М.</i> НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС.....	164
<i>Король С. В.</i> СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В НІМЕЧЧИНІ.....	168
<i>Котелевець А. М., Мартинюк Я. В.</i> СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ МОЛОДІ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ГРОМАДИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ.....	174
<i>Кошелева Н. Г.</i> ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ ВИЩОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	179
НАШІ АВТОРИ.....	186

CONTENTS

Bodyk O., Salahub L. Conceptual paradigms of the Europeanization of the educational process in higher school and the system of postgraduate pedagogical education: focus of modern narratives vs traditionalism.....	5
Havran M., Krokmalna Z. Improving international relations specialists training system in the context of European integration (experience of Poland).....	11
Havryliuk M., Yakymovych T. Theoretical principles of modeling multi-dimension technologies of learning in terms of European integration.....	16
Herasyenko O. European experience in the development of the system of lifelong learning of Ukraine.....	21
Sharova T., Gladkykh H., Hinetova T. European values in Ukraine: distance training of talented youth for competitions and Olympiad's.....	26
Hlinchuk Yu. Development of social responsibility for the labor protection of future teachers in the context of Ukraine's European progress.....	31
Hnativ Z. Patterns of European integration: education, culture, art.....	35
Holieva M. Development of project-based learning technology in Europe and the possibility of integrating this technology into the national education system.....	39
Horbach-Kudria I. European integration of didactic: the experience of Ukrainian high schools.....	44
Grynyuk S., Zaytseva I. The international cooperation of higher education institutions as a component of Ukraine's integration into the European higher education area	50
Gromov I., Kolomiets A., Suprun M., Kolomiets T., Hordiienko Y. Internationalization of higher education in Ukraine as an integral component of the globalization process.....	56
Grubi T., Miroshnichenko V. Quality of education as a prerequisite for the integration of Ukraine into the European educational area.....	61
Dernova I., Ivanova I., Borovyk T., Zalozna, T. Palienko A. Academic mobility of students as one of the directions of European integration of Ukraine.....	67
Dubrovina I., Motsak S., Smirnov S., Snegirev I. Improvement of communicative interaction between students and teachers as an implementation of eurointegration processes in higher education.....	73
Emelyanova D. Professional English in the context of European integration of higher pedagogical education in Ukraine.....	78
Zavgorodnia T., Basarab N. The European vector of environmentalization of the cultural and educational space of primary school teachers in the system of postgraduate education.....	84
Zahorodnii S., Ivanichkina N. Competent approach in the process of continuous education of teachers during the European integration of Ukraine.....	88
Zinchenko V., Stepanenko O., Nikolenko K., Lopatynska I., Datsiuk T. The influence of European integration processes on the formation of a lawyer's communicative competence.....	93
Ihnatova O. The trajectory of professional development of a teacher of foreign languages: European experience.....	100
Kalichak Yu. New possibilities of integration of the preschool education system of Ukraine into the European educational area.....	105
Kaluzhna T., Samko A. Modernization of postgraduate education in Ukraine on the way to European integration.....	110
Kardashov V., Chemerys H., Kardashov M. Ethnocultural trends in the development of design education in Ukraine European integration process.....	117
Karpenko Y. Monitoring of the quality of the educational process in institutions of higher education.....	123
Kyrychenko M., Otamas I., Antonyuk L. Digital transformation of education in Ukraine and the EU: from the needs of distance learning systems to competences.....	127

Kyrychenko O. European integration as a way to overcome violence against women in Ukraine.....	133
Kyselova O., Khmil N., Khmil N. Organization of project learning of education applicants: experience of European integration cooperation.....	139
Kirdan O., Kirdan O. Mechanisms for ensuring the quality and efficiency of educational activities in the universities of Ukraine in the context of European integration.....	145
Knyazheva I. Competency approach as the dominant of modern professional and pedagogical education in the conditions of european integration.....	150
Kovtun V. Vision of legal education in the context of European integration.....	154
Kozlovsky Yu. M., Savka I. V., Bilyk O. S., Kushpit U. V., Zayachkivska N. M. Innovative approaches to scientific activities of higher education institutions in the context of European integration processes.....	159
Kolomiets D., Ivashkevych V., Hrytsak A., Dobrynskyi V., Khomik O. The necessity of studying the European experience of the educational process organization under conditions of the war time and in the post-war period.....	164
Korol S. System of Preparation German Language Teachers as Foreign Language.....	168
Kotelevets A. M., Martyniuk Ya. V. Social cohesion of youth as a resource for community development: experience of European countries and Ukraine.....	174
Kosheleva N. Gender competence formation of future psychologists in the European dimension of higher psychological education.....	179
OUR AUTHORS	186

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи

*Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці
Том 1*

Матеріали подані мовою оригіналу

Шеф-редактор – В. П. Андрущенко

Головний редактор серії – В. М. Слабко

Відповідальний редактор серії – Л. Л. Макаренко

Технічний редактор – Т. С. Меркулова

Верстка – С. Ю. Калабухова

Підписано до друку 28.10.2022.

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 23,48. Обл.-вид. арк. 26,70.

Замов. № 1122/472. Наклад 300 прим.

Віддруковано з оригіналів

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Scientific edition

**NAUKOWYI CHASOPYS
NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY**

Series 5. Pedagogical sciences: reality and perspectives

*Special Issue
dedicated to European integration
Volume 1*

Materials submitted in the original language

Editorial Director – V. Andrushchenko

Editor-in-chief of series – V. Slabko

Executive editor of series – L. Makarenko

Technical editor – T. Merkulova

Layout designer – S. Kalabukhova

Signed for publication 28.10.2022.

Format 60x84/8. Typeface Times New Roman.

Offset paper. Digital printing. Probation print sheet. 23,48. Published sheets. 26,70.

Order No. 1122/472. Print run of 300.

Printed on the basis of originals

Printing House – Publishing House «Helvetica»

6/1 Inglezi, Odessa, 65101

Phone +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of the subject of publishing business

DK No 7623 dated June 22, 2022